

Waszlavik László

MAGYAROK BEJÖVETELE

**- Téli gyümölcs Csontváry képkertjéből,
avagy a magtól a cédrusig**

Waszlavik László

Magyarok bejövetele

– Téli gyümölcs Csontváry képkertjéből,
avagy a magtól a cédrusig

Kiadó

Faluház és Ravasz László Könyvtár
2016 Leányfalu, Móricz Zsigmond út 124.

Felelős kiadó

Szelekovszky Beáta

ISBN 978-615-81002-4-3

Támogató

NKA Nemzeti Kulturális Alap Könyvkiadás Kollégiuma

Nyomda

Kapitális Nyomda

Felelős vezető

ifj. Kapusi József

4002 Debrecen, Balmazújvárosi út 14.

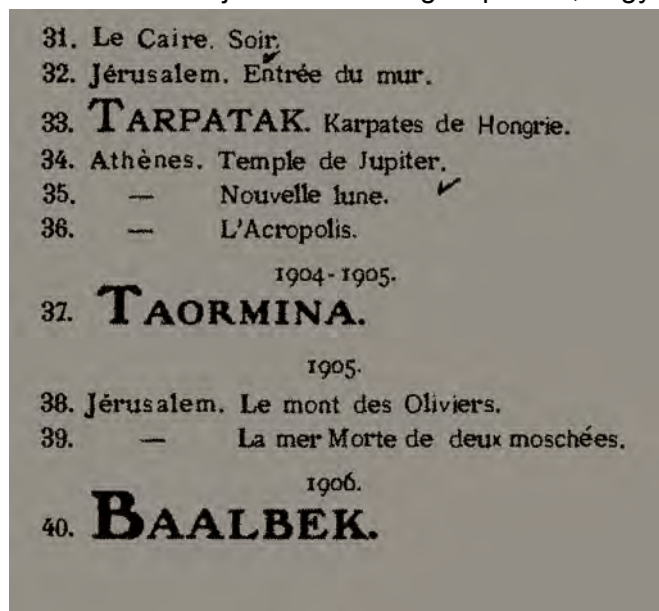
2020

TARTALOM

Bevezetés.....	2
Csontváry rejtjelkulcsáról.....	5
Visszatekintő Nap Trauban.....	18
Süvöltőt leterítő ölyv.....	26
Vihar a Nagy Hortobágyon.....	32
Hídon átvonuló társaság.....	43
Önarckép.....	52
A „Magyarok bejövetele”-nek vallási előképe a „Panaszfal”-képen.....	58
Pillangók – a legelső festmény.....	72
Tengerparti sétalovaglás – a legutolsó festmény.....	76
Mária kútja Názáretben.....	82
Sétakocsikázás újholdnál Athénben.....	99
„Allegorikus jelenet”.....	103
Zarándoklás a cédrusoknál Libanonban.....	112
„Ferenc József”.....	128
„Háborús jelenet”.....	140
„Magyarok bejövetele”.....	156
Megjegyzések Csontváry őstörténet-felfogásához.....	175
A sztyeppi szimbolika „alaptörvénye” a „Magyarok bejövetele”-n.....	183
Melléklet.....	189

BEVEZETÉS

A „Magyarok bejövetele”-nek különleges helye van Csontváry életművében, még talán annál is rangosabb, mint ami hattyúdalként járna a műnek, és ezt már a kép mérete is jelzi. A megelőző könyvben, a „Csontváry-képmesék”-ben tisztáztuk, hogy a festő a számára legfontosabb műveket az $1 \times 9 \text{ m}^2$, $2 \times 9 \text{ m}^2$, $3 \times 9 \text{ m}^2$ területi sorba rendezi. A nagy képek területének eltérése a kilenc-többszöröstől öt százalékon belüli, és hogy egyáltalán eltérés van, valószínűleg abból ered, hogy a területet meghatározó oldalméretekre Csontváry egy másik törvényt is elrejtett, így azok két követelmény közötti kompromisszumként adódhattak (a másik összefüggés a Nap és a Hold járását harmonizáló un. Metón-törvény). A 9, 18, 27 m^2 -es sorba az életmű összesen hat képe íródik: az 1907-es Párizsi kiállítás anyagának három nagy képe (Baalbek – $27,5 \text{ m}^2$, A taorminai görög színház romjai – $17,2 \text{ m}^2$, A Nagy Tarpatak völgye a Tátrában – $9,4 \text{ m}^2$); az 1908-as Mária kútja Názáretben – $18,6 \text{ m}^2$; és a Magyarok bejövetele, illetve a Háborús jelenet címen emlegetett 18 m^2 körüli két szénrajz. Írásaiból megállapítható, hogy ezeket „nagyarányú kép” néven tartja számon.

B/1. ábra

szembe a festő. A Baalbek, a „Taormina” és a „Tarpatak-kép” tehát egy művészeti program része, területük és értékrendjük szerint is egy összefüggő, szerves egységet, nevezetesen egy sorozatot alkotnak, és már összetartozásukkal, összenőttőségükkel is az izmusok, a művészeti és világlátási szétforgácsoltság ellenpontjaként jelennek meg szellemi rajtaütésként a franciák fővárosában, melynek közelségében küzdött egykor Attila – Csontváry felvállalt, szimbolikus őse – is a romlott erkölcsű Róma hadaival:

„Mi Magyarok, Attila, Árpád ivadéka, a kik azért iderendeltettek, hogy a római birodalom züllött erkölcsi életének romboló hatását megállítsuk, megszüntessük – hisz Páris mellett azért szálltak síkra a lovagias természetű elődeink; s végelszámolásra Róma alatt termettek, – Attila élén, ahol el is dőlt Pannónia sorsa, s a római birodalom romlott erkölcsének hiú gögje letörött...”

„Teljességképből” csak egy lehet, de a 2×9 m²-es, második helyen a „Taormina” mellett további három mű áll, az 1908-as „Mária kútja” és az életvégi „Magyarok bejövetele”, illetve a „Háborús jelenet”. Mint azt az előző könyvben is tárgyaltuk, a „Mária kútja”-t – a második legnagyobb festményt – valószínűleg az élet valósága, a Budapestről kapott hírek „provokálták ki”, hozhatták valamelyest előbbre a festői programban, és abban Csontváry az Újszövetséget, a Mária-kultuszt és a protestantizmust javallja a főváros bajaira. A három említett „gyógyírt” a „Magányos cédrus” is visszaigazolja. A „Mária kútja”-t részletesen a jelen kötetben venném górcső alá, egy kisebb művel, a „Panaszfal-képpel” és részint a „Magányos cédrus”-sal együtt, ugyanis ezek szimbolikájából és tartalmából, illetve a festő bizonyos írásaiból lehet megérteni a „Magyarok bejövetelét”-nek bravúros szimbolikai felépítését és mondanivalóját.

A „Magyarok bejövetele” őstörténet, vallástörténet, küldeteskép és vitairat, melyben a festő és a magyarság sorsa és missziója szétválaszthatatlanul egybeíródik.

Az, hogy Csontváry a „római züllés” által kizökkentett világ helyreállítóját a megváltó szerepű magyarságban látta, különösen érdekes a mai európai valóság fényében.

Csontváry egyébként szerette volna egyben tartani és egy állami helyen kiállítani az életművét, melyet írásaival együtt alighanem egyfajta nemzet- vagy akár világstratégiai tanításnak szánt. Megnyilatkozásai egy része sajnos ma is aktuális morális, civilizációs, teremtésvédelmi (környezetvédelmi), vagy életmód tézis. Ír a szénkészletek kirablásáról, a vizek és a levegő megmérgezéséről, a kábítószerokról, a szeszitalokról, a dohányról, a kalmárokat gazdagító és az embereket mérgező minőségtelen élelemről. Ezek mind égetően mai gondok-gondolatok. Az idő mintha őt igazolná. Még Pilinszky is perlekedik Csontváry dohányzásellenességével, pedig az mára elfogadott és kényszerű világtendenciává vált. Elgondolkodtató, hogy korunk európai önfeladásának, civilizációs válságának hátterében vajon nem a Csontváry által megnevezett problémák, többek között egyfajta „római dekadencia” áll-e. Biztos van, ami Csontváry gondolkodásában is vitatható. Személy szerint én ilyennek gondolom a „minden közvetítő nélküli vallást”, a „közvetítő” egyházak szerepének kettős, olykor negatív megítélését. A közösség (az egyház) ugyanis nem iktatható ki az ember identitási színtereiből, az egyén, a család, a kis- és nagyközösségek szerves átfedésekkel kell hogy kapcsolódjanak, ahol mindennek van is határa meg nincs is, mint a sejteknek vagy a szerveknek az élő szervezet egészében. Minden ami él, ilyen, ez a szervesség törvénye. Ez a vallásban is így van, vallási közösségnek is lennie kell, ennek a „közvetítőnek” a kiiktatása alighanem utópia. Az más kérdés, hogy a vallás mint félig emberi alkotás mennyire tökéletes vagy tökéletlen. Csontváry kritikus szemléletének itt azért lehet alapja, és azt gondolom, számos meglátását és tézisének, például a kettős – ázsiai és európai – hagyománnyal élést túlélésünk és fennmaradásunk érdekében érdemes újragondolni.

A magyar kultúra kétgyökerűsége persze ellentmondásokkal is jár, de ezek inkább formai, mintsem tartalmi értelműek. A párizsi sorozat harmadik legnagyobb képén – a „Tarpatak-festményen” például Magóg szerepének a megítélése az egyik központi dilemma. Magóg a Bibliában negatív hős, Anonymusnál a magyarok őse, Csontvárynál Attilához hasonlóan „Isten ostora”-szerepű és így a magyarok pozitív őse. De a „Magyarok bejövetelét”-re is jut ilyen vitatéma, ez pedig az Ádám-Éva-Noé kontra Nimród-Hunor-Magor elődkérdés. Arról van szó, hogy valójában ki a magyarok őse. A kétgyökerűség miatt ezt a dilemmát a középkori keresztény krónikaírók sem tudták feloldani. Az ellentmondás – mint jeleztem – inkább formai, sokszor ugyanis ugyanannak a világnak két nyelven való leírásával van dolgunk, két (többek között számmisztikájában) eltérő mitológiaként. A magyar őstörténet szimbolikai nyelve nem egyezik a Bibliáéval, gondoljunk bele,

hogy a magyar szimbolikai ABC három köre közül kettő is keleti, „kínai”, és csak egy mediterrán. A bibliai nyelv és egy magyar monda szimbolikája között hasonló eltérés várható. A „Magyarok bejövetelének” konkrét elemzése mellett – a formai-tartalmi különbségek megvilágításához – vázlatosan kitérek a bibliai és az eurázsiai teremtésmítoszra. Ezek eltérősége jelenik meg ugyanis a „Magyarok bejövetelének” jobb felső sarkában sommás disputaként, de ezt érdemes árnyalni, hisz valójában mindmáig ebben a kettős formai-tartalmi (európai-ázsiai hagyomány-) rendszerben élünk, ami történelmi távlatban olykor terhes, de mégis nagyobb esélyt ad a túlélésre...

A „Magyarok bejövetele” kapcsán, amit záróműnek szoktak tekinteni (fogadjuk el ezt a besorolást, és egyezményesen a továbbiakban én is így mondom, bár ez inkább csak mondanivalóját tekintve indokolható, a mű pontos datálásába nem mernék belemenni) érdemes áttekinteni a Csontváry-festmények szimbolikai fejlődését a kezdetektől az életmű végéig.

Ehhez szemügyre vettem az egyik legelső kép – a Sűvöltőt leterítő ölyv – szimbolikáját, mely meglepően fejlett. Ez egy családi kép, de elemzem a szintén családi témájú, életvégi érzületű, visszatekintő-számvető „Hídon átvonuló társaság”-ot is, mely Csontváry nőtlenségéről szól.

Életút-kódolás, és kissé a festő életút kódolása is a „Tengerparti sétalovaglás” (az utolsó festmény), ahol élete végére Csontváryt a töviskoszorús Krisztussal összeírtan látjuk.

A Magyarok bejövetele cím nem Csontvárytól származik, és a festmény valójában jóval többet ábrázol, mint a honfoglalást. A szénrajz központi alakjában reinkarnációsan így nem annyira Árpád, mint inkább Attila bújhat meg, ami a képi kontextusból és egy fennmaradt közlésből is sejthető. A híres Önarcképen azonban közvetlen képi megfogalmazásban is látjuk Csontváry Attilaságát, ezért a kötetbe ennek az elemzését is bevettem.

A kései képek közül tömör és frappáns önmeghatározást ad az „Allegorikus jelenet”, amit én „Csontváry a magyar lélek festője” mondattal írnék le.

A „záróműbe” (a „Magyarok bejövetelének”-be) „intarziásan” íródik a magyarság üdvtörténeti életútja is, aminek megértéséhez „segédanyagként” hoznám a „Mária kútja” a „Zarándoklás a cédrusoknál” és a „Panaszfal-kép” analízisét.

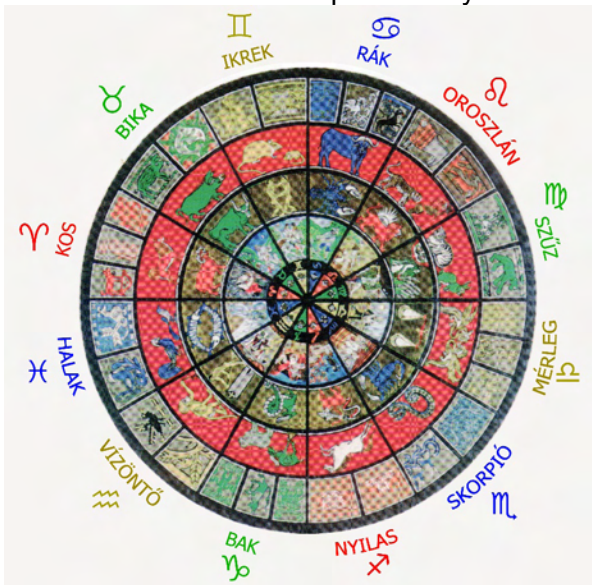
A „Ferenc József” és a „Háborús jelenet” az első világháborúért viselt felelősség kérdését is felveti. Úgy tűnik, Csontváry felmenti Tisza Istvánt, ugyanis mindkét képen a mennyországba jutását kódolja (magával egyetemben), míg egy koponya-allegóriával a Monarchia bukását jeleníti meg (ez a megoldás majd a Toldit rejtő „Vihar”-képen is megjelenik). Mindkét képen, de a „Magyarok bejövetelének”-n is feltűnik az orosz és/vagy a szovjet forradalom témája.

A Csontváryról kialakult pszichózis-elméleteknek ellentmondani látszik, hogy a festő szimbolikája töretlenül fejlődik, és az előző festményein túllépve a tízes évek második felében, a „záróműben” éri el csúcspontját, ahol is a sztyeppi szimbolika általam kétkörösnek nevezett, nemrég felfedezett alapstruktúrájához igen hasonló rejtett szerkezetet alakít ki, pont olyat, mint amit a szkítakori szőnyegeken, aranykincseken, lószerszámokon látunk. E talányos egybeesés okán az utolsó fejezet végén az ilyen „kétkörös rendszerekre” is mutatok néhány szemléletes példát.

Csontváry élete mitikus ciklusokból áll, melyek mindenekel tt a 28-as teljességszámra és a 12-es zodiákus-számra épülnek. 28-ik életévében kapja égi elhívását, ezt követi festő pályájának 28 éve 1909-ig, amiből 12 év a felkészüléssel telik. Kiállításai az első festménytől – az éven belül az első látomásból kiindulva – szintén mitikus naptári pontok közelébe esnek (12 és 28-12 eltolással az elsőnél és utolsónál, középen $28/2=14$ két oldalán). Utolsó ismert, 1909-es festménye után ír és szénrajzokat készít. Czákó Ferenc fedezte fel, hogy kopírozó pauszain vászonlenyomatok vannak. 1917-ben vásznat is rendel, így vélhetően újra festésbe kezdett volna, legkorábban talán 67 éves, „mitikus” érték korától.

CSONTVÁRY REJTJELKULCSA

Ezt a kulcsot nem kell külön keresni. Illik az minden magyar mese, monda, népdal és faragás zárjába, jószerével még a sztyeppeiekébe is Mongóliától a Kárpát-medencéig, kisugárzásában akár a keltáig is. Ezt a sifírozó-desifírozó, kódoló-dekódoló kulcsot, sablont szinte az egész világon elfelejtették – mármint az „udvari”, vagyis központi kultúrában –, de a betyár- és pásztorvilág fenntartotta azt. A XIX. század második felének dunántúli pásztorfaragói még ezt a „nyelvet” használták, és száz évvel később az úgynevezett csillagmitósi iskola (Pap Gábor és mások) újra és a tudományosság számára is felfedezik ezt a rendszert. Én az Esztendő köre című 1999-es kiadványból emlékszem rá, és Kustár Zsuzsa keramikus kördiagramként is rögzítette ezt a szimbolikai ABC-t a budapesti Aranytíz kultúrház padlómozaikján (R/1 ábra).

R/1. ábra

ábrán látható „hármass állatövi rendszernek” mint magyar és részint sztyeppei szimbolikai ABC-nek a felidézése nem könnyű dolog, ezért készítettem belőle egy egyszerűsítő és magyarázó táblázatot is (1. táblázat), melynek tartalmát itt a jelen kötetben szereplő képekhez igazítottam. A táblázat tartalmazza a Csontváry által használt etnikai és vallási kódokat is – könnyítésképp persze azokat is csak a kötetben szereplő képek esetére.

Tekintsük át a táblázatot, melyet a következő oldalon látunk (a kifejtésben némileg ismételni fogom az előző könyv kommentárjait)!

Táblázatunk lényegében egy természeti évet ölel fel, ami az egyik legfontosabb ciklus volt a régiek életében. Az úgynevezett csillagászati tavasz a **Kos** „havával” indul március 21. körül, amikor az éjszaka pont olyan hosszú, mint a nappal. Ez nagyjából a vegetáció szárbaszőkkenésének ideje, előtte a természet halott, de innen hirtelen, kitörésszerűen kap erőre a zöld. Ez a természet heves, harcias, kezdeményező és férfias mozdulata, nem véletlen, hogy az időszak jelképe az

Kód-táblázat könyvünk Csontváry-képeihez

Sorszám tavaszponttól (III. 21-től) számozva	Sorszám csillagászati évszakon belül	Nyugati jegy,	Keleti jegy	Keleti jeggyel egyenértékű holdházzal vagy más szimbólum könyvünk Csontváry-képein	Milyen hozzátételleges időszakot jelöl az éven belül	Milyen személyt, fogalmat, tulajdonságot jelöl könyvünk Csontváry-képein	Milyen népet vagy vallást jelöl könyvünk Csontváry-képein	Uralkodó bolygó
Csillagászati tavasz hónapjai								
1.	1.	Kos ♈	Kutya (Farkas)		III. 21.– IV. 21.	harcos, tüzes, (ujj)születés	tatár	♂
2.	2.	Bika ♉	Disznó	Galamb	IV. 21.– V. 21.	önző, földi értékek, művészet, szülőség, mennyország		♀
3.	3.	Ikrek ♊	Patkány	Egér, Bagoly, Denevér	V. 21.– VI. 21.			♂
Csillagászati nyár hónapjai								
4.	1.	Rák ♋	Ökör	Tehén, Pelikán	VI. 21.–VII. 21.	anya, szülői ház, termékenység		☾
5.	2.	Oroszlán ♌	Tigris		VII. 21.–III. 21.	uralkodó, győztes		☼
6.	3.	Szűz ♍	Nyúl	Macska, Medve	VIII. 21.–IX. 21.	lány, szűz		♀
Csillagászati ősz hónapjai								
7.	1.	Mérleg ♎	Sárkány	(Teve), Híd	IX. 21.–X. 21.		keresztény	♀
8.	2.	Skorpió ♏	Kígyó	(Kard) Gímszarvas	X. 21.–XI. 21.	harcos	muzulmán, judaista	♂
9.	3.	Nyilas ♐	Ló	Dám-szarvas	XI. 21.–XII. 21.		magyar	♁
Csillagászati tél hónapjai								
10.	1.	Bak ♑	Kecske,	Bárány, Szakáll, Csont	XII. 21.–I. 21.	nehezített élet, veszítés		♄
		Vízöntő ♒	Majom	Ifjú, holló 3 hullám.	I. 21.–II. 21.	alávetett, vesztes	orosz, ateista, szovjet	♄
12.	3.	Halak ♓	Kakas		II. 21.–III. 21.	ciklusvég, halál		♁

indulatos, vad és erőteljes Kos (jele a „♈”), amiből még „faltörő” is van. Ehhez a jegyhez, időszakhoz és Nap-állomáshoz uralkodó bolygóként a heves természetű hadurat, a hadak istenét, a Marsot (♂) szokták rendelni. Merthogy a zodiákus jegyeknek („csillagászati hónapoknak”) úgynevezett uralkodó bolygói is vannak. A táblázat utolsó rovata mutatja, hogyan uralja 7 úgynevezett asztrológiai bolygó a 12 jegyet. Minden zodiákus jegy hozzá van rendelve a négy őselem (Tűz, Föld, Levegő, Víz) valamelyikéhez is. A Kos például tüzes jellegű. Ennek a jegynek az időszaka a halott téli periódust felváltó életteli zendülésnek, a természet születésének és újjászületésének ideje, és szimbolikusan ide értendő mindenféle nagy kezdet és kezdeményezés, alapvetés, születés, újjászületés, helyreállítás, megújítás és gyógyítás, legyen az család-, dinasztia-, város- vagy államalapítás, új időket hozó csatanyerés vagy feltámadás (akár az országé is), új élet kezdete új helyen. Az előző időszakot – a téli jegyeket – túl kell élni, és ez kétesélyes. Ott vagy elpusztulni, vagy túlélni lehet, átlépve egy következő ciklusba, pont úgy, ahogy a természet teszi. Ezért a Kost hívhatjuk a Kezdet jegyének, míg a Halakat (a ciklikusan előtte lévő időszakot) a Vég jegyének.

Csontváry képein etnikai kódként általában a Kos jegye jelzi a türk népeket. Kötetünkben a tatárok esetében találkozunk majd ezzel a jelölővel. Gondoljunk a „kutyafejű tatár” elnevezésre, és arra, hogy a Kos keleti megfelelője – mint táblázatunkból látszik – a Kutya. A Kos jegyének, pontosabban a vele egyenértékű keleti Kutya-szimbólumnak lesz egy másik érdekes használata is a Tengerparti sétalovaglás című képen. Mint említettük, a Kos, illetve a Kutya a Kezdet jegye, nevezetesen a természeti évet indítja (a tavaszponttól), és a szóban forgó festményen két egyéves ciklust indít, az egyik az egy szál – de különlegesen kódolt – lóval jelölt teljes éves ciklus, a másik meg ugyanúgy teljes évet kezd, de ott két összeírt (összesen hat lábbal bíró) ló a két félévet jelöli.

A második tavaszi jegy (nevezhetjük ezt egyszerűsítőleg csillagászati hónapnak is) a **Bika** (♉). Az asztrológiával foglalkozók az ennek megfelelő életházat „pénzházként” ismerik, itt a földi értékek, az anyagiasság előtérbe helyezéséről van szó, és maga a jegy is földies, a négy elemi minőség közül a Bika a föld-elemhez van rendelve. Keleti megfelelője a Disznó, amit Csontváry gyakorta használ. Általánosabb értelemben a Bikához tartoznak a földi élvezetek, az evés, az ivás, a földi szerelem, de ehhez a Vénusz (♀) uralta jegyhez társítják magasabb élvezetként a zenét, a táncot és általában a művészeteket is. Amikor a magyar népmesében a Nagy ehetőről vagy a Nagy ihatóról olvasunk, természetesen a Bikában járunk. Hogy a Bikának köze van az evéshez, a „Magyarok bejövetele”-nek Bika-stációjánál fogjuk kamatoztatni, ugyanis onnan egy fekete madár fordul a következő stáció egyik glóriás szentje felé. Ismert, hogy Remete Szent Pált egy holló etette a sivatagban, így felmerül a gyanú, hogy az evés jegyében az „etető hollót” látjuk. Ugyanennél a stációnál színházi maszkok és egy olvasó alak is feltűnik, ami meg a művészeteken keresztül azonosítja a Bika jegyét. Csontváry e földies és Vénusz-uralta, a földi szerelemre is utaló jegyhez kapcsolja a szülőséget, mindenekelőtt az anyaságot is, bár annak az alapjegye azért a Rák. Bikára kódolt apát látunk a „Hídon átvonuló társaság”-nál, Bikára kódolt anyát a „Süvöltőt leterítő ölyv”-nél, az „Almát hámozó öregasszony”-nál, Vénuszra kódolt anyát a Vihar a Nagy Hortobágyon című festményen. Csontvárynál a Bikára kódolt a mennyország is.

A harmadik tavaszi jegy az **Ikrek** (♊), ami a vele egyenértékű Egérként, Patkányként, Denevérként, Bagolyként jelenik meg a magyar népi és szakrális szimbolikában. Levegős jegy, uralkodó bolygója a Merkúr (☿).

Az első nyári jegy a **Rák** (♋), ide tartozik a szülői ház, az anya és általában a szülők, a család, a gondoskodás, a szeretet, a termékenység, a származás, az eredet. Ekkor van a Nap a legmagasabb pályán, ez a nyári napforduló helye, a fény (a nappalok hossza) idáig nő, innen fogva

csökken. A Tengerparti sétalovaglás című festményen egy világosabb köfelületet hirtelen egy sötétebb vált fel, ez egy olyan szimbolikus jelzése a fényváltásnak és a Ráknak, ami Csontváry más festményein is megjelenik („Taormina”, Jajcei vízesés, „Mária kútja”). A Rák „család-értelmét” látjuk majd viszont a „Süvöltőt leterítő ölyv”-nél vagy a „Panaszfal-kép” előtéri jeleneténél, ahol a Rák-stációra esik „Csontváz-anyó” és „Hétrőfszakállú papa” mint szülő, illetve a „feles” méretű egyházi-gyerekek. A Rák vizes karakterű jegy, uralkodója a Hold (♃).

A csillagászati nyár második jegye az **Oroszlán** (♌). Ez a királyok szokásos jelképe, mindenekelőtt a hatalmat, az uralmat jelenti. Csontváry gyakran használja az Oroszlánt a Vízöntővel együtt. Ha a zodiákust zárt formában, körként ábrázoljuk (mint a Kustár-féle ábrán), ez a két jegy egy átlóra esik, amit Oroszlán-Vízöntő tengelynek is nevezhetünk. A Vízöntő az élettelen tél középső jegye, és bár számos értelme van, az Oroszlánnal szembesítve egyfajta erőtlenséget, szolgaságot, alávetettséget jelenít meg. Példaként vegyük szemügyre A Panaszfal bejáratánál Jeruzsálemben című festmény bal felső sarkát. A Panaszfal (Siratófal) elnevezés onnan ered, hogy annál gyászolják a jeruzsálemi templom rómaiak általi lerombolását, amit – többek között baljós jelek miatt – nem is sikerült újjáépíteni. Az ottani néptől elvétezt a város és a templom.

Csontváry képének e részletén a helyi hívők imádkozó csoportját látjuk. A részlet bal oldalán velünk szemben egy vallási vezetőnek tűnő „oroszlánsörényű”, jelképszerű alak áll, aki a képen leginkább az Oroszlán minőséget testesíti meg. Az imádkozó csoport feje felett egy háromhullámú faágat látunk. Ezt a motívumot táblázatunkban is megtaláljuk a Vízöntőnél, nem beszélve a faágon ülő három madárról, ami szintén hagyományos Vízöntő kód. Az első ághullámon ülő baloldali „ikermadár” az alattuk lógó 3 ággal és a 7 zöld ággal körülvett piros „Vénuszmadár” – mely kissé szívszerűen van elrajzolva – persze nem véletlen (az „ikermadarat” sárgával kereteztem be és kikontrasztosítottam). A pontos szimbolikai elemzés még

R/2. ábra

dóknak” azért elárulom, hogy a madarak és a zöld ágak a Vízöntő mellett a másik két levegős

jegyét (Ikrek, Mérleg) kódolják, mint ahogy az „oroszlán-emberben is benne van az Oroszlán mellett a másik két tüzes jegy is. Az „ikermadár” a tavaszi levegős jegyre utal, az alattuk lévő ágak száma (3) a jegy (tavaszponttól számított befoglalólagos) sorszámát adja. A piros „szívmadár” lényegében a Vénusz bolygóra utal, ami a 7-es sorszámú Mérleg uralkodó bolygója. Ezért van a madár körül hét ág. A hetedik ág egyébként íves (ezért nem is vehető észre azonnal), és alakjával a Mérleg képjelére (♎) hasonlít. Képrészletünk Oroszlán-Vízöntő tengelye tehát a város és a templom feletti uralom(=Oroszlán) elvesztéséről és (vallási-állami) alávetettségben élésről (=Vízöntő) szól. Az Oroszlán-Vízöntő motívum Csontváry más képein is hasonló jelentésű, amit valamelyest a kép tartalmához kell igazítani, és az a „lenni vagy nem lenni” (mármint állami-közigazgatási-vallási szinten), „uralkodni vagy alávetettségben élni”, „győzni vagy veszíteni”, „győzni vagy meghalni” dilemmaként fogalmazható meg.

Ilyen kódolással találkozunk majd a Visszatekintő Nap Trauban című képen (Oroszlán=győztes tatár, Vízöntő=vesztes magyarok). Mivel a Nap az Oroszlán uralkodója, és Csontváry olykor csak az uralkodó bolygóval jelzi a zodiákus jegyet, a „Visszatekintő Nap” kifejezésben a Nap helyére az Oroszlánt, és utóbbi helyébe az uralkodót, a királyt helyettesítve egy visszatekintő király kódolásához jutunk, aki azonosítható a tatárok elől elbujdosó, országára közismerten Trauból visszatekintő IV. Bélával.

A „Magyarok bejövetele”-n az Oroszlán= győztes Nimród kódolást látjuk, míg a Vízöntőnek a Trockijékhoz való rendelésével Csontváry megjósolhatta azok bukását is, de jelezhetette hitetlenségüket (ateizmusukat) is, szembeesítve azt a magyarok gazdagon kódolt vallási életútjával. Az Oroszlán tüzes jegy, és mint említettük uralkodója a Nap (☉).

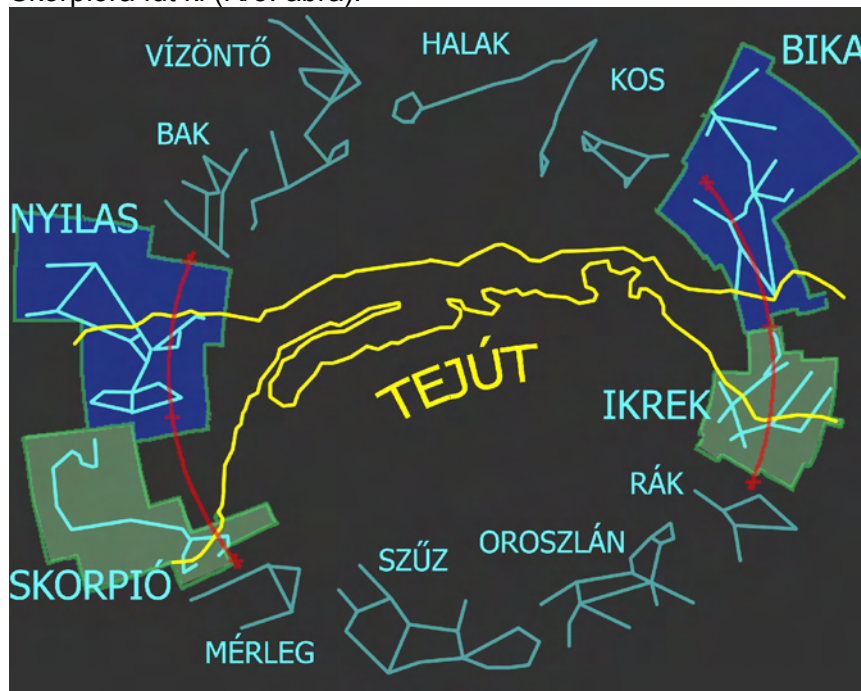
A csillagászati nyár utolsó jegye a **Szűz (♍)**. A népi szimbolikában ezzel a Nyúl, a Macska és a Medve is egyenértékű. Az „Allegorikus jelenet”-ben egy medvearcú (Szűz=Medve) lányként jelenik meg. A fonó-szövő szűz mintájára aprólékos, akkurátus, mechanikusan ismétlődő, monoton munkát végzők megjelenítője. A „Mária kútja”-n ez maga a Szeplőtelen Szűz Mária, ahol a „Mária” szó – bármily profán – „betűrejtvényel” van kódolva. A Szűz jegyét a hagyományos ábrázolásokon sokszor három függőleges szakasz és az ezek tömbjébe „visszamatató nyíl” kódolja, olykor egy tetővonal is, ami a Szűz képjeléből (♍) adódik. A „Panaszfal-képen” két ilyen kódolást is látunk, de hasonló megoldással találkozunk majd az „Önarckép”-en is. A Szűz földes jegy, uralkodója a Merkúr (☿).

A tavasztól számított „természeti” év második fele a **Mérleggel** indul. Keleti megfelelője a Sárkány. Csontváry a Kaukázusban ismert megjelenítőjét, a Tevét is használja. Ennek megfelelően Csontváry a Mérleg megjelenítésére vagy annak a félköríves képjelét (♎) veszi alapul, és ilyenkor íves faágot, félköríves épületrészletet stb. rajzol, vagy a sárkányt ábrázolja, általában cikcakkos háttal, esetleg a tevét. A Mérleg általában az egyensúlyról, a kiegyenlítettségéről, a megfelelésről, harmóniáról szól, jelenti a házasságot mint két fél (oldal) harmonikus, kiegyenlített viszonyát, jelenti az igazságot és az igazságszolgáltatást. Csontváry mint az igazság pártfogója gyakran írja össze magát a Mérleggel. A „Magyarok bejövetele”-n a tevéen ülő festőre ez a jelentés is rávetül (Teve=Mérleg). A Mérleget Csontváry vallási kódként is használja a kereszténység kódolására – ez a Fohászokodó Üdvözítő című képéről deríthető ki. A Mérleg mint kereszténységkód egyébként általános konvenció, látjuk a középkori olasz festőknél is. Levegős jegy, uralkodója a Vénusz (♀).

A csillagászati ős közepső jegye a **Skorpió (♏)**. Csontváry ezt kivételesen gímszarvassal, gyakrabban kígyóval kódolja, ugyanis a Kígyó a Skorpió keleti megfelelője. Néha közvetlenül a

skorpiót rajzolja meg, nagy, ollószerű mellső lábaival, kis háromszögletes fejével. A Skorpió olyan vizes karakterű jegy, amiben a Mars – a vörös vagy tüzes bolygó (♄) – uralkodik, így a Skorpió jegyét Csontvárynál is gyakran erősíti meg vagy hozza a kék-piros színek kombinációja, amiben a kék a víz, a piros a tűz színe. Ilyen „színkódolást” látunk majd a „Mária kútja”-n. A Mars mint a legfelsőbb hadúr harcos jellegét kölcsönöz a Skorpiónak. A „Fohászokó Üdvözítő”-ből kiderül, hogy Csontvárynál két harcos vallás kódja, az iszlámé, de a Jézust hamis Messiásnak tartó judaistaké is. A „Mária kútja”-n Pilátus az utóbbiakra (pontosabban a Jézus megfeszítését követelő elődjekre) hivatkozik, ezért támaszkodik fizikálisan is a Skorpió-színkódú lóra. A „Skorpió-vallásokkal” viaskodó kereszténységet a festő több helyütt is egy ferde Krisztus/Csontváry fejalakkal jelzi, ami valószínűleg a vallási kódtáblázat szerepét játszó „Fohászokó Üdvözítő”-ből lett kiemelve. Az „Allegorikus jelenet”-nél a Skorpiót uralkodó bolygójára – a Legfelsőbb hadúrra, a Marsra – utaló tör- ill. kardszerű alakzat jeleníti meg. Ennek minaret kinézete is van, ami mint iszlám vallási jelkép a Csontvárynál Skorpióként kódolt iszlámon keresztül is hozza a Skorpiót.

Még egy dolgot kell tudnunk a Skorpióról. Mint csillagkép a Nyilassal együtt az égnek arra a részére esik, ahol a Tejút elágazó „lábát” látjuk. A Tejút „feje” vagy szára a Bika és az Ikrek között fut át, míg a másik, nálunk látható megvastagodó, olykor elágazónak tűnő vége a Nyilasra és a Skorpióra fut ki (R/3. ábra).

R/3. ábra

A Tejutat a népi-szagrális szimbolika legtöbbször a Nyilas-Ikrek tengelyre teszi, az Ikrek-ből indítva, de tudomása van az elágazó Tejútlábról is, és ezt Csontváry is használja. Kötetünkben a „Panaszfal-képen” az Ikrek-ből induló és a Skorpióra, illetve a Nyilasra is kifutó „hárompontos” Tejút-kódolást látunk majd, amit három „Tejút-Grácia” jelenít meg. A Tejúthoz egyfajta égi tápláló, gondviselő képzelet kötődik, már a nevét adó görög mítosz is Héra kifröccsenő, tápláló tejére utal, és ezek a „Gráciák” is égi gondviselők. Ugyancsak az Ikrek-Nyilas-Skorpió hárompontos Tejút-kódolást látjuk majd a „Zarándoklás-képen”. A „Hídon átvonuló társaság” esetében a

Tejútra az egyszerűbb „kétpontos” Nyilas-Ikrek kód utal, és annak kék sávja mintegy „Babszem Jankó” szájához érkeve táplálja a csecsemőt.

A csillagászati ősz záró időszak a **Nyilas (♐)** hava, amit ló vagy (dám-) szarvas, esetleg íjszerű alakzat jelenít meg. Ez a magyarokat jelölő etnikai kód, Csontváry számos képén találkozunk vele.

Az „Allegorikus jelenet”-nél a zodiákus 12 jegyét a jellemző körvonalak és pontok mentén összekötve például egy ló ábrázolását kapjuk, ami magyar etnikai kódként egy „magyar” jelzővel egyenértékű a képbe rejtett megoldásmondatban. A Sűvöltőt leterítő ölyv című képen Csontváry arca egy lóba van írva, és ez ott is a magyarságával kapcsolatos állítást fogalmaz meg. Igen érdekes a „Magyarok bejövetele”-nek Nyilas stációja, ami egész „lófronttá” van fejlesztve. Ez rekeszti el Trockijékat. Frontvonallá alakított jegy ötletével találkozhattunk a „Selmebánya látkép”-én, de a „Magyarok bejövetele”-n van egy „mini-kutyafront” is, ami kiemelten utal a magyar őstörténet kezdőpontjára (Kutya=Kos=Kezdet). A Nyilas tüzes jegy, uralkodója a Jupiter (♃).

A csillagászati tél a **Bak** (♉) időszakával indul. Ez a téli napforduló, ekkor a legrövidebbek a nappalok. Könyvünk képein kecskefejként vagy bárányként jelenik meg, de a csont és a szakáll motívuma is előfordul, nem beszélve az „Allegorikus jelenet” más szellemes kódjairól. Mivel a Bak a vegetáció nélküli, „halott” telet szimbolizálja, Csontváry tragikus, pesszimista vagy problematikus témájú festményein a teljes képet befutó „fő jegyként” is megjelenhet egy nagy Bak-jel formájában, amit a kép elemei rajzolnak ki.

A „Sűvöltőt leterítő ölyv”-ön Csontváry arca az úgynevezett Bak-hurokból, a Bak képjelének abból a részéből néz ki, ami csomóként köti gúzsba az élet normális menetét, tehát ott egy nehezített életutat kódol.

A „Mária kútja”-nak baloldalába is íródik egy ilyen főjel, ami a kép jobboldalába rejtett keresztel együtt jelzi Jézus, de egyben Csontváry nehezített életét is, mert az áldozatvonalon lévő Vízöntő-alakban az ő arcvonásai is felismerhetők.

A „Magyarok bejövetele”-n is van fő Bak-jel. Ez egy ugyanolyan 45 fokban döntött Csontváry-arca fut ki, mint amilyen az említett áldozatvonal arc (ez a „Mária kútja”-n a rejtett kereszt középpontjára mutat), tehát a képet befutó rejtett Bak-jel itt is a Csontváry által megjelenített magyarság áldozatára, egyfajta nehezített sorsra utal, amit a folytatásban további szimbólumokkal jelzett feloldás követ.

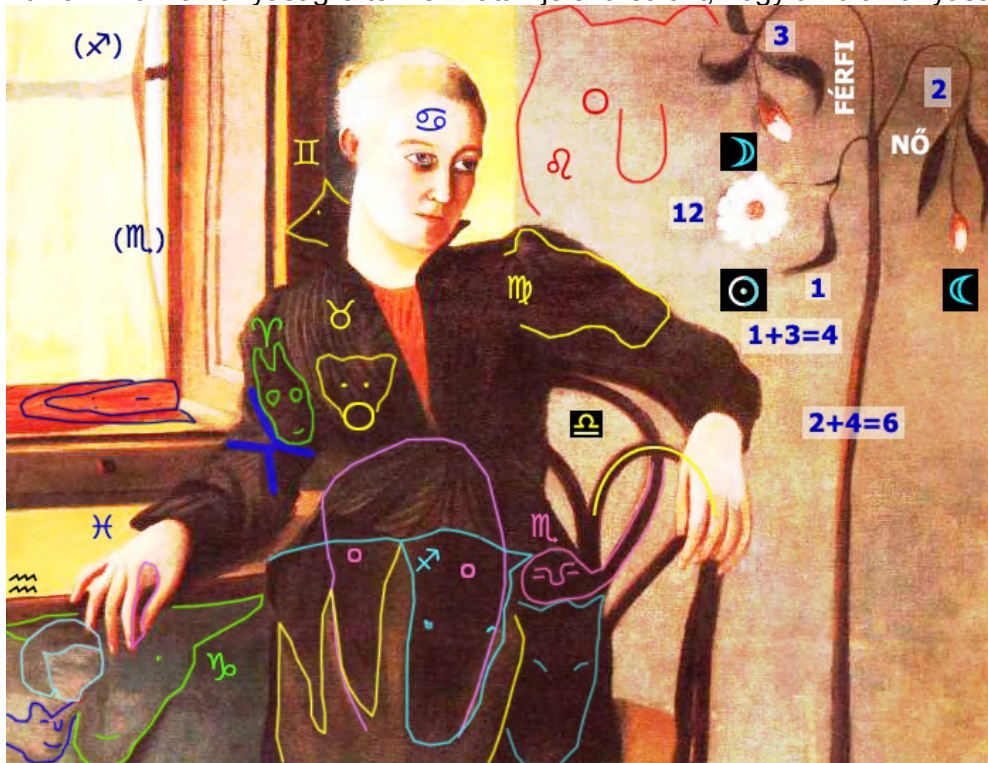
A Bak földes jegy, uralkodója a Szaturnusz (♄). Ez a legnagyobb pályán keringő fizikai bolygó, és a Szaturnuszt megjelenítő alak a legmagasabb kötetünk két hétbolygó-rendszer is tartalmazó képén (Tengerparti sétalovaglás és a „Mária kútja”). Ez a legnagyobb pályasugárnak felel meg, a többi fizikai bolygót kódoló alakok magassága a pályasugárral együtt csökken, tehát a legkisebb a Merkúr-lovas, illetve a Merkúr-lány (az egyik képen a fizikai bolygókat lovasok, a másikon korsós nők kódolják).

A Középső téli jegy a **Vízöntő** (♁), amit kötetünk képein holló, majom, korsós alak, három hullám, ifjú (fiú vagy lány) jeleníthet meg. Levegős jegy, uralkodója szintén a Szaturnusz (♄).

Az utolsó téli jegy a **Halak** (♐), ami kakasként, H-jelként, X-alakként, hal-alakként vagy halpárként jelenik meg. Jelenti a halált és a ciklusvéget, a Vég jegye. Vizes karakterű, uralkodó bolygója a Jupiter (♃).

Fejezetünk befejezéseként nézzünk két egyszerű példát arra, hogyan használja a rejtjelkulcsot Csontváry (egy összetettebb példát is hozunk a következő fejezetben). Az R/4. ábrán az Ablaknál ülő nő című korai festményt látjuk jelölésekkel és magyarázatokkal kiegészítve. A képet kissé kontrasztosítottam a rejtett motívumok jobb észlelhetősége érdekében. A Kos jegyét egy kutya képviseli a szabványos zodiákus megfelelő pozíciójában (az óra „9”-esénél) a nő bal felkarján felsejlő sötét foltként (Kos=Kutya). A Bikát a számunkra baloldali mell tájékán elrejtett disznófej hozza (Disznó=Bika). Az Ikreket egy balra néző egérfej jelöli a jobb ablakfélfán (Egér=Ikrek). A „megtermékenyítő fény” értelmű ablakba a születésre utaló Tejutat megjelenítő Ikrek-Nyilas-Skor-

pió kód van elrejtve egy fekvő férfifejjel (a Nyilas és a Skorpió csak helyi kód), de a részletes elemzés még korai lenne számunkra. A soron következő Rák a láthatatlan zodiákus körön szabályosan – annak tetején – helyezkedik el, mintegy a legmagasabb napállást szimbolizálva. A Rákot a képjele hozza, melynek vonalai úgy gazdálkodhatók ki, ha a szemaljak sötét íveit is figyelembe vesszük a szemgolyók és a szemöldökívek mellett. Mivel a fej a gondolatok helye, képirásban a fejbe írt Rák – a Rák anyaság-értelme miatt – jelentheti azt, hogy a nő az anyaságra gondol.

R/4. ábra

Ezt megerősíti, hogy a nő testére írt több rejtett arcábrázolás közül (ezekre most nem térnék ki) a legnagyobb pont a derék alatti részben tűnik fel (világoslilával körvonalazva). Az övrésznél lévő levélminták és a nőtől jobbra álló növény is jelzi, hogy a nő és a növekedés, (méhen belüli „növelés”, azaz kihordás, majd a születés utáni „növelés” – gondozás, nevelés) mint a növények legjellemzőbb, sokszor évenkénti ismétlődésben is megfigyelhető tulajdonsága összefügg, a főnévi és az igei „nő” azo-

nos alakúsága nem véletlen. Az Oroszlánt a nő fejtől jobbra a falból kiparázsló oroszlán hozza. A rejtett állatokat sokszor egy alig látható, de kontrasztosítással kiugrasztható vékony körvonal vagy folt jelzi, de jellemzően a szemek vagy legalábbis az egyik szem is be van jelölve, rendszerint szabályos körrel vagy ponttal. A hölgy számunkra jobboldali karjából egy medvefej ugrasztható ki, ami a Szűzzel egyenértékű (Szűz=Medve). A Mérleget – ha a helyén keressük – leginkább a szék támlarészének egyik íve adja, amire ráerősít a ruha ujjának „gyanúsán” kerek alsó íve is. A számunkra jobboldali csípőcsontnál egy jókora kígyófej sejjik fel (Kígyó=Skorpió), a kígyó teste a háttámla egy közbülső íves fájában ismerhető fel (a kígyót lilával körvonalaztam). A soron következő Nyilast a szoknyából kibontakozó két lófej (Ló=Nyilas), illetve a számunkra baloldali ló alatt felsejlő agancsmotívum hozza (Szarvas=Nyilas). A ló párossága másodlagosan utal a zodiákus szemben lévő jegyére, az Ikrekre is, előhívva ezzel a Nyilas-Ikrek tengelyt, amit a népi-szakrális szimbolika gyakran azonosít a Tejútal. A Tejút a „leszületések” helyeként is ismert, ezért a páros ló ezen a helyen hétköznapi értelemben-átértelmezésben az állapotosságot is megjelenítheti. A

Bakra a kép bal alsó sarkában felismerhető kecskefej utal. Azt láthatatlan zodiákus körünkön a Vízöntő képviselőjének kell követnie, és meg is jelenik, kétfajta ábrázolásban is, lányként, illetve fiúként (Ifjú=Vízöntő). A lány arca majmosan elrajzoltnak is nézhető, de az csak megerősíti a Vízöntő-jelentést (Majom=Vízöntő). A Halak jegyét a kecskefejbe benyúló hüvelyk- és mutatóujj egymás felé eső körvonala és azok kiárnyékolt elágazási pontja hozza, ami egy függőleges halat rajzol ki. Emellett a ruhaujj könyökrészén is látható egy Halak-értelmű X-jel, ami közvetlenül neki-simul a kutyaábrázolásnak. A Vég (Halak) és a Kezdet (Kos=Kutya) pontjának ilyen összeírása – mint a természeti év legfontosabb pontjának (a tavaszpontnak) egyben láttatása – a népi-szagrális gyakorlatban is ismert.

R/5. ábra

a rejtett oroszlán állánál, a cserépnél értelmezendő, ez a többi jegy helyzetéből pontosítható. Mellette helyezhető el az Ikrek jegye, ez a cserépből kinövő alsó levélpárból azonosítható bagolyból (Bagoly=Ikrek) adódik. Baloldalt a három vízszintes „vonalat” tartalmazó virág hozza a Szüzet, annak háromlábú képjele alapján. A Mérlegre és a Kosra képjelük ívei alapján utal az óra „9”-esénél és „3”-asánál lévő függőleges irányú virág (fordított irányú szabványos zodiákus kör). A Bikát egy előrcsapott szárnyú galamb alakú virág hozza (Galamb=Bika). A Rák és a Skorpió páros ollóra emlékeztető motívummal van jelezve, a Halak egy hal-alakkal. A Bak egy központi háromszög-szerű fejalakkal van megjelenítve. Ilyen „fába írt” zodiákust látunk majd a „Zarándoklás”-kép cédrusán is.

Visszatérve az „Ablaknál ülő nő” növényére, ami a 12 feloszthatóságát rejt, az „1” -et a baloldalt alul lévő egyleveles ág adja, a kettőt a jobboldali kétleveles, a hármat a baloldalt felül lévő háromleveles ág. A növény baloldalán összesen négy levél van – ez a 12 következő osztója. Még egy osztója van, a „6”, ami az összes levélnek a száma. Látunk egy virágot 12 szirmossal, ez

A nőtől jobbra álló szobanövényben az év részekre osztásának lehetőségeit látjuk. A „díszítőmotívumokként” emlegetett népi életfa- vagy „virágtő”-ábrázolásokon gyakran látjuk ugyanezt az elvet. Dunántúli pásztorfaragásokon (tükrösökön) olyan faábrázolások is vannak, ahol megjelenik mind a 12 zodiákus jegy a fába („virágtőbe”) írva. Egy ilyen példát mutatok az R/5.ábrán.

A tükrös felső része egy Csontváry-kép módjára dekódolható (a tükrös a hátoldalával együtt '48-as témát rejt, arra most nem térnek ki). A képből egy nagy, bajszos oroszlán néz ki, bal szeme a Nyilast megjelenítő, a Nyilas képjelére jellemzően ferde virág, melynek bal fele egy felhúzott íj formáját adja. Az oroszlán jobb szemét a rá szimmetrikusan elhelyezkedő ferde virág jeleníti meg, itt a Vízöntő a virág alatt közvetlenül elhelyezkedő árnyékhollóból adódik (Holló=Vízöntő). Az Oroszlán jegye

hozza a tizenkettőt és így a zodiákust, vagyis a Nap-utat. Ezzel Csontváry megjeleníti a Napot, de jelen van a Hold is, amit többek között egy növekvő és egy fogyó Hold alakjára utaló bimbó hív elő. A „Panaszfal”-képen találkozunk majd egy ismert hármasszimbolikával, amikor is a szüzet a növekvő Hold, az asszonyt a telihold, a vénasszonyt a fogyó Hold jeleníti meg (a kerek teliholdat képünkön és a „Panaszfal”-képen is a kerek Napnak megfelelő szimbólum, esetünkben a 12 szirmú virág adja). A Holdnak itt is ezt a három értelmezését látjuk. A növénynek a „Nap” (12 szirmú virág) szerinti oldala a „férfioldal”, ott egy szakállas férfifej látható oldalnézetben, jobboldalt egy szembenézetű női felsőtest értelmezhető, az a nő oldala. A 12 felosztásának hasonló, népi ábrázolására mutatnék példát az R/6. ábrán (az ábrát egy még meg nem jelentetett népdal-szimbolikai könyvből vettem, ezek a struktúrák ugyanis a népdalokban is megjelennek).

R/6. ábra

A „virágtőnek” egy szív alakú töve van („1”), ami rögtön két „magra” oszlik („2”). Három nagyobb ágon három hármasszimbolikát, tulipánszerű virág ül („3”), de látunk négy („4”) nyolcszirmú virágot is. Utóbbiak az „Ablaknál ülő nő” tizenkét szirmú virágának is megfeleltethetők, ha figyelembe vesszük, hogy a nyolcszektoros évfelosztás (az év nyolc részre osztása) a sztyeppi hagyományban és ábrázolásokon ugyanolyan gyakori mint a tizenkettes.

Talán nem volt felesleges a népi példák bemutatása sem. Ezekből látható, hogy Csontváry a hagyományos népi-szimbolikus szimbolikát használja bizonyos továbbgondolással. Az első tükrös faragójától – Hodó Józseftől – a népdalkönyvben hozok olyan példát, ahol a tükrös ugyanezen a szimbolikai nyelven a Denevér című (számára) kortárs operettet szapulja. Ettől már csak egy lépés Csontváry elmesélési módja, ami láthatóan mélyen gyökerezik a szerves magyar és az azzal rokonságban lévő sztyeppi hagyományban.

Egyszerűbb példaként a festő rejtjelezési gyakorlatára még egy művet mutatnék be Csontváry munkásságának korai időszakából. Az R/7. ábrán az Almát hámozó öregasszony című képet látjuk, annak illusztrált értelmező ábrájával együtt.

A kép témája itt is az anyaság. Szinte a mottója lehetne egy népdalszakasz:

*„Három alma egy tányérba mind piros,
A legénynek lányhoz járni nem tilos”*

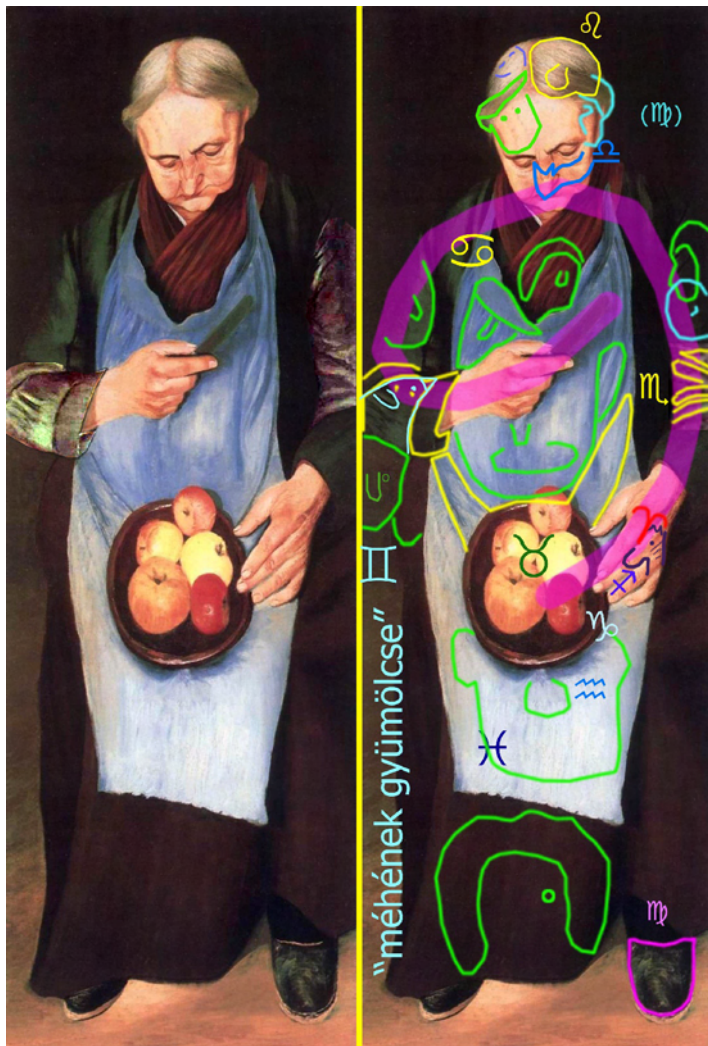
A kép címéből következően, a festő akár ismerhette is a magyar népdalok szerelmi szimbolikáját. Az idézett népdalrészletben a tányér nő-szimbólum, a benne levő három alma szerelmi férfi-metafora. Nem mennék a dolog részleteibe, de hoznék még két népdal-példát, amit az előző-

vel összevetve ki-ki kibogozhatja magának a nász-metaphora elemeit:

„Éva szívem, Éva, megérett a szilva,
Kettő-három van rajta, terítve az alja”

„Pici piros alma terem minden ágon,
De ilyen szép legény nincs több a világon”

Képünk címében tehát egyrészt egy „hámozással” jelzett nász-metaphora van elbújtatva, maga a képi ábrázolás ezen túl felveti a „méhének gyümölcse” értelmezést is.

R/7. ábra Janus Pannonius Múzeum, Csontváry Múzeum

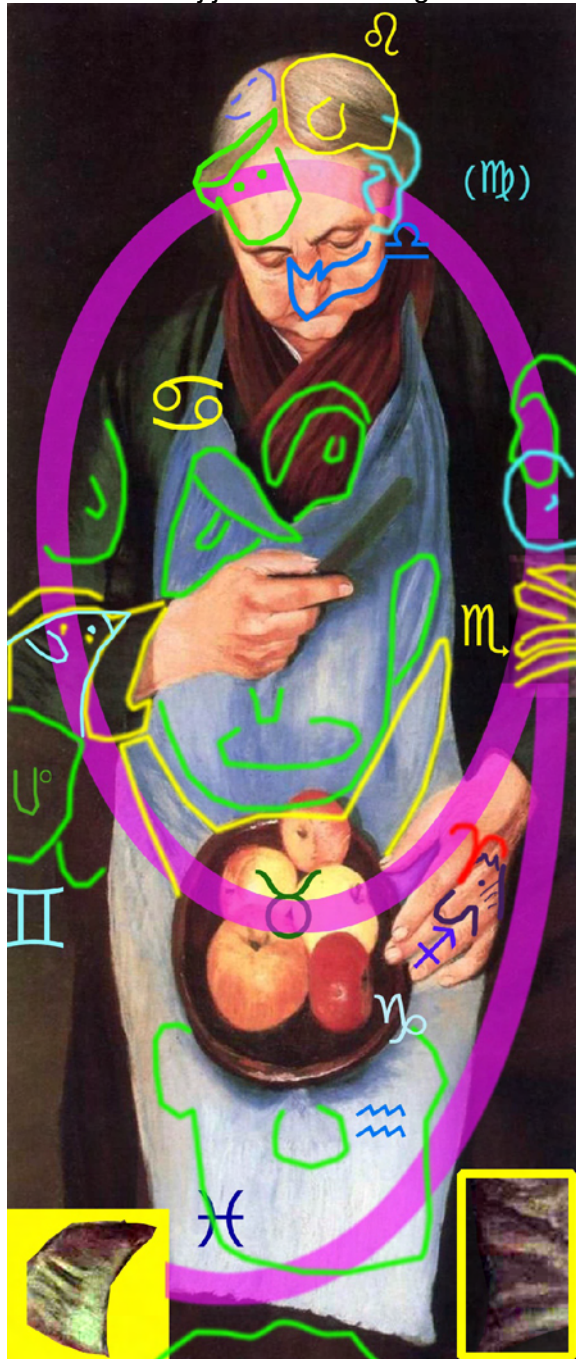
gyümölcse hozza a szülőséget.

Egyébként az öt alma is utalhat a Bikára, minthogy a népi-szagrális szimbolikában a Bika uralkodó bolygóját, a Vénuszt ötágú csillaggal jelenítik meg, amit itt az öt alma rajzolhat ki. Tovább haladva, az asszony számunkra bal mandzsettáján egy egérfej sejlik fel (Egér=Ikrek), ami a soron következő Ikrek jegyét adja. Ezt a részletet az ábra bal alsó sarkában egy sárga négyzetben is hozom. A Rákot a kötény rákolló alakú felső része jeleníti meg, a Rák vizes jegyéhez illő kék

Ha jól számolom, a képen az asszony 14 gyereke van elbújtatva, ami egy fél Hold-ciklusnyi, ha az úgynevezett sziderikus és szinodikus Hold-ciklusnak az átlagolt, és a népi szimbolikában gyakorta használt 28 napos (egyébként négy hetes) értékét vesszük figyelembe. Ugyanennek a számnak biológiai értelme is van, ugyanúgy, mint annak a hónapokban értelmezhető 9-esnek, ami kétféleképpen is megjelenik a képen. Maga a festmény-kompozíció is rejt egy 9-est. Ez a késtől indulva a számunkra bal, majd a jobb karon folytatva pontosan a gyümölcsökre mutat (lásd az R/7. ábra jobb felén berajzolt lila alakzatot). Megerősíti ezt a hipotézist a zodiákus analízis is, ugyanis a 12 zodiákus jegyet sorrendben összekötve szintén egy álló, de nagyobb 9-est kapunk (R/8. ábra).

A nő számunkra jobboldali kezén (a kézháton, a mutatóujj tövével) egy rejtett Kos-jel van (♈). Innen indul balra a „zodiákus” 9-es fejének alsó vonala. Mellette a tányér köre a felette látható, befelé hajló, bikaszarv alakú ruhagyűrődéssel a Bika képjelét hozza. Ez igen lényeges jelzés ezen a helyen, ugyanis a Bikával Csontváry több képén is a szülőséget, elsősorban az anyaságot kódolja. Megjegyzem, a népi-szagrális szimbolikában nem találkoztam ezzel a jelentéstársítással. Csontváry értelmezésének az alapja talán az lehet, hogy a Bikához tartozik a földi szerelem, aminek a

színnel. A rákolló a fej magasságáig emelkedik, és mivel a fejben is el van helyezve három jegy, itt a lila vonalat nem tördeltem tovább részleteiben, hanem a fej középvonalában húztam be. Az Oroszlánt a haj jobb részén megbúvó oroszlánfej adja.

R/8. ábra

Janus Pannonius Múzeum, Csontváry Múzeum

A Szűz a jobb halántékba íródó részletben sejtethető. Ennek képjelét azért tettem zárójelbe, mert ez a részleges és határozatlan megjelenítés valószínűleg nem véletlen. Találunk ugyanis még egy Szűzkódot (lásd az R/7. ábrán), az asszony számunkra jobboldali lábfejére írt medve formájában (Medve= Szűz). A szüzességet az anyasággal szembeállítva, azt vélhetően a legtávolabbra akarta „eltávolítani” a festő, talán azért kerülhetett oda a teljes értékű kód. Soron következő jegyünk a Mérleg. Ennek képviselője az arc számunkra jobb felén, a fültől az orrig alátekerődő kisebbfajta sárkány (Sárkány=Mérleg). A Skorpiót a számunkra jobboldali ruhaujjon gyűrődéssorként megjelenő kígyó hozza (Kígyó=Skorpió), ami szinte körbetekeredik a karon. A háromszögfejű kígyó az ábra jobb alsó sarkában kontrasztosítva, kissé nagyítva, sárgával bekeretezve is látható. A Nyilast megjelenítő lófej a nagyobbak, férfiasabbnak festett kézfejen ismerhető fel. A Kos és a Nyilas tüzes, férfias karaktere összhangban áll a kéz férfias mivoltával. Ezt a jegyet egyébként a tányér íjszerű íve és – mondjuk – a nyíl-szerepű hüvelykujj is hozhatja. A Vízöntő a tányér alatt felseljő majmos – és egy vízszintes hollónak összeálló – szemüregekkel jelzett ifjúból jöhet (Ifjú=Majom=Holló=Vízöntő). A Halakat a hal alakú kék köpeny adja, ennek számunkra bal alsó sarkába vezethető ki a 9-es alsó vége. A Hal-alakot fent a V-alakban látszó sál teljesíti ki. Utóbbi egy Kos-utalásként fogható fel. A Vég és a Kezdet jegyének ez az egybeírása (Halak-Kos) Csontvárynál, de a népi-szokrális ábrázolásokon is gyakori. Ennek valószínű oka, hogy a természeti éven belül a két jegy határa a legpregnansabban megkülönböztethető váltást jelenti – a kopár tél után látványos zendülést hozó tavaszpont formájában. Ennek a részletnek is lehet jelentése, az életút-kódolásokban a tavaszpont ugyanis tipikusan a születésnek felel meg, ami kapcsolódik képünk alaptémájához, az anyasághoz. Ez persze az új élet születését jelenti. Egy megélt élet végén a Halak-Kos átmenet egy következő ciklusba lépésként jelentheti a túlélést

– ilyet látunk majd a Vihar a Nagy Hortobágyon című festményénél, ahol a Vég-Kezdet átmenetnek ez a megjelenítése kódolja, hogy Toldi éli túl a párbajt, és ezzel mintegy új élete kezdődik. A Vég-kezdet átmenet lehet a túlvilág felé tett kezdő lépés is. Ezt látjuk például a Háborús jelenet vagy a Ferenc József című képen, ahol a Halak-Kos átmenetet követően a soron következő jegy, a Bika végállomásként jeleníti meg a mennyországot.

Végül megjegyezném, hogy a fejezetünkben tárgyalt két kép oldalméretei gyanúsán mitikusak. Az „Almát hámozó öregasszony”-nál a 28-as teljességszám, pontosabban az asszony gyerekeinek a számát adó 14, vagyis a 28 fele lehet egy érdekes érték. A 14-et a képen feltűnő nevezetes kilencessel megszorozva a kép magasságát kapjuk (126 cm), míg ha a 14-et hárommal szorozzuk, 42 cm-t kapunk, ami csak egy centiméterrel tér el a kép szélességétől (41 cm). Az ablaknál ülő nő című kép 73 cm-es szélessége másfél százalékon belül hozza a 6×12-es értéket (a 12 egyszerre zodiákus és Metón-szám), magassága pontosan 4×19 cm (a 19 Metón-szám, más Metón-számok: 12, 13×7=91, 12×12=144, 144+91=235).

VISSZATEKINTŐ NAP TRAUBAN

Ebben a fejezetben egy olyan művet vizsgálunk, ami jól láthatóan és elkülöníthetően tartalmazza a Csontváry által használt szimbólumkészleteket: a zodiákus jegyeket, a négy évszakot, a hétbolygó-rendszert, továbbá az Oroszlán-Vízöntő motívumot mint a festő kedvelt „győztes-vesztes” metaforáját, és a Nap-Hold egybeírását (párost), mint speciális alrendszert.

ÁLTALÁNOSSÁGBAN A KÉPRŐL

V/1. ábra

Felmerül persze a kérdés, hogy a képet miért épp az Országgyűlésnek szánja. Ha elárulom, hogy az IV. Béláról, az ország újjáépítőjéről szól, talán közelebb kerülünk a megoldáshoz. Csontváry több írásában is sürgeti az ország erkölcsi és általános újjáépítését, ez derül ki például a Lippich Elek kultuszminisztériumi tanácsoshoz írt leveleiből, illetve A lángész című írásából is. Az újjászületés érdekében még egyfajta államreformra is utal – a tárcáknak és az Országgyűlésnek egy „Irányító minisztérium” általi koordinálásával. Így valószínűsíthető, hogy IV. Bélának, az ország újjáépítőjének alakját példaként állítja a festő az Országgyűlés elé, az ország általa életfontosságúnak tartott megújítására célozva.

A kép festésére az irodalomban az 1899-es évszámot találtam, de a felirata, melyet maga Csontváry helyezett el a mű bal alsó sarkában, mást mond:

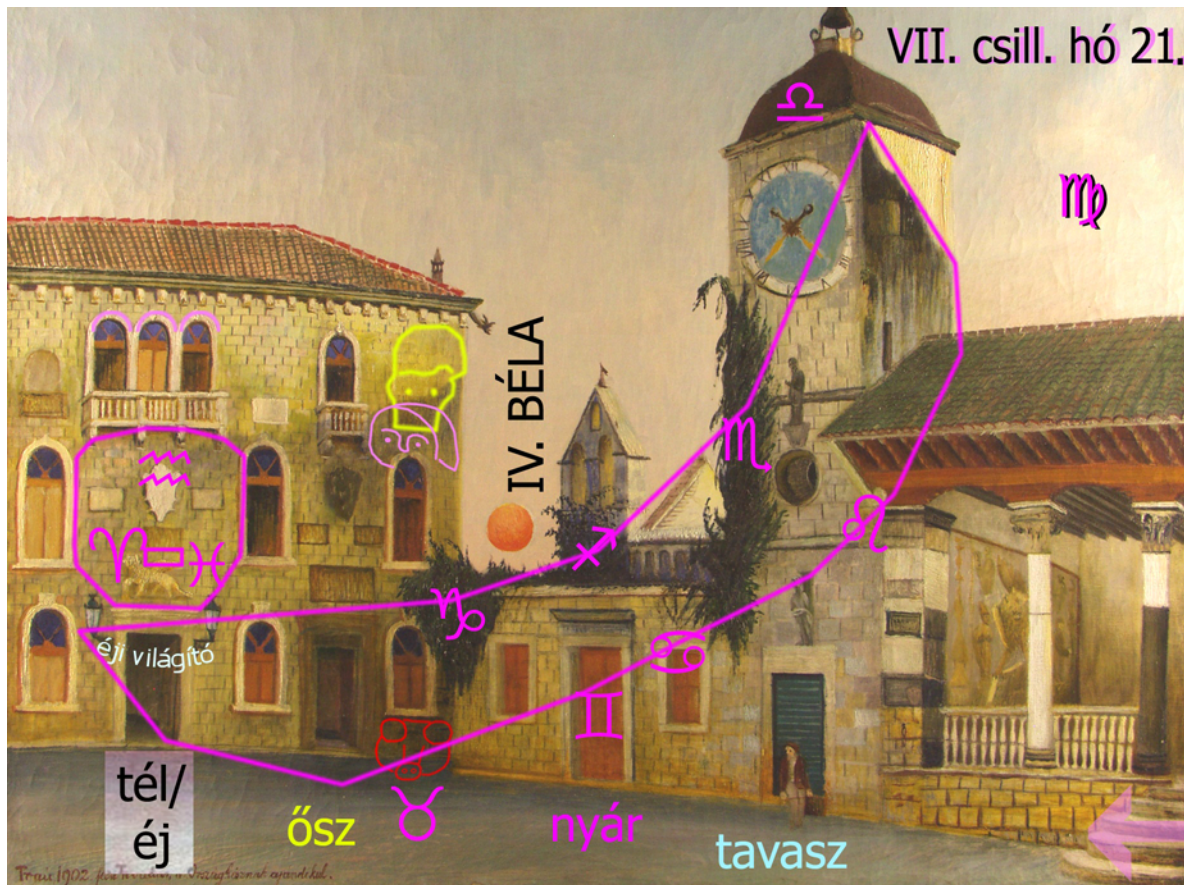
„Trau, 1902, festé Tivadar, az Országháznak ajándékul”.

A Tivadar meglehetősen bizalmas aláírás az Országháznak címezve, de ha meggondoljuk, hogy ez a keresztnév „Isten ajándékát” jelent, és a képet is ajándéknak szánja, egy szellemes „rím-képlethez” jutunk.

A KÉP CSILLAGMITOSZI RENDSZEREI: NÉGY ÉVSZAK, ZODIÁKUS, HÉTBOGYÓ-REDSZER

A képen az óramutató járásával ellentétesen felrakott zodiákust látunk, melynek stációi a kép jellegzetes körvonalai mentén egy nagy Holdat rajzolnak ki. Ezzel a Csontváry-képek egyik gyakori motívumához, a Nap-Hold egybeíráshoz (vagy pároshoz) jutunk. A Nap jól látható, még a címben is szerepel, a Hold rejtett, és csak a „zodiákus rejtvény” megfejtésével „hívható elő”. Ez a titkos Hold magyarázza például a torony felső részén látható ferde fényváltást (az a Hold sarka).

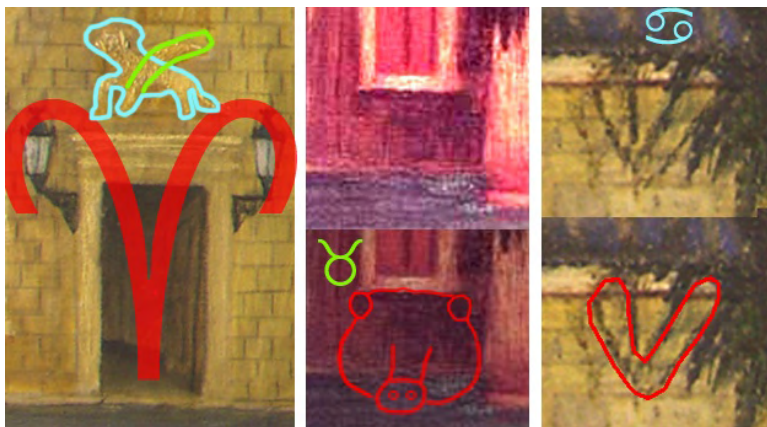
Vizsgáljuk meg a mű zodiákus körét (V/2. ábra) a Kos stációjától indulva! A baloldali épület ajtaja felett a Kosjel szimmetrikus, felül széthajlító íveire utaló két lámpa található (V/3. ábra), és a kódolást megerősíti a közvetlenül az ajtó felett látható kutya-dombormű is (Kos=Kutya). Az ebben lévő Halak-képjelre még visszatérünk. Ugyanennek az épületnek a jobb szélén – az ablak alatti falrészleten – egy „konnektororrú” vaddisznó sejlik fel, ami a Bikát adja (Bika=Disznó).

V/2. ábra

Az Ikrek képjelét a kisebbik templomtorony alatt látható ajtó két félfája jeleníti meg. Az ettől jobbra eső ablak felett a növényzetbe nem illő motívum ismerhető fel, ami a rák jókora ollóira utal, ez jelzi a Rák jegyét. A soron következő Oroszlánt a nagy torony jobboldali sarkánál, az oszlopfő mellett felsejlő oroszlánábrázolás hívja elő. A Szűzre – annak képjegyén keresztül – a kép jobb alsó

sarkában látható három oszlop és a visszamutató nyíl szerepét játszó lépcsősor utal. A Mérleget mindenekelőtt a nagy torony Mérleg-íves kupolája jelzi.

V/3. ábra

Ilyen látható a „Taorminán” vagy például a „Tengerparti sétalovaglás” körbefutó zodiákusán is. A zöld „kecskefejen” még egy csenevész szarv is értelmezhető.

V/4. ábra

Csontváry lányként és fiúként is meg szokta jeleníteni (V/4. ábra). Végül, a Halak jegyére két motívum utal. Az egyik a „majom” hal alakú orra, a másik az a már említett X-motívum, ami a „szárnyas” kutya-domborművel van összeírva, és abban mint a kutya testének ferde hosszvonala és a szárny, illetve a bal első láb vonalának keresztezése jelenik meg. Meg kell jegyeznünk, hogy az effajta ábrázolás teljesen „szabályos”, minthogy a Kezdet (Kos=Kutya) és a Vég (Halak) jegyét a népi-szakraális tárgyak is sokszor hozzák „egybeírva”, amivel az új ciklusba lépést a zodiákus legfontosabb pontjaként hangsúlyozzák (például a természeti év kezdetét, az élettelen télből a zendülő tavaszba való átmenetet, a szárbaszökkenést jelölve). A zodiákus jegyek elhelyezésével rejtjelezett „nagy Hold” bal sarkában található két lámpának egyébként lehet egy érdekes, a Holdra is utaló jelentése. A lámpa is a sötétben világít, akár a Hold, ezért a Kos jegye mellett azt is megidézi. Hasonló gondolat sejthető a Taormina-kép sötétkéék sávjában felparázsló Csontváry-fejjeel kapcsolatban is. Ott a fej kerekése a Napot, a „sötétben világítás” a Holdat, mindez együtt a Nap-Hold egybeírását jelentette meg.

Emellett az óramutatók állásából azonosítható a „hét óra, huszonegy perc” időpont, ami a hetedik csillagászati (a Kostól befoglalólagosan számított) hónap 21-ére „fordítható le”, és ez pontosan a Mérleg jegy átlagos kezdőpontját jelenti. A nagy torony baloldalán középtájt kígyó alakú növényzet kúszik fel, ami a Skorpiót adja (Kígyó=Skorpió). A soron következő Nyilast a kisebbik templom nyílhegy alakú tornya jeleníti meg. A Bakot növényzet jelzi. Csontváry gyakran kódolja ezt a jegyet a kecske fejalakjára utaló háromszög alakú motívummal.

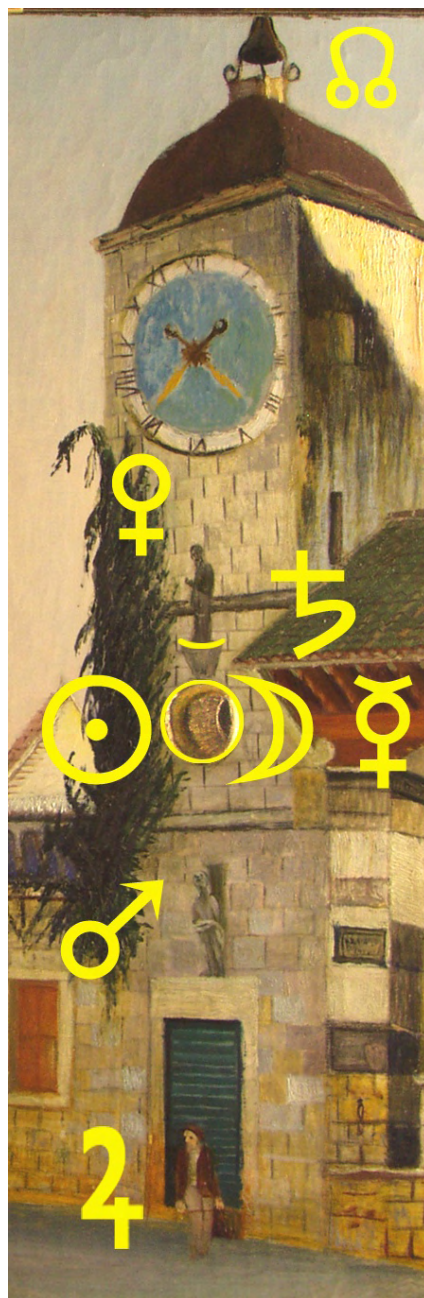
A Vízöntőt, ami a magyarokra mint vesztesekre is utal, a tragédia mélységének megfelelően több motívum is kódolja. Ilyen a baloldali épület jobb felső sarkában kiugrasztható két fiatal fej (Ifjú=Vízöntő), a páros lámpás ajtó felett, a tető alatt megjelenő hármastablakív (a három félhullám is Vízöntő-kód), de az ajtó és a hármastablak között félmagasságban megfigyelhető „majomarc” is (Majom=Vízöntő), amin két ablak adja a két fület. Az Ifjút

V/5. ábra

A képen összesen négy ajtót látunk, ezek hozzák a négy évszaktól álló négyes rendszert (V/5. ábra). Az ábra jobb oldalán zöld ajtó található, ami a tavasz színe. Itt rejtette el magát Csontváry is, aki gyakran jelenik meg képein „inkognitóban”. Itt sem túl feltűnő, de mivel az éves újratekzés helyén áll (a tavaszponton) a függőlegesen felette szoborként megjelenő IV. Béla alatt mint az ország újjáépítőjének szimbolikus örököse, saját korának újjáépítője, az erkölcsi-szellemi újratekzés letéményese jelenik meg. Tőle balra egy vörösés árnyalatú, magasabb ajtó utal a legmagasabb napállásra és a Nap-uralta jegy (Oroszlán) tüzes karakterére. Ettől balra egy – a tavaszt megjelenítőhöz hasonló – nagyobb küszöbű és kisebb ajtónyílású, „sötétető”, a tél irányában átmenetet képező ajtót látunk. Ez az őszt jelöli. A legsötétebb a baloldali ajtó, ahova a sötétséget uraló „éji világító” is érkezik, ez utal a legsötétebb napok évszakára – a télre.

Egy további igen érdekes alkotója a képnek a nagy toronyba írt hétbolygó-rendszer. Az úgynevezett asztrológiai bolygók (Nap, Hold, Merkúr, Vénusz, Mars, Jupiter, Szaturnusz) képjelei a torony motívumaival vannak megjelenítve. A Napnál gondolhatnánk a nagy kerek alakzatra – az órára –, de én inkább a felső szobor alatti kisebb kerek nyílásra gyanakodnék, abban ugyanis „holdsarló” is van, ami a Csontvárynál szokásos Nap-Hold egybeírását adja. Ugyanennek a kerek kivágásnak a tetején egy íves felső vonalú „trapéztkő” látható, ami a Merkúr képjelének (♿) vízszintes záróívét adja, miközben megjelenik alatta a képjel „feje” (ez maga a kerek kivágás), és az eltoltt téglasorok élvonalai ha hiányosan is, de hozzák a képjel alsó keresztjét. A Vénusz jele (♀) az óra köréből és a felső szobor, illetve egy azzal azonos színű, vízszintes párkány által alkotott keresztből rakható össze. A Marsot Csontváry gyakran jelzi valamilyen ferde alakzattal, ami a bolygó képjelének ferde nyílára utal. Ezt az alsó szoborban találjuk meg, amiben magára IV. Bélára ismerhetünk. A szobor kéztartása pontosan egyezik a

V/6. ábra

illetve egy azzal azonos színű, vízszintes párkány által alkotott keresztből rakható össze. A Marsot Csontváry gyakran jelzi valamilyen ferde alakzattal, ami a bolygó képjelének ferde nyílára utal. Ezt az alsó szoborban találjuk meg, amiben magára IV. Bélára ismerhetünk. A szobor kéztartása pontosan egyezik a

Millenniumi emlékművön láthatóval (V/7. ábra). A Jupitert, a magyar jegy (Nyilas) uralkodó bolygóját (♃) maga Csontváry jeleníti meg, a nadrágjára rajzolt kereszttel, felette a „2” alakzat „hattyúnyaka” a festő sapkájából, gallérkivágásából és kabátjának vonalvezetéséből adódik (V/8. ábra).

V/7. ábra

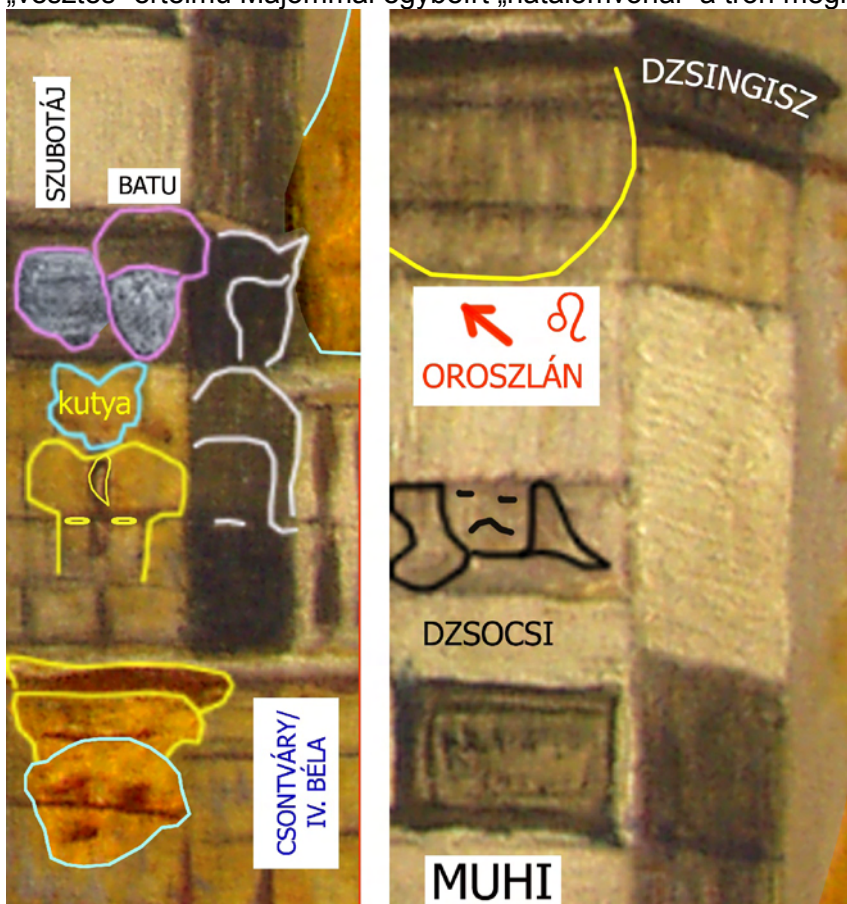
A tornyon látható, a Szaturnuszra és a Marsra kódolt szoboralakok, illetve a Csontváry-alak jelentését az említett bolygók által uralt jegyekből érthetjük meg. A magyar etnikai kódra (Nyilasra) kódolt Csontváry a magyarság „sorsvonalát” indíthatja a torony középvonalában. A Szaturnusz-alak valószínűleg szintén IV. Béla, de mivel a Szaturnusz a Halak, a Vég jegyének ura (amellett a vesztes jelentésű Vízöntőé), az a muhi csata utáni pusztulást idézheti. Testtartása görnyedt, színe sötét, és alakjába egy kis kereszt van írva. A Kosra – a Kezdet és az újjászületés jegyére – kódolt

V/8. ábra

„ferde”, felszegett fejű, világosabb színű IV. Béla-alak viszont az ország újjászületésére, újjáépítésére utalhat. A Mérleget hozó toronykupola az igazság eljöttét is jelentheti, azt, hogy az országot az isteni akarat végül is megmenti. Maga a tornyot lezáró Mérleg-értelmű kupola a keresztény kultúrát is képviselheti a kereszténység kódjaként. Még egy motívum erősíti meg az újjászületésre kifutó magyar sorsvonalat. A kupola legtetején egy érdekes dísz található. Ez a bővebb asztrológiai bolygórendszerben használatos úgynevezett felszálló holdcsomópont képjelére (♁) hasonlít. A fizikai holdcsomópont napfogyatkozást is okozhat, amiről esetünkben az országot ért csapásra asszociálhatunk, de a felszálló változata a magyar sorsvonal végén – a neki tulajdonított asztrológiai értelmezés szerint – már a jövőre és az újra, a megújulásra mutat.

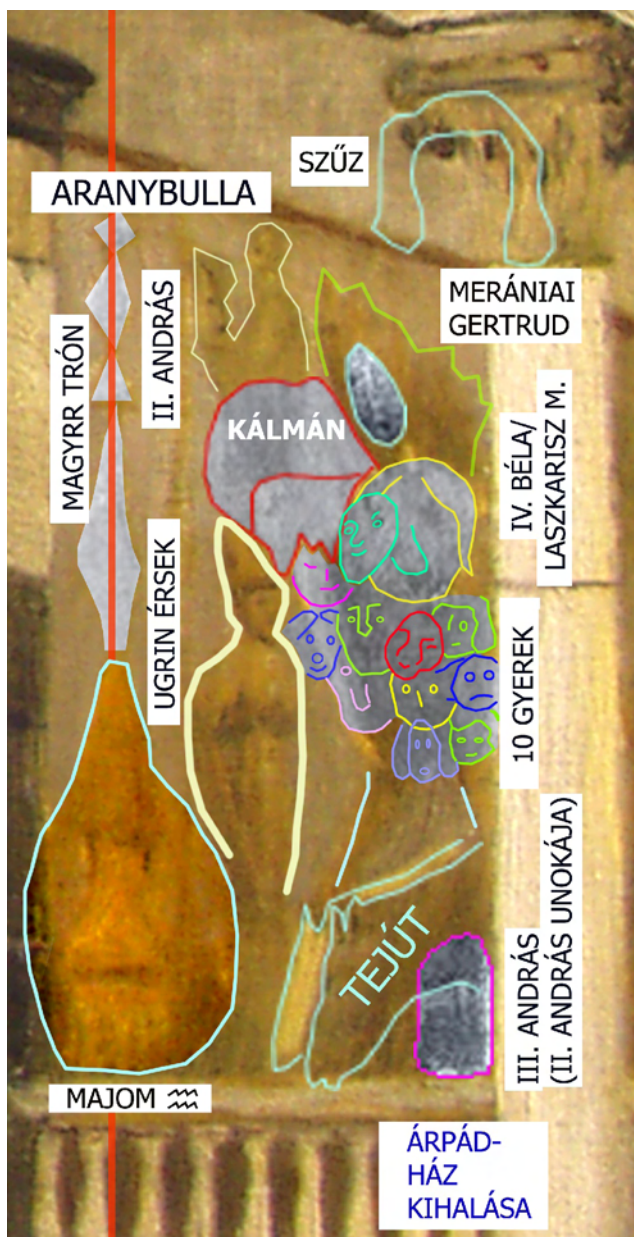
Nyilas), hasonlóan ahhoz, ahogy a „tatár oszlop” alsó harmadában is kiugrasztható egy kutya, ami a mongol-türk népek etnikai kódja (gondoljunk a kutyafejű tatár kifejezésre). A jobboldali két szarvas ikerábrázolásként is felfogható, és ezzel a Nyilas-lkrek tengelyt, azaz a Tejutat is idézi. Az előző könyvben már tárgyaltuk, hogy az „Emese álmá”-ban a sebes patakként leszülető magyar királyok a Nagy folyó mitikus alakját idézik, ami egyenrangú a Tejútal, így a jobboldali két szarvas a Tejút alakján keresztül megerősíti azt a királyi családfát, leszármazási sort, amit a kerek oszlop bal oldalán függőlegesen látunk. A magyar térfél tehát a baloldali majom és a jobboldali „ikerszarvas” közé esik. A majom tengelyében be is húztam egy vékony piros elválasztó vonalat, ez különíti el a szemben álló feleket. A majomábrázolás felett egyébként olyan háromszögekből és rombuszokból álló függőleges sort látunk, ami trón- és koronadíszként szokott előfordulni, így ez a „vesztes” értelmű Majommal egybeírt „hatalomvonal” a trón megingásával lehet egyenértékű.

V/II. ábra

A „tatároszlopon” a festő egy olyan „házsámtáblát”, helyet jelölő táblát helyezett el, melynek elkent betűiben a MUHI felirat gyanítható. Az alatta baloldalt kiugraszított igen széles arc a több tatár kánt is kiszolgáló híres hadvezérre, Szubotájra jellemző. Mellette valószínűleg Batut látjuk, akit turbánszerű vagy laposabb, csákószerű fejdísszel ábrázoltak. Az oszlopon még több, nem részletezett mongol fejábrázolás látható, ezek lehetnek a Batu vezetése alatt Magyarországon harcoló más kánok. A három egy sorban ábrázolt fejalak alatt látható a mongol-türk etnikai kódot adó kutya. Szubotáj egyébként már Dzsingisz kán alatt is szolgált fővezérként. Batu felett „egy generációval” látható egy – az apa irányában lefelezt – fej, aki Dzsocsi lehet. Őt ugyanis csak félig tekintették Dzsingisz leszármazottjának, a fogságból szabadult és igen hamar szült

Dzsingisz-feleséggel kapcsolatos pletykák miatt. Eszerint az oszlopfőn – az orozslán mellett – Dzsingisz van ábrázolva. A „mauzóleum” lábuzatán Csontváry és IV. Béla kettős keresztet hasonlóan egybeírt arca tűnik fel, ami jelentheti Csontváry azonosulását a golgotajáró királlyal. Szinte rájuk nehezedik a tatárjárás terhe, de még befalazott áldozatvállalóként is értelmezhetők (gondoljuk a Kőműves Kelemenné balladájára, vagy mondjuk a szurámi vár legendájára).

V/12. ábra

átfedést mutató lópár emlékeztet rá, hogy ő a dinasztiaiális sorba tartozik. Generációsan is jó helyen van, bár ő Béla testvérének, Utószülött Istvánnak a fia, III. András.

Végül visszatérnék a kép címére. A „Visszatekintő Nap Trauban” nyilván magát IV. Bélát személyesíti meg, hisz – Trauba menekülve – onnan tekinthetett vissza országára. A Nappal való azonosítás is érthető, a Nap az Oroszlán jegyének uralkodó bolygója, ami a „királyok jegye”. A Bak közelében, alacsony helyzetben ábrázolt Nap alighanem a válságos traui időszak megjelenítője.

Térjünk át a kerek oszlop bal oldalán függőlegesen megjelenő leszármazási sorra (V/12. ábra)! Mint említettük, a leszületési sorok hagyományosan a Tejútra (Nagy folyóra) íródnak. Ezt jelzi az oszlop jobb oldalán az „ikerszarvas”, de a baloldalán alul, a korlát felett megjelenő „ikerlő” is, ugyanis mindkettő a Nyilas jegyét hozza ikresítve, tehát a Nyilas-ikrek tengelyt, és így az azzal kódolt Tejutat is megjelenítik. A V/12. ábra jobboldali oszlopfőjénél egy női arc ugrasztható ki. Ez nem tartozik a családfához, hanem a Szűzre – a körbefutó zodiákusnak a „mauzóleum” által megjelenített jegyére – utal. Az oszlopfő alatt baloldalon egy taréj alakú sötét foltban asszonyfej sejlik fel. A taréj a keleti Kakast, azzal a Halak jegyét hozza. Ez mint a halál szimbóluma az asszony – Merániai Gertrúd – erőszakos halálára utal. Gertrúd fejbábrázolásától (a taréjban fekete-fehéren kiugratva) balra férje – II. András alakja látható, aki alighanem az Aranybullát tartja a kezében. Gertrúd ábrázolása alatt a családfák szokásos megjelenítési módja szerint fia – IV. Béla – tűnik fel feleségével összeírta, alattuk tíz gyerekükkel. Az elvesztett muhi csatára utaló Vízöntő-tengely (a „majomvonal”) közvetlen közelében látjuk Ugrin érseket, a csata egyik fővezérét. A Béla és Ugrin között lefordult fejjel, lehunyt szemmel ábrázolt harcos minden bizonnyal Kálmán herceg, Béla testvére, aki a muhi csatában kapott halálos sebet. Ábrázolása a családfában „szabályos”, a szülők (II. András és Merániai Gertrúd) alatt, testvéreivel Bélával nagyjából egy magasságban helyezkedik el. Az ábra alján látható korlát valószínűleg az Árpád-ház kihalását is jelzi, felette közvetlenül a kerek oszlop mellett egy férfifej ugrasztható ki. A Tejút-értelmű és vele

SÜVÖLTŐT LETERÍTŐ ÖLYV

A családi-magánéleti téma nem csak a „Hídon átvonuló társaság”-on vagy mondjuk Csontváry 1909-es utolsó festményén jelenik meg, de már az egyik legkorábbi, 1893-as munkáján is feltűnik, a festő Hollósy-féle tanulmányait megelőző évben (S/1. ábra).

S/1. ábra

Színkezelésében talán nem annyira attraktív a mű, és szimbolikusan sem hozza a későbbi képek szigorú zodiákus rendszerét, de – ami meglepő – már teljes zodiákus kört és fő jegyet is tartalmaz, utóbbit egy nagy Bakjelként. De feltűnik itt a későbbi képein gyakran használt „madaras” önábrázolás is, amit a szülői generációra vetít vissza, „madár-eredetűnek” festve meg magát. A „Csontváry-képmesék” könyvben kifejtettük, hogy a madár egy (t. k. sztyeppi) ősvallási istenség, az „Ég ura”, amely három eurázsiai totemsor kezdő alakjaként az „első Őst” jeleníti meg. A „Magyarok bejövetele”-ből is kitűnik, hogy ezt a madár-istenséget Krisztus alakjával összeírva jellemzi legtömörebben vallási identitását a festő. A kép címe egy madárpárra utal, mely az érdekes tagolású „talajon” a Rák jellegzetes képjegyét adja, és így az eredetre, a szülőkre, a családra utal. A süvöltőt szinte egy középkorú nő jobbra

behunyt szemmel, asszonyi arccal látjuk (szárnyába bele is van rajzolva)

tekintő feje – S/2. ábra), jobb „karja” ölelő mozdulatot tesz az apa szerepű ölyv irányában, amely csak a bal lábával támaszkodik, így egy ölelő karpárt ketten adnak össze.

S/2. ábra

A Rák képjelét leíró alakzatuk a Rák lehetséges jelentéseiből nyilván a szülőket hozza, és megerősíti ezt a feltételezést a képi kontextus is, ugyanis alattuk – egy képzeletbeli családfa alsóbb szintjeként – bomlik ki gyermekeik összessége – Tivadar fiukkal együtt –, aki egy további, harmadik szinten kapott helyet. Csontvárynak további kilenc testvéréről tudunk (Anna, Pál, Ede, Mária, László, Irén, Ferenc Aladár, Anna Valéria, Etelka), őket a festő egy olyan fekvő nőben helyezte el, akibe a Bika jegyét megjelenítő Galamb van írva (S/3. ábra). A galamb feje a nő behajlított bal térde, és a „Tarpatak”-kép Emeséjéhez hasonlóan az anya köldöke is jelölve van. A nő arca az ábra bal felén látható (ez egyben a galamb farka), és

felsejlik rajta a Bika uralkodó bolygójának – a Vénusznak – a népművészetben gyakori, ötágú csillagos megjelenítése is. Az anya köldöke a „H”-szerű jel lehet, de ebben és ettől jobbra egy „L”, „I” vagy egy „Z” is kivehető, ami talán a vezetéknevének (Heizelmayer) előtagjában előforduló H, z

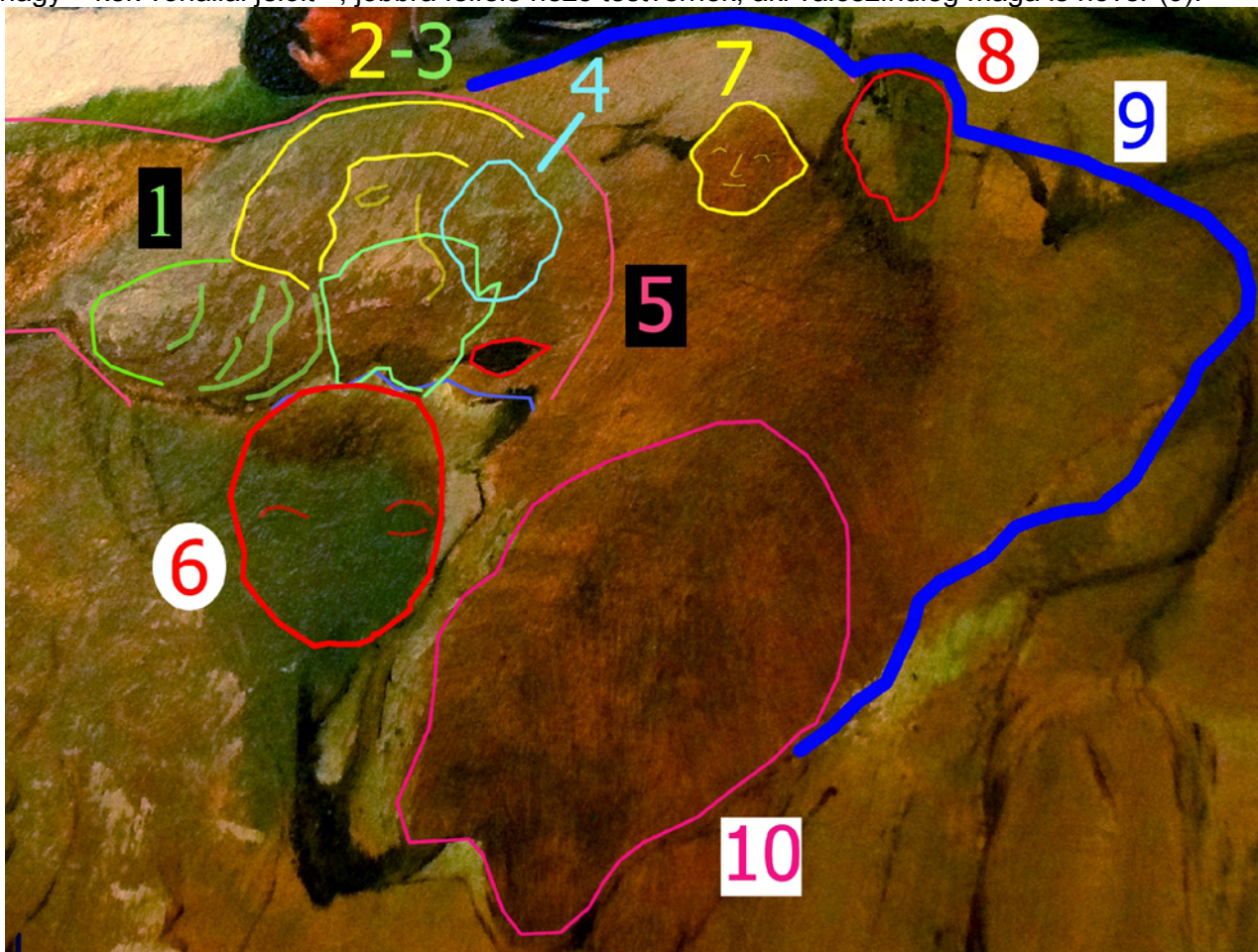

S/3. ábra

és I mássalhangzókra utal. A nő feletti anyamadár a terhes nő hasaként is értelmezhető, így az ábrázolás hasonlít a Taormina-kép terhes lokaszté-alakjára, azzal a különbséggel, hogy ott az anya leginkább a Rákra van kódolva, itt meg a Vénusz-vonzatú Bikára. Ez kissé talán egyedi kódolás, amit indokolhat, hogy itt a Rák jegyét a süvöltő-ölyv szülőpár foglalta le, de Csontváry következetes olyan értelemben, hogy a „Hídon átvonuló társaság”-nál is a Bika adja az egyik „különálló” szülőt (őt magát), míg a gyerek-anya családi jelenetre a Rák jegyét tartja fenn.

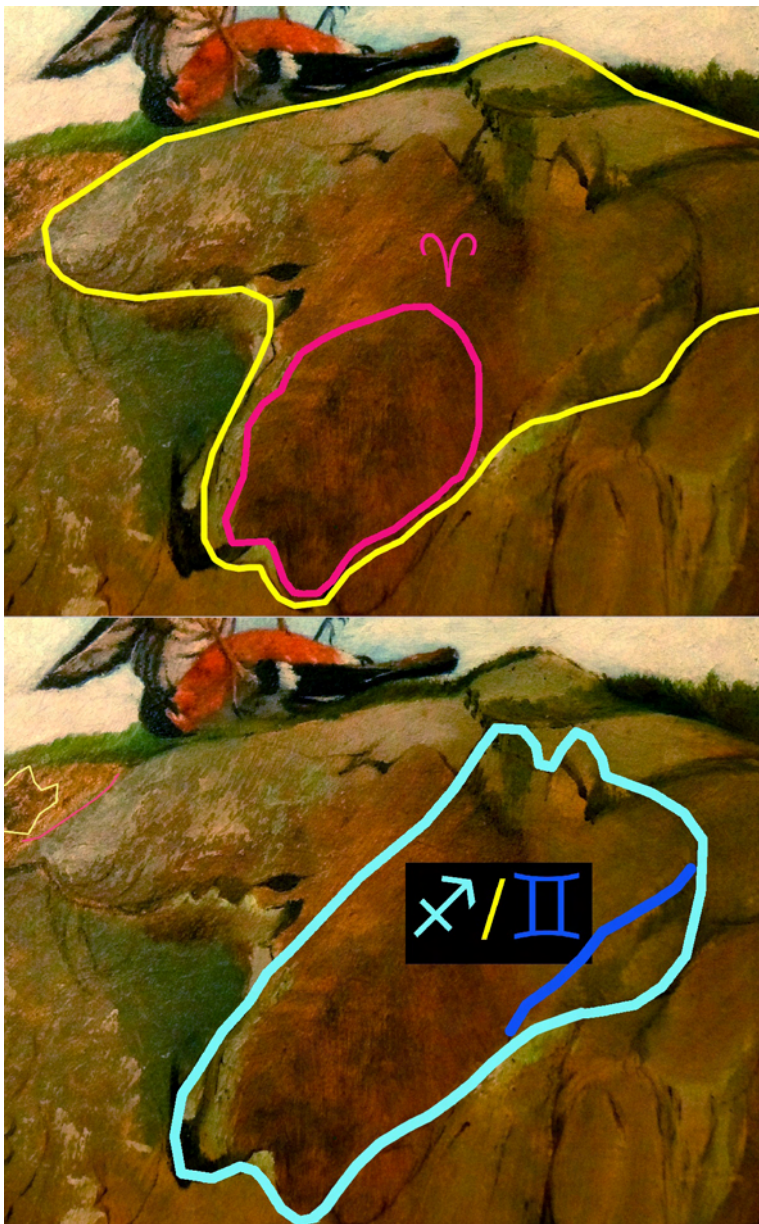
Tekintsük át részleteiben is az öt fiú és az öt lány megjelenítését! Az arcok „kiugrasztásánál” persze elképzelhető némi szubjektivitás, de azt hiszem, maga az elv az érdekes, mutatom úgy, ahogy számomra legvalószínűbbnek tűnik (S/4. ábra). A halványzöld „1”-es szám alatt ugyanilyen színnel körvonalaztam egy fekvő férfarcot. Homloka jobbra néz, és vékony hosszú bajusza van.

Sárga „2”-essel egy hosszú, homorú orrú, dús hajú férfiarcot jelöltem (a haját bal felén ugyanilyen színnel körvonaltam). Ez az oroslánszerű ábrázolás igen hasonlít a „Selmec”-képnek a Ferenc József koponyát fedő Csontváry-ábrázolására. Az orrvég egyben a „3”-mal jelölt dús, kackiás bajszú, hegyes fülű férfi homlokába íródik. A „2”-vel jelölt oroslános férfi frizurájának jobb oldalából valószínűleg az egyik nővér kontyosnak tűnő fejábrázolása (4) bomlik ki. Alatta egy pirossal körvonalt nagy női száj ugrik elő, ami az „5” számmal jelölt nővére lehet. Ettől jobbra a „7”-tel jelölt fivérfarc és a „8”-cal jelölt oldalnézetű nővérfarc értelmezhető. Ez utóbbi lényegében a szeme egy nagy – kék vonallal jelölt –, jobbra felfelé néző testvérenek, aki valószínűleg maga is nővér (9).

S/4. ábra

Az „1”-gyel és „3”-mal jelölt fejalakok alatt a 6 számmal jelölt nővérfarc sejthető. Végül „10”-zel jelölve a galamb-anya teste alatt maga Csontváry néz ki a képből (halványilával körvonaltva), 45 fokban jobbra forgatott fejjel. Felismerését megkönnyíti jellegzetes lefelé hajló szemöldökíve. A ferde Csontváry-arc egy jókora kutyafej orrészébe van írva, ami nem véletlen, minthogy az sem, hogy itt ugrasztható ki a zodiákus jegyek közül a Nyilast adó ló és az Ikreket jelentő egér alakja is (S/5. ábra).

S/5. ábra

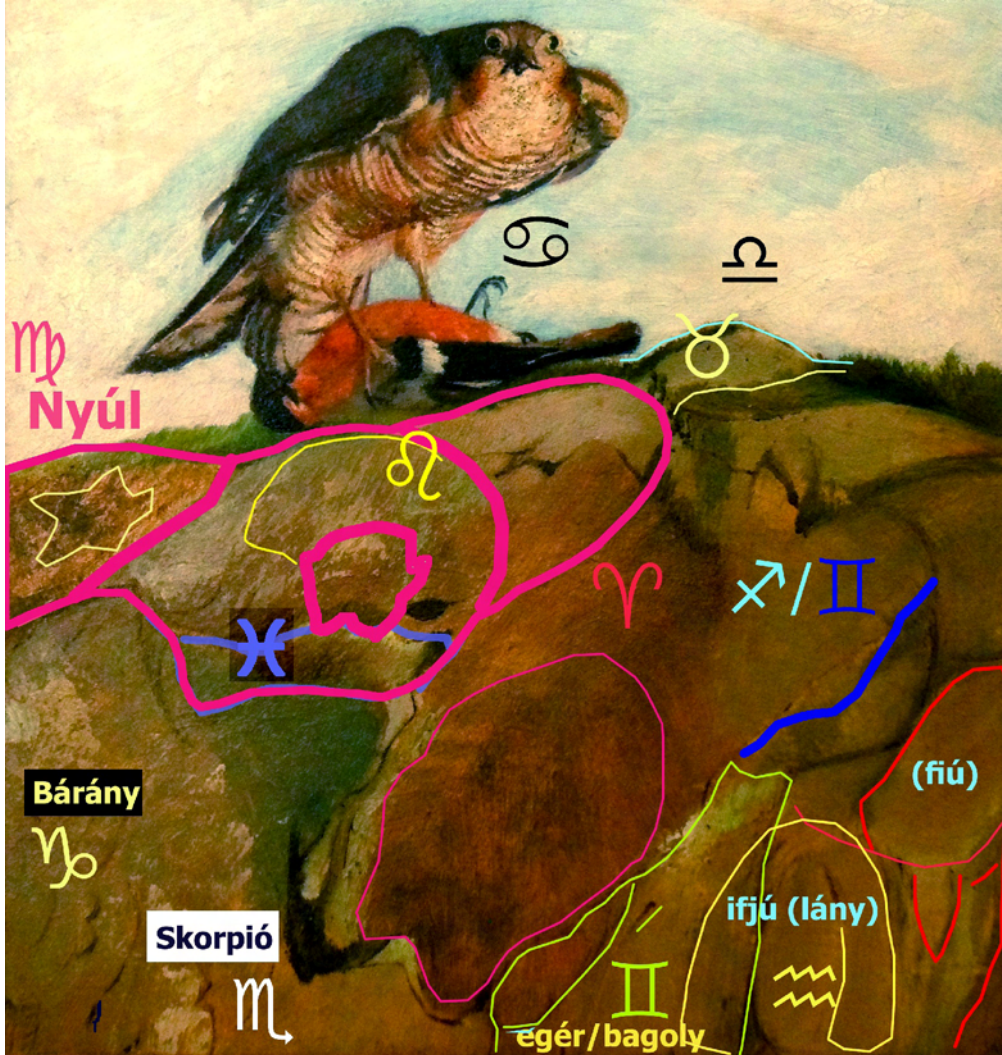
A „Csontváry-képmesék”-ben már volt szó róla, hogy a kutya és a farkas alakja erősen kötődik a Kosztká-családnak. A Kutya egyik holdháza (helyettesítő szimbóluma) a Farkas, ami a Kosztkák címerállata, emellett a családot régebben Navojnak hívták, ami „Nogajként” (gondoljunk Nogaj kánra, vagy a nogaj népre) szintén a kutyára vagy a farkasra utal, hisz a „nogaj” szó szerint is sztyeppi kutyát vagy farkast jelent. A kép nagy kutya-alakja (S/5. ábra bal fele) tehát nyilván a Kosztká-család totemisztikus megjelenítője, és képileg, illetve személyében is abba íródik a képen halványlilával körvonalazott Csontváry-alak. Az S/5. ábra jobb felén ugyanakkor az is látható, hogy a Csontváry arc egy balra néző lófejnek is a része (halványtürkisszel körvonalazva), ami a Ló (=Nyilas) jegyeként a magyarság etnikai kódját adja. Ugyanebből a balra lefelé néző lófejből a középkéssel jelzett körvonal egy jobbra és felfelé néző egér-alakot választ le, ami az Egér révén az Ikrek jegyét adja. Az Ikrek és a Nyilas két egy tengelyre eső jegy, ami a Tejút egyik hagyományos „előhívója”. A Tejút pedig a mitikus leszületések helye (ilyet tárgyaltunk a Csontváry-képmesék Tarpatak-fejezetében az „Emese álmá”-val kapcsolatban), így a képnek ez a részlete Csontváry „leszületésére” és magyarsághoz tartozására is utal.

A kép zodiákus rendszeréből eddig láttuk a Rákot a két szülő-madár formájában, a Bikát a vele egyenértékű

galambként, a Kost a kép jobboldalán benéző ferde kutyafejként, a Nyilast lófejként és az Ikreket egérként.

Az S/6. ábrán a további – kisebb jelentőséggel bíró – jegyeket is tanulmányozhatjuk. A talaj felszínén látható galamb fejének íve, mely a kutya fejbűbjével is azonos, a Mérleg jegyét adja. A süvöltő alatti kontúrvonalak megfelelő összekötésével egy jókora nyúlfej tűnik elő, a nyúl (=Szűz) bal fülét a Vénusz-csillagos női arc adja, orrát az S/4. ábrán a „3” számmal jelölt fivérfej. Az

ugyanott „2”-vel jelölt oroszlános fivérarc hozza az Oroszlán jegyét. A világoslilával körvonalazott

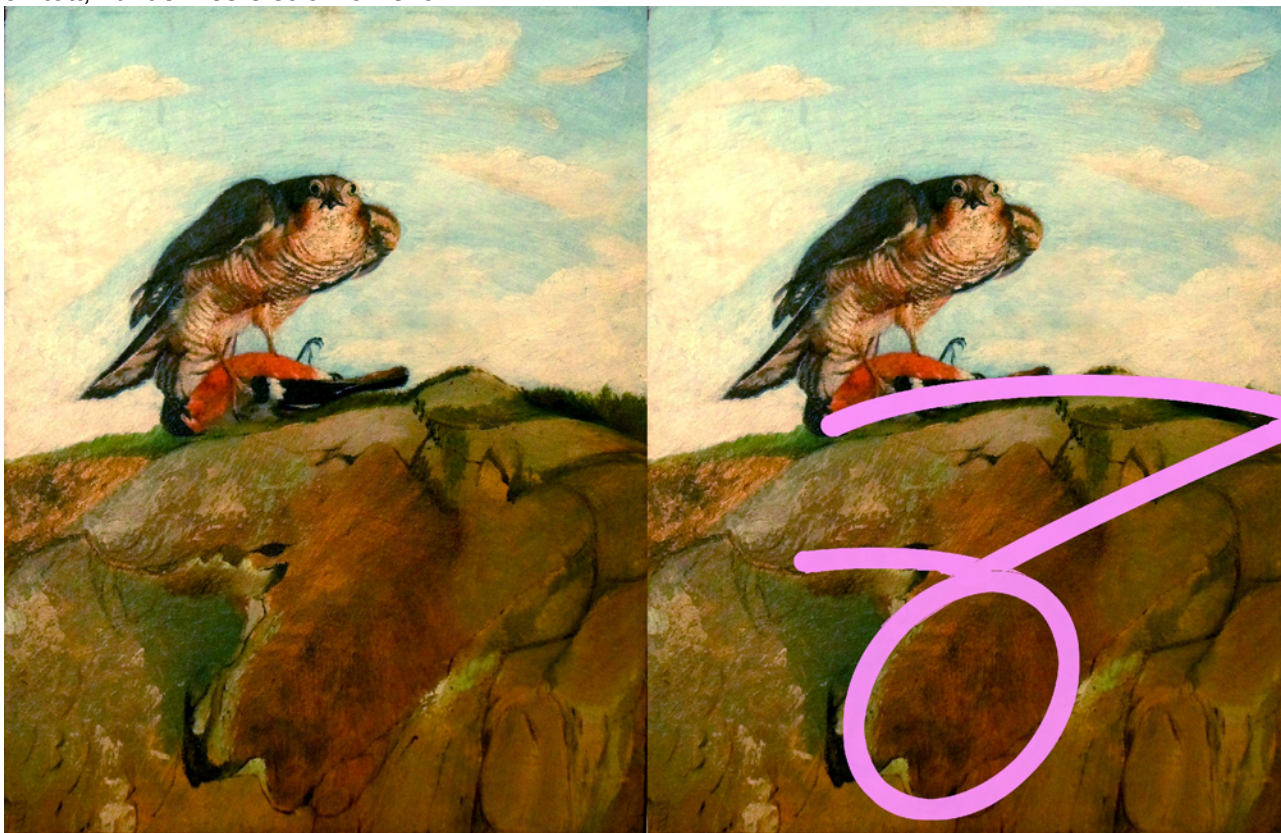
S/6. ábra

nyúlfej aljába egy hal sziluettje íródik, ez jelenti a Halakat, de ugyanezt a hal-motívumot a nyúlfej alatt, a kép bal alsó sarkában megjelenő ábrázoláshoz „csapva” ott egy jobbra néző bárányfejet észlelhetünk, ami a Bakkal egyenértékű kód. A bárány orra alatt a nyaki hajlatnál látjuk a skorpiót két felfelé álló ollójával és fullánkös farkával, ami persze a Skorpió jegyét jelenti. Az S/6. ábra jobb alsó sarkában külön is megjelenik a Nyilas-Ikrek tengelyben kihangsúlyozott Ikrek, ezúttal egy felfelé néző egér-fejként (ebbe a Vízöntő jelével megjelölt lányarc számunkra bal hajpásmája is beleértendő), de ugyanez az egérfej egy

enyhén jobbra dőlő bagoly alakját is kiadja, ami megint csak az Ikreket hozza. A Vízöntő jegye a vele egyenértékű Ifjú holdházzal van megjelenítve, amit Csontváry „családiásan” egy fiatal fiú (jobb szélén pirossal körvonalazva) és egyúttal egy fiatal lány formájában is ábrázol (a Vízöntő-jelnel).

Végül vizsgáljuk meg az egész képen átfutó nagy Bak-jelet (S/7. ábra), ami főjegyként a mű értelmezéséhez elengedhetetlenül szükséges. Ez a Bak-jelnek egy jellegzetes kézírásos alakja, ami Csontvárynál tipikusan „zászlóból”, „zászlónyélből”, Bak-hurokból (Bak-hasból) és Bakfarokból áll. A „zászló” többféleképp is behúzható, egy rövidebb, derékszögű kampóval indított változatban, vagy hosszabban is. Én az arányosságból kiindulva a süvöltőtől indítottam, így a Bak-jel az anyától, mintegy a születéstől indul, a látóhatár jobb szélén visszafordulva a „zászlónyélben” folytatódik, amire a ferde Csontváry-arcot körülölelő Bak-hurok csatlakozik. Erről fut le a Bak-farok a Halak

jegyét megjelenítő hal-alakra íródva, ami egyben a Halak révén az életvéget jelenti. A Bak-hurok tradicionálisan nehézséget, akadályt, az élet rendes menetét gúzsba kötő csomót jelent. Mivel Csontváry arca ebbe íródik, ez nehéz életre ad kilátást. Ugyanakkor a festő arca a magyarságot jelképező ló alakjába is íródik, ami együtt értelmezve azt jelenti, hogy a magyarság szolgálatába állított, küzdelmes életről van szó.

S/7. ábra

VIHAR A NAGY HORTOBÁGYON ÁLTALÁBAN A KÉPRŐL

Az 1903-ban festett kép (V/1. ábra) Csontváry irodalmi feldolgozásai közé tartozik, és talán jobb lett volna a „Képmesék”-könyvben szerepeltetnem, de egyrészt később keltette fel az érdeklődésemet, másrészt bizonyos szimbolikai megoldásai és a festő életútjára vonatkozó rejtett utalások miatt is érdemes azt a jelen kötetben tárgyalt festményekkel együtt tárgyalni.

A képen Arany János Toldijának története ismerhető fel, egy rövid kitekintéssel a később született Toldi szerelmére és Toldi estéjére. Csontváry szereti a ráutaló, csattanós és rejtvénytyszerű címeket. Itt is ilyet látunk. Az egyik forrásban a kép a Vihar a Nagy Hortobágyon címet viseli, és a párizsi kiállítás plakátján is a nagybetűs „Grand” szó szerepel. A „Nagynak” itt semmilyen értelme nincs, mert nem ismerünk ilyen földrajzi egységet, ha meg ezt csak egy jelzőnek tekintjük, nem kéne nagy betűvel írni. Ezzel a „hibával” a festő alighanem arra akarta felhívni a figyelmet, hogy ennek a szónak a környezetében valami el van rejtve, és valóban, ott az Arany vezetéknévre bukkanunk: Vih **ar a N** ag **y** Hortobágyon. Emellett a Vihar szó Shakespeare egyik drámájának címét adja, és tudjuk, hogy Arany a „ballada Shakespearje”, a drámaíró nagy fordítója és propagátora, vagyis a Csontváryra jellemző átgondolt és szellemes címmel van dolgunk.

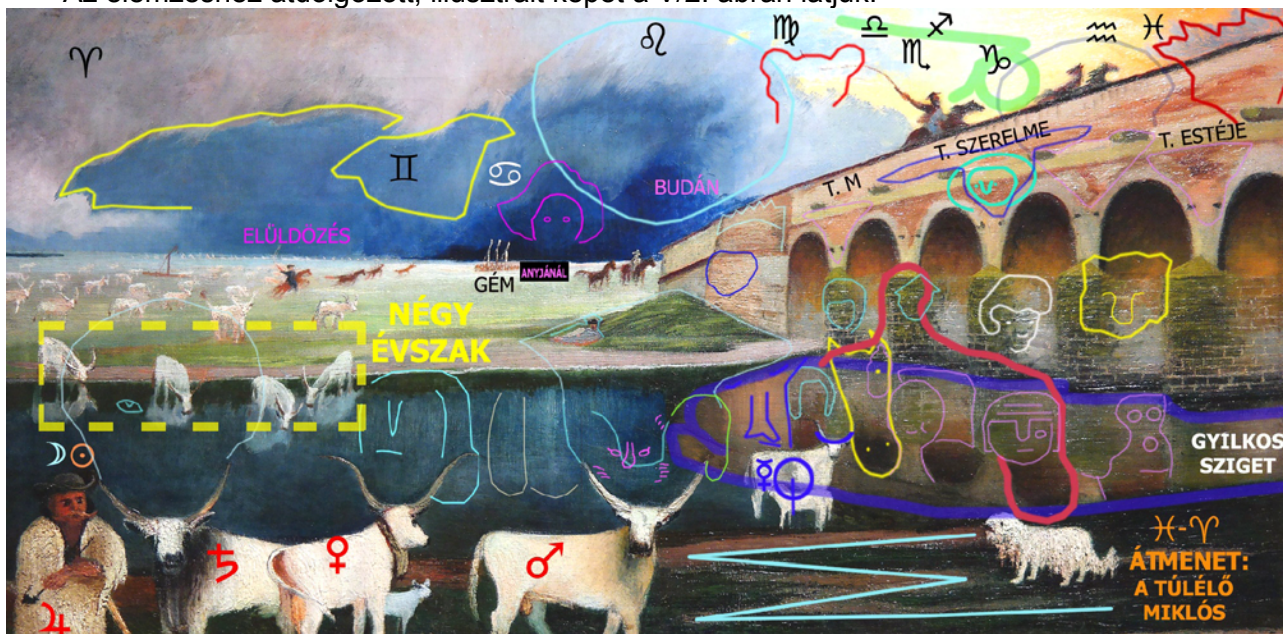
V/1. ábra

A KÉP SZIMBOLIKAI ALRENDSZEREI

A kép tetején egy tavaszponttól induló, vízszintesen futó „lineáris” zodiákus azonosítható. Baloldalt középmagasságban négy – a folyónál ivó – marhát látunk, ők a négy évszaktot jelenítik meg. Alul, a kép bal felén a hétbolygó-rendszerre ismerünk, ide tartozik még a jobb térfélre eső szoptató tehén is. A kilenclyukú hídból itt csak öt pillért és hat „lyukat” látunk, de az erre a szakaszra eső hat

nagyobb, és tíz kisebb – de a levágás miatt láthatóan 12-nek adódó – díszkő is jelöl egy feldarabolt zodiákus rendszert. Látni fogjuk, hogy itt a Toldi-trilógia három része tűnik fel, és az Toldi élettörténetén kívül Csontváry és a cseh bajnok életútját is megjeleníti. Speciális alrendszerként találkozunk Csontváry kedvelt Oroszlán-Vízöntő párosával, amivel a győztest és a vesztest kódolja, illetve a Vég-Kezdet átmenettel (Halak-Kos), amivel Toldit a bajvívás után élete új szakaszába lépteti, jelezve, hogy a halálos párbaj után szinte második életet nyert.

Az elemzéshez átdolgozott, illusztrált képet a V/2. ábrán látjuk.

V/2. ábra

NÉGY ÉVSZAK

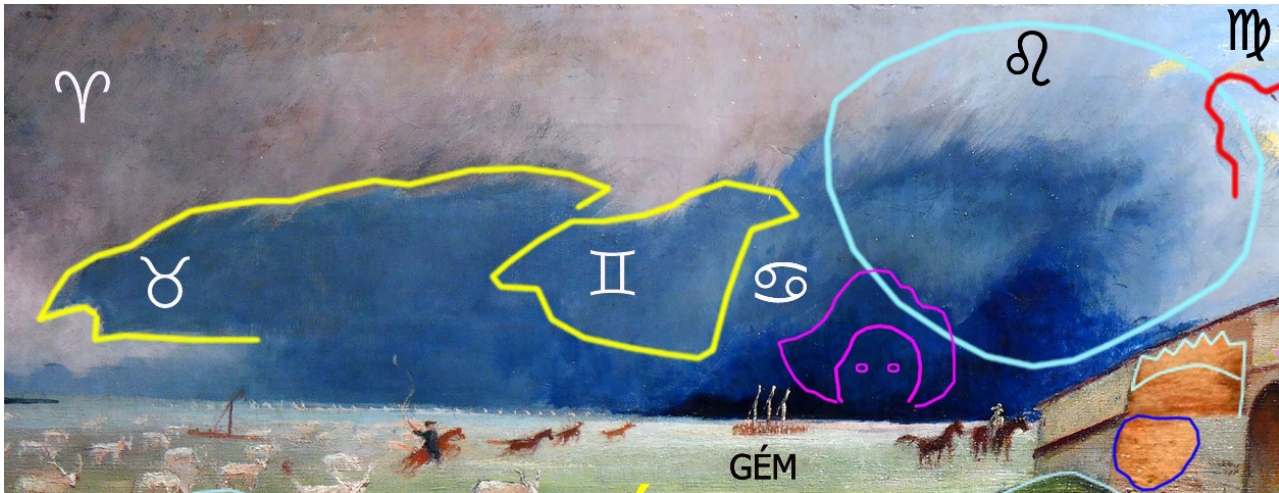

V/3. ábra

A négy évszakot megjelenítő részt a V/3. ábrán látjuk. Felül az év világosabb fele, alul a sötétebb értelmezhető. A két-tőt elválasztó vonalon két állat rajta van, egy a vonal fölött, szinte teljesen a világos részben, egy pedig a vonal alatt, majdnem egészen az alsó, sötét sávban van. A baloldali marha láthatóan a legmagasabb napállást (a nyári napfordulót) és ezzel a csillagászati nyár kezdetét hozza. A következő állat balról jobbra „olvastva” a világosabb félelvől a sötétebbe tart, ez az ősz (őszi napéjegyenlőség) megszemélyesítője. Balról a harmadik – sötétségbe merülő – állat a telet (téli napfordulót) jelenti. Végül a negyedik állat balról

jobbra olvasva a sötétségből a világosság felé tart. Ez a tavaszt (tavaszi napéjegyenlőséget) adja. A négy évszak effajta megjelenítése a népi-szakraális szimbolikában szerfelett gyakori, bár a kódolás mikéntje igen változatos. A kaukázusi Nart eposzban például az évszakokat emberek (mitikus szereplők) testesítik meg. A kazakok híres szkíta halotti királyné koronáján – a kargalinkai diadém – a tavaszt egy felfelé repülő madár, a nyarat egy „púposító”, az őszt egy lefelé repülő, a telet egy homorító hozza, ami szemléletesen jeleníti meg a fény (napmagasság) változásának éves tendenciáját.

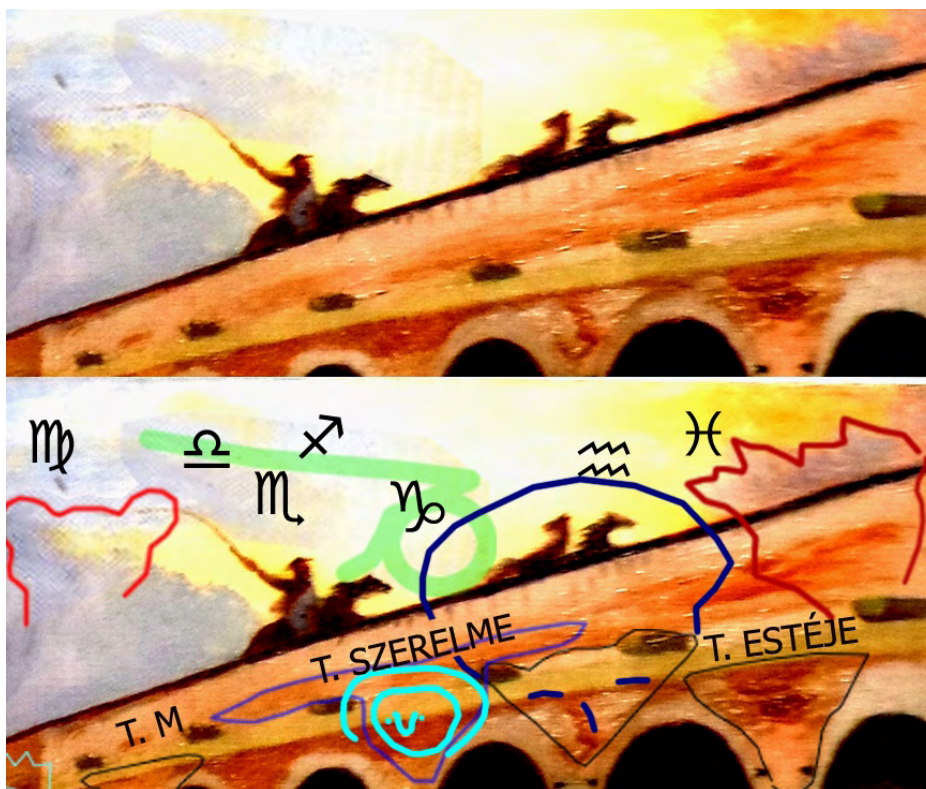
LINEÁRIS ZODIÁKUS A KOSTÓL AZ OROSZLÁNIG

V/4. ábra

Ez a rendszer a szokásosnál talán egy kissé gyengébben kódolt, de a gyakorlott szem elől nem tud elrejtőzni. A V/4. ábra bal felén a világos felhőalakzat a sötétebbet egy jobbra nyitott fekvő „V” alakjában öleli körbe, ami a Kos jegyére utal. Nem túl erős megjelenítés, de nincs is nagy jelentősége, túl azon, hogy jelzi, innen indul a zodiákus. Ettől jobbra a sötét felhőrész egy balra repülő madár alakjában végződik, ami galambnak értelmezve a soron következő Bika jegyét hozza (Galamb=Bika). Tágabban szemlélve a „galamb” egy denevér számunkra bal szárnyából bontakozik ki, ami viszont az Ikrek megjelenítője (Ikrek=Denevér). Ugyanezt az Ikrek-Bika megoldást egyébként megtaláljuk a „Tengerparti sétalovaglás”-nál is – szakasztott ilyen formában. Ezután a Ráknak kell következnie. Nagyítással és alapos szemrevételezéssel a három gémeskúttól jobbra egy női fej kerek arcvonala, haja, két szeme és orra deríthető fel, ami „anya” jelentésében a Rákra utal. Csak azért nem közlöm a részletes „bizonyító ábrát”, mert van itt erősebb Rák-kód is – a három gémeskút –, ami nem csak a gémet, de az ahhoz hasonló testalkatú gólyát vagy pelikánt is „előhívja”, márpedig ezek a madarak a Rákkal egyenértékű szimbólumok. Ábránk jobb szélén jól felismerhető a piskótaorrú oroszlán, ami persze az Oroszlán jegyét hozza. Megjegyzem, a Bikától az Oroszlánig terjedő jegyek valamennyien kapcsolatban állnak a Toldi-történet megfelelő szereplőivel, sőt, a további jegyek is elég jól illeszkednek a költemény cselekményéhez, de erre később térünk ki.

LINEÁRIS ZODIÁKUS A SZÜZTŐL A HALAKIG

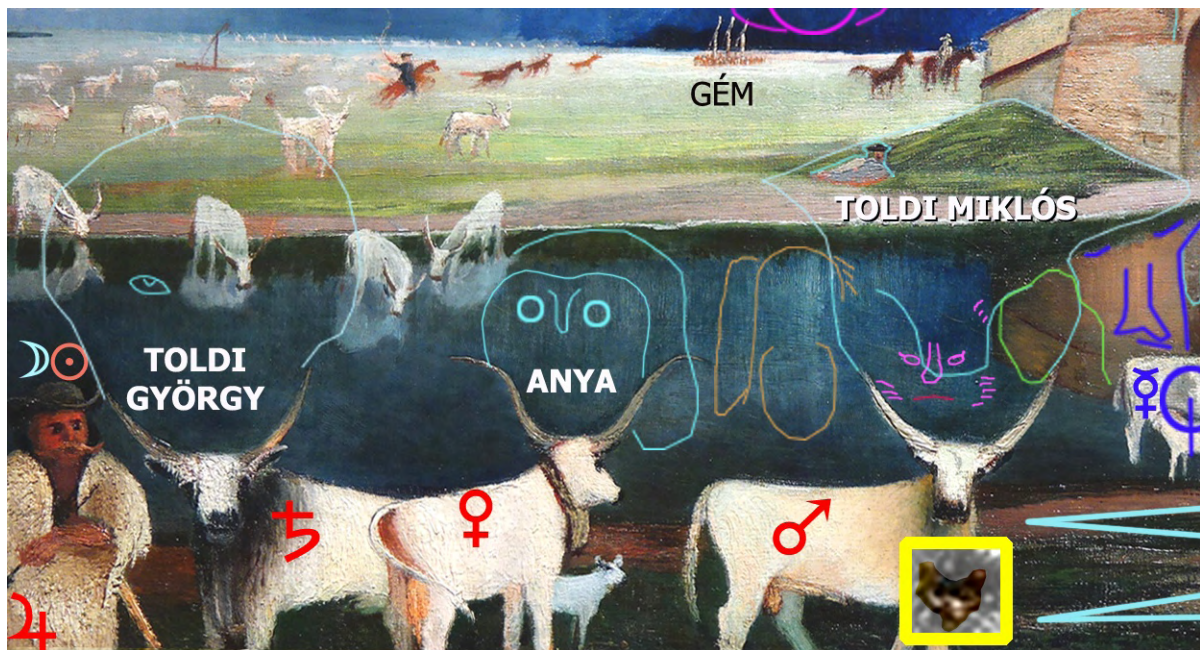
V/5. ábra

Zodiákusunk fennmaradó jegyeit a V/5. ábrán találjuk. Baloldalt, fenn egy medve ugrasztható ki, az hozza a Szüzet (Medve=Szűz). Ettől jobbra az ostor íve a Mérleget hozza, de a levegőben kígyóként elnyúló eszköz a Kígyóra utalva a Skorpiót is megjeleníti. A ló képviseli a soron következő Nyilast (Ló=Nyilas). A Bakra „halványabban” utal az árnyalat- és színváltásokból kigazdálkodható Bak-jel, de ennél egy erősebb Bak-kód az a kecskefej, amit az ábra közepétől kissé balra középkéssel körvonalaztam (a kecske fülét két nagy díszkő adja, közöttük ugrasztható ki a szem). A Vízöntő felfedéséhez

előrebocsátanám, hogy a híd oldalán futó hat nagy díszkőből álló sor alatt közvetlenül Csontváry életút-stációi vannak elrejtve, amik Toldi életútjával futnak párhuzamosan. A jobboldalról számított harmadik és második nagy díszkő a Csontváry sávban egy idős férfihoz tartozik. Ez az ember már kopasz, csak két oldalt maradt egy-egy hajpásmája (ezt hozza az említett két díszkő). De ha ugyanezt a két hajpásmát két szemnek tekintjük, az árnyalatváltások mentén ráépíthető egy fiatal fej, ami az „Ifjú” révén hozza a Vízöntőt. Ilyen fej akár egy díszkővel jobbra mozdulva is berajzolható, ekkor a két szemet a két utolsó nagy díszkő adja, míg a mellvéd felett jobboldalt látható kéesszürkés folt egy kamaszos „tüskehajként” értelmezhető. Ugyanez a „tüskefrizura” viszont kakastaréjként is felfogható, ami utolsó jegyünket, a Halakat is hozza (Kakas= Halak). Mint látjuk, az egyes rétegek szervesen összefüggenek, a lineáris zodiákus jegyei nemcsak az égen láthatók, hanem részint a hídpárkány alatt is, le-le nyúlva és átfedést mutatva az életút-kódoló sávok legfelsőbbikével (a Csontváry-sávval) is.

HÉTBOLYGÓ-RENDSZER. TOLDI MIKLÓS, GYÖRGY ÉS AZ ANYA MEGJELENÍTÉSE

A hétbolygó-rendszer a festmény bal alsó sarkában elhelyezkedő pásztorban, az utána következő három nagyobb állatban, illetve a V/6. ábra jobb szélén belógó szoptató szürkemarhában ismerhető fel.

V/6. ábra

Toldi György, Miklós és az anya fejalakja a három nagy állat szarvára van ültetve. A lényeges jelentésű bolygókat az említett 3+1 marha képviseli, a maradék három a pásztor alakjába van írva. A pásztor feltűnően kerek és vörös arca hozza a Napot. Vörös arccal vagy hajjal van a Napra kódolva Jézus is a „Panaszfal-kép” baloldali Madonna-jelenetében vagy a „Mária kútja”-n is. A pásztor kalapjának alakjával hozza a Holdat. Szűrének felső része két hálnak nézhető. Ez a Halakra utal, aminek a Jupiter az uralkodó bolygója. A ferdén tartott hosszú pipa viszont a Nyilas képjelének nyilára utal, és mivel a Nyilasnak is a Jupiter az uralkodó bolygója, ez megerősíti a Jupiter jelenlétét. Valamilyest még a Jupiter egyik képjelváltozatának „2”-ese és keresztje is kiolvasható a kompozícióból, ha a „2”-es fejének a pásztor fejét, nyakának a szűr kivágását és a pipaszárat, a keresztben is részt vevő talpának a vízszintes alsókart tekintjük. A függőleges kereszt szár motívumára a szűr függőleges kivágása utalhat.

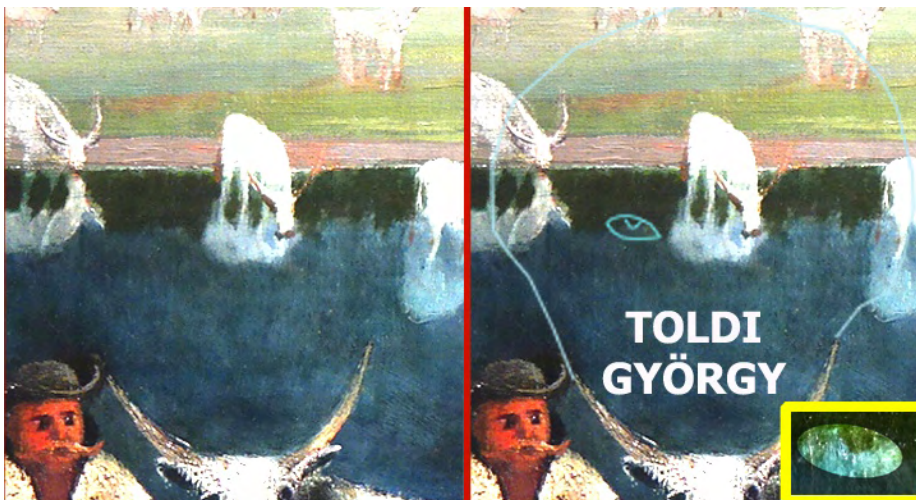
A három nagy szürkemarha közül a középső azonosítása a legkönnyebb. Szeme nőies, a farán egy piros függőleges galambábrázolás utal a Bika jegyére (Galamb=Bika). A Bikának viszont a Vénusz az uralkodó bolygója, amihez Csontváry, de a hagyomány is a piros színt társítja. Ezért piros a függőleges galamb, vagy – mondjuk – a „Vénusz-madár” a „Panaszfal-kép” bal felső sarkában. Ráerősít a középső nagy állat Vénusz-ságára az alóla jobbra kilógó disznó is, ami megint csak a Vénusz által uralt Bika jegyét idézi (Disznó=Bika). A baloldali marha a legnagyobb testű, ami a legnagyobb pályán keringő Szaturnuszt hozhatja. A váll kerek kialakítása miatt a szügy sötét motívuma a Bak-hurok irányában elrajzoltnak is tekinthető, ami a Szaturnusz egyik jegyét, a Bakot is hozza. A sötét szín azért is ráutaló, mert a Szaturnusz mindkét uralmi helye, a Vízöntő és a Bak is a hosszú éjszakás, sötét téli évszak csillagászati hónapja. A jobboldali nagy marhában a Mars ismerhető fel. Annak az egyik uralmi jegye a Skorpió, amit gyakorta jelenít meg a vörös-kék színkombináció. Figyeljük meg, hogy az egyik hátsó láb kékes, a bika „férfiassága” meg vöröses árnyalatú, ami visszaigazolja, hogy ebben az állatban a Mars rejtőzik. A Mars másik uralmi jegye a

Kos. Az erre utaló kutyát (Kutya=Kos) is megtaláljuk a marha baloldali orrlyuka alá rejtve. Ezt kinyújtva és kikontrasztosítva sárga keretben hozom a marha feje alatt. Egyetlen asztrológiai bolygónk hiányzik csak, és ez a Merkúr. Kizárásos alapon is sejthető, hogy a naprendszer egyébként legkisebb sugáron keringő bolygóját a V/6. ábra jobb szélébe belógó, legkisebb marha fogja képviselni a rendszeren belül.

V/7. ábra

tüntettem fel. Ez egy fekvő ívből, egy alatta elhelyezkedő körből és egy alsó keresztből áll. A fekvő ív a tehén szarvára íródóan értelmezhető. A kört épp most ismertük fel a test közepén. A kereszt függőleges szárára a világos és a sötét félkört elkülönítő vonal utal, vízszintes szárára a borjú hátvonala. Itt húzódik egyébként a „gyilkos sziget” körvonala is, ami egy nagy hal alakjában tűnik fel a festményen (áttetsző vastag késsel jelölve).

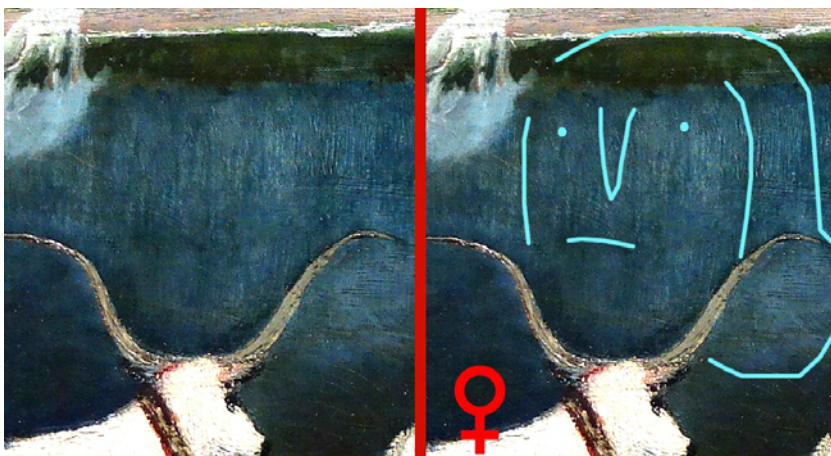

V/8. ábra

retezve emeltem ki. A pupilla a szemgolyó tetején ül, alattomosan, mintha alulról, lesből nézne felfelé. A Vénusz-tehén az anya arcábrázolását hordja (V/8. ábra).

Tulajdonképpen egy állatpárról van szó, amely már az anya-borjú kettőséggel is előjelzi az Ikreket. A tehén testén középtájt két egyforma tehénfej sejlik fel, ez még egyértelműbben hozza az Ikrek jegyét. Ugyanitt egy sötétebb és egy világosabb részre osztott körmotívumot is látunk, ami meg a Merkúr képjelének egyes összetevőire utal. A V/6. ábrán a képjelet sárgával

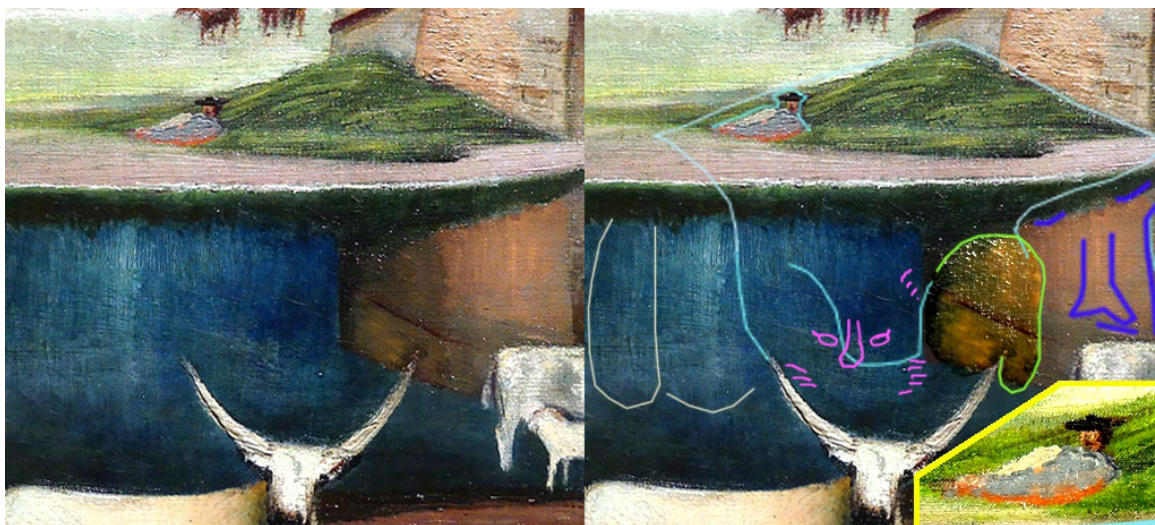
A Szaturnusz- a Vénusz- és a Mars-állat szarvára ültetve jelenik meg Toldi György, az anya és Toldi Miklós fejábrázolása. Ismert a Szaturnuszhoz társítása. Györgyöt a költeményben Arany „rókalelkű bátyaként” említi. Mintha ezt a rókára jellemző alattomoságot jelezné Csontváry a Szaturnusz-marha szarván ülő fejmotívum rejtett szemábrázolásával, amit a V/8- ábra jobb alsó sarkában sárgával beke-

V/9. ábra

karaktert megszemélyesítő Oroszlán jegye alatt áll.

Egyébként az anya két oldalán van a két fia, és helyzetüket érdemes összevetni a lineáris zodiákussal, ami a V/2. ábrán látható. György a Bika alatt van. A Bika a legönzőbb jegy, ami megfelel a fiú karakterének. Az iker-szerepben felfogható testvérpár középvonala felett pont az Ikrek jegye áll. Ide esik a köztük álló anya is, de hajával már érinti az anyaság-értelmű Rákot adó gémeskutak vonalát. Toldi Miklós egyértelműen a bátorságot és a nemes (uralkodói)

V/10. ábra

Miklós, aki vitéz akar lenni stílusosan a katona-mivoltot megtestesítő Mars-állat szarván „ül”. Lapos karimás kalpagja is azonosítja, ugyanis annak tetején jól láthatóan is el van rejtve heverésző alakja, és ott ugyanilyen kalpagot visel (az ábra jobb alsó sarkában sárga keretben is kiemelttem). A képről bikás, vastag orra sejlik fel, arcábrázolásába két jellemábrázoló állat van írva. Kissé balra az erőt, méltóságot és bátorságot sugárzó oroszlánt, jobbra a visszafogottságot, szelídséget, szerénységet jelző bárányt látjuk, ugyanis ez a tulajdonság is sajátja. Toldi fejétől balra egy idősenek tetsző, hosszúkás fejábrázolás sejtethető. Itt alighanem Bence, a hű szolga van jelölve. Tolditól jobbra is értelmezhető egy fiatal fej, közvetlenül az ikrekséget jelző Merkúr-tehén felett. Ez a párvialalba íródó „párja”, a cseh bajnok lehet, ugyanis ebben a magasságban és innen indul a cseh vitéz életút-megjelenítése a párbaj helyszínét adó hal alakú szigetbe írt vízszintes sávként. Efelett fut majd Toldi és végül Csontváry sávja.

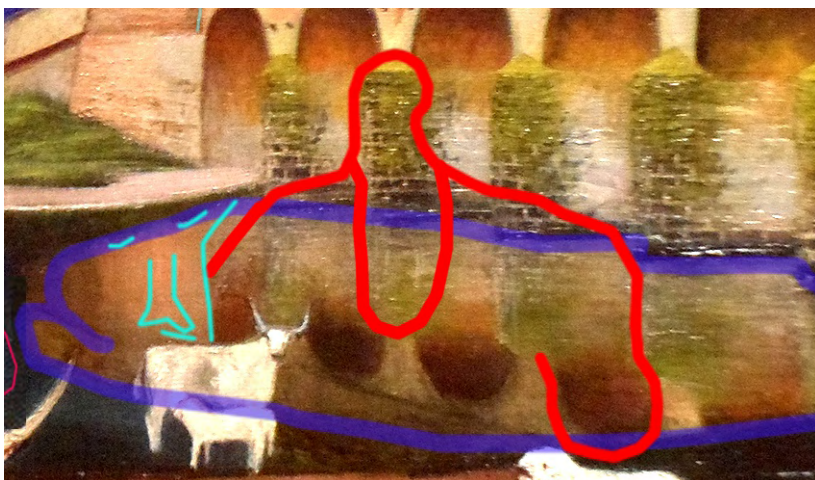
TOLDI ÚTJA BUDÁIG

V/11. ábra

Miután Toldi malomköve György egyik emberének halálát okozza, Miklósnak menekülnie kell. György hajtóvadászatot indít ellene. Vélhetően erre utal a György és az anya között, tehát az anyjánál vendégeskedő György tartózkodási helyén, egyben a menekülés kiindulási helyén értelmezhető üldöző lovas, melyet a V/11. ábra bal szélén látunk. Az üldözött és egyre kisebb lovak mintegy a távolba vesző Miklós alakját jeleníthetik meg. Tudjuk, hogy Miklós titkon visszatér az anyai házba, erre utalhat, hogy ábránkon mintegy elhalad az anyát jelző Rák-stáció mellett. A V/11. ábra jobb szélén, ahol a híd kezdődik, a híd első törése után, a párkány alatt egy koronás fő sejjik fel. Ez alighanem a királyt és ezzel együtt Budát jelzi. Ide tart Miklós, akit a híd előtt közvetlenül balra álló lovasként látunk, de mögötte van egy követő ló is. Ez a ló Bence fejábrázolása felett van, tehát valószínűleg a Miklós után küldött, őt követő szolgát jeleníti meg.

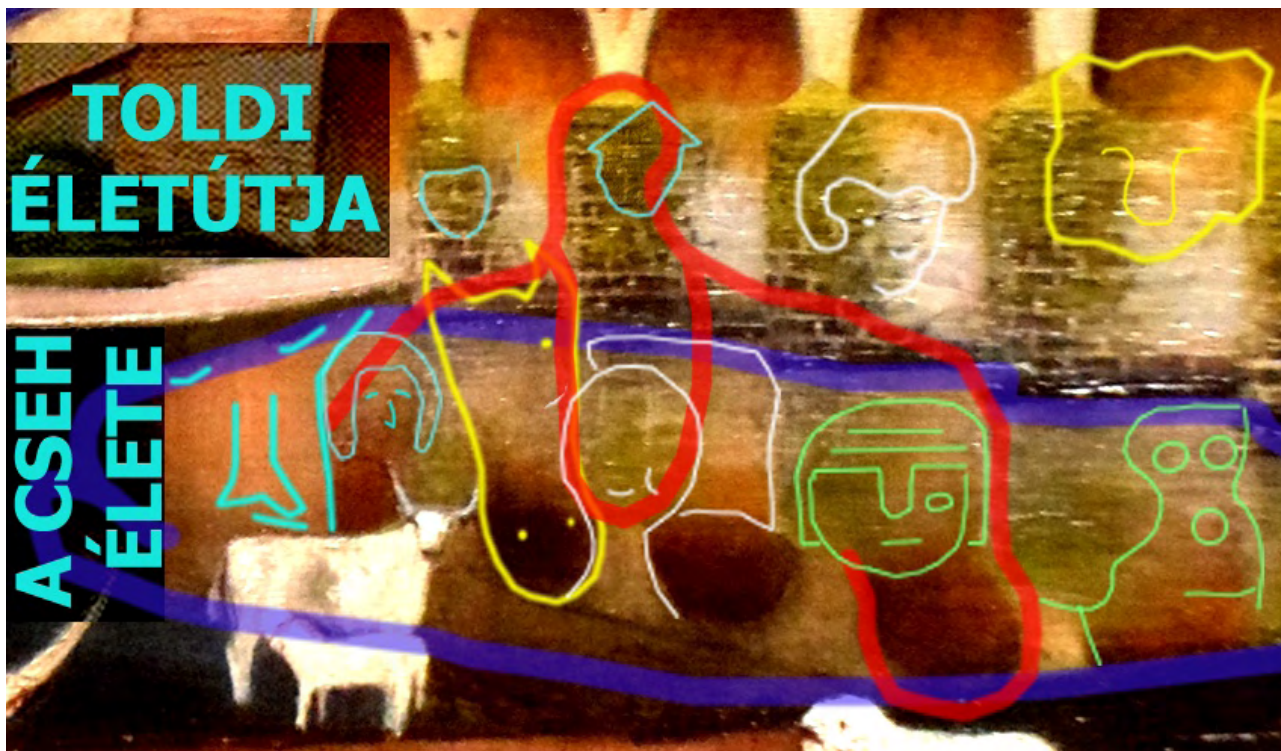
A PÁRBAJ. A CSEH BAJNOK ÉS TOLDI TALÁLKOZÁSA A GYILKOS SZIGETEN

V/12. ábra

A Hortobágy folyón, mely a Duna szerepét játssza, a híd előtt egy nagy hal alakú sziget tűnik fel (áttetsző vastag késsel jelölve), ami a költemény Duna-szigetével azonosítható. Itt, a „gyilkos szigeten” Csontváry cselekménykódolása meglehetősen sűrű, ezért a V/12. ábrán külön mutatnám a Halakra, azaz a halál jegyére írt cseh koponyát. A sziget két zárt öble (a lyukak tükörképe) adja a koponya két szemüregét, de a páncélsisak is jól azonosítható, sőt, a jellegzetes kontúrvonalak mentén egy sisaktoll is berajzol-

ható. A hal-sziget fejrészénél világoszölddel feltüntettem az „élő cseh” alakját is. Ennek részint az lehet a szerepe, hogy megjelöl egy olyan vízszintes sávot a hal felső felén, amibe a cseh élettörténete van írva. A V/12 ábrán a Halakra kódolt sziget és az arra írt koponya nyilvánvalóan a cseh bajnok halálát kódolja.

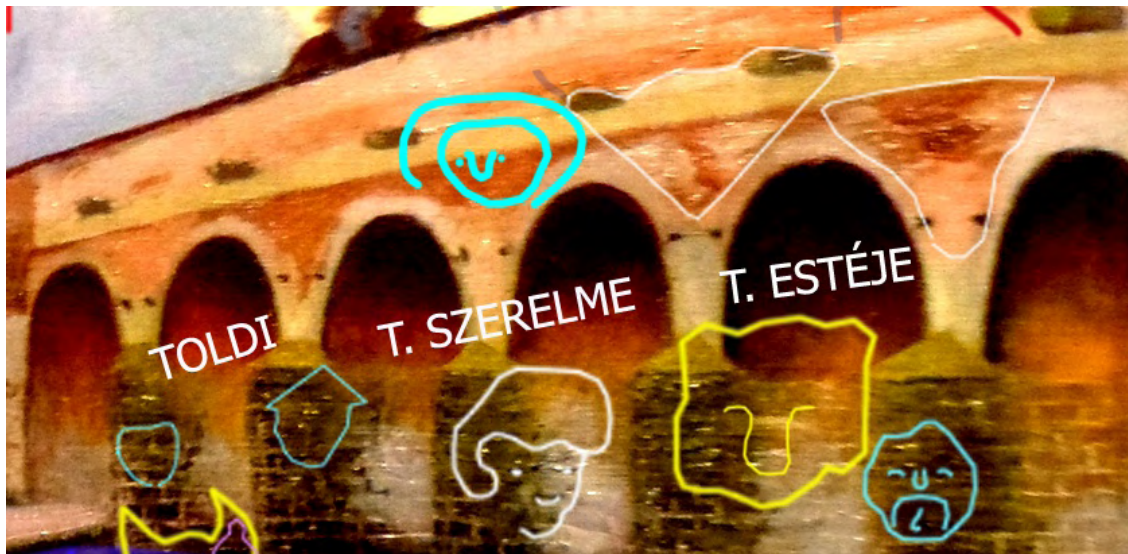

V/13. ábra

A V/13. ábrán a párbaj kódolását látjuk, ami egybeíródik Toldi és a cseh életútjának a megjelenítésével. A hal teteje fölött az első két hídpilléren Toldi gyerekkori, illetve ifjúkori arca sejlik fel. Ez a trilógia első részének felel meg, amit további két pilléren elvben a Toldi szerelme követ. A harmadik pilléren sejthető is a második mű központi alakjának, Rozgonyi Piroskának az ábrázolása, de a negyedik pillért Csontváry Toldi győzelmének kódolására használja fel. Ott ugyanis egy oroszlán látható – és ez Toldi sora –, alatta viszont a cseh sorában a vesztet kódoló Majom (=Vízöntő) látható. Ez a Csontvárynál szokásos győztes-vesztes (Oroszlán-Vízöntő) kódolás. A cseh élete a halba íródóan van megjelenítve a párbaj közbeiktatásával. A hal-alakba benyúló szoptató tehén, amiről már tudjuk, hogy az Ikreket kódolja, egy párt és a hal révén a halált, így együtt a párbajt jelenti, a pár olyan küzdelmét, amiben az egyik fél odavész. A párbajt leginkább itt, az Ikrek-tehén helyén értelmezhetjük. A sziget elejébe íródik egy ló, ami magyar etnikai kódként a halakkal együtt értelmezve a magyar becsületen esett csorbára, a csehkel és a szigettel együtt a magyar területen valós ellenfélre nem találó, és azt szinte bitorló cseh kihívóra utalhat. A szoptató tehén fölé eső két fej közül a nagyot én mint a bajvívó sziget nagyra nőtt, sok vitézt legyőző „gazdáját” értelmezném, a kisebbet pedig a cseh életút-megjelenítésének indító stációjaként. A cseh koponyába ugyanis a Toldi-sorhoz hasonló élettörténet van írva, persze rövidebb, hisz ő csak a Toldival vívott párbajig él. A szoptató tehén szarvánál egy fiatalabb fejet látunk. Középen a rostélyvasra egy kendős női arc íródik, ami talán szerelmi történetet jeleníthet meg. A koponya jobboldalán a páncélsisakos stáció, a cseh lovagságának a kora zárja az idegen bajnok életét. Az utána következő majom már vesztesként utal rá.

TOLDI ÉS CSONTVÁRY ÉLETÚTJÁNAK KÓDOLÁSA A HÍDON

A teljes Toldi-életút megjelenítést, és a párhuzamosan megjelenő Csontváry-stációkat a V/14. ábrán vehetjük szemügyre.

V/14. ábra

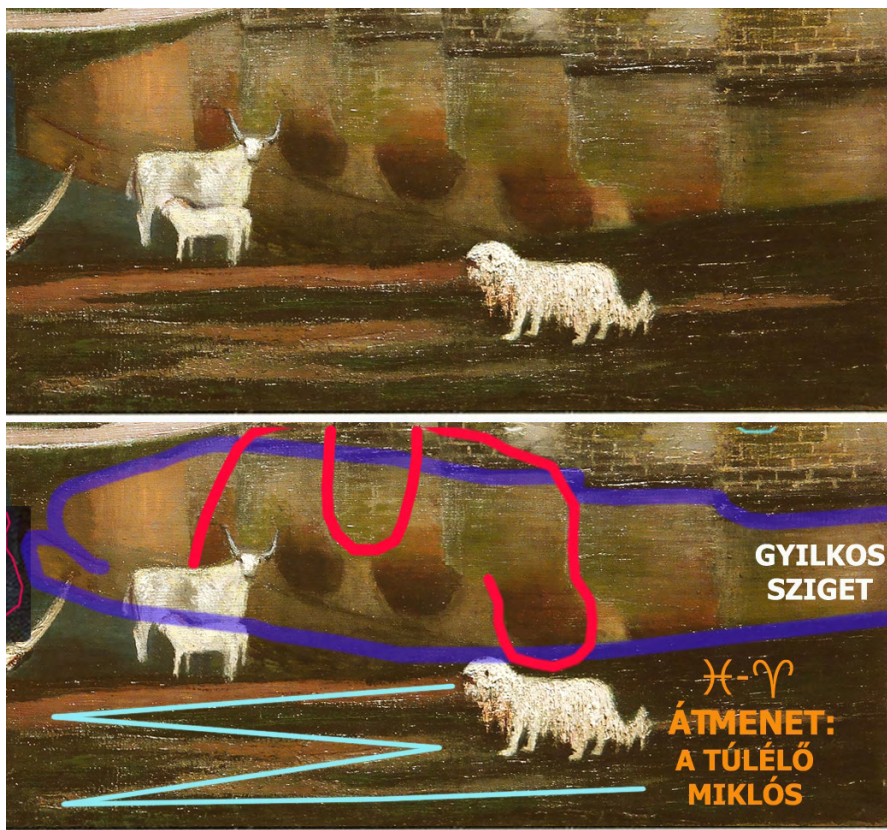
Alul baloldalt a már tárgyalt két Toldi-stációt látjuk. A második pilléren felsejlő fej háromszög-szerű kalpagja jól azonosítható a bajnokkorba jutott Toldin korábban látottal. A megfelelő Csontváry-stációk itt meglehetősen gyengén ábrázoltak. Igazából a harmadik pillér az érdekes, ahol a Toldi sorban Rozgonyi Pirooska gyanítható. Ennek ugyanis van megfelelője a Csontváry-sávban is, egy apácafőkötős nő formájában. A Toldi szerelmének Rozgonyi Pirooskája zárdába vonul, de bizonytalan, hogy Csontváry életében mit jelenthet az „apáca”. Önéletírása szerint: *„Három szép leányka volt a háznál. Szelíd, mosolygó arccal. Későn vettem észre a csejt, mely csecsemőkoromat érte – engem elválasztottak örökre.”*

Máshol utal egy olyan dadára, akitől alighanem súlyos lelki sérülést szenvedett. Így a főkötős nő lehet félresikerült szerelem, utalhat a maga „szüzességére”, de akár a dadára is.

A Toldi estéjéhez egy valódi stáció köthető, amit a képen látható utolsó pilléren felsejlő öregkori ábrázolás jelenít meg. Itt egy nagy kerek szájból egy pipamotívum látható. Felette csak egy „megkövült” Csontváry-arc látható (mintha ezt a kort már meg sem érné). Ez a „háromrögös” ábrázolás igen hasonlít a „Zarándoklás”-kép befejező stációjára. Előtte, a negyedik pilléren a korábban tárgyalt „kétpamacsos” öregkori ábrázolás látható.

TOLDI GYŐZELMÉNEK KÓDOLÁSA A HALAK-KOS MOTÍVUMMAL

A főszereplő győzelmét Csontváry egyrészt a már tárgyalt Oroszlán-Vízöntő motívummal szemlélteti. Ugyanakkor használja a Halak-Kos átmenet kódját is. A V/15. ábrán látjuk a hal-szigetet, ami a Halak révén a cseh halálát kódolja. A hagyomány szerint a Halak ugyanakkor kétesélyes jegy, ahol vagy meghalni lehet, vagy kellő támogatással átlépni egy következő ciklusba, ami jelenthet feltámadást, túlélést, felépülést, stb. A pozitív kimenetelt ilyenkor a Vég (Halak) jegyből a Kezdet (Kos) jegyébe lépés jeleníti meg.

V/15. ábra

A V/15. ábrán pont ezt látjuk, ugyanis a Halakat adó hal-sziget alatt – a parti részen – egy jókora pásztorkutya tűnik fel (Kos=Kutya). Ez így pont a Halak-Kos átmenet. Már csak azt kell ellenőriznünk, hogy kire kell értenünk a túlélésnek ezt a kódját, hisz az elvben a sziget mindkét vendégére, a csehre és Toldira is vonatkozhatna. A túlélés helye azonban meg van jelölve, a parton futó ösvények egy M-monogramot rajzolnak ki, vagyis Miklós a túlélő. Ugyanezen (az alsó) parton egyébként a Szaturnusz- és a Vénusz-marha összeírt alakjából is kiolvasható Toldi monogramjának mindkét betűje, a „T” és az „M” is, amit a V/6. ábrán ellenőrizhetünk.

* *
*

A könyvünk alaptémáját jelentő időskori művek szempontjából különösen fontos a „Vihar”-kép Halak jegyére írt koponya motívuma. Másfél évtized elteltével a bukás jelzésének ezt vagy hasonló módját több képen is látjuk. Feltűnik például a koponya a „Magyarok bejövetele”-n. Igaz, ott ott a Vízöntő-Bakot jeleníti meg egy muszka motívum formájában – ami két másik téli jegy –, de látni fogjuk, hogy ott a lófronttal leválasztott, függőleges oszlopot alkotó három téli jegy szorosan összefügg, ezért szinte egyként kezelhető. A Halak ott egy steril, pusztán szimbolikai jelentésű stáció, felette a Vízöntőhöz és a Bakhoz is tartoznak Trockijék. A muszka koponya bukás-jelentése nyilvánvaló. A „Ferenc József”-képen és a „Háborús jelenet”-en a Halakra írt koponya a Monarchia bukásának a kódja lesz. E két képen a koponya már a Kos jegyét is fedi, ami ezt a jelentést egy Halak-Kos átmenettel kombinálja. Ez azt fogja jelenteni, hogy a Monarchia elbukik, de Tisza István és Csontváry a Kosba majd a Bikába lépve a mennyországba jut (a Halak-Kos átmenet mentén ez felel meg Toldi „túlélésének”).

Befejezésül még egyszer emlékeztetnék rá, hogy Csontváry párhuzamot von saját élete, és Toldi sorsa között. Mindketten feleség nélkül maradnak, de jelentős teljesítményt felmutató életüket az ország szolgálatába állítják.

HÍDON ÁTVONULÓ TÁRSASÁG

H/1. ábra

A „Magyarok bejövetele”-n Csontváry Krisztussal írja egybe magát, és ez – a kép alsó középső részén megjelenő – férfialak a kép jobb alsó sarkában feltűnő számos anyakorú nőre néz, vágyakozónak, sóvárgónak tűnő tekintettel. Ebben a gesztusban alighanem a festő és Jézus számára rendelt „cölibátust”, egyfajta „nőtlenégi áldozathozatalt” kell látnunk. Érezhetően erre utal Csontváry, amikor az Önéletrajz című írásában a következőket írja:

„Én, Kosztká Tivadar, ki a világ megújulásáért ifjúságomról lemondottam, amikor a láthatatlan Szellem meghívását elfogadtam, akkor már rendes polgári foglalkozásban, kényelem és bőségben volt részem. De elhagytam hazámat, mert el kellett hagynom,…”

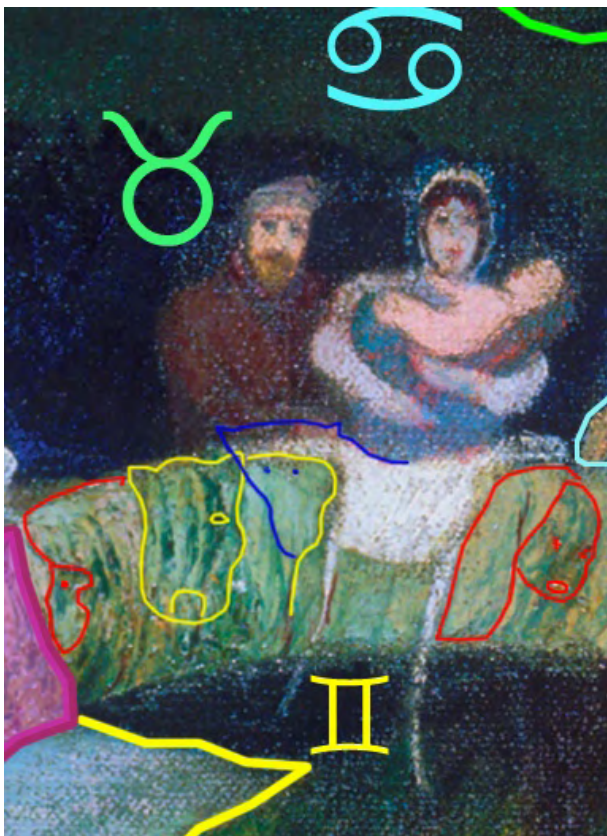
A nőtlenségi áldozathozatalt itt valószínűleg az „ifjúságomról lemondottam” kifejezés rejti. A Hídon átvonuló társaság című festmény pont erről szól, ugyanis egyfajta fikcióként a festőt felesége társaságában és (egy sajátos) gyermekkel megáldottan ábrázolja.

Amikor először láttam a képet, rejtett ábrázolást keresve rögtön a baloldalon, középen-fent meghúzódo jókora csecsemőn akadt meg a szemem, akinek bab alakú hasáról a Babszem Jankó mese egyik változata jutott az eszembe. A Hüvelyk Matyiról (Babszem Jankóról, Borsszem Jankóról, stb.) szóló mesék egy részére jellemző, hogy egy gyermektelen házaspár legalább egy babszemnyi gyerekekre áhítozik. Példaként nézzünk egy ilyen részletet:

„Babszem Jankó

Hol volt, hol nem volt, volt a világon egy szegény ember meg egy szegény asszony. Nem volt nekik egy csepp gyermekök sem, pedig az asszony mindig azon sírt-rítt, mindig azon kérte az Istent, hogy áldja meg őt egy fiúgyermekkel...

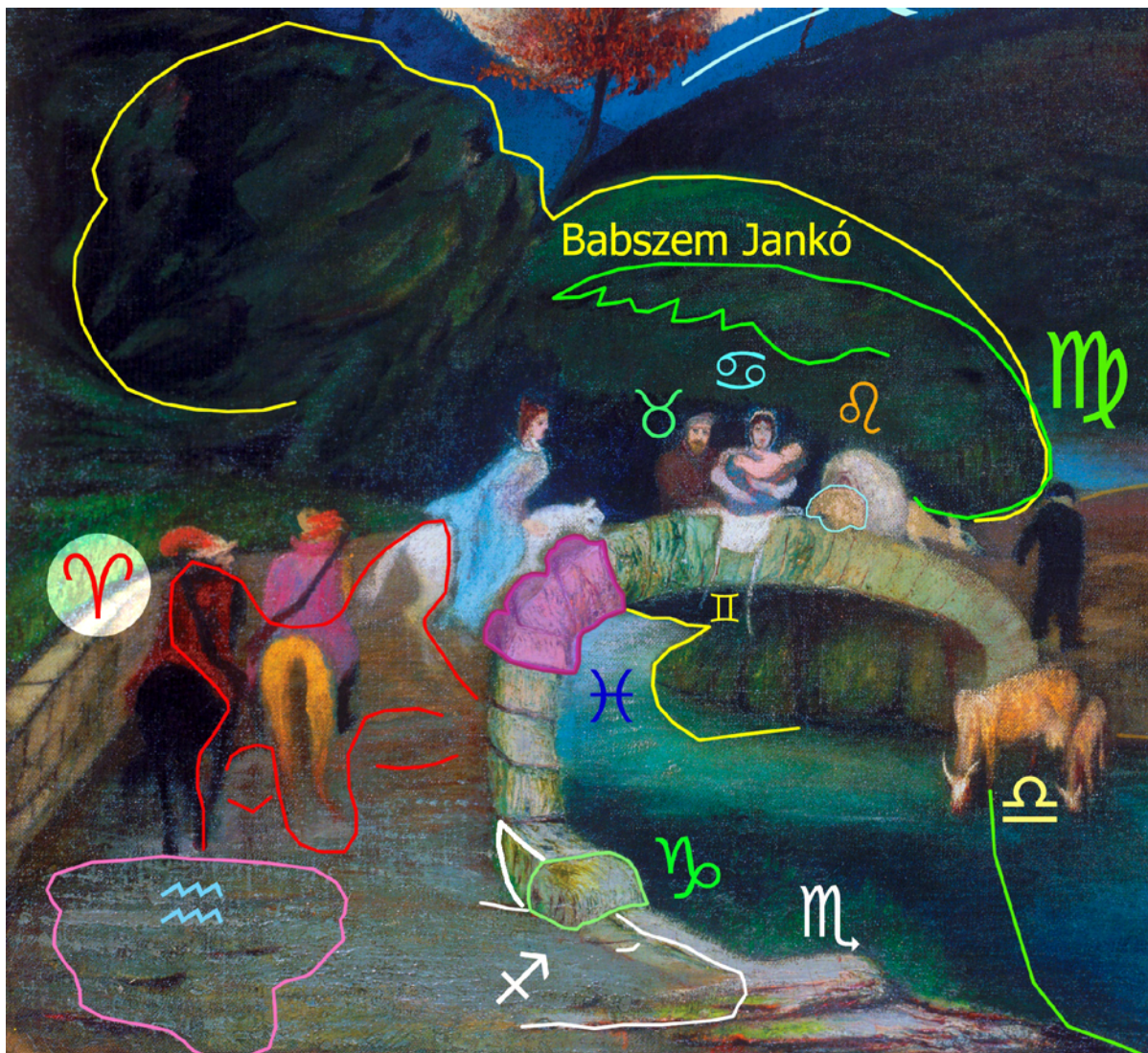
– Ó én Uram, Istenem – mormolja magában –, csak egy akkorka kis gyermeket adj, mint egy babszem, holtomig mindig áldalak érte!..

H/2. ábra

Bika-kódja a helyzetéből is adódik, de az egyértelmű az alatta, a hídon felsejlő zöldes árnyalatú, csíkos vaddisznó-ábrázolásból is, mivel a Disznó a Bika keleti megfelelője, de talán még a zöld szín is a Bika jegyének földes besorolására utal. A másik szín, amivel Csontváry a földes jegyeket ábrázolni szokta a „talajbarna”, ami viszont a festő ruhájának a színe. A hídon lógó pelenka két párhuzamos kötője egzakt módon adja az Ikrek képjelét, és fehér színe is jól egyezik a jegy levegős karakterével. A Bika után tehát a soron következő Ikreket láttuk, ezután a Ráknak kell következnie. Ennek képjelét nem nehéz felismerni az anya kartartásában, miközben már maga az anyaság is a legtipikusabb Rák-téma. A nő ruhájának kék színe is a Rák vizes karakterére utal. A pelenkához mint tehéntesthez balról egy tehénfej is íródik (kézzel kiemelve), de a Tehén megint csak a Rákkal egyenértékű szimbólum.

Igazából még a zodiákus kódolást sem kell ismernünk ahhoz, hogy megtudjuk, miről szól a kép. Elég a híd közepét kinagyítanunk, ahol egy olyan férfi és nő egymásba érő alakját látjuk, ahol a férfi Csontváry jellegzetes arcvonásait mutatja, miközben a nő csecsemőkorú gyermeket tart a kezében, előtte a hídra pedig pelenka van terítve. A gyerek sörényes és lószerű. Mivel a Ló (Nyilas) magyar etnikai kód, ez jelentheti azt, hogy (a katonasapkás, zubbonyos?) Csontváry nem fizikai utódot hagy a világra, hanem harcos magyar szellemi örökséget. A ló lábán egy második arc az Ikrekre, az a Lóval (Nyilassal) együtt a Tejútra, utóbbi Csontvárynál sokszor a születésre utal. A H/2. ábrán szereplő képrészlet előtt a házasságra készülő lány alakját látjuk, és a női élet alakulásának folyamata itt, a H/2. ábrán is felismerhető. A hídrészlet bal felén ugyanis a lánykorra visszatekintő fiatal hajadont (hajadonfőtt lányfejet) látunk, míg a gyermekes jelenet (a pelenka) után már kendőt viselő asszonyfej tűnik fel (ezt pirossal körvonalaztam). Csontváry persze attól is Csontváry, hogy a kép motívumai zodiákusan is kódoltak. A festménynek meglehetősen szabályosan futó – az óramutató járása szerinti – zodiákus alapköre van, és itt épp a Bika, az Ikrek és a Rák stációt látjuk. Csontváry

H/3. ábra

A H/3. ábrán a kép körbefutó zodiákusának többi jegyét is áttekinthetjük. A „Kezdet jegye” a Kos, ami a tavaszpont, és ami itt kétféleképp is kódolva van. A Kos keleti megfelelője a Kutya, és a H/3. ábra baloldalán középmagasságban látható két lovasból és a nő fehér lovának hátuljából, illetve az alatta levő térből a jellegzetes körvonalak mentén egy kutya alakja bontható ki. Ennek jobb füle a fehér ló hátulja, bal füle a bal lovas teste. Ennek kalpagdísze is a Kos képjelének tetejét hozza. Az egyik ló sötét, a másik világos színű, ami összhangban áll azzal, hogy a Kos eleje (a tavaszpont) választja el az év sötétebb és világosabb felét (mint ahogy az őszi pont is). A Kos jele egy olyan „Y”-ként is megjelenik, ami az egyik lovas hátszójából, a másik puskájából és egy lecsüngő szárból adódik. A tavaszpont szimbolikusan a születést (szülést) is jelenti, talán ezért is kettős a Kos megjelenítése. Másodikként a fehér lovon ülő nő felsőteste és feje egy „másik Kos” képjelének

bal ívét, a ló feje annak jobb ívét rajzolja ki. Mindez így együtt a szülésre készülő, a párkapcsolatnak „nekiinduló” nőt jelentheti, és itt még a fehér lónak is lehet jelentése, az ugyanis a lovas szűz képi alakjának ikrek-szerűségével a Nyilas-Ikrek tengelyre, azzal pedig a Tejútra utal, ami a mitikus leszüetések helye, de ez az értelmezés itt a hétköznapi leszüetésre is rávetülhet. A Kost követő két tavaszi jegyet – a Bikát és az Ikreket –, illetve az első nyári jegyet – a Rákot – már tárgyaltuk. Sorrendben az Oroszlán jön, ami a gyermekes nőtől jobbra lévő állat tomporában felsejlik oroszlán-arcként van jelen. Ezt kissé kontrasztosítva, körberajzolva, a szemek, orr, száj piros vonalazásával a H/4. ábrán hozom. A dromedárszerű állatot vezető férfi itt stílusosan „lefelé megy”, és idősebbnek

H/4. ábra

is van ábrázolva, mint a Bika jegyében. A soron következő Szűz abból a nagy nyúlfejből adódik, ami a csecsemő babszem alakú testében ismerhető fel (Nyúl= Szűz, a H/3. ábrán zölddel körvonalazva). A Mérlegre annak képjele utal, ami a híd jobboldali lába alatt legelő tehénből és borjúból adódik. „Átkelve” a patakon látjuk a Skorpiót kígyóként (Skorpió=Kígyó). A kígyót akár az egész híd is alkothatja, de a döntő, hogy a Skorpió képjelénél lévő kígyófejet Csontváry meg is rajzolta, feltüntetve annak szemét, száját és orrát, amit a H/5. ábrán kék vonallal megerősítve adok közre.

H/5. ábra

Ugyanitt látjuk a Nyilast egy fekvő lófejként megjelenítve (Ló=Nyilas), melynek füle a híd egyik kőének oldalfelületéből adódik. A közvetlenül ezalatti „alsó zárókő” egy bárányt formáz (ennek arcát kékkel megerősítettem), ami a Baknak felel meg. Ábrázolása igen hasonlít a „Jajcei vizesés” Bak-alakjához, amit a „Képmesék”-könyvben tárgyaltunk. A H/3. ábra bal alsó sarkában egy majomfej sejlik fel, ami a soron következő Vízöntőt hozza (Vízöntő=Majom). A nagy zodiákus kör utolsó stációja a Halak, ami a vele egyenértékű Kakasként van jelen. Az ezt megjelenítő kakasmotívumot a híd alatti patakrész adja, a kakas feje bal oldalon fenn látható (a H/3. ábrán sárgával körvonalazva), és jobbra néz. Taróját a híd kőszektorai adják.

Eddig a kép legfeltűnőbb, fő zodiákusával foglalkoztunk, ami láthatóan egy életút kódolás. Nem egyértelmű ugyanakkor, hogy ez kinek az életútja. Láttuk, hogy a Kosnál a fehér lovon ülő nő már a házasságra készül. A legklasszikusabb életút-kódolások szerint ide a csecsemő születésének kell esnie. Vehetjük úgy, hogy itt erről is szó van, ugyanis a meglehetősen kiterjedt „kettős” Kos-megjelenítés fölött látjuk a képen a csecsemő (Babszem Jankó) fejét. De ha az ő életútjában

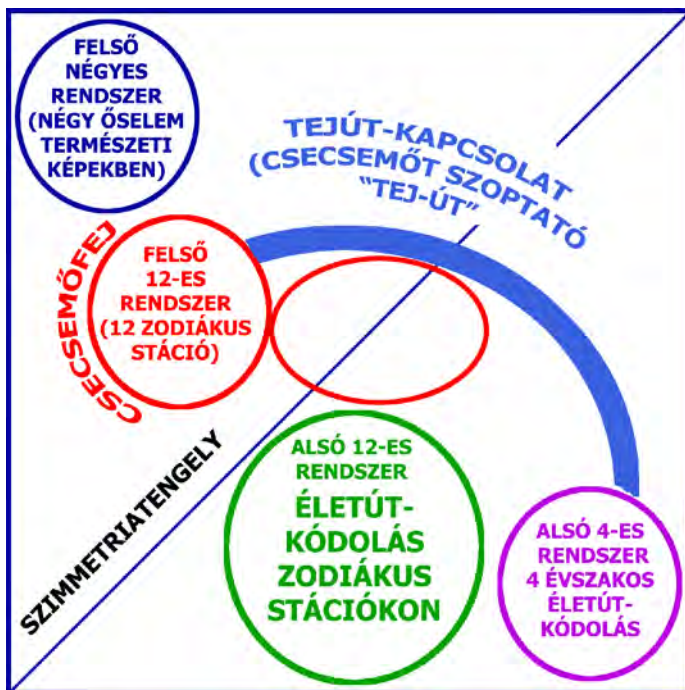
gondolkodunk, a tipikus tizenkét stációs életút-kódolásnál a Bikára az önző csecsemőkornak, az Ikrekre az öntudatra ébredésnek (az anyától való elkülönülésnek, és így a „kettős” identitás kialakulásának), a Rákra a kisgyerekkornak kell esnie. Képünkön a Ráknál még szoptatós csecsemőt látunk, tökéletesen megfelel ez a stáció viszont az anyaszerepű nő vagy akár a férfi fénykorának, ami egy tavasztól őszi terjedő („6 stációs”) életút kódolás. Ugyanezt a modellt erősíti a Rák után

már „lejtmenetben” látható férfi alakja. Láthatóan egy „dinamikus”, „váltott szereplős” életút-megjelenítésről van szó 6 illetve 12 stáción. A 12 stációs megjelenítés is érzékelhető, ugyanis a Mérleg

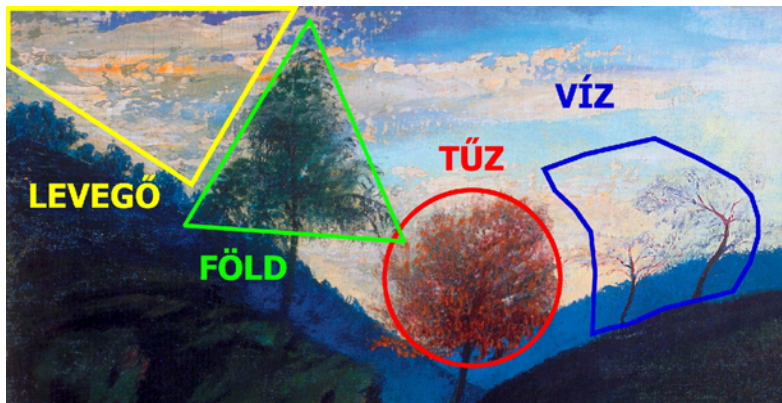

H/6. ábra

stációtól, a híd jobb végétől közvetlenül jobbra is látható egy világosbarna férfifej, de a fölötté lévő nagy zöld dombban is megbújhat egy fejbrázolás, mint ahogy a vízben is sejthető egy, arról nem beszélve, hogy a vízbe egy hátán fekvő („halott”) alak is beleírható, ami fejével a végstációra, a Halakra íródik (H/6. ábra). A lényegében a híddal megjelenített 6 vagy 12 stációs rendszer – amit eddig tárgyaltunk – azonban csak egy a kép rendszerei közül. A részletesebb elemzés további rendszereket vagy alrendszereket mutat ki, melyek helyzetét, szimmetriaviszonyait és kapcsolatait a H/7. ábrán tekinthetjük át.

H/7. ábra

H/8. ábra

Ezen az ábrán a kép általános szerkezete látható, A kép bal alsó sarkából a jobb felső sarokba vezető átló egy olyan tengelynek adódik, amire a festmény négy alrendszere tükör-szimmetrikusan helyezkedik el, miközben a pirossal jelölt második alrendszer (csecsemőfej) és a lila negyedik között egy sajátos Tejút-kapcsolat is van. A ferde tengely fölötti két rendszer formálisabb, talán csak figyelemfelhívóbb szerepű, míg az alsó, tükrös „párjaik” életút kódolással telt, lényegibb rendszerek. Vizsgáljuk meg részletesebben is az eddig nem tárgyalt (kék, piros és lila színnel jelölt) három rendszert! A H/8. ábrán a festmény bal felső sarka látható, ahol a négy őselem megjelenítése érzékelhető. A sárgával keretezett részben szinte forr a levegő. A felhőelemek nyugtalan, vibráló ábrázolása a legmozgékonyabb közegre, a levegőre hívja fel a figyelmet. Láthatóan a Levegőről mint őselemről van szó. Az

ábra jobb szélén hullámfrontszerűen hajló, szinte víz hullámként mozgó fákon erősen átlátszik a vízre jellemző kék szín, ez a részlet nyilván a Víz elemére utal. A háromszögbe, illetve a körbe íródó zöld és pirosas fából a zöld a Föld elemé, a pirosas a Tűz elemé lehet. Ennek a négyelemű rendszernek a „tükröképe” a festmény jobb alsó sarkában látható négy évszakos életút-kódolás. Vizsgáljuk meg az átló feletti másik – 12 stációsna adódó – rendszert is, amely a csecsemő fejébe van írva

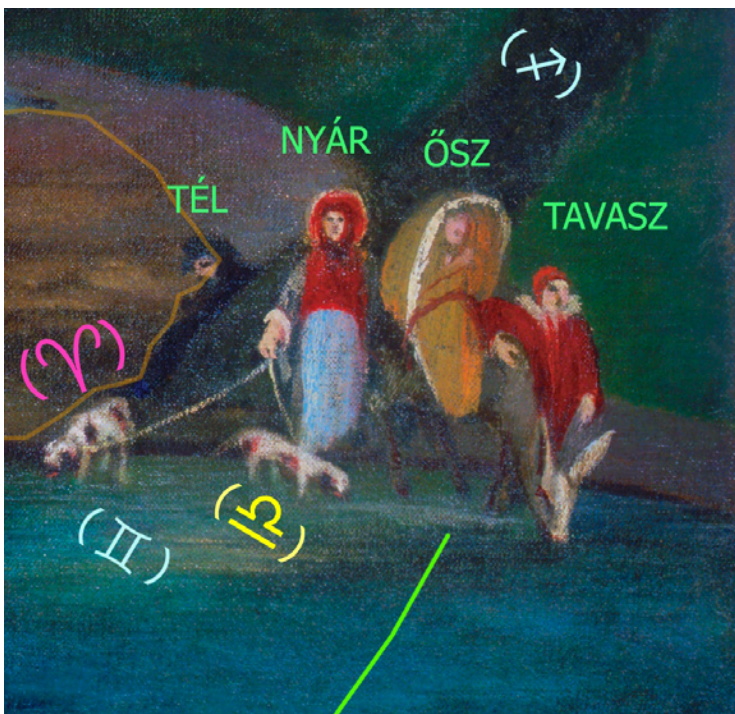
(H/9. ábra)! A csecsemő fejének tetején egy hosszúkás szem ugrasztható ki, balra elhúzott szemöldökkel, ami egy oroszlán és egy bakkecske fejéhez tartozik. Ezek a csecsemőfejen belül értelmezhetők, az Oroszlán és a Bak jegyét adják, és a H/9. ábra jobb felső sarkában vannak kiemelve a teljes fejet ábrázoló kocka mellett. Köztük a Kost adó kutyafej látható, amely az alapkép jobb szélén, közép magasságban sejlik fel. Az alapkép bal oldalán, közép magasságban látható a Szűzet előhívó macskafej, ezzel részint összeíródik egy 90 fokban balra forgatott medvefej is, az is a Szűzet hozza. Az alapkép jobb felső részén feltűnő ferde kék lebeny egy kakastaréjnak tekinthető, és könnyen megtalálható a hozzá tartozó – nyugának ábrázolt – kakas is, ami a Halak jegyét idézi.

H/9. ábra

Ugyanennek a kakasnak a fejében egy kisebb madárfej is értelmezhető, ami ugyanezzel a testtel a Galambot, és így az azzal egyenértékű Bika jegyét is hozza. Az alapkép jobb oldalán, középmagasságban, a kutyafej környékén ugrasztható ki a Nyilast adó lófej is. A csecsemő feje egy olyan párnán nyugszik, amiben nem nehéz felismerni az Ikreket megjelenítő bagolyfejet. Az alapkép bal felső sarkában egy majomarc is feltűnik, ami a Vízöntőt jelenti. A csecsemő szájánál ugrasztható ki egy hosszú ollós rák stilizált alakja, rajta egy háromszögben végződő sötét folt jelzi az állat fejét – a Csontvárynál szokásos módon –, ami természetesen a Rák jegyét adja. Az alapkép alsó harmadánál-negyedénél tekeredik át egy olyan kígyó, amin kétféle fej is felismerhető. A nagyobb – „háromfülű” – a Sárkányt és így a Mérleg jegyét, a kisebb, kihegyesedő, ovális fej a Kígyót és ezzel a Skorpiót hozza. A csecsemőfejbe írt tizenkettes rendszer tükörképe a fejezetünk elején vizsgált – zodiákus felbontású életút kódolást adó – képileg a hidra írt rendszer.

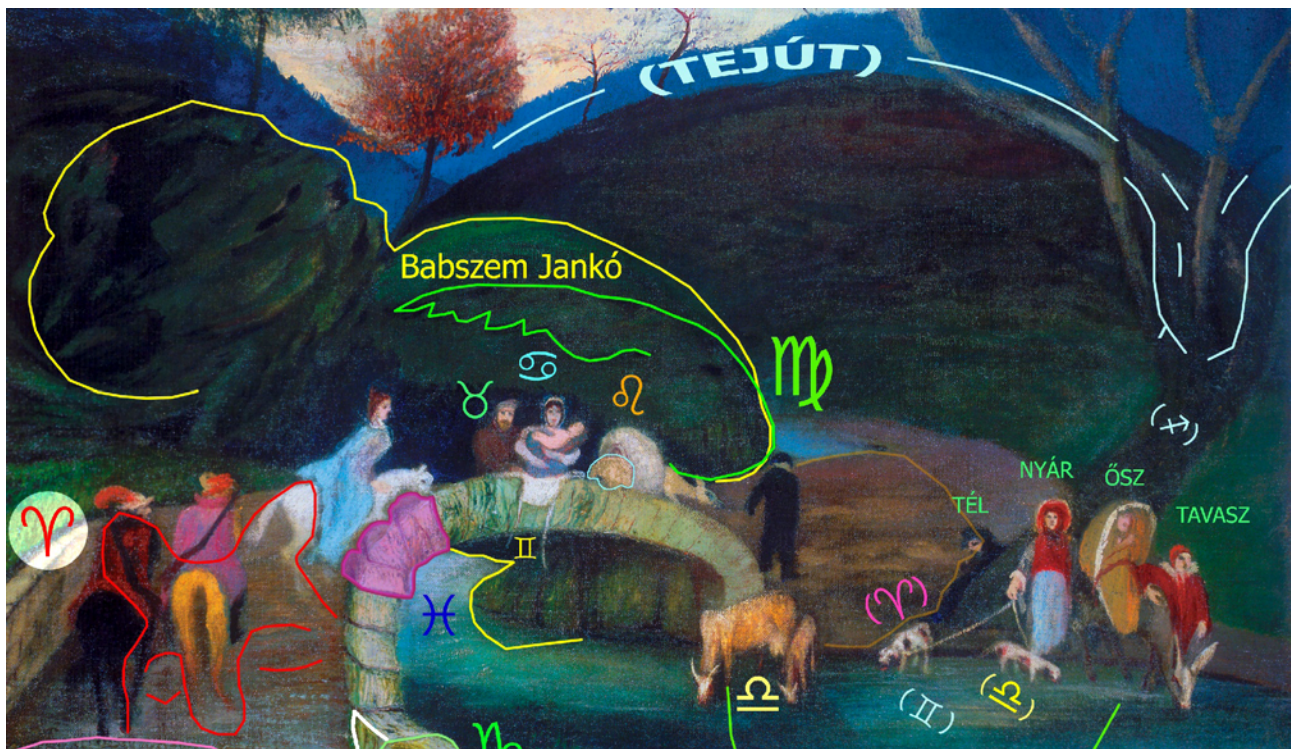
Térjünk át a festmény jobb alsó sarkában megjelenő négy-évszakos életút-kódolásra (H/10. ábra)!

H/10. ábra

A H/10 ábra jobb szélén egy fiatal „Kos-galléros” alak a tavaszindító Kos révén utal a tavaszra. Állatának a füle is a Kos jelét hozza, ruhájának színe a Kos uralkodó bolygójára, a vörös bolygóra, a Marsra utal. Baloldalt fekete ruhás, lehorgasztott fejű, elfekvő alak utal a sötét télre és az alacsony napjárásra. Az őszi színű, Mérleg-íves kosárból kibontakozó alak, mely csak a Mérleg ívű szamar hátán éri el a mellette balról álló nő magasságát, a magassági kódolás törvénye szerint nem lehet a legmagasabb napállást hozó nyár megjelenítője, így számára csak az ősz évszaka marad. Innen egyértelmű, hogy a legmagasabb (kutyás) nőalak hozza a nyarat. A nő feje „napkerek”, és a magas Nap-állást is jelképezheti, feltestének pirossága talán a gyümölcsérésre, a természet legvérbőbb állapotára, szoknyájának kékje a nyárindító Rák jegy vizességére utalhat. Kezében két kutya pórázát tartja. A bal-

oldali kutya magas, és a Kos jelébe íródó farok- és fejtartása van, a jobboldali elnyúlt testtartású, lábai és a közékük eső hátrész a Mérleg képjelét adják. Ez megerősíti, hogy itt a Rák-szerepű (nyarat indító) nőről van szó, ugyanis a Rák időben pont a Kos és a Mérleg között félúton található. Igen fontos észrevennünk, hogy a két kutya kettőse az Ikrek jegyét is megidézi (erre a közékük írt halványkék Ikrek-jellel utaltam). A póráz kiindulópontja, vagy akár az „kutya-ikrek” virtuális felezőpontja ugyanis egy olyan fa törzsére esik, amely feljebb egy jellegzetes szarvasagancs képét mutatja. A fa lába az Ikrekre, teteje így a Szarvassal egyenértékű Nyilasra kódolt, ami együttesen a Tejútra utal, ugyanis a legtipikusabban ezen a két jegyen halad át az égen a Tejút. A H/11. ábrán látjuk, hogyan íródik a fára a kutyák adta Ikrek, és az agancsszerű elágazásból adódó Nyilas. Fontos tudnunk, hogy a Tejút Földünkről egy galaxis-gyűrűnek látszik. Kisebb szakaszon közelítőleg egyenesnek tűnik, de valójában a Föld Nap körüli keringésének a síkjával (az úgynevezett ekliptikával) kb. 60 fokos szöget bezáró gyűrűként észlelhető, ami a földrajzi hely és egy adott időpont függvényében más és más ellipszisként (ellipsziszszakaszként) látható. Csontváry valószínűleg tisztában volt ezzel a csillagászati ténnyel, mert a Tejutat megjelenítő mitikus fát (ami mint Nagy fa szimbolikusan is azonos a Tejúttal) elliptikusan görbíti, és az ellipszisonalra íródó egyik nagy ág egy kék sávban, „Tejútban”, egy olyan „tejsugarban” folytatódik, ami a csecsemő szájához vezet. Ez a képi csattanó pontosan megfelel a Tejút görög mitológiai eredetizetésének (ott az a szoptató Héra kifröccsenő teje), csillagmitoszi háttérrel adva a kép középpontjában látható szoptató gyerekes házaspár fiktív történetének.

H/11. ábra

Végül megjegyezném, hogy a kép címe ráutaló, ugyanis a híd a Mérleg jegyének egy ritkábban előforduló megjelenítője, amit festményünkön Csontváry – alighanem tudatosan – Mérleg-ívvvel is festett meg. Így a híd a Mérleg révén a házasságra utal (Mérleg=házasság). A címben szereplő társaságot ezért a házasság kontextusában családként konkretizálhatjuk, amit ott is látunk a híd közepén.

ÖNARCKÉP. A KÉP JELENTÉSE ÉS SZERKEZETE

Ö/1. ábra

Az önarckép a festő szemén keresztül láttatja magát az alkotót, és itt Csontváry magát Attilaként, leginkább úgy tudnám mondani, hogy Attila hangján szólónak, tehát mintegy Attila követőjének, utódjának, reinkarnációjának festi meg magát. Szinte hihetetlen, hogy soha senki sem vette észre a Csontváry fejmagasságának harmadánál is nagyobb Attila-arcot, mely a festő bajuszából és szakállából bontakozik ki, mindenféle takarás nélkül, az elrejtés szándékának legkisebb jelét sem mutatva. Talán a szuggesztív tekintet vont el a figyelmet a kép nyilvánvaló mondanivalójáról. Az egyik legnagyobb méltató – Németh Lajos – híres művén a „Csontváry-émlékönyv”-ön címlapon és premier plan-ban, az Ö/1 ábránál is

nagyobb méretben látható a festő arca, mégsem tűnt fel senkinek, hogy az ábrázoláson nincs száj, és ott valami egészen más kapott helyet.

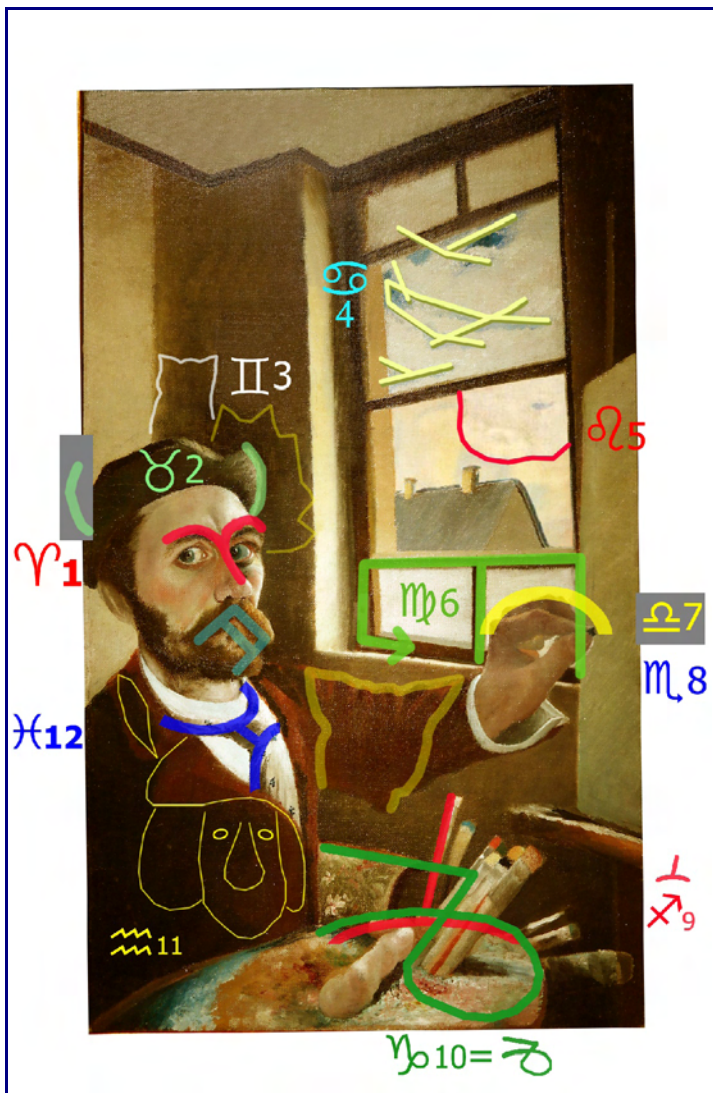
Tudjuk, hogy Csontváry saját „elhívását” és küldetését Attiláéhoz hasonlította.

„Te leszel a világ legnagyobb hadvezére, letöröd Rómát”- idézi látomásosan Attila isteni elhívását-megbízását az „Energia és művészet”-ben, de az Önéletrajzában szereplő saját elhívás-élménye is hasonlóan hangzik:

„Te leszel a világ legnagyobb napút festője, nagyobb Raffaelnél.”

Mindkét esetben a „rómaiak” meghaladásáról, hibájuk kijavításáról van szó, és egy Koronghy Lippich Elekhez írt 1910 július 29-i levélben össze is köti saját, illetve Attila ilyen irányú szerepét:

„Mi Magyarok, Attila, Árpád ivadéka, a kik azért iderendeltettek, hogy a római birodalom züllött erkölcsi életének romboló hatását megállítsuk, megszüntessük – hisz Párizs mellett ezért szálltak síkra a lovagias természetű elődeink, s végelszámolásra Róma alatt termettek – Attila élén; a hol is eldőlt Pannónia sorsa, s a római birodalom romlott erkölcsének hiú gőgje letörött;”

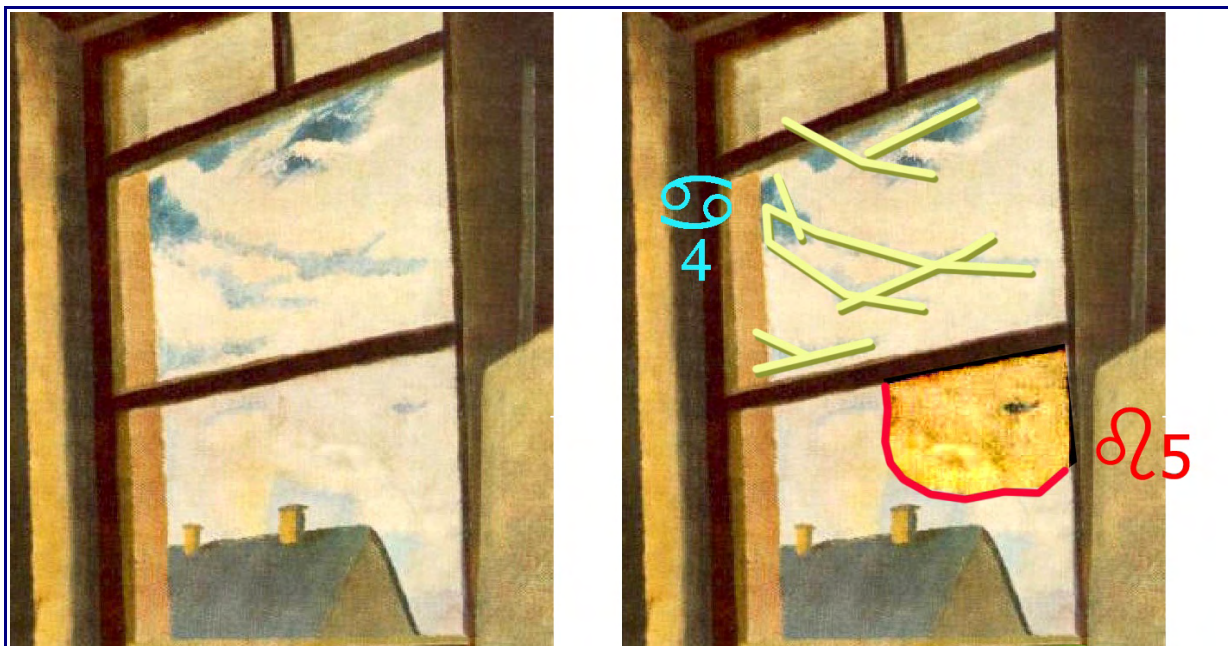
Ö/2. ábra

Az „Önarckép”-ben ennél se kevesebb, se több nincs. De vehetjük a festő más képeit is. A „Csontváry-képmesék” könyvben elemeztük a Schaffhauseni vízesés című festményt, ahol a festő Attilát a virágzó millenniumi Magyarországhoz vezető út kiindulópontjába helyezi, jelezve hogy ő a mi elődünk, mi pedig az utódai vagyunk, az ő hangján szólunk. A „Tarpatak-képen” is a nagy magyar mitikus ősök sorában szerepelteti – testvérével Budával együtt –, és ott az Isten ostora szerepet még a mellettük ábrázolt Góg-Magóg párosra is kiterjeszti.

Ugyanez a gondolat jelenik meg a „Magyarok bejövetele”-n is, ahol Attila kardja adja a felhatalmazást az erkölcs őrzésére, azzal kiegészítve, hogy az Isten ostora szerep mellett a képen a „megváltó” (népek megváltója) szerepkör is a magyarok védnöki arzenáljához tartozik.

Az Önarcképet Csontváry ugyanazokkal a formai megoldásokkal festi, mint más képeit. A festménynek van egy – az óramutató járása szerint – körbefutó zodiákusa, és betűrejtvényt is tartalmaz (kettőt is). A tavaszponti Kost annak képjeléről azonosíthatjuk, amit a festő orra és kerek ívű szemöldökei jelenítenek meg. A Bikát mitikus ábrázolásokon sokszor egy körrel és az arra helyezett visszahajló szarvakkal ábrázolják. Itt a kört a szörzetből kibontakozó kerek arc, a jobboldali visszahajló szarvat a kalap szabálytalanul

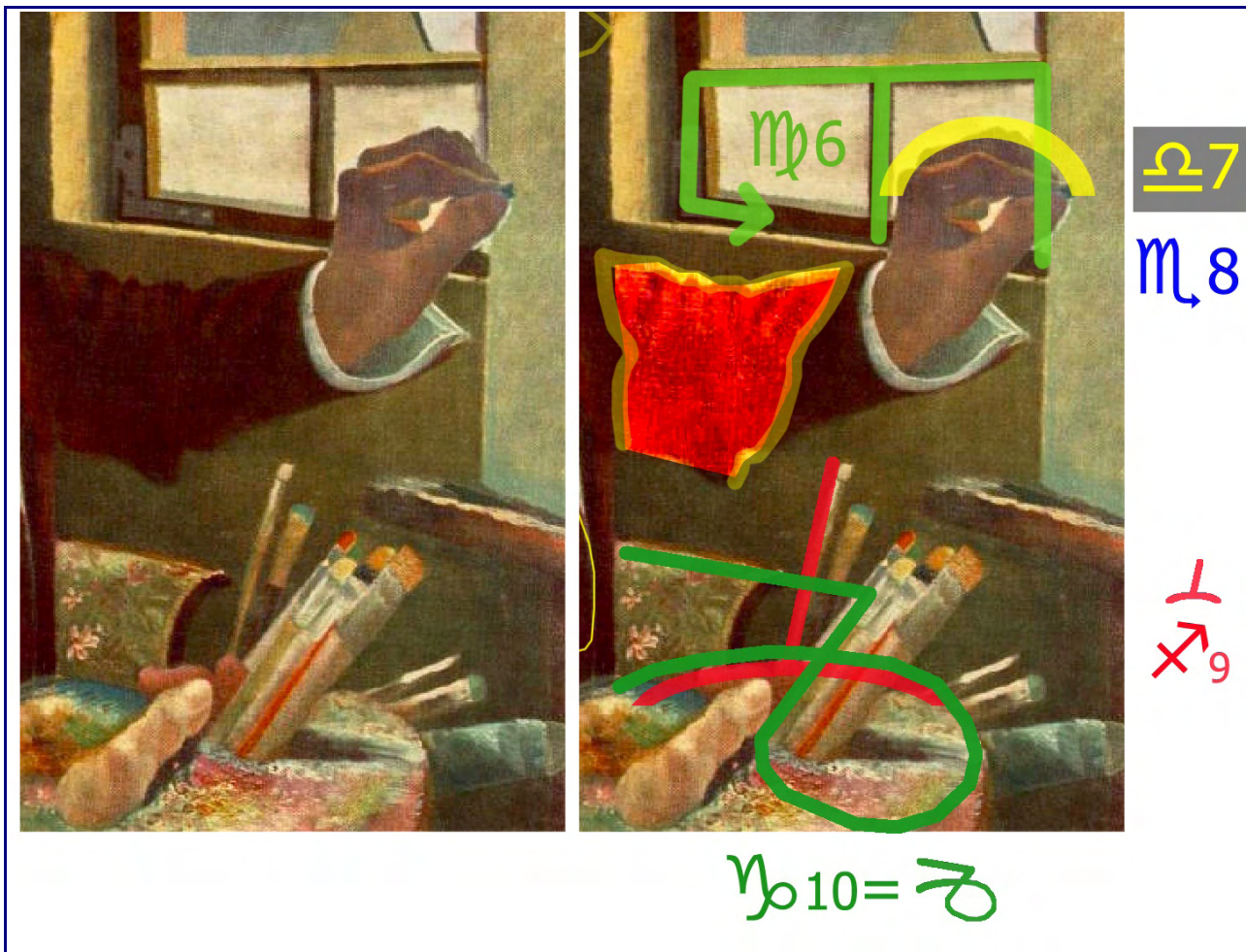
– és ezért figyelemfelhívóan – levágott, fényes, (számunkra) jobboldali íve adja. A baloldali „szarvat” a képkeret levágja. A soron következő Ikreket egy árnyékszerű bagoly (Ikrek=Bagoly), illetve egy 90 fokban elforgatott Denevér-sziluett jeleníti meg (Ikrek=Denevér). Ilyesfajta kiterjesztett szárnyú denevér-ábrázolást láttunk a „Képmesék”-könyv Taormina-fejezetében, a kép felső, lineáris zodiákusánál. A tavaszponttól számított negyedik jegy a Rák. Ez „betűrejtvényel” van kódolva, ugyanis a felső, osztatlan ablakkazettán keresztül látható felhőkben felismerhető az „r”, az „Á” és részint (levágva) a „K” betű is. Csontváry nem szájarágós – ezt többször láttuk a „Képmesék”-könyv hasonló eseteinél –, ezért neheztésként a „K” jobb felső részét a kazettából kifuttatva levágta (Ö/3. ábra). Az ötödik jegy az Oroszlán, amit az eggyel lejjebb lévő osztatlan kazetta

Ö/3. ábra

jobb felső részén benéző oroszlánszerű Nap jelenít meg (a Nap egyébként az Oroszlán uralkodó asztrológiai bolygója is). Ezt kontrasztosítva és körvonalazva is hozom ugyanezen az ábrán. A további jegyeket a Szűztől a Bakig az Ö/4. ábrán követhetjük nyomon. A Szűz már olyan értelemben is megjelenik, hogy a vászon „szűz”, azon a kréta semmilyen nyomot sem hagyott, de van itt két másik kód is. Figyeljük meg, hogy az ablaknak egyetlenegy olyan sarka van, amin erősítő sarokvas látható. Ez az Ö/2. és az Ö/4. ábrán ellenőrizhető. Mivel a Szűz képele tipikusan három függőleges vonásból („oszlopból”), egy önmagára visszamutató nyílból (hurokból) és egy tetővonalból rakható össze (a mitikus ábrázolásokon ez utóbbi olykor hiányozhat is), nem nehéz rájönni, hogy a tetővonalat és a függőleges száracat az alsó osztott kazetta közlécei, a visszamutató „nyilat” meg a kivételesen szerepeltetett sarokvas adja. Egy további megjelenítése a Szűznek az a macskaarc (Szűz=Macska), ami a kabátújj könyökrészénél ugrasztható ki. Ezt az Ö/4. ábra jobb felén digitálisan kikontrasztosítva és körberajzolva is mutatom.

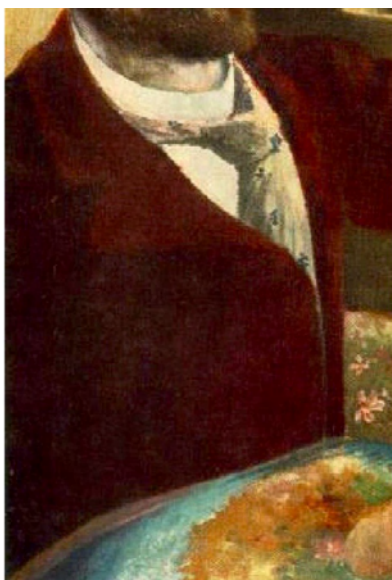
A Mérleg jegyét minden valószínűség szerint a kézfej kerek felső íve hozza, a Skorpíót pedig a kígyót formázó kabátújj-mandzsetta együttes, ahol a mandzsetta a kígyó fejének felel meg.

Ö/4. ábra

A festőpaletta lapos felső íve mint „íj” és bármelyik ecset mint „nyílvevő” a Nyilast adja (pirossal jelölve). A Bak is a képjelével van jelen. Itt a karfa enyhén lejtő felső („vízszintes”) éle lehet gyanús, mert a „Képmesék”-könyvben számos példát láttunk arra, hogy a Bak „zászlóját” Csontváry szívesen húzza be enyhe lejtéssel. A zászlóból kiindulva nem nehéz megtalálni a kéziratos Bak-jel további összetevőt sem (zölddel körvonala). Ezután már csak a Vízöntő és a Halak jegye van hátra. A Vízöntő valószínűleg a kabátba rejtett ifjú formájában van jelen (Vízöntő=Ifjú). Nem túl feltűnő, de a gallérban látható toll szerintem egy olyan kalapos síhederhez tartozik, melynek hosszú orra és egész enyhén ferde vágású szemei digitális kontrasztosítással azért kiugraszthatók. Az eredmény elég jól hozza a Tavasz Mosztárban kép főszereplőjét – Ludas Matyit –, aki az Attilát is tartalmazó Tarpatak-kép igazságcsoportjában is megjelenik. A Halak kódolására megint csak egy „szabálytalan” részlet hívja fel a figyelmet. A nyakkendőnek a csomóból kiinduló négy ága van! Erre íródik a Halak két ívből és átkötésből álló képjele.

Végül még egyszer mutatnám a Csontváry arc-ba írt Attila-fejet, összevetve azt a Tarpatak-kép Attila ábrázolásával (Ö/6. ábra). A pisze orr és a bozontos szemöldök jól azonosítható.

⌘12

⌘11

Ö/5. ábra

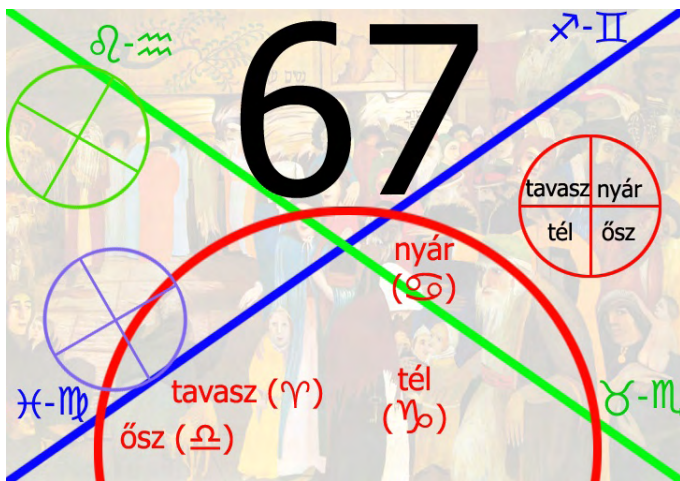
Ö/6. ábra

= Skorpió), alighanem a Skorpió uralkodó bolygójából, a Legfelsőbb Hadúrból, a Marsból eredően.

A KÉP MÉRETÉRŐL ÉS A 67-ES ÉRTÉKRŐL

A kép 67×39,5 centiméteres mérete természetesen mitikus jelentésű. A „Képmesék”-könyvben foglalkoztunk a Nap és a Hold járását összeíró Metón számokkal, (12×12, 19, 91, 235) és a 27-es vagy 27,5-es „teljesség-számmal” (ez a 27,32 napos sziderikus Hold-ciklusból jön). A 67 a negyedelt 27-es teljességszám tízszerese 1% alatti eltéréssel, minthogy $27/4=6,75$. A 235-ös Metón-számot hatodolva 39,2-et kapunk, innen jöhet a másik méret 1% alatti hibával.

A 67 egyébként a Panaszfal-kép teljes alakos ábrázolásainak a száma is – ezt Csontváry is említi „Önéletrajz”-ában –, és azon a képen is a „teljesség” negyedeléséről van szó.

Ö/7. ábra

A Panaszfal-kép előterében (Ö/7. ábra, piros ív alatti zóna) a négy évszak kezdőjegyei jelennek meg. Ezek az évet, illetve a zodiákust mint teljességet negyedelik, osztják négy részre. Itt persze a 12-es érték felosztásáról van szó, de ez megfelel a 27-es teljességértéknek, minthogy a Csontváry által is használt magyar szimbolikai ABC-ben a 12-es nyugati, a 12-es keleti zodiákus és a 28-as kínai holdházrendszer van egymásnak megfelelően, eközben mind a három egyenként is a teljességet jelenti, és a 27,32-es csillagászati értékből származó 28-as érték helyett a 27,32 alsó közelítéseként a Csontváry által is használt 27-es vagy a 27 és a 28 átlaga is megjelenhet (a 27-es érték az indiai holdházak

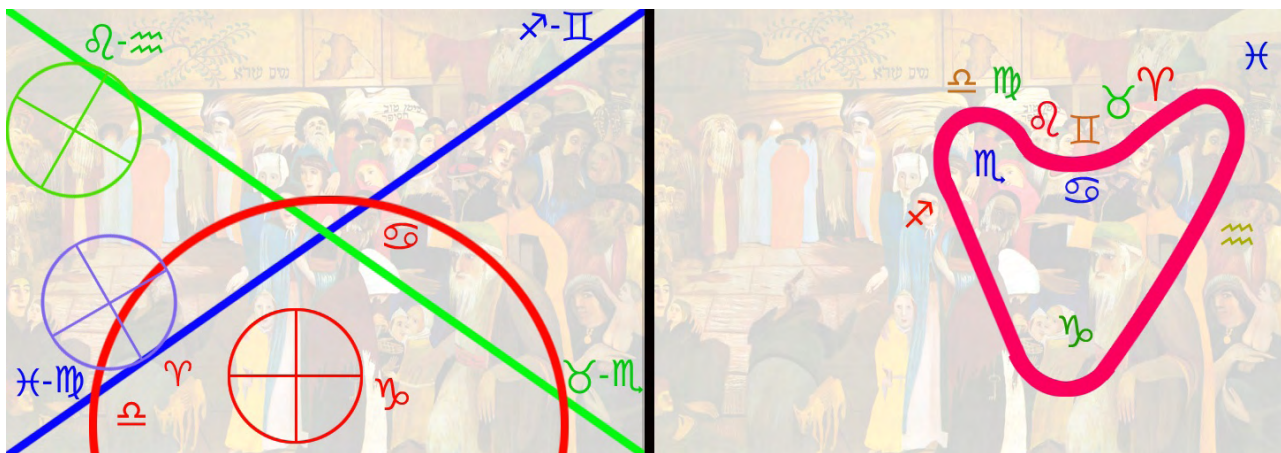
számaként is létezik). A négy évszak esetében az előtéri Kos-Mérleg és a Bak-Rák párosról van szó, amik az úgynevezett kardinális keresztet alkotják. Emellett a festményen a zodiákusba íródó két további négyes is felismerhető, a kép egyik átlójára (bal alsó és jobb felső sarkába) a Szűz-Halak illetve a Nyilas-Ikrek párosok (tengelyek) íródnak az úgynevezett változó kereszt részeként, míg a másik átlót (a bal felső és a jobb alsó sarkot) az ún. fix keresztet adó Oroszlán-Vízöntő és Bika-Skorpió páros tölti ki. Az átlós rendszereknél azonban elsődlegesebbnek kell tekintenünk az előtér osztatlan, egy tömbben jelenlévő, igen részletesen kidolgozott és szervesen összefüggő, az egyház és az anyagiak viszonyát egy történetként tárgyaló négy évszakai jelenetét, ami a negyedelést, és így a 67-es érték eredetét igen szemléletesen jeleníti meg. A $67 \approx (27/4) \times 10$ számításban egyébként egy tízes szorzó is szerepel. Megfordult a fejemben az a gondolat is, hogy itt a Tízparancsolatra, abból is a tizedik parancsra is lehet utalás, ami a tulajdonról, ezen belül az anyagiakról szól. Az előtéri jelenetben ugyanis pont ezzel a törvényével szembesíti Csontváry az egyházat, bemutatva annak anyagiasságát szemléletesen, és az azt elutasító arculatát (ezzel jelzi a felekezeti különbségeket), harmadikként pedig a karitatívitás is felmerül. Az előtéri jelenet és az azzal szorosabb kapcsolatban álló bal alsó sarok fontos adalékokat tartalmaz a „Magyarok bejövetele”-nek elemzéséhez, ezért ezekre a következő fejezetben részletesebben is kitérünk.

Visszatérve az Önarcképre, megjegyezném, hogy Csontvárynak van egy másik – vitatott – „vörös szakállas” önarcképe is. Ennek 55,5×45,5 cm-es „mitikus” mérete az eredetiség mellett szól, hisz 55,5 fele 27,75, míg 45,5 kétszerese pont 91, vagyis a két oldalméretnek ennél a képnél is a 27-es vagy 27,5-es teljességszámmal és az egyik Metón-számmal van kapcsolata. A kikontrasztosított művön (lásd a mellékletben) jól látható a teljes zodiákus is, ezért az eredetiség szinte biztosra vehető.

A „MAGYAROK BEJÖVETELÉ”-NEK VALLÁSI ELŐKÉPE A „PANASZFAL”-KÉPEN.
CSONTVÁRY ŐSVALLÁSI, KERESZTÉNYSÉG-, „IDEÁLIS HIT”- ÉS EGYHÁZKÉPE
ÁLTALÁBAN A MŰRŐL

A „Magyarok bejövetele”-n olyan – az átlagember számára talán szokatlan – vallási és mitológiai tézisekkel találkozunk, melyek megértéséhez érdemes Csontváry más képeihez, illetve a festő írásaihoz fordulni. Csontváry vallási képei egy jól körülhatárolható nézet- és véleményrendszert alkotnak, ami az életút során némileg változik. Meg is festi ezt a „Parkrészlet”-en vagy a „Magányos cédrus”-on, vallási szimbolikai ABC-jét meg a „Fohászokó Üdvözítő”-ben fekteti le. Fejezetünkben főképp a záróműnek tekinthető „Magyarok bejövetele”-nek elemzéséhez szükséges gondolatokat emelném ki a „Panaszfal”-képből és az alkotó kapcsolódó írásaiból. Előrebocsátanám, hogy Csontváry az úgynevezett tételes vallásokat hol színéről, hol fonákjáról szemléli. Míg a nagy képen – a „Mária kútja”-n – a valláserkölcsi válság megoldásaként többek között az Újszövetség és a protestantizmus mellett teszi le a voksát, ezzel szemben a „Panaszfal”-képen megjelenő „jeruzsálemi háttérű” protestáns-katolikus vita résztvevői korántsem a tökéletesség megtestesítőiként, hanem gyarló emberi mivoltukban vannak ábrázolva, szembesítve a festő ideális vallásképével. Lesz akit ez az idea provokál, gondolom az egyik vagy másik felekezethez tartozó vagy a vallástalan olvasó a legkülönbözőbb módon áll hozzá a festő egyes gondolataihoz, de a „Magyarok bejövetele”-nek értelmezéséhez – ha nem is fogadjuk el az alkotó téziseit –, azokat mindenképpen ismernünk kell.

Az előző fejezetben már valamelyest tárgyaltuk a „Panaszfal”-képet, inkább számmisztikai-szerkezeti szempontból. Felfedtünk benne egy teljes zodiákust, egy elég érdekes „előtér+ két átló” rendszerben kiosztva. Mindjárt hozzá kell tennem, hogy ez a kép két teljes zodiákust tartalmaz, az eddig tárgyalton kívül van egy belső, „körbefutó” zodiákusa is, ami szív alakúra van „összenyomva”. A két zodiákust a P/1. ábrán ábrázoltam.

P/1. ábra

Ami a kép tematikus felépítését illeti, a **bal felső sarok** panaszfal-problematikáját, vagyis a jeruzsálemi templomnak a rómaiak általi lerombolását, a város és a templom „elvételét” és ennek Oroszlán-Vízöntős szimbolikáját (Oroszlán=hatalom, győztes, Vízöntős=alávetett, vesztes) a „Képmesék”-könyvben és jelen kötetünk rejtjelkulcs-fejezetében is tárgyaltuk.

A Reformáció.hu honlapon olvastam egy „Jeruzsálem, Jeruzsálem” című elemzést a „Panaszfal”-képről („Biblia a magyar képzőművészetben”), melyben hosszabb idézet van Németh Lajostól,

Csontváry talán legtekintélyesebb, klasszikus elemzőjétől. A szerző a kép kapcsán felveti, hogy Csontváry írásaiban ambivalensen viszonyul a jeruzsálemiek samarit szektájához, illetve a modern európai diaszpórához. Nem zárnék ki egy ilyen kettős hozzáállást sem, és ez viszont a **jobb felső sarokban** jelenhet meg (Nyilas-Ikrek tengely), ott ugyanis Csontváry kettőzve festi meg magát, két alakban, az egyik arcán fehér, a másikon fekete – egyébként teljesen egyforma – bajusszal, és a két Csontváry Janus-arcúan kétfelé tekint, és kétfelé is tart az Ikrek jegy megtestesítőjeként. A „külső Csontváry” egy ajtókereten át éppen kilép a képből, ami a mű címével összevetve egy csatánót. Ezzel együtt a részletes szimbolikai elemzés első helyen nem ezt a problematikát emeli ki, hanem az Isten felé közvetítő egyházakhoz való ambivalens viszonyulásra mutat rá – egyfajta ideális hit ellenében.

A **jobb alsó sarok** egy hagyományosnak tekinthető Madonna-kisded jelenet. Gyanítom, hogy ezt a festő csak összehasonlításként helyezte el, a bal alsó sarok magyar-specifikus „Madonna-kisded”-motívumával szemben, amit részletesebben is tárgyalunk majd.

A „Magyarok bejöveteléhez” kapcsolódóan minket pont ez a magyar-specifikus részlet és a hozzá kapcsolódó „előtéri jelenet” érdekel, harmadikként pedig a P/1. ábra jobb felén ábrázolt „szívdziákus”, ezért a továbbiakban részletesen ezekre térnek ki.

Előre venném a nagyobb súlyú előtéri jelenetet (P/2. ábra).

AZ ELŐTÉRI JELENET

P/2. ábra

A P/2. ábrán látjuk az előtéri jelenetet, ami az évszakkezdő, úgynevezett kardinális jegyeket

tartalmazza. Ezek a kör alakban ábrázolt szabványos helyzetű zodiákusban egy függőleges szárú keresztet alkotnak. A szabványos zodiákusban a nyári napforduló – a fénymaximum – felül, a téli napforduló – a fényminimum – alul van. Az éves fénymaximum (leghosszabb nappal) a Rák jegy kezdetére esik, aminek a képjelét a narancsszínű, rabbiszerű férfi jobb keze és egy szemfüles kolduló kéregetően benyúló kézfeje adja ki. A Rák mindennemű bőség és termékenység megtestesítője, nem véletlen, hogy egyik keleti megfelelőjét – a Tehenet – Indiában annyira tisztelik, de a képi kontextusból látható, hogy itt az anyagi bőségről lesz szó, ugyanis a halálfejjel megrajzolt „Csontváz-anyó” pénzt számol. Hozzátenném, hogy a bőség itt nem magában áll, hanem ellentétével – a szűkösséggel – szerves egységet alkot, ugyanis a fehér kendős anyó és a zöld sapkás öreg egyaránt a legalacsonyabb napállásnak megfelelő Bakra van kódolva, ami a bőség-értelmű Rákkal ellentétben a nélkülözés, a hiány, a szűkösség megtestesítője. Ez megfelel a Bak télkezdő helyzetének, ekkor tűnik el a vegetáció, válik kopárrá a természet. Összevethető az itt látott rabbiszerű férfi a kép bal felső sarkában látható „oroszlánsörényű” szereplővel is, aki az ottani vallási csoport vezetőjének tűnik. Az előzőekben tisztáztuk, hogy ott a jeruzsálemi templom és a város rómaiak általi lerombolásáról, vagyis a vallási-„közigazgatási” alávetettségben élésről van szó (Oroszlán=hatalom, hatalmi helyzet, Vízöntő=alávetettség), ezt siratják ugyanis a Panaszfalnál. Esetünkben a Rák-Bak tengelyen egy más karakterű problematika, a bőség-szűkösség kérdésköre jelenik meg. A „Csontváz-anyó” Bak-ságát egyrészt az alak csontvázszerű megjelenése adja, ugyanis a hagyomány szerint a Bakhoz tartozik mindenféle élettelen, megfagyott, megszilárdult anyag, a szikla, a jég, a csont. Esetünkben a csontról mint az élőanyag „halott” állapotáról van szó, de az anyó oldalán lógó Szent Péter-kulcs is a sziklára, a Bak egy másik megjelenítőjére utalhat, ugyanis Jézus Péterre mint sziklára építette az egyházát. A kulcs-motívum ugyanakkor az egyházra is utal, ami az előtéri jelenet fontos szereplője. Maga a pénzzárolás a Bak-Rák tengely vagy a Bak kontextusában önmagában nem jelent sem szegénységet, sem gazdagságot, hanem egy olyan magatartásforma, amikor a Bak időszakára jellemző bizonytalan megélhetés egy óvatos, takarékos, „kuporgató” alapállással jár együtt. Ennek szimbóluma a szakállas kecske**bak**, amely a dögevőkhöz hasonlóan igyekszik még időben mindent felfalni, hogy a bizonytalan időszakot (a Bakkal induló telet) átvészelve. A szűkösség jegye – a Bak – a zöld sapkás férfialakban is kódolva van. Figyeljük meg, hogy barkójának és szakállának egy-egy pászmája a kötényeként folytatódik, illetve, hogy ez a kötényszerű, szakállszínű ruhadarab, amely a piros öv alatt laza szerkezetűnek és térben elállónak tűnik, igen hasonlít egy földig érő szakállra. Ez azért lényeges, mert a Szakáll a magyar szimbolikai ABC-ben mint úgynevezett holdház maga is a Bak megfelelője. De a Bakkal egyenértékű szimbólum a Bárány is. Ha jól megnézzük ennek a különleges „szakállnak” az öv alatti részét, abban egy olyan térszerű (három dimenziós) bárányfej vehető ki, aminek az alján mintha ismétlődően még egyszer megjelenne a zöld sapkás férfi feje. A Baknak a „szakállas” megjelenítése egyébként nem csak nálunk ismert, máshol is előfordul, és igen gyakran a törpe alakjával íródik össze. Hófehérke mint az abszolút fehérség (fénymaximum=Rák) a hét törpével alkot egy tengelyt (törpe=Bak, a legalacsonyabb, vagyis egyfajta „törpe” napállás helye). A hetes szám itt talán a két szereplő közötti, jegyekben mért befoglalólagos távolság, de semmiképp sem véletlen, megjelenik ugyanis más formában is. Magyar népmeséből ismert a „Hétrőfszakállú Kapanyányi Monyók” alakja. Ebben is van hét és szakáll is, a Kapanyányi Monyók állítólag koponyányi (koponya méretű) tojást jelent, ami egyfajta aránytalanul nagy, szélsőséges férfiaságot jelent, éppúgy, mint az aránytalanul hosszú, több méteres szakáll. Egy földig érő szakáll persze jelenthet normális magasságú de rendkívüli szakállhosszú szereplőt, de ha a szakállat tekintjük normálisnak, akkor a

szereplő ebben az esetben csak egy szakállnyi magasságú, vagyis törpe. Ez a fajta szélsőséges arányú – a Bakot mint szélsőséges (legalsó) naphelyzetet vagy fénystációt megjelenítő – alak igen régóta ismert az úgynevezett Bész istenség formájában is, mely egyiptomi eredetű, de Közép-Ázsiában, sőt az Altájig elmenőleg ismert. Tipikusan ironikus vagy groteszk mosolyú, jóságos törpe, aszimmetrikus, tehát torz arcberendezéssel, esetleg nagy „férfiassággal”, tehát megint csak szélsőségesen ábrázolva.

Visszatérve az előtéri jelenet szimbolikájára, fontos megjegyeznünk, hogy a Rák jegye hagyományosan a családot, az eredetet, a szülőket is jelenti, és képünkön ez a jelentés is értelmet nyer. A Rák képi jele ugyanis a „Csontváz-anyó” – „Hétrőfszakállú apó” pénz-szülőpárt köti össze, akiknek gyerekei is vannak, amit nem nehéz felismerni kisebb, a szülőkhöz viszonyítva „gyerekszabású” alakjukról. Ők papnak vagy barátoknak nézhetők. A szerzetesi értelmezés rögtön felveti a lemondást, a puritánságot is, annak anyagi-anyagiassági dimenziójában, de a két „szülő” közötti két gyerek szereplő viselkedéséből a pap-egyházi jelentés is kiolvasható (P/3. ábra).

P/3. ábra

A jobboldali gyerek tágra nyitott szemmel figyeli a pénzt számoló kezét, míg gyerektársa visszautasító mozdulatot tesz. Utóbbi feltételezhetően a protestáns egyházat jeleníti meg, ismerős ugyanis Luther álláspontja a búcsúcédulák árusításáról, mint az üdvösség pénzben való megvásárolhatóságáról. A jobboldali gyerek – alighanem a katolikus egyház képviselőjeként – ha finoman is, de – távol tartja a „református kezét”. Csontváryt láthatóan foglalkoztatta az egyháznak az anyagiakhoz való viszonya, és ennek megvilágítására idéznék a Tekintély című írásából:

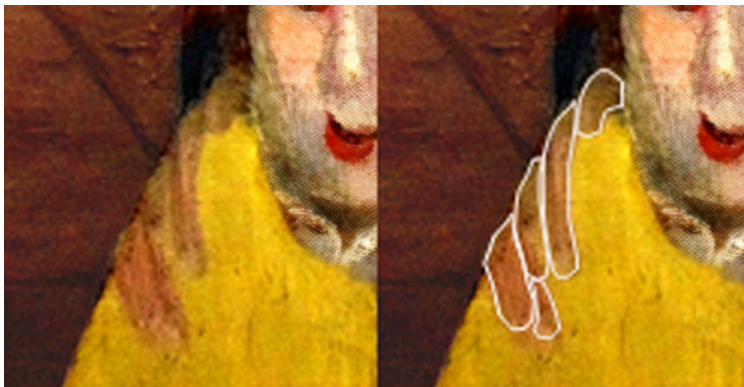
„Nyakunkra zúdították a kertészeket Róma vidékéről, hajat nyíró borbélyokat Sámson idejéből. Egészséges testünket, lelkünket kábítószerrel itatta, cédrusainkat karóhoz kötve oltogatta. A humanizmus szent nevében hirdette az Isten igazát, csengős perselyekbe gyűjtötte a magját. Ez kilencszáz év előtt történt, amikor engedtünk a csábításnak, nyírott hajjal, kábult fővel hívei lettünk a társulatnak. De ötszáz év múlva kijózanodva, a társulatot otthagytuk s átléptünk más társulatba, ezzel példát adtunk felekezetek címén társulatok alakítására, államokat az államban tűrve, anyagi előnyök kihasználására, de legkevésbé az Isten imáadására.”

A kilencszáz és az ötszáz évről azonosítható a római vallás István általi felvétele, illetve a hazai protestantizmus, és az általam aláhúzott részekből kiderül, hogy a festő mindkét felekezettel kapcsolatban talál olyan kivetnivalót, aminek anyagi vonatkozása vagy konzekvenciája is van. Csontváry 1873-ban egyébként el is hagyja a katolikus vallást, ugyanakkor Jézus szellemiségéhez mindvégig hű marad. Kiderül ez abból, hogy képein gyakran írja össze magát Krisztus alakjával (a „Panaszfal-kép” bal alsó sarkában is sejthető ilyen összeírás, erre még kitérünk).

Csontváry idézett mondatai a Tekintélyben egyébként egy idilli magyar őstörténeti életképet követnek, tehát egy pozitív ősvallási „epizódot” a tételes vallások kritikája követ. Ez az alapállás köszön vissza a „Magyarok bejövetele”-nél is, ahol a magyar vallásfejlődést kétgyökerűnek ábrázolja. Keresztény vonalon kiindulópontja nem a „bűnös” Rómával egyezkedő István, hanem Reme- te Szent Pál és Szent Antal, akik az anakoréta őskereszténység – számára tisztább, erkölcsösebb

– világát képviselik. A „Magyarok bejövetelét”-n is összeírja magát Krisztussal – tehát az ő alakja megkérdőjelezhetetlen –, de ugyanebben az alakban látjuk majd az ősvallás madáristenségét is megjelenni a töviskoszorúval egyenrangú helyzetben, ami a másik általa fontosnak tartott vallástörténeti előzmény.

Az előtéri jelenet bal oldali részén egy koldusasszony látható csontsovány kutyájával. Ez a Rák-Bak bőség-szűkösségtengelyre merőleges Mérleg-Kos tengelyt jeleníti meg. A két tengely együtt a kardinális keresztet adja ki (ezt a P/2. ábra bal felső részén ábrázoltam). Az asszony tomporvonala, a karjai alatt különválasztottan megfestett hátíve és a fejalakja is a Mérleg képjelének jellemző ívét hozza. A kutya közvetlenül adja a Kos jegyét (Kutya=Kos). A koldusasszony és a kutya mellé idevettem a harmadik „egyházi-gyereket” is, ugyanis a Kos-Mérleg részlet láthatóan az adományozásról szól, és ebben neki is jelentése lehet. A Rák-Bak jelenetben szereplő „csontváz-anyó” tenyerén kilenc garas van, a tizedik a Kos-Mérleg jelenetben tűnik fel, ahol azt egy világosabb kéz helyezi a koldusasszony markába. Az adományozó kéznek itt bonyolultabb jelentése van, az ugyanis nem kapcsolható egy emberi alakhoz, pontosabban nem egyhez kapcsolható. Erre a „szívmódiákus” vizsgálatok térünk vissza. Kicsit hasonló a helyzet a Kos-Mérleg jelenet gyerek-egyházfiánál is. Az ő vállán egy nagyobb barna kéz nyugszik (P/4. ábra). Ez lehet-

P/4. ábra

P/5. ábra

ne a Rák-jelnél vizsgált szakállas koldusnak a jobb keze, csak hogy azt a szakála előtt egy botra támaszkodva látjuk (P/2. ábra). Az egymást követő ujjak szabálytalan hosszúságából és a hüvelykujj rendhagyó alakjából viszont az következik, hogy a festő itt szándékosan két kezet, pontosabban két rendszerből származó kezeket írt össze. Az egyik szülő láthatóan a nagy barna kéz gazdája, a férfi koldus, aki a Rák-Bak tengellyel azonosítható földesebb értékvilágú „egyházi” rendszerhez kapcsolódik. A másik szülőnek a később tárgyalandó „Tejút-Gráciák” tekinthető, ezek kecsesebb női keze adhatja a rövidebb ujjakat. Hogy a gyerek hozzájuk is tartozik, megerősíti, hogy az egyik kék ruhás Grácia előtt áll, alakjával abba íródva, hozzá bújva. A Tejút-Gráciák a „szívmódiákus” részei, ami egy tiszta égi vagy talán jézusi szeretetmentalitást közvetít. A gyerek-egyházi felemás viselkedése is a „kettős származást” jelzi. Jobb szemével ugyanis a koldusra néz, a bal szemével meg elnéz mellette (P/5. ábra)...

A kép összesen tíz garasa valószínűleg a Tízparancsolat tizedik törvényére utal, ami a tulajdonnal és így az anyagiakkal van kapcsolatban, de talán az egyházi tizedet is érintheti, annak adó-jelentését az ellenkező értelmű adományra változtatva.

Nekem személy szerint kissé egyoldalú az egyház jótékonsági (karitatív) szerepének a képből kivehető megítélése, bár értem, hogy Csontváry különbséget tesz az egyházi és a jézusi jótékonság között, a tökéletesebb jézusi javára. Ez utóbbi a festő képírása szerint mintegy a „szívmódiákusból”, és nem a vallási disputa köré íródó előtéri jelenetből jön.

Vizsgáljuk meg az előbbi, igen érdekes rendszert!

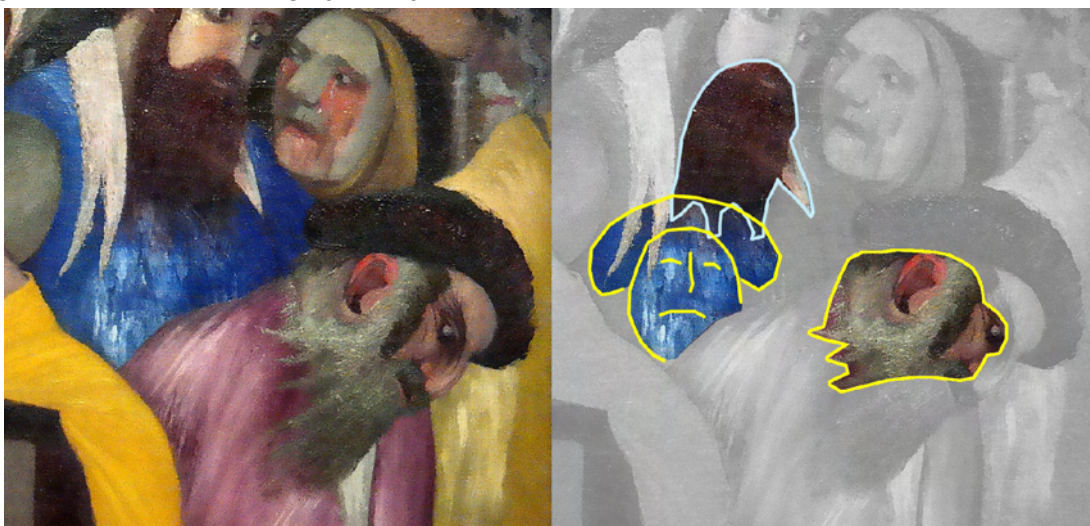
A „SZÍVZODIÁKUS”

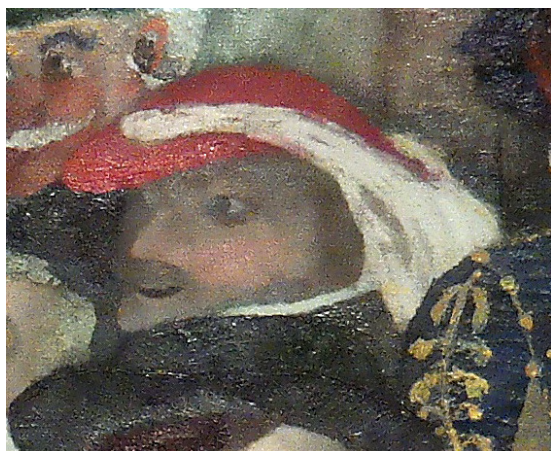
P/6. ábra

A P/6. ábrán rajzoltam meg azt a szívet, amit úgy kapunk, ha a belső zodiákus 12 jegyét sorrendben, a kép jellegzetes pontjai és körvonalai mentén összekötjük. Ez egy Csontváry által kedvelt módszer, ilyet látunk az „Allegorikus jelenet”-en, a Visszatekintő Nap Trauban című festményen vagy a „Magányos cédrus”-on is. A szív közepén azt a már tárgyalt Rák-jelet látjuk, ami az előtéri rendszer bőség-forrása, gondviselője volt, és amit az egyház-gyerekek hasznosítanak vagy vitatnak inkább az emberre jellemző földies módon, bele-bele esve az emberi gyarlóság által állított csapdádba. A P/6. ábra szív-vonala egy másik tápláló-gondviselő rendszer, aminek lényegét egyrészt maga a szív-alak jelzi, másrészt itt a jóság forrását egy – a csillagmítoszi rendszerekben ismert – képzet szerint a Tejút adja, anyai, gondviselő (a görög mitológia szerint szó szerint „szoptató”, tejjel tápláló) jellegének köszönhetően. Erre a kérdésre még visszatérünk, de mindenekelőtt vizsgáljuk meg, hogyan rajzolódik ki az utóbbi rendszer meghatározó motívuma,

a szív. Az előtéri jelenet Bak-figurái, „Csontváz-anyó”, és „Hétrőfszakállú papa” jelentik ebben a rendszerben is a Bakot. A szív alsó csücske konkrétan „Csontváz-anyó” karíve mentén, köténye felső pontjánál, a „katolikus gyerek” íves övénel és „Hétrőfszakállú papa” jobb keze mentén húzható meg. Innen a rabbiszerű férfi két könyve felé tartunk, ami éppúgy ráesik a szívvonalra, mint a könyvpárra szimmetrikusan megjelenő tegezszerűen megrajzolt részlet a baloldali Tejút-Gráciák egyikének karjában. Ez a két szereplő – a Nyilasra kódolt nő és a központi Rák-jelhez kapcsolódó férfi – láthatóan a két zodiákus rendszer „betáplálási pontja”. Mindkettőjüknél van könyv (a nő tegezszerű „kosarában” lévő két nyílveendő- vagy megint csak tegez-szerepű motívum ugyanolyan erővel könyvnek is nézhető), vagyis egyfajta tudás arra nézve, hogy a tápláló erőket miként kéne hasznosítani, de ez a tudás a nőnél inkább égi, a férfinál inkább földi karakterű. A szívvonal a Bakra következő Vízöntő irányában halad tovább, amit három motívum is jelez, ezek között mehetünk tovább, és pontosan mutatja a vonal irányát a kép jobb szélén – a Vízöntő-jelnél – lévő öreg zsidó férfi ferdén megrajzolt feje (lásd a P/6. ábrán).

P/7. ábra

P/8. ábra

A P/7. ábrán láthatók a Vízöntővel egyenértékű szimbólumok. Az öreg férfi háta feletti kék térben egy fiú arca sejlik fel (Ifjú= Vízöntő). Efölött egy hollófej kandikál ki (Holló=Víz-öntő). Végül, magának a férfinak a fejébe egy jobbra néző majomfej van írva (Majom=Víz-öntő).

A szívvonal ezután legoptimálisabban a P/7. ábra felső részén látható két férfi feje körül futtatható, azokat mintegy közrezárva, a soron következő Halakat képviselő férfi feje alatt. A Halak ez utóbbi férfi sapkájaként jelenik meg (P/8. ábra), ami halat formáz. Ez a hal szinte nyílként mutatja a kanyarodás irányát és ívét. A szívmotívum jobb felső csücskétől balra, enyhén lejtve haladunk tovább.

P/9. ábra

isméltődik, és a női fej a felette széthajló két „felesleges” (zodiákuson kívüli) férfifejjel együtt megint csak a Kos képjelére utal. A hölgy vörös haja a Kost uraló „vörös bolygóra” is utal. A női fejtől balra kissé felfelé látjuk a Bika megszemélyesítőjét. A Bika valódi képjele – eltérően az ábrán látható sematikus jeltől – egy kör, befelé hajló szarvval. Ezt a fej – mint kör – és a sapka (kalpag) peremének befelé hajló íve (mint szarv) adja eléggé jelzésszerűen. Megerősíti a Bika-értelmezést, hogy a sapka alakja folyamatosan alakul ilyenre az előző stációk fejfedőiből. A P/9. ábra bal képfelén a jobb felső sarokban lóg be a Halakhoz tartozó hal-sapka ellenzője. A Kos-nő feje feletti férfinál egy igen hasonló, ugyanilyen színkiosztású sapka látható rövidebb simléderrel, és a lelógó halfarok szerepét itt már a fehér haj veszi át. A soron következő Bika-alaknál a simléder szinte eltűnik, és az előző stáció fehér díszkarimája öröklődik egy kávébarna peremként. A kalap „talajbarna” színe itt a Bika földes elemcsoporthoz való tartozására is utalhat, ugyanis ilyen kódolást Csontváry máshol is használ.

A soron következő Kos jellegzetes két-felé hajló képjele jól látható a P/9. ábrán. A fülbevalós nő orra és szemöldökíve pont ezt rajzolja ki. Ráutaló, hogy a jobboldali szemöldököt a festő össze is kötötte az orrvonallal. A Kos-jel páros felső íve a nőnek a homlok feletti hajvonalában is meg-

P/10. ábra

dálkodható a Rák páros képjele is. Így ez a két figura egyszerre két jegyet jelenít meg.

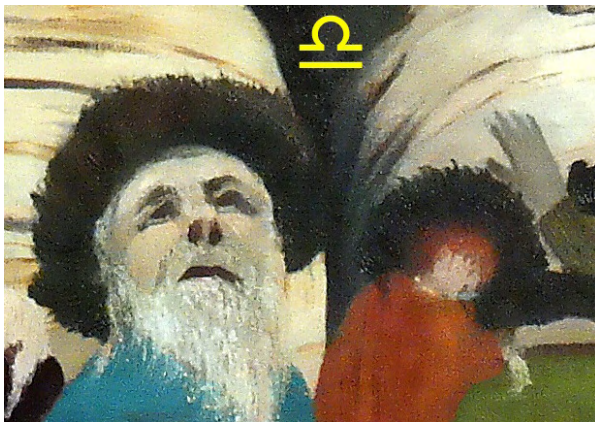
A szívvonal két felső íve a P/10. ábrán látható két férfifejnél ér össze. A két azonos sapkát viselő, egymás felé, tehát ellenkező irányba néző, Janusarcúságot megtestesítő fej egyrészt az lkreket jelenti. A sapkáikon látható párhuzamos vonalpár is erre utal. Ugyanakkor a két sapkából mint két körből és ovális ábrázolásuk íveiből kigaz-

P/11. ábra

A Rák után az Oroszlán következik. Ezt egyrészt annak uralkodó bolygója, a Nap jeleníti meg, amit a P/12. ábra igen kerek arcú, szakállas öregje testesít meg. Azt, hogy az Oroszlánnal van dolgunk, megerősíti a sapka vörös színe, ami az Oroszlán tüzes elemi besorolására utalhat. Másrészt az arc Nap-ságát alátámasztja, hogy az egy feltűnően Hold-alakú női fejjel alkot szoros párt, ezzel a Csontvárynál gyakori Nap-Hold összeírást adva. Megjegyzem, emellett az 1-essel jelölt Hold-arc mellett van itt még egy Hold-nő (2-vel jelölve), amelyik egy másik holdfázist jelenít meg. Mivel a Holdak ellenkező irányba néznek, nincs kizárva, hogy itt valójában egy háromholdas rendszerről van szó, ugyanis a női életút szűz-anya-vénasszony stációit hagyományosan balra néző (növekvő)

Holddal, a festményen a Nappal egynek vehető teliholddal és egy jobbra néző (fogyó) Holddal szokták ábrázolni. Így a 2-es Hold-nő az Oroszlán után következő Szűz jegyet is hozza. Erre utal a feje feletti „fogazott” sapka a háttal álló zöld ruhás férfi fejen is, ugyanis az ilyen fésű-, létra-, lépcsőszerű, „soroló”, mechanikus ismétlődést rejtő motívumok tipikusan a Szűzet jelölik, de az is, hogy a piros, a zöld és a kék ruhás, hosszú szakállú férfi három függőleges vonalként fogható fel, a tömbjükbe íródó „visszamatató körömmel”, ami meg a Szűz képjelének a lényege. Ez a „visszacsatoló köröm” – ami maga a 2-es Hold-nő – egyébként pontosan mutatja a szívvonal irányát is, és azt ezen a női fejen keresztül is húztam be (lásd a P/6. ábrán). A „zöld férfi” hátán lévő titokzatos kapocsszerű „tárgy” alighanem a Szűz képjelének vízszintes átkötője. Az Oroszlán mellett a teliholdat is hozó férfi kék ruhája a Holddal társított vizes karakterre, fehér szakállá a Hold jellemző színére utalhat. A Szűz háromszlopos tömbjének jellemző piros-fehér-zöld színkiosztása Szűz Máriának, Magyarország patrónájának a kódja lehet, aki ráadásul a „visszacsatoló köröm” keresztül itt is a Holdhoz van kötve, akárcsak a „Mária kútja” esetében (a másik két Hold-fázis is a Szűz-tömbhöz kötődik).

P/12. ábra

egyébként már az előző piros ruhás, kisebb alak ugyanilyen sapkája is hozza, mintegy előjelezve a Mérleg stációt.

Tovább haladva a Skorpió és a Nyilas zárja a zodiákus sort, amivel vissza is érkeztünk a

kiindulási Bak-stációhoz. Ez a két jegy egy igen érdekes környezetben tűnik fel (P/13. ábra).

P/13. ábra

A „rejtjelkulcs”-fejezetben tárgyaltuk, hogy a Nyilas és az Ikrek együtt a Tejút legtipikusabb megjelenítője a csillagmítoszi hagyományban, és hogy a Tejút két lába a Nyilasra és a Skorpóra fut ki, azaz a Tejutat „hárompontos” megjelenítésben a Skorpió, a Nyilas és az Ikrek kódolhatja. Ábrákon pont ezt látjuk, három igen hasonló arcú és teljesen egy irányban, a koldusaszszony felé néző nőbe kódolva. Ráadásul, a Nyilas-Ikrek tengelyt – ami a Tejút szűkebb megjelenítője – a Tejútra jellemző kék színnel hozza a festő. A Tejút a hagyományban „égi adományozó”. Láttuk, hogy a „Hídon átvonuló társaság”-nál a kék ívvel megjelenített Tejút táplálja a csecsemőt, a „Képmesék”-könyvben tárgyaltuk, hogy az „Emese álmá”-nak szimbolikája szerint a Tejút adja a nagy királyok sorát. A leszületés, különösen ha királyi, égi adomány, egyébként az ősök Tejútra kódolt leszületése (néha az elszólytatásuk is) általános ősi képzet. A Panaszfal-képnek ezen az igen fontos helyén tehát a Tejutat megjelenítő három égi adományozót, a bőkezű Jupiterhez kötő-

A Skorpió keleti megfelelője a Kígyó, amit meg is találunk az ábra jobb felső részén látható nő kissé „szabálytalanul” tekeredő kalapkarimájában. Emellett a ruhája is piros, ami a Skorpióban uralkodó Vörös bolygóra, a Marsra utalhat. Alatta középen áll a Nyilast megtestesítő nő a vállára akasztott tegezgel. Erősen „kanyarodó” jobb alkarja íj-alakú, ez a tegez motívumával együtt a Nyilasra utal. A nő kék ruhájának számkra jobboldali szárnya el van húzva, a baloldali pedig egy függőleges középső vonalat jelöl ki. Az övonalnál láthatóvá válik egy vízszintes szakasz, így a két vonal egy keresztet sejtet, ami a Nyilas uralkodó bolygójának, a Jupiternek a képjében fordul elő. Látható ilyen a Szaturnusznál, a Vénusznál és a Merkúrnál is, de a nő enyhén jobbra billentett feje és a kalap kerek karimája ezzel a kereszttel együtt már a Jupiter-jel jobbra induló hurkára tereli a gyanút. Figyeljük meg, hogy ez a jobbra induló és utána balra ferdén lefutó hurok még a Skorpió-nőn is látható, ugyanis az bizonyos értelemben egy rendszert alkot a Nyilas-nővel, sőt, a harmadikkal is, valamennyien kapcsolatban állnak a nagyvonalú és jótékony Jupiter szellemével. A baloldali nő arca eléggé hasonlít a középső nő-ére, és ő is kék ruhát visel, ami felkelti a gyanút, hogy ez a „felesleges” nő, aki „kilóg” a zodiákusból, a Nyilassal szemben lévő, azzal egy tengelyre eső Ikrek szerepét játssza. Alátámasztja ezt, hogy a feje felett két teljesen egyforma, háttal álló, kendős nőalakot, „ikernyőt” látunk.

dő három Tejút-Gráciát látjuk. Megjegyzem, a 2-es Hold-nő is a koldusasszonyra néz, így nincs kizárva, hogy a Tejút-Gráciák mellett ő is az égi adományozók sorát gyarapítja.

A kép jelentésének feltárásához érdemes tisztázni, hogy kihez tartozik a garast a koldusasszony markába helyező „fehér kacsó”, illetve a P/13. ábra előterében látható gyerekegyházfi vál-lára helyezett, a „talajbarna” felé (földiesen) „elszínezett” másik kéz. Azt már régebben tisztáztuk, hogy az utóbbi nem valós, hanem szimbolikus kéz (lásd a P/5. ábrán), ami a kétféle zodiákushoz kötődő szereplők kezeiből íródik össze. Hasonló lehet a helyzet a baloldali kék ruhás nő mögöl előbúvó kézzel is. Az fizikailag csak a baloldali kék ruhás nő vagy a piros ruhás keze lehet. Előbbi-re vall, hogy a mandzsetta felett látszik egy hajszálnyi kék anyag a ruhaujjból, de a derékhoz indokolatlanul visszahúzott jobb kézfő és a fodros mandzsetta a piros ruhás nőre utal, ugyanis az ő nyakkivágás-díszítése illik a mandzsettához. Ebből az ellentmondásból az vehető ki, hogy itt is szimbolikus kézről van szó, az Ikrek és a Skorpió megszemélyesítőjének közös kezéről, és mivel az Ikrek gondolatban magába foglalja az ikrét – a középső nőt is –, alighanem ez mindhármójuk, vagyis a Tejút-Gráciák közös keze! Mellesleg ezzel a csoporttal Csontváry talán Raffael kritikáját is adja, akinél a Három Grácia mitikus motívuma három dús idomú ruhátlan nőre csupaszodott le...

A szimbolika eléggé nyilvánvaló. Az előtéri jelenetben a bőség forrásánál az egyházak az anyagiakat érintő vallási disputát folytatnak, és a koldusasszony irányában felemásan vagy annál is szerényebben nyilvánulnak meg, amit a számítón, anyagiasan közvetítő talajbarna (földies!) színezetű, a harmadik gyerekegyházfit pártfogoló nagy kéznek és a tiszta szívvel adományozó kisebb kéznek az összeíródása jelenít meg. A szívzodiákusból viszont közvetlen és feltétlen segítség érkezik, és ez akár az ősvallási, akár a keresztény logika szerint is értelmezhető – a földi világot tápláló Tejútként vagy a jézusi szeretet formájában.

A KITEKERT LÁB „REJTÉLYE” (JOBBSÓ ALSÓ SAROK)

P/14. ábra

A rejtély szót azért tettem idézőjelbe, mert bizonyos szerzők értetlenül állnak a jobb alsó sarok Madonna-jelenetének „kitekert lábú csecsemője” előtt, de számunkra – a magyar képírási szimbolikát ismerők számára – ez nem rejtély. A Panaszfal-kép előtéri-átlós zodiákusában ugyanis vannak könnyen feltérképezhető pontok. Ilyen az előtéri jelenet négy zodiákus jegye, ami az úgynevezett kardinális keresztre íródik. A bal felső sarokban is megerősített kódolást kapott az Oroszlán-Vízöntő tengely, és a jobb felső sarok piros-fehér-zöld motívuma etnikai alapon könnyen azonosítható a magyar jeggyel, a Nyilassal, az „ikerbajuszok” két gazdája pedig az Ikrekkel. Mivel ezek is egy tengelyre esnek, várható, hogy a fennmaradó bal alsó és jobb alsó sarokban a zodiákus még fel nem használt tengelyei lesznek: a Szűz-Halak és a Bika-Skorpió páros. A jobb alsó sarok – egyébként bikásan marcona – Madonna-arca alatt a Bika képjelét idéző nyakék függ. A kisdéd lába valóban előlnézetű, miközben őt magát hátulról látjuk, de hát a Skorpiónak megfelelő keleti szimbólum – a Kígyó – is tekeredik a gyerkedál szerint, akár a kisdéd lába. Így a jobb alsó sarokban egy szokásos Madonna-kisdéd párost látunk a Bika-Skorpió tengelyre kódolva.

EGY MAGYAR-SPECIFIKUS MADONNA-KISDED – ÁBRÁZOLÁS (BAL ALSÓ SAROK)

P/15. ábra

az asszony keze, de akár a kamasz keze is a tömbbe íródó „visszamatató nyílként” értelmezhető. Ezzel megkaptuk a másik hiányzó jegyet, a Szüzet is (a három függőleges és a visszamatató köröm a Szűz képjelére jellemző).

A nehezebb feladat a sarok háromalakos rendszerének az értelmezése, aminek láthatóan a koldus kutyájával is kapcsolata van, az ugyanis a kamasz hívó mozdulatára figyel. A kutya mellett hogy zodiákus szimbólum, egy ösztönös állat is, és annak, hogy kilógó bordái ellenére hátat fordít a kép alamizsnát ígérő belsejének, nyilván jelentősége van. A kép bal sarki jelenetének titokzatoságát tovább fokozza, hogy a Madonna ölében ülő kiseded, aki a sapka és a kendő közötti átmenetként értelmezhető különálló fejfedővel van ábrázolva, lánynak tűnik (a kendő talán túl árulkodó lett volna). Ez a sarok már inkább tűnik rejtélyesnek, de csak annak az, aki nem ismeri a kereszténység előtti magyar vallási hagyományt. Csontváry láthatóan ismerte, és dióhéjban én is összefoglalom, amit a sarokmotívum értelmezéséhez tudni kell. A boldogasszonyságnak tipikusan hét arca

A Panaszfal-kép bal alsó sarka sem túl bonyolult kódolású. Az előzőekből tudjuk, hogy ide már csak a Szűz-Halak tengely eshet. Figyeljük meg, hogy a Madonna arcának jobb alsó felén indokolatlan, aszimmetrikus benyomódás van. Ez nyilván szándékos, itt egy láthatatlan vonalnak kell mennie... Érdekes az asszony jobb kézfeje is, ami alul egy vízszintes szakaszt formáz, és amire nagyjából merőleges a kép alján látható „vörös kamasz” jobb kézfeje. A két kéz egy keresztre íródik, és ezt összerakva az asszony homlokívével, illetve az azt folytató, balra elhúzó vonallal, felsejlik a Jupiter képjele, amivel pont nemrég találkoztunk. A Jupiter a Nyilas és a Halak uralkodó bolygója, így meg is találtuk az egyikükre, a keresett Halakra való utalást. Vegyük észre, hogy a Madonna és a kiseded törzse, illetve a Madonna kissé új keletű módon felhúzott lába jó közelítéssel három függőleges szakaszra íródik, és hogy ehhez a tömbhöz képest

és ennek megfelelően hét ünnepe volt a magyar hagyományban (Gyertyaszentelő Boldogasszony, Gyümölcsoltó Boldogasszony, Sarlós Boldogasszony, Nagy Boldogasszony, Kisasszony, Boldogasszony Templomba vitele, Boldogasszony fogantatása – Arany Korona csatos imádságkönyv, 1719 – lásd például Falvai Károly: Boldogasszony. A női szerepkör a magyar hitvilág tükrében című munkájában). A kereszténység felvételének időszakában a régi istenanyaképek ezek a formái íródnak össze a keresztény női alakokkal. Nálunk különösen erős volt az a megfeleltetés, ami a Nagyboldogasszony alakját Szent Annához, vagyis Szűz Mária anyjához kötötte, míg Szűz Máriát a Kisasszony alakjához, és ehhez az összeíródott kettőshöz a kereszténységből csatlakozott Mária szülötte, vagyis Jézus. A Panaszfal-kép bal alsó sarkában pont ezt a hármast látjuk, az anyát, a lányát és az utóbbi fiát. Ha a P/16. ábrán megnézzük a vörös hajú fiú ábrázolását (Jézus a „Mária kútjára”-n is vörös), látjuk, hogy az arcába egy Hold is bele van írva. Innen valószínűsíthető, hogy a Csontvárynál gyakori Nap-Hold egybeírásról van szó, méghozzá a két fővilágosítónak egy igen szoros összeírásáról, ahol a vörös szín a tüzes karakterű Napra utal. Még arra is gondolnék, hogy egy kicsit Csontváry is benne lehet a vörös fiúban. A szemöldökíve nem jelzi, de tudjuk, hogy Csontváry általában elrejti magát a képein, és több helyen írja össze magát Krisztussal (Jajcei vízesés, Tengerparti sétalovaglás, „Magyarok bejövetele”), emellett ismert egy vörös (vörös hajú) önarcképe is. Megjegyzem, a „Kisasszony” kerek arcába és sarlószerű kendőjébe is beletelhető a Nap-Hold egybeírás, csak Jézusnál a vörös inkább a Napra utal, míg Máriánál a kendő világoskék színe utalhat a Holdra. Ez is megerősíti, hogy itt egy hangsúlyosabb Máriáról, egy magyar-specifikus Mária-Jézus viszonyról van szó.

A kutya és a vörös fiú közötti kapcsolat azért is érdekes, mert ez szimbolikusan a Halak-Kos átmenetet jeleníti meg. A Halak a Vég jegye, a Kos (Kutya= Kos) a Kezdeté, és a csillagmítoszi történetek ciklikus logikája szerint ez a két stáció egymás folytatásába esve teremtési, alapítási, mentési, újjászületési, gyógyítási, beavatási pont. Ide esik többek között Jézus keresztáldozata is, ami egy új világot indít útjára.

Tekintettel arra, hogy a kutya-fiú kapcsolat mögött így egy fontos szimbolikus átmenet (átkötés) van, a kép egyik szálán kimutatható egy olyan örök körforgás, amiben a szívzodiákusból – ami egyik értelmében lehet maga a krisztusi szeretet – ez az érzés égi adományként a koldus-kutya kettősre sugárzik (ennek a koldus felé földi összetevője is van). A kutyától ez a szeretet hűségként-bizalomként a fiúra tevődik át, pontosabban vissza, mert a kép bal alsó sarkában megjelenő vörös fiú (Krisztus) szíve a kép szívzodiákusával azonosítható, és így a szeretetfolyamat záródik, előlről indul, és örökké tart... A pusztán anyagi értelemben hasznosított gondviselésnek viszont nincs körforgása, az a földi világ határán elakad. A képen ezt a szálát is felderítettük.

A bal alsó sarok kialakításánál Csontváryt egyébként még egy cél vezethette. Tudjuk, hogy elhívása szerint meg kellett haladnia Raffaelt, és láthatóan feladatának is tekintette az „isteni természet” nélküli olasz reneszánsz kritikáját. Felmerül a gyanú, hogy a baloldali Madonna-jelenet három szereplős kompozíciójában a festő Leonardo da Vinci Szent Anna harmadmagával című festményét korigálja diszkrét, konzervatív felfogásban. A ferde hajlammal gyanúsított Leonardo képén az egymás ölében ülő két felnőtt nő alakja ugyanis meglehetősen frivolnak tűnik, és ez nem csak az én rigolyám... Ráadásul a téma Leonardo egy korábbi vázlatán is ismert, és ott sincs meg a két nőt megillető távolságtartás, ott is egy fiatal nőt látunk egy pontosan ugyanolyan idős, szinte vele összetéveszthető másik fiatal nő térdén ülni. Csontváry megoldásában is van „időtörés”, hisz a „vörös kamasz” valójában nem lehetne a gyerek-Mária fia, de ugyanazt a témát a Leonardo-kép kellemetlen mellékíze nélkül, ha úgy tetszik, annak helyreigazításával sikerült

feldolgoznia – ráadásul egy nagyobb kép kontextusába illesztve és a magyar hagyományhoz kötve. Hogy a festőt a Madonna kérdés foglalkoztathatta, sejthető abból is, hogy az 1908-as kiállítás katalógusában 54-es tételszámmal szerepel egy festmény Antique Madonna címmel.

* *

*

A „Panaszfa” elemzése során rálátást nyertünk Csontváry vallási értékrendjére, melyben egyrészt az ősvallási-mitológiai képzetek, másrészt a jézusi minta kap fontos szerepet. Ezt a pozitívnak ítélt kettősséget látjuk majd viszont a „Magyarok bejövetele”-nek madaras-töviskoszorús alakjánál, ami meg itt negatív volt, az ott hiányozni fog, az életmű összegző, nagy alkotásának részévé az alkotó csak az általa megbízhatónak vélt morális építőköveket teszi. Így marad ki István, és kerül be Remete Szent Pál. Lesz persze ott is vitatéma, de az vagy a vallástalanság, vagy a Biblia – számára „túl modern” – olyan patriarchális története, mint Ádám és Éva históriája. Ha ugyanis valakinek a Boldogasszony- vagy a Mária-kultusz kedves, az nehezen fogadja el Évának mint a bűnös (Ádámot bűnre csábító) ősasszonynak az alakját. De erről majd ott többet...

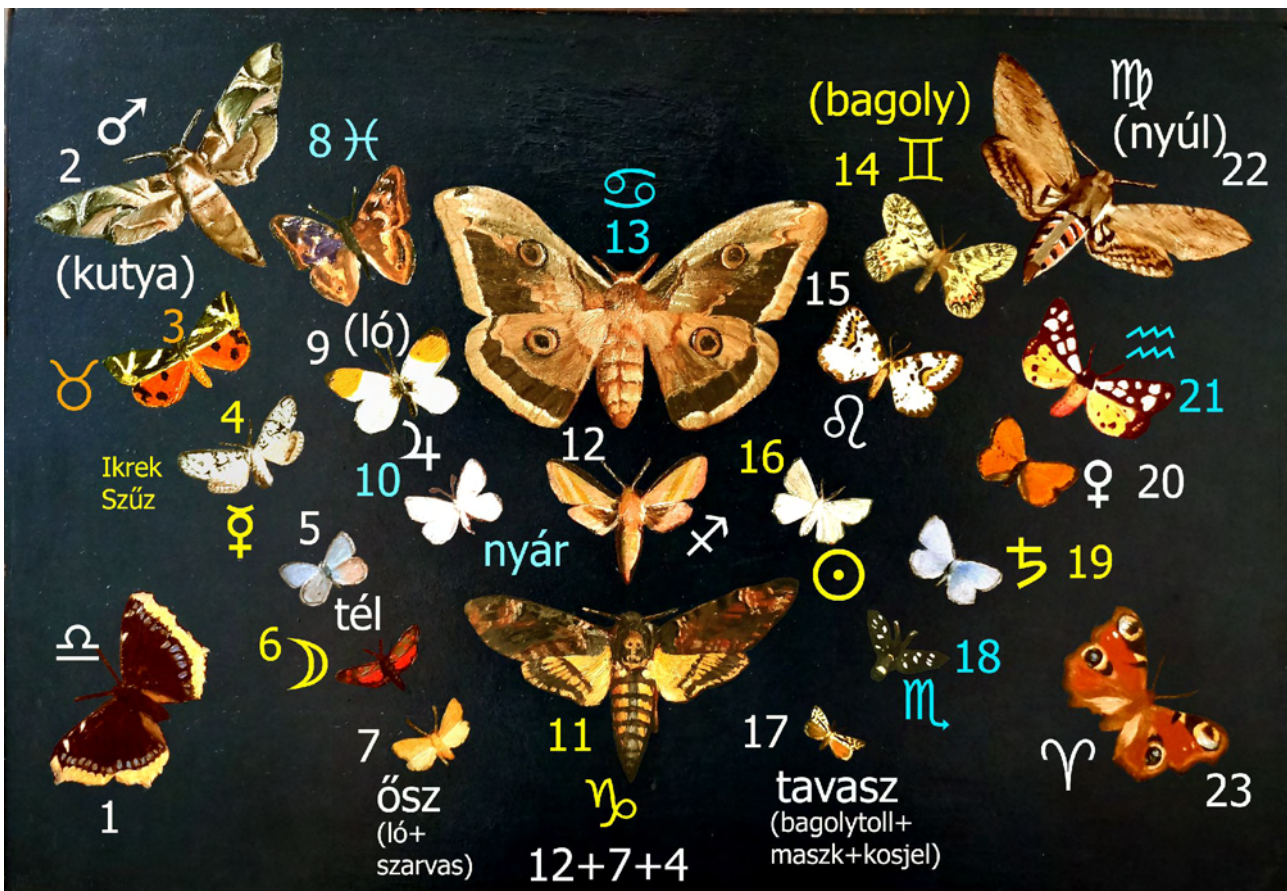
PILLANGÓK – A LEGELSŐ FESTMÉNY

P/1. ábra

A Csontváry életmű átgondoltságát és szerveztségét mi sem jellemzi jobban, mint hogy a legelső és a legutolsó festmény szerkezete látványosan összefügg, és hogy a két képet élete jól meghatározható, mitikus időpontjaiban festi a művész, a festészetét mintegy befoglaló, keretező két műként. Elhívásának napja 1880. október 13, ez a mitikus 28-ik életéve (a 28 a magyar szimbolikai ABC nagy állatköréből, lényegében a Hold sziderikus ciklusából adódó teljességszám), ezután egy „zodiákusnyi” szakaszt, 12 évet tölt az előkészületekkel, amit az aktív festészeti ciklus 16 éve követ 1909-ig, azaz életének második 28 éves ciklusáig bezárólag. A felkészülési szakasz elvben 1892 októberének közepéig tart, a következő, 1893-as évben festi első képét a művész, és 16 évre rá, 1909-ben születik az utolsó festmény.

Látni fogjuk, hogy mindkét kép szerkezetében a 12 zodiákus jegy, az asztrológiai hétbolygó-rendszer és a négy évszak búvik meg, amit az első képen a $12+7+4=23$ pillangó testesít meg. Emellett az első festményben, a kezdő műben a kezdet jegye is el van rejtve egy olyan kutya formájában (Kutya=Kos= Kezdet), amit a képbe rejtett zodiákus rendszer pillangói rajzolnak ki.

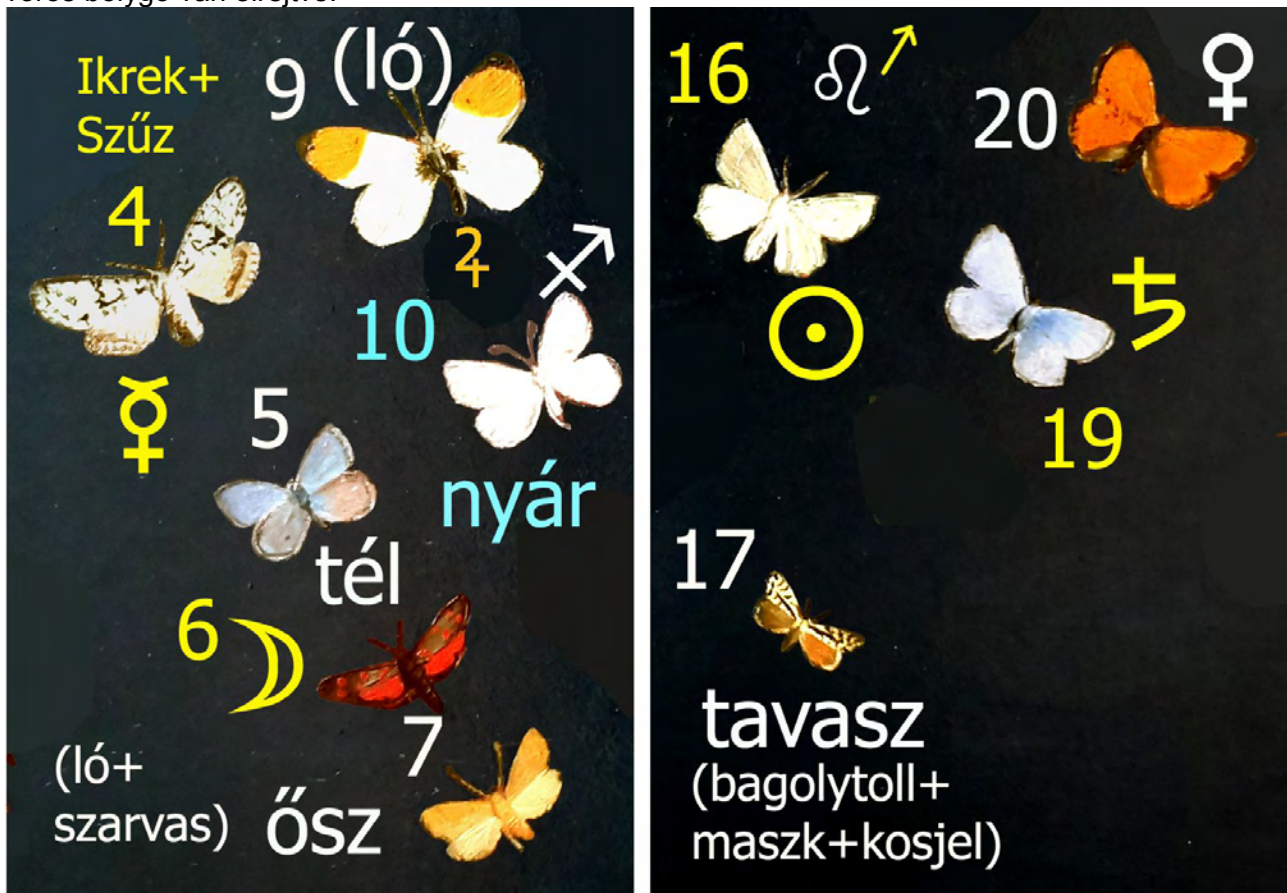

P/2. ábra

A P/2. ábra bal alsó sarkában a Mérleget megjelenítő mérlegíves lepkét, a jobb alsó sarokban a Kos megjelenítő pillangót látjuk (23), amiből egy kutyafej néz ki (Kos=Kutya). Alul, középen egy halálfej-motívumos, a „csont” révén a Bakot adó lepke látható (11), középen, felül a legnagyobb lepkén megjelenik egy rákolló és az ízelt ráktest, ami a Rákot hozza (13). Ezek eddig a kardinális jegyek. A 3. számú lepke egy jelmezbáli maszkot formáz, ami a művészeteken keresztül a Bikára utal. A 14. számú pillangóban egy fülesbagoly feje ismerhető fel, ami az Ikreket hozza (Bagoly=Ikrek). A 15. számú lepke felső részén egy sárga-fekete rajzolatú tigris fejrészlete van elrejtve, ami az Oroszlánra utal (Oroszlán=Tigris). A 21. számú pillangóból két majomfej néz ki, ami a Vízöntőt hozza (Majom=Vízöntő). A jobb felső sarok nagy lepkéjének nagyobbik szárnypárja egy nyúl nagy füleit, kisebbik szárnypárja a nyúl kiugró pofazacskóját jeleníti meg a két szemmel, ami a Szűzzel egyenértékű (Szűz=Nyúl). A 8. számú lepke a Halak képjelét hozza, ezzel a Halakat jeleníti meg. A 12. számú lepke íves szárnyalakja és a nyíl szerepű potroh a Nyilasra utal. Végül a 18. számú sötét pillangó egy agancsos szarvast formáz, ami esetünkben az utolsó zodiákus jegyet, a Skorpiót jeleníti meg.

A bal felső sarok nagy lepkéjének számunkra bal szárnyán egy kutyafej ismerhető fel, a jobb szárnyán egy páncélos vitéz feje. Utóbbi a Hadistenen, a Marson keresztül a Skorpióra, előbbi a Kosra (Kutya=Kos) utal. A két jegy közös uralkodó bolygója a Mars, ebben a pillangóban tehát a

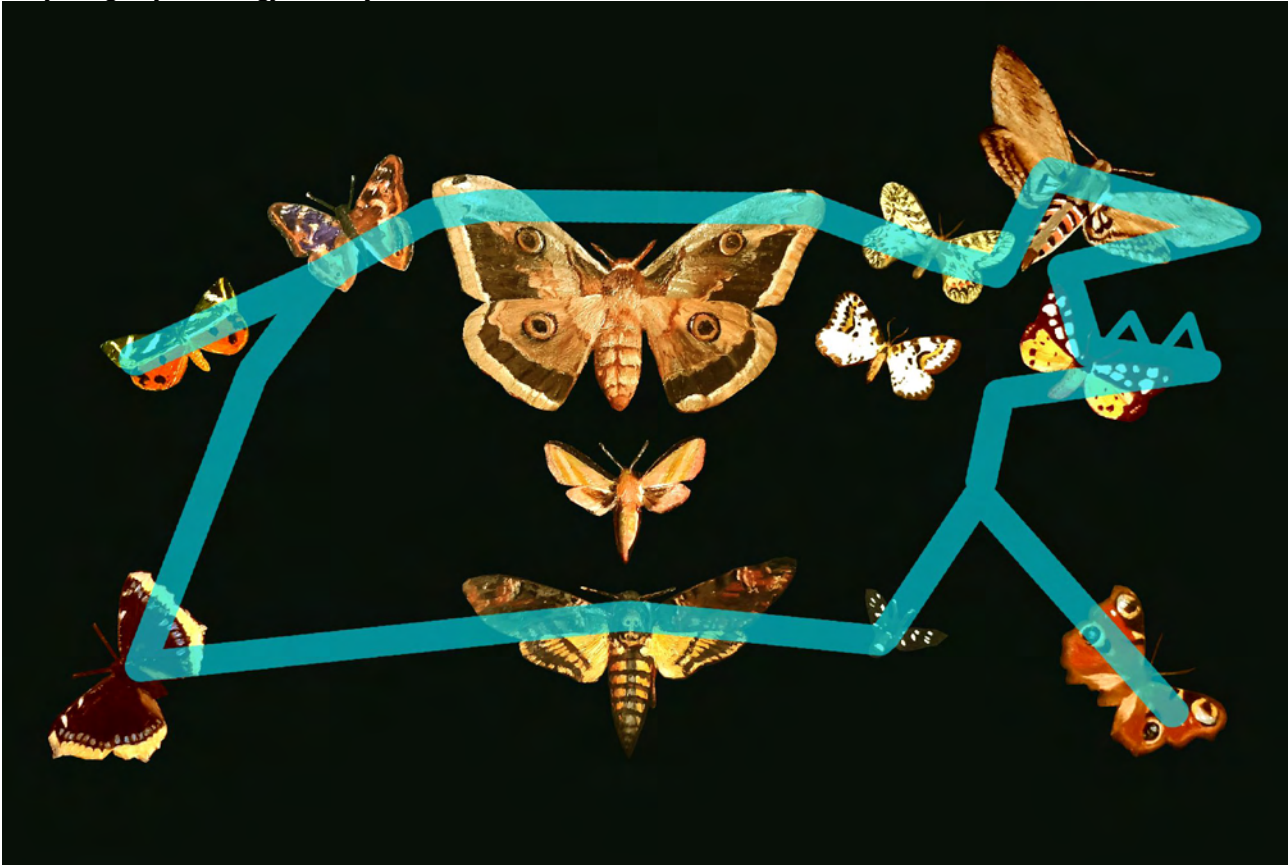
vörös bolygó van elrejtve.

P/3. ábra

A P/3. ábrán látjuk a további hat asztrológiai bolygót és a négy évszakot. A 4. számú lepke elülső szárnypárjára két fiatal női fej van rajzolva. Ez együtt hozza a Szüzet és az Ikreket, melyek közös uralkodó bolygója a Merkúr. A 9. számú pillangó törzsében a nagy szemű ló ismerhető fel (Ló=Nyilas), a szárnyak elég jól hozzák egy X-jel elkülönülő ágait, ami a Halakra utal. A két jegy közös bolygója a Jupiter, amit a népművészet és Csontváry máshol is sárgával kódol, ezt hozhatja a felső szárnyvégek sárgája, a sárga foltok kerekése talán a Jupiter képjelének felső ívére utal. A 6. számú, sarló alakú lepke láthatóan a Holdat jeleníti meg. A 20. számú pillangóra festett sötét V-jel a Vénuszra utal, narancsos alapszíne alighanem a (vörös)rézre, ami a Vénusz alkímiai féme. A 19. számú lepkén egy madárfej ismerhető fel, ami a Holló révén a Vízöntőre, a Szaturnusz egyik jegyére utalhat (a madár csőre a potrohvég). A bolygó féme az ólom, és a madár nyaka is ólmos színezetű. Az Oroszlánt adó lepke közvetlen közelében látható, a köralakot vastag potrohával is kitölteni igyekvő lepke valószínűleg az Oroszlánt uraló Napot jeleníti meg. A 17. számú lepke elülső szárnypárja „bagolytollas” rajzolatú (Bagoly=Ikrek), de a Bikára utalóan maszkyszerű, és a Kos-jel is beleírható. Ez a három tavaszi jegyre, és így a tavaszra való utalásként fogható fel. A 7. számú pillangó törzsében egy lófej és egy agancsos szarvasfej, szárnyai körvonalában a Mérleg íve figyelhető meg, ami a Nyilasra, a Skorpíóra és a Mérlegre utalhat, vagyis az őszi jegyeket és

ezzel az ősz hívja elő. Így már csak a 10. és az 5. számú lepke van hátra. Kizárásos alapon is látható, hogy a nyarat és a telet kell hozniuk, a fehér nyilván a fényteli nyár, a szürkébb a sötétebb, fénysegény tél megjelenítője.

P/4. ábra

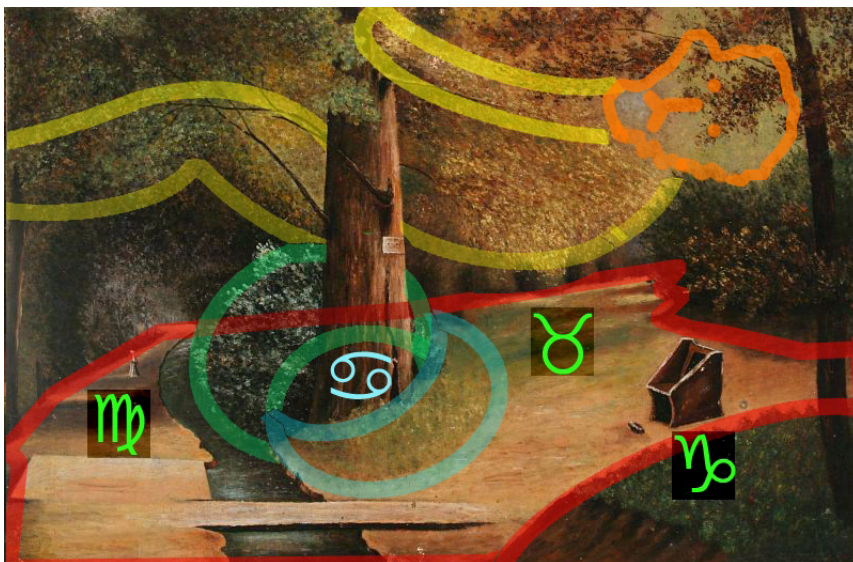
A P/4. ábrán a 12 zodiákus jegyet ugrasztottam ki, a hétbolygó-rendszerhez tartozó és a négy évszakot megjelenítő lepkéket elrejtettem. Látható, hogy a „zodiákus lepkék” egy tátott szájú kutya körvonalára íródnak, ami a Kezdet jegyeként az életmű kezdő alkotását.

TENGERPARTI SÉTALOVAGLÁS – A LEGUTOLSÓ FESTMÉNY

T/1. ábra

Ezt a munkát Csontváry legutolsó festményeként tartják számon az 1909-es évből (T/1 ábra). Visszatekintő, lezáró mű olyan értelemben, hogy az élet végének érzetével – vagy legalábbis a magának kitűzött festői periódus végéhez közelítve – a festő az általános emberi életúton töpreng. Elhívásakor 28-ik életévében jár, a 27-et betöltve (teljesség-érték!), születési évéhez viszonyítva a 2x28-ik évben (kétszeres Holdház-szám) születik utolsó festménye. Élete kozmikus ciklusokban telik, és képén az emberi élet folyamát is a kozmikus valósághoz köti, azt a szintén teljességnek tekintett zodiákus (egy természeti év) egészéhez, két feléhez, negyedeihez (az évszakokhoz),

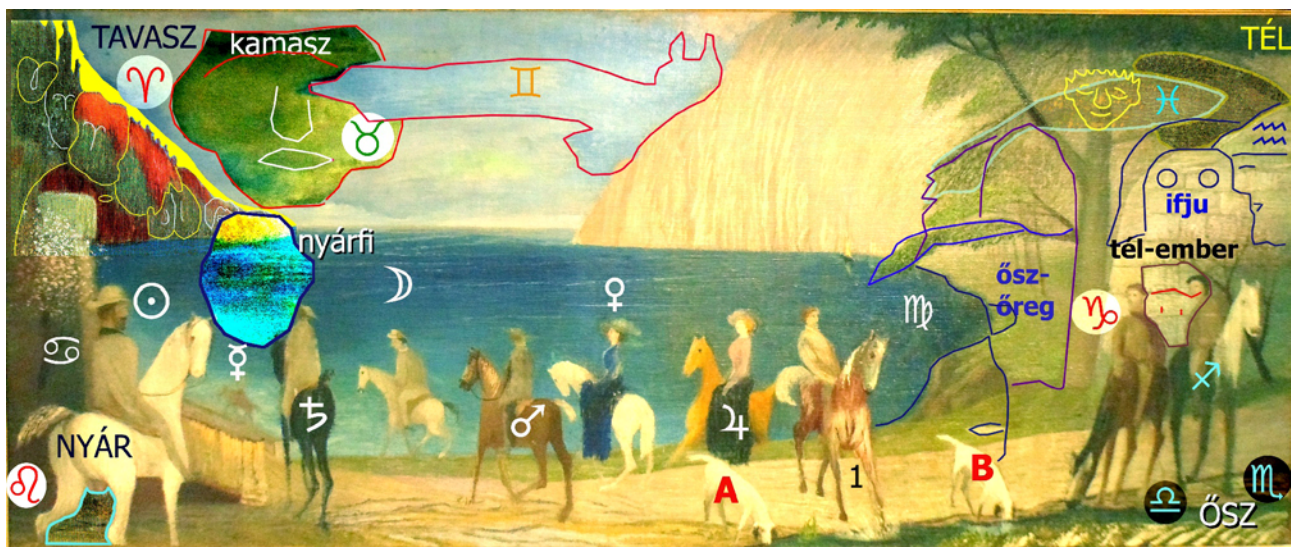

T/2. ábra

tizenkettedeihez (hónapokhoz vagy zodiákus jegyekhez) rendelve, illetve a hét úgynevezett asztrológiai bolygó (Nap, Hold, Merkúr, Vénusz, Mars, Jupiter, Szaturnusz) szerint kiosztva. A kép mérete 72×171 cm körüli. Magassága zodiákus-többszörös, szélessége a Metón ciklust jellemző 19-es számának pontosan kilenceszerese. Mint azt a „Képmesék”-könyvben kifejtettük, a festő képeinek oldalhosszúságaiban gyakran jelennek meg a Nap és a Hold keringési ciklusát egyeztető, mintegy a Nap és a Hold járását harmoni-

záló Metón-törvény számai (19, 12×12, 91, 235).

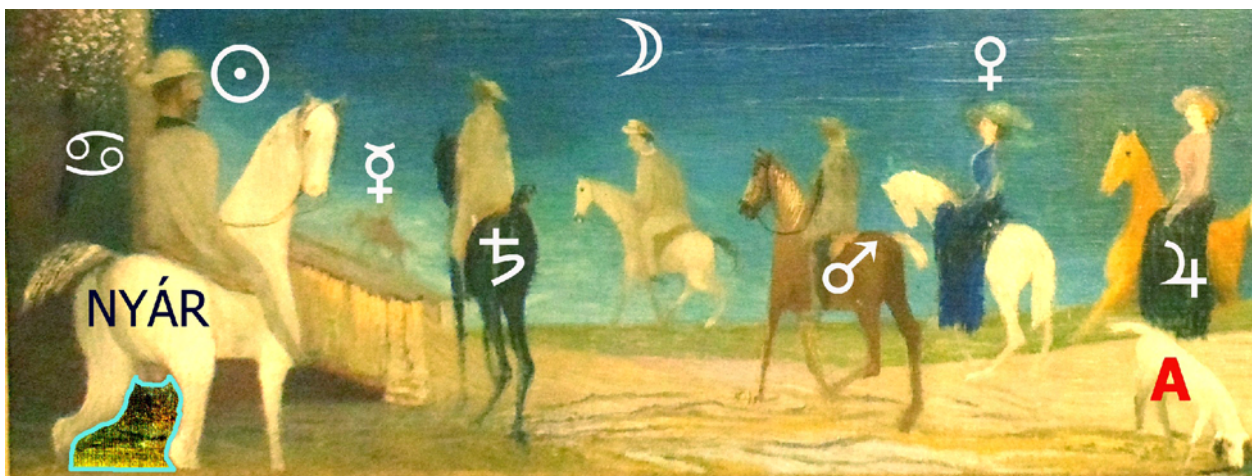
A kép személyes vonatkozásaként a jobboldali fa tetején megjelenik a Napba írt, de elszunnyadtnak tűnő, töviskoszorús Csontváry, aki kitűzött feladatait teljesítve, földi dolgát elvégezve pihen meg itt. Hasonló motívumot látunk a festő egy korai képén – a Parkrésztelen. Azon vallási életútjának addigi alakulását összegzi, aminek a végén – és ez már jövőkép is lehet – fényes alakként emelkedik az ég felé (tulajdonképpen „mászik”) egy olyan „életfán”, ami a földies önzés világából a szeretetvallások fájaként tör ki, de aminek a tetején – a fára szegezett „wittenbergi cédulát” is maga mögött hagyva – már az ősvallási beavatás útján (is) jár (T/2. preparált ábra). A cédula szövege, Luther és Kálvin a „Magányos cédrus”-on is látható, vallásfejlődési stációnkként. Mintha ez a kép ismétlődne meg itt, a beérkezést szemléltetve, annyi változtatással, hogy a fán emelkedő fényalak helyett a szemeit lehunyó töviskoszorús Csontváry-Nap pihen meg a fa tetején. A részletes vizsgálathoz átdolgozott magyarázó képet a T/3. ábrán adom közre.

T/3. ábra

A kép általános szerkezetének tisztázásához érdemes megvizsgálni a kép jobb alsó részén a patakból ivó két kutya jelentését. Ezek gyanúsán egyformák, még a farkuk is ugyanúgy áll, és a képen balról jobbra elhelyezkedő összesen tíz lovat a 7+1+2 séma szerint osztják három csoportra. Felmerül a gyanú, hogy a Kutya (=Kos), ami a Kezdet jegye, és a tavaszponton állva a természeti év indítója, esetleg itt is valamilyen ciklusokat vagy szakaszokat indít el, tagol, rendez sorba. Egyformaságukkal mintha valamiféle „vesszők” lennének, amivel a hasonló szavakat, a mellérendelt szerkezeteket szokás szétválasztani. Mivel vizet isznak, ami a „vizes közeg” révén utalhat a közvetlenül a Kutya előtt álló Halakra – a Vég jegyére –, még gyanúsabb, hogy ez így együtt egy univerzális kezdő- és zárópont, amit egyébként a kép bal és jobb szélére is kithettünk volna. De mi az, amiből 7, 1 és 2 van? Nézzük először az „1”-et! Az „A”-val és „B”-vel jelölt két kutya között egyetlen egy lovat látunk. Lovának különösen a farka érdekes, amely feltűnő kerekességével a Kos jelének felső felét adja, még a másik fele is értelmezhető a sörényeként, a szára meg a jobb mellső lábaként, de feltűnő a két mellső láb és a szügy által alkotott H-alakzat is. Ez utóbbi a Halakat jelölheti, vagyis ebben a lóban a legelső és a legutolsó zodiákus jegyet látjuk, ezek között „feszül ki” a teljes természeti év. Így a két kutya között a teljes év van megjelenítve.

Érdeemes ezután a kép jobb alsó sarkában egymáshoz simuló két lovat vizsgálni a „B” kutya és a jobb sarok között. Ha ez is egyéves szakasz, akkor a lovak itt fél évet jelentenek. Az egyik feje sötét és alacsonyan van, ami az őszpont és a tavaszpont közötti sötétebb félévre és alacsony napjárásra utal, a másik feje világos és azt a ló magasán hordja, ami a tavaszponttól az őszpontig tartó világosabb félévet és a magasabb napállást testesíti meg. Most már csak az „A” kutyánál végződő hét lovas értelmét kell megfejtenünk. Mivel (asztrológiai) bolygóból van hét – ez az úgynevezett hétbolygó-rendszer –, próbálkozzunk ezzel a lehetőséggel (T/4. ábra)! A második és a harmadik ló közötti igen nagy méretkülönbség arra enged következtetni, hogy bennük a bolygók pályasugarai lehetnek megjelenítve. A páros sorszámú lovasok nőnek, a páratlanok „fogynak”.

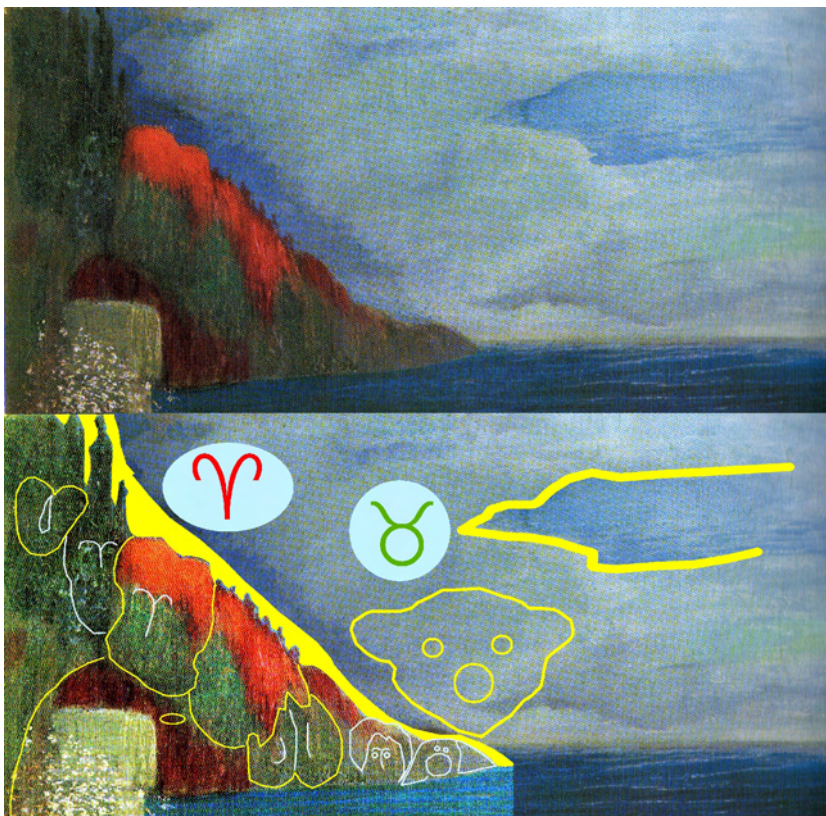
T/4. ábra

Mivel a legkülső bolygó a Szaturnusz, ez a harmadik – igen „nyurga” ló-lovas pár lehet. A ló fekete színe jól illik ehhez a bolygóhoz, amihez mindenféle gonoszság, ördögösség, gyász, nélkülözés kötődik, és amely egyébként is két sötét téli jegyet ural (Bak és Vízöntő). Tőle balra egy alig látható lovas tűnik fel, a legelső feltűnően kerek, Nap-szerű tomporú, ereje teljében lévő férfi által lovagolt, igen világos ló mellett, amelyik alighanem a Napot adja. A Merkúr – a legbelső fizikai bolygó szeret a Nap közelében tartózkodni – még ekliptikusan is –, tehát a pöttömnyi – második – lovasnak a Merkúrt kell megjelenítenie. A negyedik helyen egy ívesen hajló fehér lovas és ló áll, ami a Holdat jelölheti. Viszonylag könnyen beazonosítható az utolsó lovas is, ugyanis a ló nyaka és a mellső lába jól hozza Jupiter képjelének bal felső ívét, és a Jupiter színére nézve ugyan nincs mindig egyezés, de egy magyar népballada a „szoknyás bolygót” „szép kamilló szoknyaként” jeleníti meg, ami sárga színt jelent, és Csontvárynál is sárga lovat látunk. Ennek egyetlen lába (!) elősegíti a képjel azonosítását, és más jegyeknél is látunk ilyesfajta megoldást. Az utolsó előtti lovaszt a Vénusz képjeléről lehet azonosítani, melyben felül egy kör, alatta egy kereszt van. A feltűnően nagy kalap jelzi a felső kört, a derékszögben törő testtartás utal a keresztre, miközben a szoknya kissé V-szerűen nyílik, a Vénusz kezdőbetűjére utalva (ilyen Vénusz-utalást máshol is látunk Csontvárytól). A Jupitert és a Vénuszt – a Fortuna Majort és a Fortuna Minort, a nagy és a kis szerencsebolygót – két női lovas jeleníti meg. A „maradék” ló két lábának kör-jelével a Mars-jel testét adja, nyila a ló nyaka lehet, de az azonosítás itt már kizárásos alapon is lehetséges.

Térjünk át a kép négyévszakos és zodiákus rendszerére, mely az életutat egy „U”-alakban (a „Zarándoklás-képhez” vagy a „Mária kútjához” hasonlóan három szakaszra bontva) jeleníti meg.

Ezt egészében a T/3. ábra szemlélteti. Az egyes évszakok a sarkokban jelennek meg.

A bal felső sarokban látjuk a tavaszt, és a kép tetején balról jobbra sorakoznak a tavaszi jegyek. A T/5. ábrán látható az a piros hegy, ami egyszerre jelzi a tavaszt és hajnalt. A vörös fény a sötétből hirtelen tör elő (♄-♂). Fordítva ez az életút, a hegyen kis alakok másznak fel, közben nőnek. A tavasz a Kossal indul, az ennek megfelelő Kutyát az ábra bal alsó sarkában, illetve a hegy jobb végén látható kutyaábrázolás adja. A tavaszt számos fiatal arc jelzi, nem egyszer Kosjeles orr-szemöldökívvel. A hegytől jobbra kétféle motívum is utalhat a Bikára. Az ábra jobb felső sarkában egy sötétebb felhő galamb alakú (Bika=Galamb), de a galamb és a hegy közötti felhőrészben is felsejlik egy disznó alakja, ami megint csak a Bikát hozza. Ez a disznó mintha egy még nagyobb fejbe is beleíródna, amit én egy kamaszarcnak néznék (a T/3. ábrán zöldes foltként kontrasztosítottam ki), ami egy négyévszakos rendszerben jelölheti a tavaszt.

T/5. ábra

A T/3. ábrán látható, hogy a mi „galambunk” tulajdonképpen egy bagoly – számunkra – baloldali szárnya, és a bagoly persze a soron következő tavaszi jegyet, az Ikreket adja (Ikrek=Bagoly). Ezzel le is zárult a tavaszi jegyek sora.

A nyári jegyek a kép alsó felében tűnnek fel, és – akár csak a tavasziak – balról jobbra helyezkednek el. A T/3. vagy a T/4. ábra bal oldalán egy olyan kőoszlopot látunk, aminek az egyik fele (a teteje) világosabb, a másik sötétebb. A „Képmesék”-könyvben ilyennel találkoztunk a Taormina-kép bakhasi zodiákusán, de a Jajcei vízesés dél-pontjánál is. Mindkét esetben a Rák volt kódolva, sejtetően olyan meggondolásból, hogy a nyári napfordulóig (a Rákig) a fény nő, utána a sötétség. Esetünkben fentről, a tavasztól közelítve először a világos (virágos) részt látjuk, szimboliku-

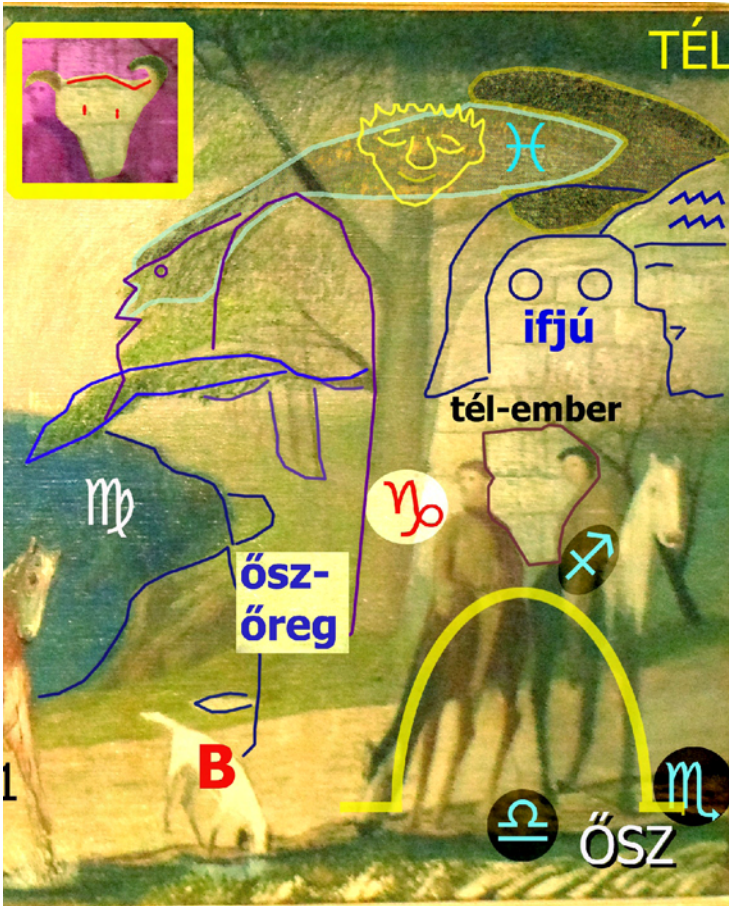
san az oszlop közepéig nő a fény, majd lefelé haladva és jobbra kanyarodva lépünk át a nyárba, de itt (az oszlop középmagasságától) már rövidülnek a nappalok, azaz a sötétség nő, amit az oszlop sötétebb alsó fele jelez. A nyárindító Ráknál vagyunk, és itt is kiugrasztható a vízből egy személyes évszakjelölő, egy „nyárfi” formájában (T/3. Ábra). A soron következő zodiákus jegy az Oroszlán. Az ezt kódoló tigris a bal alsó sarokban lévő fehér ló két hátsó lába közül néz ki (T/4. ábra). Pont jó helyen áll, mert ez a ló a hétbolygó-rendszerben a Napot hozta, és a Nap az Oroszlán uralkodója. A nyár utolsó jegye a Szűz, ami a T/3. ábra jobb szélén álló fától balra – a

T/6. ábra

föveny homokjából kibontakozó lányarcként – van jelen. Hosszan ellengő fátylát – ami közvetlenül utal a szüzre – az öböl szinte egésze adja. A lányarcot a T/6. ábrán is láthatjuk, sötétkéssel körvonalazva.

Az őszi és a téli időszakot a T/7. ábra szemlélteti. Az ábra jobb alsó sarkában lévő lópárból a baloldalinak a feje egy olyan Mérleg-ívet indít, ami a másik lovon is folytatható, és a bal mellső lábában éri el a talajt. Ez jelenti az ősz kezdő jegyét, a Mérleget. A következő jegy a Skorpió, amit a kép alján elnyúló kígyó jelenít meg (Skorpió=Kígyó). Végül, a Nyilast a jobboldali ló ferdén jobbra mutató feje egyértelműsíti – azon túl –, hogy a ló önmagában is hozza a Nyilast (Ló=Nyilas).

T/7. ábra

Az ősz személyes megjelenítője itt valószínűleg egy fejedős férfi és egy kendős öregasszony, akik a fa baloldalán a jobboldali ifjú párra szimmetrikusan lettek elhelyezve. A jobboldali ifjak nem évszak-megjelenítők, azok a Vízöntőt kódolják (Ifjú=Vízöntő), és a két lovas között megjelenő, balra néző férfiarca sem hozhatja az őszt, mivel az már a tél első jegyével a Bakkal van összeírva. A tél-ember egy kopasz, balra tekintő férfi, akinek a füle vagy a füle feletti oldalsó hajpázmája a jobboldali lovon ülő alak teljes hajából adódik. Az ő arca rejti a tél első jegyét adó Bakot is, amit a T/7. ábra bal felső sarkában sárga keretben emeltem ki, környezetét lilára színezve. A kecske fejtető-vonala a tél-férfi szemvonalának felel meg, két szarva a két lovas hajából adódik. A tél-ember – a tél megszemélyesítője – felett egy szembenézetű és egy oldalnézetű fiatal arcot látunk. Az Ifjú a Vízöntővel egyenértékű szimbólum, így ezek a tél második jegyét hozzák. A feltételezhető szimmetria és a nagy haj miatt a baloldali fiatal lány is lehet. A Halakra, az utolsó téli jegyre egy olyan halforma utal, ami a fával keresztet alkot. Ez egy V alakú folthoz illeszkedik, ami a

népi-szagrális alkotásokon gyakran megfigyelhető Halak-Kos egybeírást adja, és ez esetünkben a túlvilágra lépésnek felel meg. A halba egy olyan aranyfolt íródik, amiben a töviskoszorús Nap-Csontváryra ismerünk. Mint a fejezet bevezető részében említettük, ez – a Parkrésztlet című festmény szimbolikájából kiindulva – a célba jutott, földi dolgait bevégző, Ég és Föld közé ért festő megjelenítése lehet.

T/8. ábra

A kép címe szomorkásan csattanós. A kép láthatatlan hősének élete látszólag a tengerparti sétalovaglás luxusmilióijének kulisszái között zajlik. De a történet végére kiviláglik, hogy a hős maga Csontváry, és élete töviskoszorúval koronázott.

MÁRIA KÚTJA NÁZÁRETBEN

A FESTMÉNY KELETKEZÉSÉNEK KÖRÜLMÉNYEIE

Csontvárynak ez a második legnagyobb festménye. Emellett van még két hasonló méretű szénrajza – a „Magyarok bejövetele” – amely eltűnt, és amelynek csak közelítőleg ismerjük a nagyságát (kb. 3×6 m), illetve a „Háborús jelenet”. A „Mária kútja”-nál valamivel kisebb a Taormina-kép, de a négy alkotás közelítőleg 18m²-es területével – fontosságukat tekintve – azonos „nagyságrendet” képviselhet az életműben, minthogy nagy festményeit Csontváry láthatóan a 9 m², 18 m², 27 m² sorba rendezi – mint arról már írtunk. Ez a méretsorozat az 1907-es Párizsi kiállításon jelenik meg így, ahol a legnagyobb kép – a teljességet képviselő Baalbek – területe (27,5 m²) a teljesség-jelentésű misztikus csillagászati szám. Ez a 3×9 m²-es nagyságrend, és mivel ez a „világot túlszárnyaló egész”, maga az etalon, ebből csak egy lehet. A második helyen áll két festmény, közülük a „Mária kútja” a nagyobb, a nagy szénrajzok pontos méretét meg nem ismerjük. Mindenképpen fontos képről van tehát szó, amit a festő a párizsi kiállítást követő évben „nagy hirtelen” hoz létre, így érdemes megvizsgálni keletkezésének a körülményeit is. Csontváry „Önéletrajz”-ában a Párizst követő időszakról a következőket írja:

„E munkák befejeztével a nyarat a libanoni cédrusoknál töltöttem, ahol cédrusokat festettem. Később hosszabb tartózkodásra Aleppo városát kerestem fel, ahonnan két hónapi tartózkodásom után egy kígyó zavart el. Innen egyenesen Budapestre jöttem, ahol egy irányadó helyen kétkézzel, de csillogó szemmel azzal fogadtak: talán a Jó Isten küldte hozzánk, hogy segítsen mirajtunk, mert ebben a rettenetes helyzetben mi már tovább nem élhetünk.

E beismerés után nagyobb figyelemmel kísértem a közállapotokat, a politikai, írói és a művészi mozgalmakat, ahol rövidesen meggyőződtem arról, hogy kisebb-nagyobb körök (klikkek) lefoglaltak minden helyet, – uralják a helyzetet, ahová idegen be sem léphetett...”

A festőt „elzavaró” kígyóval kapcsolatban csak azt jegyezném meg, hogy e kijelentésnek szimbolikus értelme is lehet. A Fohászok Üdvözítő című festmény Csontváry vallási kód-táblázata, ahol a Skorpió (=Kígyó) két vallást, vallási irányzatot is kódol. A titokzatos mondat úgy is érthető, hogy valamelyikkel nem bírt. Egy biztos, a festő Aleppóban szeretett volna maradni, ehelyett „egyenesen” Budapestre kerül, ahol nagy baj van, és segítségre szorulnak. *„E beismerés után nagyobb figyelemmel kísértem a közállapotokat”* – írja, ahonnan látható, hogy a baj a közállapotok terén merült fel. Miután a „Mária kútja”-t az 1907 nyarán tartott párizsi kiállítást követően, 1908-ban festi, és az 1908. nov. 4-i iparcsarnoki kiállításon szándékszik kiállítani (végül is a kép megsérül, így erre nem kerül sor), feltételezem, hogy az alaposan előkészített párizsi válogatást követően, hirtelen „utánafestett” nagy kép és kiállításának terve egyfajta válaszként keletkezett „Budapest bajaira”. Csontváry a XX. század első évtizedének végén gyakran panaszkodik az ország erkölcsi romlásáról:

„...mert, hogy az ország rettenetesen süllyedt vallás erkölcsi élet terén, azt már a lapok nem győzik jegyezgetni. A külföld figyelme az elvadult erkölcsökkel szemben nem barátságos, hanem támadóvá lett” – írja Lippich Elekhez 1910 júliusában.

„Mert, hogy mi magyarok szörnyen züllött politikai és társadalmi viszonyok között élünk, azt csak nem tagadja?” – idézi Csontváry kérdését Herczeg Ferenc az 1910-es kiállítás kapcsán, aki Herczeg elmondása szerint szeretne rendet teremteni az országban. Érezhető, hogy az 1908-ban ilyen körülmények között született nagy kép ennek a „rendteremtésnek” a szellemi, „vallás erkölcsi” eszköze. Meg kell jegyezni, hogy a vallás erkölcsből a „vallást” itt tágabb – Csontváryra jellemző

– értelemben kell vennünk, ahogy az a Lippich Elekhez írt fenti levél egy más helyén olvasható: „Nagy elődeink csak addig voltak nagyok, ameddig az ősi erejük, a mély vallásos meggyőződésük terjedt; s e mély komoly hit az Istenhez, a magyarok Istenéhez volt fordulva, közvetlenül, semmi közvetítők nélkül.”

Visszatérve a „rendteremtésre”: a képet a patikus festő szerintem egyfajta gyógyírnak szánja kora Magyarországnak bajaira, és a részletes elemzésből a mixtúra receptje is látszik: Újszövetség (kereszténység), Mária-kultusz és protestantizmus. Ez Csontváry három gyógyfüve és „három igenje” olyan értelemben, hogy nagy képén igen intelligensen nem azt festi meg amivel vallásilag pörlekedik, (azt a kisebb képeibe teszi) hanem azt, amire igent mond. Bevallom, elsöre meglepett ez az olvasat, de a festő életrajzi adataival és más festményei tartalmával ez a kép egyezik: 1873-ban elhagyja a katolikus vallást, a protestánst formálisan nem veszi fel, de több helyen utal rá, eközben Jézus alakjával és életútjával többször összeírja magát, és az általa említett „magyar vallásba” többek között ősvallási elemeket is integrál. Kicsit olyan, mint aki „nem választ István és Koppány között”, de a helyzet még ennél is bonyolultabb...

M1. ábra

CSILLAGMITOSZI VÁZ: HÉTBOLYGÓ-RENDSZER

A Csontváry-képek legszembetűnőbb sajátossága, hogy háttérükben, alapjukban egyfajta állandó szerkezetűpusként, „vázként” a tizenkét zodiákus jegy húzódik meg, és mintegy ezeket öltözteti fel az egyik vagy másik konkrét történet. Ez a háttér, váz olykor más is lehet, mint például a hétbolygó-rendszer vagy például az abból kiemelt Nap-Hold páros. Ez a „háttér” vagy vázprobléma erősen foglalkoztatta a festőt, valószínűleg a kezdetektől fogva, ugyanis már a nevezetes látomásos elhívásakor hallott sugallatnál is felmerül:

„Te leszel a világ legnagyobb napút festője, nagyobb Raffaelnél”

A napút szót azért húztam alá, mert Önéletrajza szerint azt a festő nem hallotta jól. Nagy méltatója, Németh Lajos szerint Csontváry önéletírásában itt üres helyet hagyott, és csak utólag írta be a napút szót. Más forrás szerint az üres helyen a „levegő-távlat” (vagy plein air) szerepelt, és ezek a kifejezések gyakran szerepelnek a Csontváry-írások más helyein is igen hasonló értelemben, de előfordul az „élő távlat” és „élő perspektíva” kifejezés is. Egy jellemző részlet (a festő a Baalbekkel kapcsolatban mondja):

„E munka létrehozza az ember és az Isten között az összekötő szellemi kapcsolatot, melynek segítségével a megoldhatatlan háttér, a levegő távlata az élő perspektívával, a napút távlat megközelíthetetlen szín (...) ragyogó pompával lett megoldva.”

Csontváry általában erősen rejtjelez, a sorok között kell olvasni, de azért elég gyanús a „levegő távlat” és a csillagászati összefüggések egybeírása a következő idézetben is:

„Nem ismeri az ember a levegő távlatát nem ismeri a csillagos ég távolságát s ha mi a csillagok távolságát nem ismerjük úgy a Hold mint a Nap távolában optikailag csalódnunk.”

És egy harmadik részlet a „Tekintélyből”:

*„De zavarban volt a zseniális Rubens, amikor Van Dyck tanítványként beállított hozzá azzal a kívánsággal, meg tudom csinálni a háttéret, mester fogadjon el tanítványának – „fiam, ha te a háttér*et meg tudod csinálni minek jössz te hozzám?”

A napút kifejezés világos, ennek értelmét Pap Gábor pontosan megfejtette a Csontváryt mint a napút festőjét méltató könyvében. A napút a Nap látszólagos útja akár az állatövi csillagképek körén, akár a napi égbolton. Ezt Csontváry az ismert népi-szokrális kódokkal jeleníti meg, megjegyzem, színekkel is, minthogy napszínekről és azok fokozatairól is gyakran beszél. Különösen áll a színkezelés a napszakok kódolására, ami néha az év szakaszainak a megjelenítésére is áthallik (mint például a „Taormina” lineáris zodiákusában).

Alapvetően a zodiákus és más csillagászati rendszerek azok, amik Csontváry képeinek háttérében meghúzódnak, ezért beszél a háttér megfestésének fontosságáról és jelentőségéről a harmadik idézetben, ezért szól a megoldhatatlan és végül is (a Baalbekben) pompásan megoldott háttérről az első idézetben. Ha ránézünk egy Csontváry-képre – megjegyzem bármilyen népi-szokrális ábrázolásra – a levegőn, a levegő távlatán keresztül egyszerre látjuk a háttér adó rejtett csillagmitoszi stációkat (mondjuk állatövi jegyek képviselőit, megjelenítését), és a csillagmitoszi vázra kifeszített konkrét élő történetet, „élő távlatot”, „látlatot”. Így függ össze a „háttér” és az „élő távlat” kettőssége minden egyes Csontváry-képen, erre utalhatnak Csontváry ezidáig alighanem meg nem értett vagy félreértett szavai. Csontváry kevésnek tartja Leonardo „mérnöki távlatát”, helyette a kifejezőbb téridő- (történet-) megjelenítésre alkalmas „zodiákus” kódot használja.

A „Mária kútja”-n egyszerre két kozmikus, „csillagmitoszi” váz, háttér is megjelenik, az egyik az úgynevezett hétbolygó-rendszer, benne a Nappal és a Holddal mint egy kisebb alrendszerrel, a másik a 12 állomásos napút, amit a 12 zodiákus jegy jelenít meg. A hétbolygó-rendszer a népi-

szakrális ábrázolások és szóbeli műfajok kedvelt jelképsorozata, ami a Napból, a Holdból, a Merkúrból, a Vénusból, a Marsból, a Jupiterből és a Szaturnusból áll. Szerepe van a népmesékben (erről Pap Gábornál sokat olvashatunk), de mutatnék egy példát a népdal-szimbolikai könyvből, ahol egy népballada vázát (alapját) adja. Igaz, a benne foglalt rendszer nem teljes (hiányos változatot gyűjtöttek fel), de a szimbolika nyilvánvaló. A „halálra táncoltatott lány” egyik balladaváltozatáról van szó. Ez a típusú ballada arról szól, hogy az adventi elcsendesedés idején, amikor tilos volt a mulatozás, egy bővérű lányt táncba visznek, és büntetésül halálra táncoltatják. Az elemzett konkrét balladában maga az ördög hívja mulatságba a lányt, aki hetedziglen lakol tettéért, úgy, hogy veszte, kárhozata a hét bolygóra van kódolva. A népdalszimbolika-könyvben más olyan magyar és sztyeppi példákat is bemutatok, amikor a hős valamilyen hármás (pl. testlélek-szellem), négyes (négy őselem szerinti), kilences (testlélek-szellem X halál-gyász-nász) séma szerint lép át a túlvilágra, vagy indítja el az élet következő ciklusát. De nézzük a hétbolygós „hiányos” balladaváltozatot (Kálmány Lajos által Padéban gyűjtött szöveg részlete):

1. Eressz el, eressz el, 2. Mer lábamra dagad 3. Derekamra dagad 4. Ujjaimra dagad 5. Mer fejembe dagad
Kék álló kelevény! Kis karmazsin csizma, Szép kamilló szoknya, Tíz aranyos gyűrű, Tíz aranyos párta.

A Tíz aranyos gyűrű a Napra utal, mert a Nap arany színű és gyűrű (kör) alakú. A párta Holdalakú, ami a másik „asztrológiai fővilágosító”. A tízes szám az ujjak számáról jön, de a balladában szereplő ördögről és a bűnbeesésről nekem még a tízparancsolat is eszembe jutott. A kis karmazsin csizma a Mars – a vörös bolygó – lehet, mert a karmazsin a piros egyik árnyalata. A szép kamilló szoknya a Jupiter szoknyába íródó alakjára utal (a „szép” jelző egyébként elsődlegesen és

M/2. ábra

testibb értelemben a Vénushoz, a „fortuna minorhoz” köthető, de annak „bátyja” a „szellemi szépséget”, morált megtestesítő „fortuna major”, a Jupiter, ezért a szép arra is érthető). A „kék álló kelevény” a kelevény okán nyilván a bajt hozó és megtestesítő Szaturnusz. Az egyébként is az ördög megszólítása szövegünkben, ezért is rendelhető a gonosz Szaturnuszhoz, hogy inkább álló mint fekvő, azaz nyurga, magas, az a legnagyobb pályára utalhat – emellett az álló esetleg a leglassúbb mozgásra is – (keringési ciklusa 29,5 év). A kék szín mindenképpen hűvös „téli” karaktert ad a téli jegyeket (Bak, Vízöntő) uraló bolygónak, amire hagyományosan a sötét színeket tartják jellemzőnek.

Csontváry hétbolygós kódolása tehát nem valamiféle kitalálás, hanem a népi-szakrális művészeti gyakorlat pontos megfelelője.

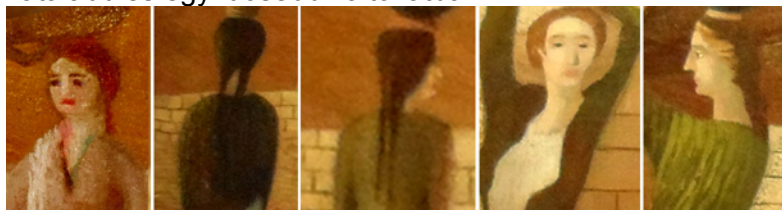
Vizsgáljuk meg ezek után a „Mária kútjá”-nak hétbolygó-rendszerét!

A kép baloldalán öt – fején korsót hordó – nőt látunk. A kép közepén a holdívben hajló Mária és a szinte Napként világító kútboltozat

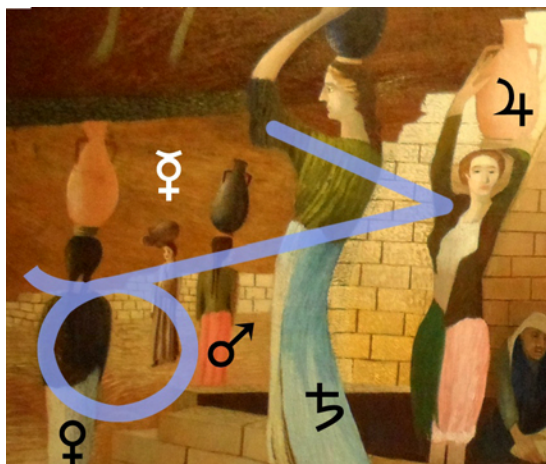
középpontjában elhelyezett – nyilván Nap-szerepű – gyerekjézus kapott helyet. A Nap és a Hold egyben két úgynevezett asztrológiai bolygó is, amit az ehhez a rendszerhez tartozó öt további bolygó követ. Felmerül a gyanú, hogy az öt baloldali korsós nő esetleg pont ezt az öt bolygót jeleníti meg. A nők közötti igen erős magasságkülönbség is arra enged következtetni, hogy itt – éppúgy mint a Tengerparti sétalovaglás esetében – a magassággal a Naprendszer bolygóinak (a „fizikai bolygóknak”) a pályasugara van kódolva (M/2. ábra). A legmagasabb nőnek eszerint a Szaturnusznak kell lennie. Figyeljük meg, hogy alakjába három (fél)hullám van írva, egyet a karja, egyet a hátgörbülete, egyet a szoknya ad ki. A három hullám Vízöntő-kód, aminek az uralkodó bolygója a Szaturnusz, ami visszaigazolja a feltevésünket. Érdekes megnézni a nő felsőrész-ujjának az alsó ívét is, az is háromhullámú. Az eggyel alacsonyabb bolygónak a Jupiternek kell lennie. Ezt az ábra jobb szélén látjuk. Számunkra jobb karjának az íve a kézírásos Jupiter-jel alakját adja, míg a képjel alsó keresztjét a bohókásan felemás öltözetdarabok illeszkedési vonalai rajzolják ki. A magassági sorrendben harmadik nő a bal szélen található, és annak a Vénusznak kell lennie. Figyeljük meg, hogy ez a szereplő „V”-alakú, ami a Vénusz szó kezdőbetűjére utal. Következik a Mars, a „vörös bolygó”. Piros szoknyájáról és az enyhén jobbra dőlő korsóról azonosítható, ami a képjel nyilának ferdeségére utalhat. A legkisebb szereplőnek a Merkúrnek kell lennie, akinek a fején keresztbe áll a korsó. Ez is jól hozza a képjelet, ahol a fejnek megfelelő körön egy laposan elnyúló ívet látunk.

Figyeljük meg, hogy a korsós nők magasságával együtt a koruk is nő. A legkisebb, szembejövő alak arca egészen kislányos. A következő két nagyobb magasságú nő copfos, a befont haj a népi kultúrában a férjhezmenetel, a „felkontyolás” előtti hajviselet volt. Az utolsó két nőnél az arcbrázolás jelzi az asszonykort egy fiatalabb és egy idősebb változatban.

A hétbolygó-rendszer így egy életút-kódolást is jelent. Felmerül a kérdés, hogy a bolygórendszernek mint asztrológiai, asztrálmítoszi váznak, „hát-térnek” milyen további jelentése lehet. A legfontosabb üzenete a legnagyobb „Szaturnusz-nőnek” lehet, aki

M/3. ábra

alakjával feltűnően utal a Szaturnusz egyik jegyére, a Vízöntőre, de tulajdonképpen valamennyi korsós nő ugyanezt a jegyet hívja elő. Látni fogjuk, hogy a Vízöntőnek a Mária-képen központi jelentősége van, oda esik Jézus keresztáldozata és az arra emlékező szentáldozás (úrvacsora). Emellett a korsós nők helyzetükkel a főhős(ök) tragikus vagy nehezített életútjára is utalnak a Szaturnusz által uralt másik jegyen – a Bakon – keresztül. Ez még úgy is kódolva van, hogy a bolygó-nőket sorrendjükben összekötve nagyjából egy Bakjelet kapunk (M/4. ábra).

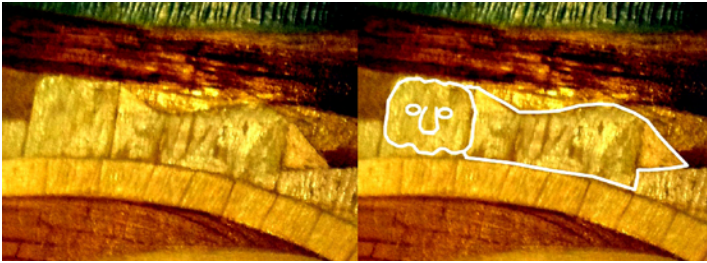
M/4. ábra

CSILLAGMÍTOSZI VÁZ: ZODIÁLUS ALAPKÖR (A VÍZÖNTŐIG)

M/5. ábra

A képnek az óramutató járása szerinti, meglehetősen szabályos zodiákus alapköre van, ami az M/5. ábrán látható. Alul, Mária szoknyájától balra két – a Kosjelhez hasonlóan széthajló és piros színével tüzes jegyre utaló – nőalakot látunk, a baloldali karrendszerében (a törzsével együtt) eleve benne van egy Kos-jel, de a jobboldali is egy „Y”-alakot ad ki a gyerekekkel együtt. Emellett a Halak felé eső asszonyon kék (vizes) színek utalnak a megelőző jegyre, ugyanígy a Bika felé eső asszony „talajbarna” színű gyereket vezet amely a Bika oldalára esik, és színével annak „földes” karakterét is hozza. A soron következő Bikát egyrészt a vele egyenértékű Galamb jeleníti meg, ami fejjel lefelé, árnyékként tűnik fel a lépcső bal oldalán (világoslilával körvonalazva). Egy másik utalás lehet a Disznó. A kép bal alsó sarkában a kút elfolyó vize tócsát (pocsolyát) alkot, és ez egy olyan rejtvény kerete, melynek megoldása a dagonyázásra hajlamos állat. Nincs túlrajzolva, füle, orra, feje épp hogy csak sejthető. Az Ikrek képjelére két jól látható, párhuzamos fa utal az M/5. ábra bal felső sarkában.

M/6. ábra

jegyét a kútboltozat tetején kirajzolódó oroszlánábrázolás jeleníti meg (az M/6. ábrán kikontrasztosítva és berajzolva).

A **Rák** jegyére egy lefelé néző rákollóra emlékeztető, két ferde tömbjével egymásnak dőlő „ikerépület” utal, de függőlegesen ugyanide esik a rózsaszínű négyzetel keretezett kifolyó melletti kék ruhás nő is. Nála a kifolyó vize és a ruha is a Rák vizes karakterére utal, azon kívül látni fogjuk, hogy egy olyan vízszintes sorba esik, ahol a Rák szerepét kell játszania. Az **Oroszlán**

M/7. ábra

M/8. ábra

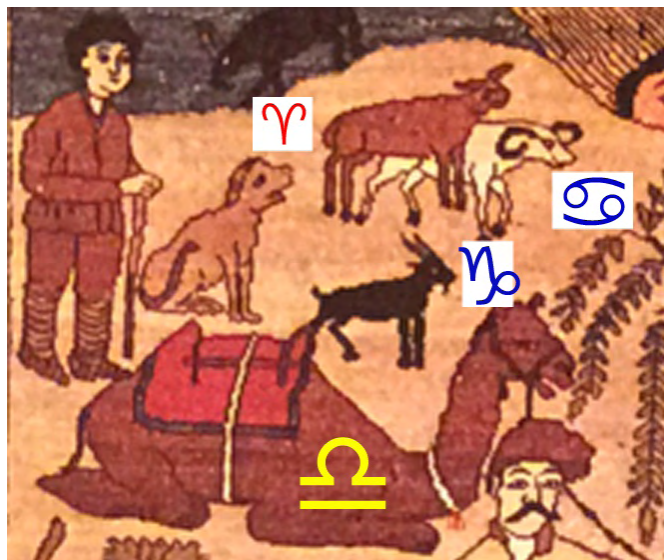
A **Szűz** jegye háromféleképp is kódolva van a kép jobb felső részén, egészen a sarokban meg egy pót-Rák kapott helyet. Az M/7. ábrán látható, hogy a kútboltozat pereméhez – az Oroszlán megjelenítése utáni szakaszon – kívülről egy nyúlfej íródik (Nyúl=Szűz). Emellett, a kék kupolás templom és a baloldali bozót között is felsejlik egy macskaarc (Macska=Szűz). Harmadsorban maga Szűz Mária jeleníti meg a Szüzet, ugyanis a templom körvonalai „betűrejtvényként” a Mária szót rejtik. Ennek részleteit az M/8. ábrán vehetjük szemügyre. A templomtorony, a nyeregvetés hajórész és egy mögöttesnek tűnő téglalapnak látszó épülettömb (ennek és a tetőnek a gyanúsán irreális ábrázolása utalhat a rejtvény jelenlétére) közé egy fejjel lefelé álló „M” írható (jobboldali keretező elem nincs, a rejtvény azért nem „szájbarágós”). Az „Á” a templomtorony felső feléből adódik. Az „R” kirakása nehezkesebb, de a kék kupola alatti részből – főleg ha annak tetejét el is forgatjuk – ha nem is ferde jobb szárral, de összetehető. Az „I” (i) maga a templomtorony lehet, a kék kupola ekkor az ékezet szerepét játssza. Ha a kupolát levesszük, előáll az „A”. A jobb felső sarokban két – fából álló – olló hajlik vissza a „Rák” kis háromszögletes feje elé. A két falsík eltérő megvilágítása a nyári napfordulóig (a Rákig) növekvő fényt (nappalokat), a jobboldali sötétebb sík az ezután növekvő sötétséget kódolja, ugyanúgy, mint Csontváry más képein (Jajcei vízesés, Taormina, Tengerparti sétalovaglás). Ez a pót-Rák a „rendes”, a zodiákus alapkörhöz tartozó

Rákon felüli, tehát valamilyen többletjelentésének kell lennie. Nem nehéz rájönni, hogy a Szűz közelségében a szüzesség és az anyaság problematikáját fogalmazza meg.

M/9. ábra

a legmagasabb napállást jelenti, ezt fedi egy nyári társévszak. A legnagyobb fénynek megfelelő Tehén természetesen fehér színű. A téli napfordulót, a Baknak megfelelő kecske jelzi, ekkor van a legnagyobb sötét, ezért ennek a színe fekete. Közttes színű persze az őszi napjegylenlőségre eső Mérleg, amit a pont ilyen testtartásban megszőtt – a Mérleg képjelét adó – teve jelenít meg (Teve=Mérleg). Az M/9. ábrán az óramutató járása szerint tovább haladva egy olyan lovat látunk, aminek a nyakán kék csengőszív van, a lovasa pedig piros. A piros-kék színekombináció mitikus festményeken gyakran hozza a Skorpiót, melynek vizes karakterét a kék szín, uralkodó bolygóját – a Marsot, vagyis a vörös bolygót – a piros szín jelzi. A lovas derékszögű kéztartása is a Skorpió képjelének a „nyilára” utal. A ló fejének baloldalát Pilátus trónnal egybeírt alakja támasztja, amire még visszatérünk. Következő jegyünk a Nyilas. Ezt egy olyan – hátulról lónak induló, de a Baknál már

M/10. ábra

Soron következő jegyünk a **Mérleg**, ami a kép jobb felére benyúló Teve alakjában van jelen. Ezzel a kódolással más Csontváry-képeken is találkozni, de mivel a „Magyarok bejövetelét”-n központi szerepet kap, ugyanakkor a klasszikus „magyar szimbolikai ABC-ben” nem szerepel, mutatnék egy sztyeppi példát, ahonnan felismerhető ez a jelentése. Az M/10. ábra egy azerbajdzsáni szőnyeg részletét mutatja, ahol egy 4/5 évszakos naptárt látunk. A Kaukázusban az igen fontos nyarat két részre osztották, innen jött az ötödik évszak. A tavaszt a Kutya (=Kos) indítja. Utána a „fedezésben” lévő két állat adja a nyarat, a Tehén (=Rák) természetesen a nyári napfordulót,

elkecskésedő fejű – állat adja, aminek a háta íj alakban hajlik, közepén pedig a nyílvevő szerepét egy oda kötött korsó játssza. Ráadásul a korsót befoglaló kötélben is van egy íjszerű részlet, ennek a közepénél is látunk egy lefelé néző „nyílvevőt”. Az állat érdekes hátsó lábállása valószínűleg az úgynevezett Tejút-lábat formázza, ami a Nyilas és a Skorpió tájékán ágazik el. Az M/9. ábrán látható utolsó jegy a Bak, ezt egy fekete kecske hozza, amiről annak baloldalán egy szalagféle lóg le.

ZODIÁKUS ALAPKÖR: VÍZÖNTŐ-HALAK. A SZENTÁLDOZÁS (ÚRVACSORA) MOTÍVUMA

Soron következő jegyünk a **Vízöntő** (utána Mária és a kis Jézus H-alakú kompozíciójában a **Halak** jegye is felismerhető). Már jeleztük, hogy a Vízöntőre a korsós nők is utalnak, de itt, a kép zodiákus alapkörén ezt a festmény fő férfi szereplője testesíti meg, akinek arcvonásaiban Csontváry is felismerhető. Az egyik kifolyó (az élet vizének egyik forrása) mellett áll, és vizet önt, „vízöntő”. A másik kifolyó a gyerekjézus másik oldalán az előbbire szimmetrikusan helyezkedik el, és ott az élet vizéből kenyeret gyúrnak. A Mária és Jézus két oldalára eső jelenetben szimbolikusan a kenyéráldozat és az italáldozat ismerhető fel, baloldalt mintegy Krisztus teste, jobboldalt Krisztus vére jelenik meg. Az italáldozat helye előtt

M/11. ábra

egy gyereklányt látunk, aki az oltárszerű kőpadka előtt talán térdel (valószínűleg ezt Csontváry már nem akarta annyira konkrétan láttatni). A meglepő az, hogy nem a kenyéráldozat helyén áll, így ez csak az úgynevezett két szín alatti áldozásra lehet utalás, ami Luther ismert tézise-követelése volt. Az ami itt szimbolikusan látható, az egyrészt az az utolsó vacsorán deklarált-megkötött Újszövetséget, a kép alaptémája miatt a teljes Mária-kultuszt (annak magyar, keleti keresztény, és ősvallási vonzataival együtt), és végül a Lutheri gondolatot írja egybe. Ezek a Csontváry által 1908-ban a magyarság és valószínűleg a maga számára is fontosnak tartott hangsúlyok.

A képnek ez az olvasata első ránézésre talán meglepő, de meg kell hogy mondjam, hogy ez más forrásokból is megerősíthető. Ami a kép protestáns tartalmát illeti, azzal összecseng, hogy Csontváry – a kissebenedi egyházi anyakönyvének tanúsága szerint – 1873-ban elhagyja a római

kisdéd Jézustól a képen Pilátusig vezet, és még a „hollós nőn” áthaladva érint ott egy olyan ábrázolást, amin Krisztus feje és valószínűleg az őt sirató Mária van összecsisztatva. Ezt a részletet az M/13. ábrán mutatom. A hármasképes ábra baloldalán az eredeti motívum látható egy közeli fotómról, a középső képen Mária fejalakja van kiemelve nagy kerek, „kísírt” szemével, a jobboldali harmadikban Jézus fejalakját körvonaloztam. Pilátus trónon ülő fehér alakja (ez alighanem lelkének „tisztaságára” utal, ugyanis „mossa kezeit”) a Skorpiót hozó ló fejének támaszkodik, ugyanis ítéletében is a Csontváry által Skorpióra kódolt, Jézustól elforduló népre támaszkodott, amely „feszítsd meg!” kiáltással pecsételte meg Jézus sorsát. A Skorpió-kóddal kapcsolatban annyit jegyeznek meg, hogy a klasszikus „mózesi” Ószövetséget Csontváry a „Fohászoló Üdvözítő”-n a Bikára kódolja.

M/13. ábra

Ez a legönzőbb jegy, és megfelel annak a régebbi felfogásnak, amikor minden nép csak a saját érdekeit nézi. Jézussal jön el az az idő, amikor a vallás egységben, „egy házban – egyházban” látja az emberiséget, és itt Csontváry a Mérleget használja a kereszténység jelölésére, ami egyébként általános képzőművészeti konvenció is. Végül, a kereszténység megjelenése ellenére is a régi elképzelésekhez hű vonulatra (a judaistákra) a Skorpió kódját vezet be, és – mint a Baalbeknél számos esetben tapasztaltuk – ugyanezt a harcos-önérdekérvényesítő-agresszív karakterű kódot használja az iszlám esetében is. A Skorpiót megjelenítő kék-vörös színkódú ló nyakán egy szalagos csengőt látunk. Ennek több jelentése is lehet. Mivel tehénkolompot, báránycsengőt, úgynevezett pergőt a falkákat vezető állatra, a „főkolomposra” tettek, így ez a csengő egy lehetséges jelentésében a „főkolomposai” (farizeusai és főpapjai) által vezetett és felhergelt, a Skorpió-lóval megjelenített ószövetségi népre is utalhat. Csontváryt láthatóan erősen foglalkoztatta Jézus elítélése és az Ószövetség-Újszövetség problematika, erre utal, hogy önéletírásában is fordulatként jelzi találkozását Munkácsy „Krisztus Pilátusá”-val.

A REJTETT KERESZT VÍZSZINTES TENGELYE („TENGELEK TENGELYE”)

M/14. ábra

A „hollós nő” fejével egy magasságban egész sor női fej fedezhető fel, amelyek három zodiákus jegypárost jelenítenek meg. Ezek a párok a zodiákus körön egymással szemben elhelyezkedő, egy tengelyre eső, átellenes jegyekből állanak, és a láthatatlan kereszt vízszintes ágát alkotják egyfajta „tengelyek tengelyeként”. Vizsgáljuk meg ezt a hat jegyet! A jobboldali, Pilátus feletti, balra néző nő kezét meglehetősen kitekert pózban tartja az ábra jobb szélén lévő korszón, és karja egy Kos-jel (♈) felső jobb ívét írja le. A haja adja ugyanennek a képjelnek a bal felső ívét. Tőle balra a „hollós nő” látható, melynek haja a Mérleg képjelére utal. Ez a két nő jeleníti meg a Kos-Mérleg tengelyt, ami a zodiákus körön az úgynevezett kardinális keresztbe tartozik (erre esnek az évszakkezdő jegyek). Egyébként a kardinális kereszt másik két jegyét is megtaláljuk ebben a hatos sorban, így az maga is egy újabb – még rejtettebb – kereszt-utalás. A sor bal szélén ugyanis a kék ruhás és forrás melletti, vagyis vizes jegyre utaló nőalak áll, aki a „Mária-kép” nagy, körbefutó zodiákusának pont a Rák-jele alá esik, tehát a Rák jegyét testesíti meg. Ő a Mária jobb oldalán álló Bak-szerepű nővel alkot egy párt, aki a „legmagasabb sötét alakként”, a téli napforduló (Bak) legnagyobb sötétségét, leghosszabb éjszakáit jeleníti meg. A Rák-Bak és a Kos-Mérleg tengelyek által alkotott kardinális keresztben kívül Csontváry még egy átellenes jegypárost szerepeltet a vízszintes tengely hatosában, és ez az általa igen kedvelt Oroszlán-Vízöntő tengely. A „Képmesék”-könyvben számos alkalommal láttuk, hogy ebben a párosban az Oroszlán a győztest, a Vízöntő a vesztest kódolja. A Vízöntőt a két sötét arcú nő közül az alacsonyabb kódolja, ugyanis a Vízöntő a

Bak után következő legsötétebb időszakkal azonos. Emellett ő a legöregebb is, hisz láthatóan a nők életkora is a zodiákus sorrendiségére íródik: a legfiatalabb a Kezdet jegyének számító Kos megjelenítője, a legöregebb a hatos legutolsó, legmagasabb sorszámú jegyét, a Vízöntőt hozó nőalak. A Vízöntő párja a vele átellenes Oroszlán, az ő megjelenítőjét mellette, a Vízöntő-férfi fedésében látjuk. Jellegzetes haja az Oroszlán képjelének felső részét hozza, csak tükrözve. Mivel közvetlenül a keresztezési pont és a keresztáldozatot jelölő Mérleg mellett áll, az Oroszlán-Vízöntő tengely „győztes-vesztes” jelentéséből a „győztest” – a szó végső értelmében – Jézusra vetíti, de talán még az itáláldozat szentségét kiszolgáltató Csontváry-szerű szereplőre is. Mivel ez utóbbi Jézus narancssal jelölt „élettengelyére” is ráesik, gyaníthatóan itt is egy Jézus-Csontváry egybeírásról van szó, ami Csontváry egyfajta áldozati szerepére utalhat. Látni fogjuk, hogy a „Magyarok bejövetelé”-n a magyarságot megjelenítő Csontvárynál ez az áldozathozatali szerep szinte megváltói szintre emelkedik.

A „Magyarok bejövetele” lényegében áttemeli a Mária kútjának a Jézus életútját kódoló részletét (sémáját). Ez három részből áll. Egyrészt a „Mária-kisdud” leszületési tengelyből (a „záróművön” a magyar kereszténység születésének tengelyéből), másrészt egy vízszintes távolságként megjelenített földi – a másik képnél vallástörténeti – „életútból”, harmadrészt az elszólytatást jelző, Mérlegre kódolt második függőleges tengelyből. Ez a befejező szakasz a „Mária kútja”-képen Jézus keresztáldozataként, a „Magyarok bejövetelé”-n Csontváry és a magyarság igazságtévő szerepben megnyilvánuló küldetéseként van megjelenítve. A nyilvánvaló áttemelés a magyarságot egyfajta „népek megváltójának” is láttatja. Erre a rendszerre a „Magyarok bejövetelé”-nél természetesen ismét kitérünk. Hasonló „U”-alakra (leszületés, „vízszintes” földi életút, elszólytatás – égbe menetel) íródik egyébként a Tengerparti sétalovaglás általános emberi életútja is.

A KÉP KÉT FŐ JEGYE-JELE: A BAK ÉS A KERESZT

M/15. ábra

hőseinek megpróbáltatásokkal teli életét jellemzi a csillagmítoszi szimbolika nyelvén.

A „Képmesék”-könyvben láttuk, hogy Csontváry szinte minden képén helyet kap egy általános – sokszor a teljes képet befutó –, a mű témájára jellemző fő zodiákus jegy, ami néha részekből is állhat, néha meg másodlagos generális jegyek egészítik ki. A „Mária-képen” a festő (magyar) vallási önképének megfelelően két ilyen jelet is látunk, az egyik „ösvallási”, a másik a keresztény szimbolika alapjele. A kép közepén megjelenő Nap-szerepű gyerekjézustól (befoglalólagosan) balra található a hétbolygó-rendszer. Ez – a kép felét vízszintesen uraló egység – adja a fővilágosítókon (a Napon és a Holdon) kívüli bolygók helyzete által kódolt Bak-jelet, ami a kép fő-

A „Képmesék”-könyvben sok ilyet láttunk, mint ahogy sűrűn talákoztunk a – többnyire a kép közepén megjelenő – Nap-Hold egybeírással is, ami itt is megfigyelhető Mária és Jézus alakjában. A festmény közepétől jobbra helyezkedik el az „újszövetségi” szimbólum, a kép másik fő jegye – a kereszt –, amit a szentáldozást és a keresztáldozatot tematizáló függőleges „levegős tengely” és a kardinális keresztből illetve a Csontváry által szintén gyakran használt Oroszlán-Vízöntő tengelyből álló vízszintes kereszt szár ad ki (a láthatóság végett a keresztet kissé megemelttem és balra toltam).

Mivel az Oroszlán szinte az „áldozati tengelyen” van, azzal összefüggésben szimbolizálhat egyfajta győzelmet. Ha (az Oroszlán ellenpontjaként) tekintetbe vesszük a Pilátus oldalára eső „kebel-hollót” mint helyi Vízöntőt is, kiteljesedik a kép. Nevezetesen – a Csontvárynál szokásos szimbolika szerint – az Oroszlán kódhoz (féltengelyhez) kapcsolódó keresztáldozat a megváltás erejével, pozitív kicsengésével homályosítja el a Vízöntő által képviselt megaláztatást, véráldozatot, megpróbáltatásokat, hirdeti a keresztközép (Mérleg) által képviselt kereszténység győzelmét (M/16. ábra). A győztes oldalon a kereszténységet és Csontváryt, a vesztes oldalon Pilátust és a Jézust megfeszítettöket látjuk.

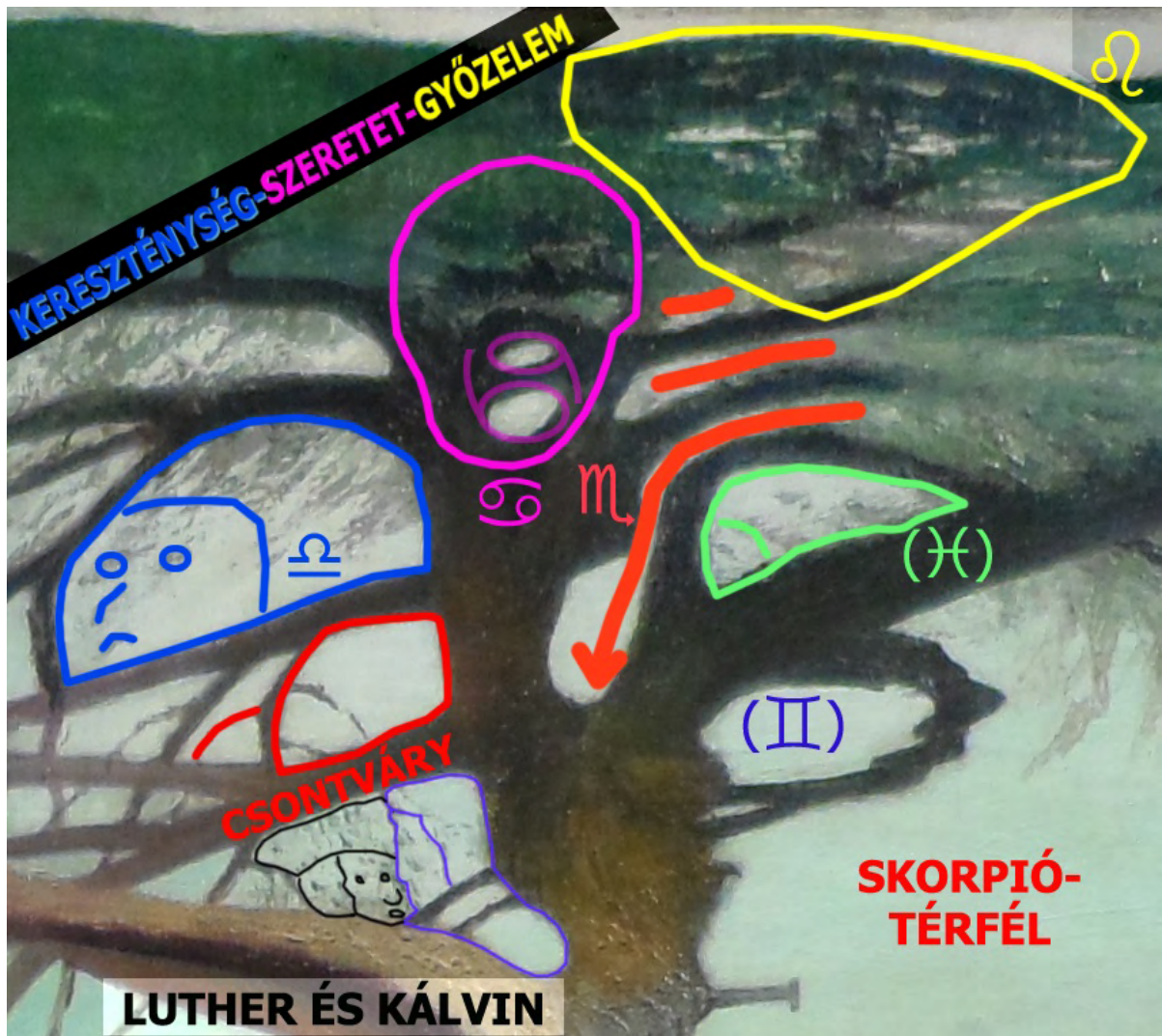
M/16. ábra

A MÁRIA KÚTJA ÜZENETÉNEK VISSZAIGAZOLÁSA AZ EGY CÉDRUS LIBANONBÓL CÍMŰ KÉP ALAPJÁN

Az Egy cédrus Libanonból (úgynevezett Magányos cédrus) című festményen is megjelenik Csontváry „három gyógyfüve”.

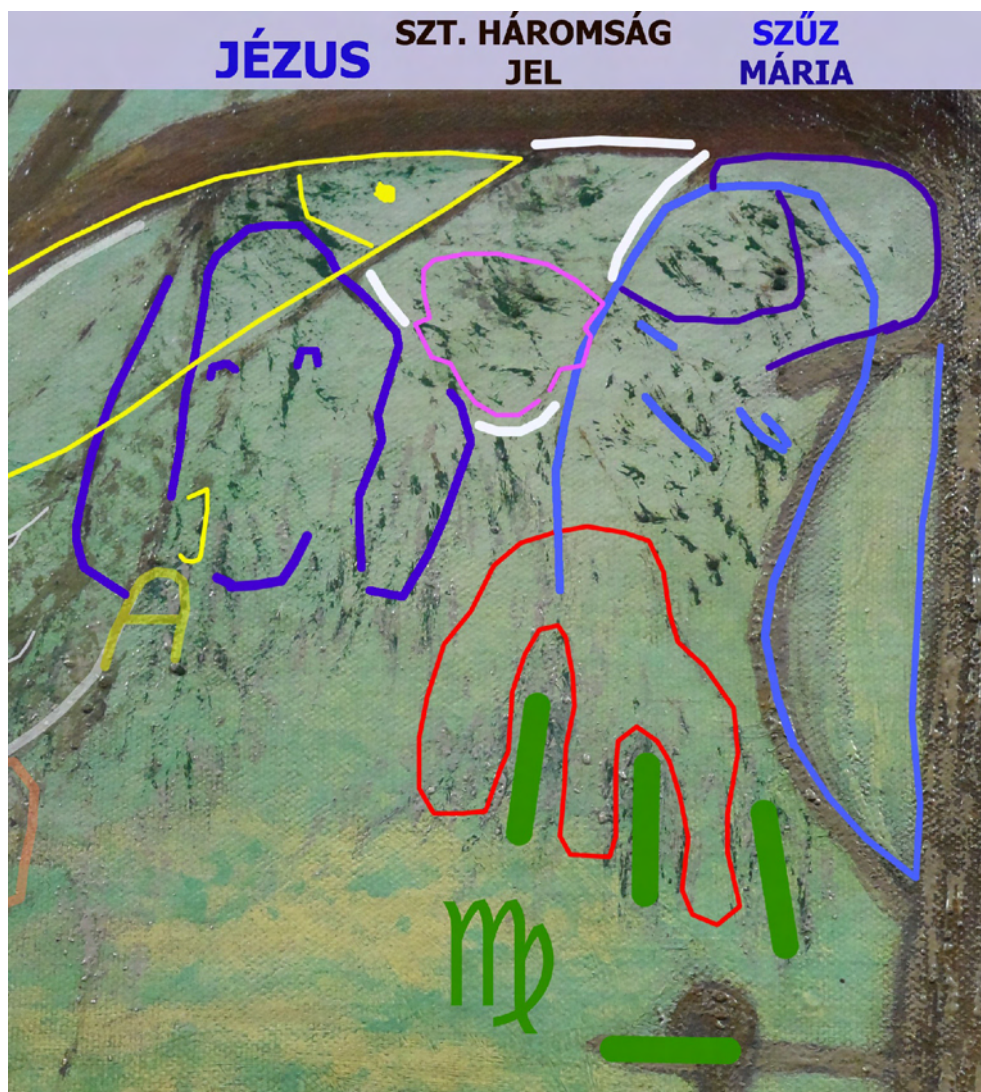
Egyik „gyógyfüvünk” a protestantizmus volt, amit Csontváry a „Mária kútja”-n az italáldozattal emelt ki. Említettük, hogy erre van egy utalás a Parkrésztlet című képen, ahol a fatörzsön a kiszögeezett wittenbergi cédulát látjuk. Az M/17. ábra a „Magányos cédrus” felső-középső részét ábrázolja. Itt a törzs jobb oldalán szintén megjelenik a szög, a tőle balra futó ágon pedig Luther és Kálvin fejbrázolása tűnik fel a magyar ősvallás és az Újszövetség oldalán, mellyel szemben, a fa jobb oldalán a Skorpió kódú vallási térfél található. A jobb térfélen két Skorpió-képjel is el van rejtve. Az egyikhez tartozik a fa közepéről jobbra kihajló „hattyúnyak”, amit a „Háborús jelenet”-nél vizsgálunk majd részletesebben. Egy másik – fekvő – képjelet narancssal jelöltem be. Ennek „elmutató nyilas” szára alatt egy hal (=Halak) segédködként hívja fel a figyelmet az említett Halak és a Skorpió melletti harmadik vizes jegyre, ami a Rák. Ez a jegy ugyanis eléggé el van bújtatva, képjele egy olyan nyolcasból gazdálkodható ki, melynek egyik lyuka a fatörzs közepére eső rejtett arc orra, a másik luk a szája. A vallásreformerek feletti ágközben Csontváry lehajló szemöldökíves fejbrázolását látjuk (pirossal jelezve), ami szinte nyilként jelez előre egy – a Skorpió-térféltre benyomuló – offenzív fejsort. Ennek baloldali tagja egy Mérlegívbe íródó fejalak, ami ezen a

függőleges tengelyen és ebben a magasságban nyilván a kereszténységet (Újszövetséget) jelenti. Ferdén folytatásába esik a „Rák-fej”, ami a szeretetvallásokra utal. A kereszténységen kívül ide tartozónak tekinthetjük a szív-ágba rejtett Nap és Hold motívummal megjelenített ősvallást is, ami ugyanezen a függőleges tengelyen jelenik meg. Ez a fej már valamelyest kiszorítja a Skorpiót a fa középvonalából. A sorozat harmadik eleme egy háromszögfejű oroszlán. Ez a győzelem szimbóluma, így nincs kétség afelől, hogy arcának az a része, ami lefedi a lefektetett („két vállra fektetett”) Skorpió-jel felső szárát, Csontváryék győzelmét jelenti, hisz a „háromszögfej” hagyományosan a festőt jeleníti meg. A sárgával körvonalazott „Oroszlánra” ráerősít, hogy a cédrus tetejének jobb oldala egy rókafejen végződik (ezt már nem látjuk), ami a kép nagy zodiákusának Oroszlán-stációját hozza (a nagy zodiákus jegyeire itt nem térnek ki, egyébként a zárójeles Ikrek-szimbólummal jelölt negatív egér is a főzodiákus Ikrek-stációjára mutat).

M/17. ábra

Érdeemes megjegyezni, hogy a Skorpióval folytatott harchoz kapcsolható „ferde fej” (amit már a „Süvöltőn” is csíp egy skorpió) a „Fohászokodó Üdvözítő”-n is ilyen értelmű, és ezt a jelentését láthatóan továbbviszi a „Mária kútja”-ra (ott a Skorpió-támogatta Pilátussal szembesül), és a „Magyarok bejövetele”-re is (ez utóbbi esetben alighanem a törökkori harcokat jeleníti meg kronológiai helyzetéből és az iszlám szintén Skorpió-kódjából eredeztethetően).

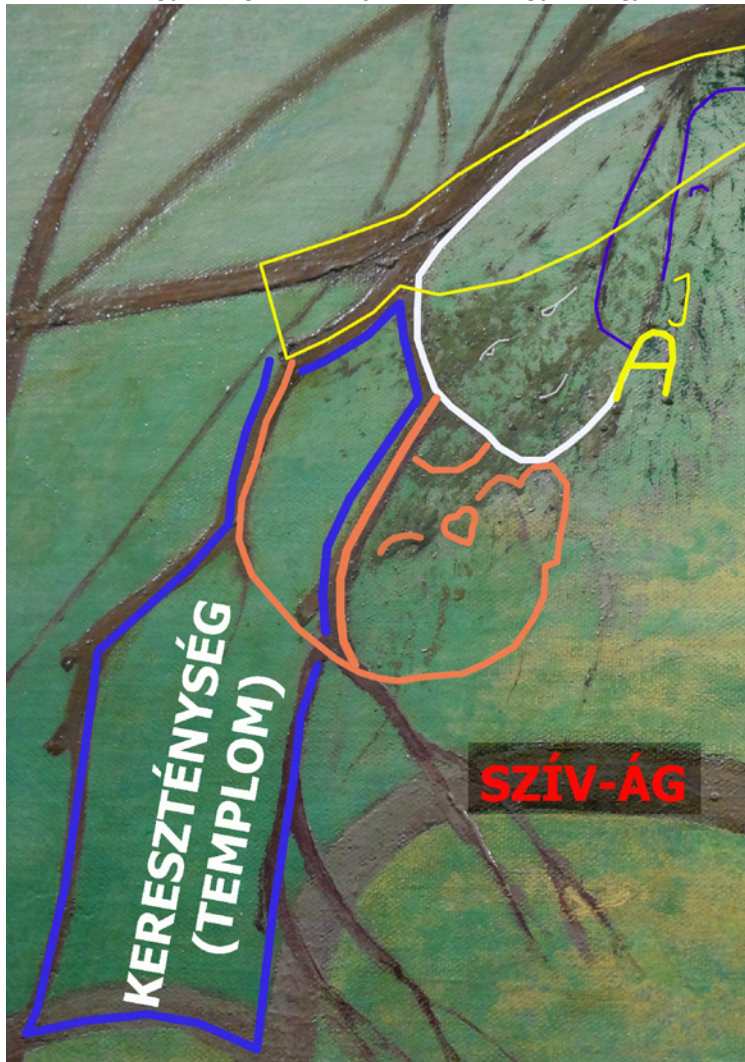

M/18.ábra

jelenítését a fejbrázolására ráfutó hal-motívum és egy J-monogram erősíti meg. A „J” alatt közvetlenül egy A-monogram látszik, ami a Jézus-fejvel összeérő Remete Szent Antalé lehet. A Szentháromságban még a szentlélek is az Atyához vagy az Atyához és a Fiúhoz kötött patriarchális eredetű fogalom, de Mária jelentőségét a Csontváry-képen az jelzi, hogy a Szentháromság-jellel és Jézussal egy sorban két alakban is megjelenik. A nagyobbik fej ráadásul a sor legnagyobb

A győztes Újszövetség és az abba eső protestantizmus mellett harmadik „gyógyfűként” a Mária-kultuszt említettük, amit a „Mária kútja” szinte alanyi módon hoz. Mária különleges státusza azonban a „Magányos cédrus”-nak nevezett képen is kódolva van (lásd az M/18. ábrán). Lutherék alatt (időben visszafelé) a „szög”-től balra futó ág alatt egy fehérrel körvonalozott háromszög-motívum sejlik fel, középen nagy szemmel. Ez a Szentháromság jele. A Szentháromság mindeneke előtt Jézus alakját emeli be az Isten-fogalomba, és csak itt, a cédrus bal oldalán értelmezhető, minthogy a másik oldalon (az iszlámban vagy a judaizmusban) Jézus vagy csak próféta vagy csak hamis messiás. Jézus meg-

alakja, és egy jókora M-monogrammal, illetve Szűz-jellel is „alá van támasztva”. A Szűz-jel „viszszamutató nyila” a „világra kardot rántó” Skorpió fegyverének a hegye. Hasonló Máriára irányuló támadás a „Fohászkozó Üdvözítő”-n is látható. A cédrus-kép e részlete úgy is értelmezhető, hogy Mária a magyarság patrónájaként mintegy felfogja, védi a támadást.

M/19. ábra

hun-magyar legendáriumot hozó Csontváry-festményeken – szellemi (vallástörténeti) beágyazottságukon túlmenően – szinte hun-magyar történeti alakként jelenik meg.

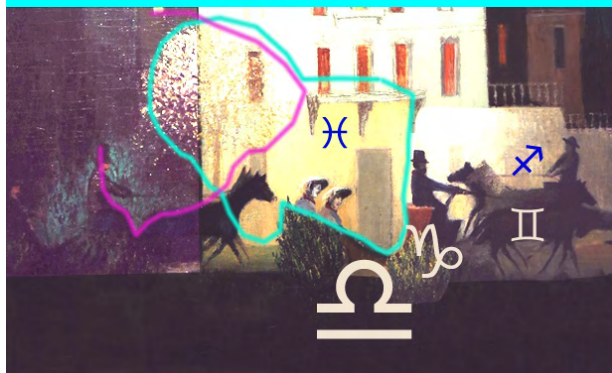
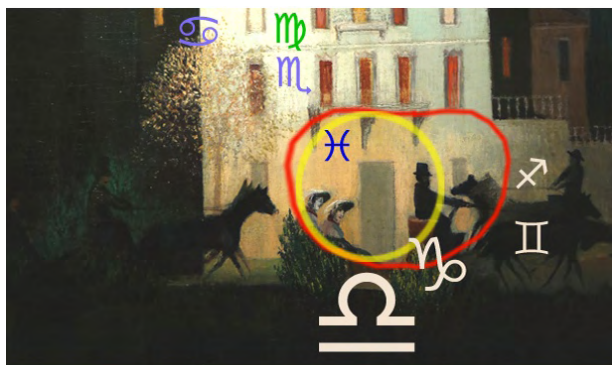
Érdeemes szemrevételeznünk a cédrus-kép remete-kettősét is. Az M/19. ábrán látható, hogy a Napot és a Holdat magába foglaló ösvallás-motívumba (szív-ágba) ereszti gyökereit egy késsel jelölt keresztény templom-forma (lásd még a H/9. ábrán). Ennek tornya Remete Szent Pál kapucnija, akihez „iker-szentként” csatlakozik a vele a sivatagban találkozó Remete Szent Antal (utóbbi alsó arcélénél egy A-monogram is látható). A „Magyarok bejövetele”-n az ösvallás-Jézus-Mária-Remete Szt. Pál-Antal sorral indul a magyar vallás- és üdvtörténet, ott remete Szent Pált még jobban egyértelműsíti az őt – legendája szerint etető – holló. A „bűnös rómaiakkal” egyezkedő Szent István sem itt, sem ott nem szerepel. A két makulátlan életű anakoréta szent kerül a helyére, de beillesztésüknek lehet egy másik oka is. A hun-magyar őstörténet Csontváry-féle verziója szerint, amit a „Tekintélyben” ír le, eleink 1500 év előtti őshazája az Antilibanon hegységénél lévő baalbeki áldozókő vidékére tehető, ami a festő korából visszszámolva az i. sz. 400 előtti időt jelenti. Szintén a közel-keleten (a hagyomány szerint Thébában) él a 341-ben elhunyt Remete Szent Pál, akit pálosaink elődjének tekintenek, és akinek ereklyéje a XIV. században hozzánk kerül, így Remete szent Pál és Antal a

SÉTAKOCSIKÁZÁS ÚJHOLDNÁL ATHÉNENBEN
REMETE SZENT PÁL ÉS ANTAL EMLÉKEZETE

S/1. ábra

Antal azonosítására a festő az Egy cédrus Libanonból című képen is az „A” monogramot használja. Hogy a mű a két szent emlékezetére írt képi rekvium, a lebukó fejalakokon kívül a zodiákus kódolásból is látszik. Az S/3. ábra alsó mezőjének jobb oldalán két szembefutó hintó és két lópár található, miközben a lábak feltűnő szimmetriát mutatnak. Ez egy Ikrek-jelenet, amihez a lovak révén a Nyilas jegye is társul. A Nyilas-Ikrek kód helyére a hintók mozgástengelyében a Tejutat helyettesítve azt látjuk, hogy a két szent fejalakja a leszületést vagy az elszólíttatást is jelentő Tejút-motívumra esik. A két eset közül itt a szentek halálára kell gondolnunk, nem csak a lefelé fordított fejek miatt, hanem azért is, mert Szent Antal fejét részlegesen átfedi egy Nap-Hold együttesre osztható Szív-alak, aminek a tetején egy taréj-motívum ismerhető fel, narancsos, tehát a piros taréj irányában elszínezett árnyalattal, és a Kakas a Halak megfelelőjeként a halálra utal.

A taréj ívei az erélykonzolok vonalából adódnak. A Csontváry-képek összefüggenek, ugyanis a szív-motívum közelében helyezkedik el a két szent az Egy cédrus Libanonból című képen, és a szív-motívum kereszténységet előző, ősvallási olvasata már a „Panaszfa”-képnél is felmerült.

Vegyük számba a képen elrejtett jegyeket! Az épület jobb felső sarkánál egy kutyafej látható (ezt az S/2 ábrán sárgával körvonalaztam), ami a Kost adja. A Bika hiányzik. Az Ikreket a kettős lópár jeleníti meg, a Rákról már beszéltünk. Az Oroszlán hiányzik. A Szűzet a második emeleti ablakhármas alatti „szűkített”, a Skorpiót az első emeleti ablakhármas „bővített” erkélyalapja adja a háromlábú képjelek nyilának helyzetére utalva, a láb-szerepű ablakhármasokkal együtt. A közéjük eső Mérleget a hintó jeleníti meg, ami hagyományos Mérleg-kód. A Nyilast a lovak hozzák, a Bakot a kocsibak. A Vízöntő valószínűleg nincs kódolva (vagy gyengén kódolt, ha a taréj harmadik, de már a Hold színterületére eső, bizonytalanabb ívét is beszámítjuk). A Halakról már beszéltünk (az a taréj íveiből, azaz a Halak-analóg kakasból értelmezhető). Összesítve, a **Bika** és az **Oroszlán**, de valószínűleg a **Holló** (=Vízöntő) is hiányzik. Ez viszont megerősíti, hogy a kép Remete Szent Pálról és Antalról szól. A **Bikából** kinéző, a legenda szerint Szent Pált **etető hollóval** a „Magyarok bejövetele”-n találkozunk (az evés a Bikához tartozik). Legendája szerint Pált Remete Szent Antal temeti el, de a gödröt két **oroszlán** kaparja ki, amivel megkapjuk a harmadik hiányzó jegyet, az **Oroszlánt** is.

S/3. ábra

Végül kitérnék a kép felső részének színszimbolikájára, amit a Megkötöm lovamat című magyar népdal első versszakával szemléltetnék:

*„Megkötöm lovamat piros almához,
Megkötöm szívemet gyöngye violámhoz,
Lovamat eloldom, mikor a Hold fölkel,
De tőled, violám, csak a halál old el.”*

A versszak első fele egy egyszerűbb olvasatban az életről, ezen belül a születésről és az élet generációs továbbadásáról szól, amit az alma révén a Naphoz köt (első sor – fa→Nagy fa→Tejút →leszületés; második sor – párválasztás), a szöveg második fele a halál megjelenítése, és azt a Holdhoz rendeli. A Napot az alma szimbolizálja (gondoljunk a Nartok almája című mondára), a Hold pedig a magyar nyelv ősgyökösségének köszönhetően igen hasonlít a holt szóra (harmadik sor), amire a halál rímel rá a negyedik sorból. Végül is egy Nap-Hold=élet-halál allegóriáról van szó.

Képünkön az ég megjelenítése valószínűleg ugyanezzel a Nap-Hold szimbolikával jelzi az életből a halálba való átmenetet. A jobboldali, rózsaszín árnyalat ugyanis a pirkadatot és az alkonyt is hozhatná, de a Hold-ciklus sötét időszaka (a tulajdonképpeni fizikai újhold) után megjelenő keskeny holdsarlóval a Hold kap erőre a Nappal szemben. Ez azt jelenti, hogy a halálhoz köthető Hold veszi át az uralmat, vagyis a kép az elszóllítatásról szól.

ALLEGORIKUS JELENET

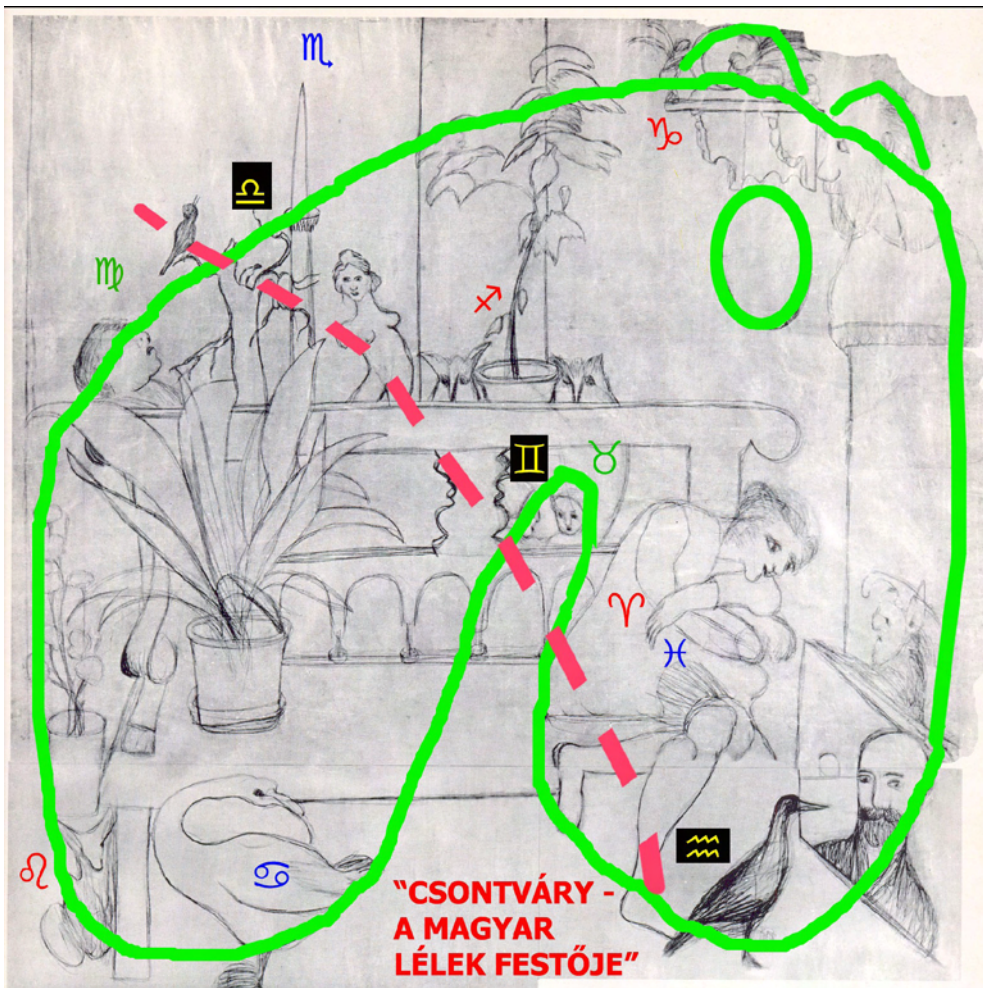
Kiindulási anyagot keresve az eltűnt „Magyarok bejövetele”-hez, egy újságcikkre találtam, ahol szó volt a szénkarton egy olyan pausz elődjéről, ami sokáig a pécsi Csontváry múzeumban volt látható. Gondoltam, ha ez valamiféle hű másolat, a fennmaradt rossz minőségű fotó mellett talán az is adhat további támpontot, és keresni kezdtem a kapcsolatot a cikkben nyilatkozó Czako Ferencsel, a múzeum egykori főrestaurátorával. Kaptam egy anyagot **Új felfedezések Csontváry kései rajzain** címmel, amiből kiderült, hogy tényleg volt egy pauszrajz „Kompozícióterv, figurákkal, állatokkal” névre keresztelve, de ez egy régebbi „Magyarok bejövetele”-nek, egy régebbi változatnak lehetett az úgynevezett kopírozó pausza, illetve az ehhez használt pauszok közül is csak egy. Így ezt nem tudtam használni a „nagy változat” szimbolikai elemzéséhez.

A/1. ábra

Azért alaposan áttanulmányoztam Czako Ferenc igen érdekes cikkét, és amikor abban az „Allegorikus jelenet”-hez értem, szinte döbbenettel olvastam a főrestaurátornak azt a megállapítását, hogy a számos helyen közölt mű hiányos, és a teljes változat előállításához ahhoz még „höz kell ragasztani” alulról két másik rajzot – a Róka és hattyú, illetve az Önarckép rigóval címűeket –, még hozzá tükrözve. Ennek a műnek (az „Allegorikus”-nak) az értelmezésével ugyanis többször próbálkoztam, eredménytelenül. A Czako Ferenc által összeállított – vagy inkább helyreállított – szénrajz viszont könnyedén elemezhető volt, néhány perc alatt felraktam rá a körbefutó zodiákust. Egy jegyet tévesztettem ugyan, így a gyanúsan kacskaringós jegykiosztás

nyomán a jegyeket a jellemző körvonalak mentén összekötve egy kissé „becsípődött” lófej állt elő, de ezt hamarosan korigáltam, sőt a tévesztés jól is jött, mert arra gondolva, hogy a „becsípődés” valamilyen kantárrészlet (pofaszíj stb.), keresni kezdtem a kantárt, és részint meg is találtam, tehát hamarosan összeállt egy kantárszáras lófej sziluettje, amit már csak értelmezni kellett, összefüggésbe hozva azt a kép más motívumaival.

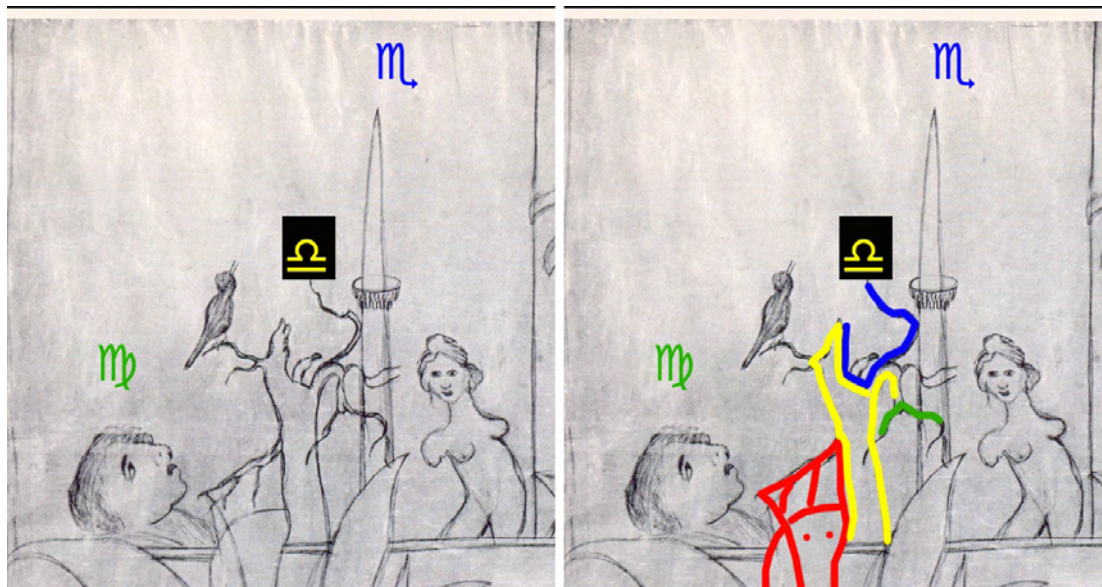

A/2. ábra

Kezdjük a körbefutó zodiákus meghatározását a „hattyúval”. A magyar szimbolikai ABC-ben Gólyát ismerünk, de népmeséinkben és a Pap Gábor által elemzett kazettás templommennyezeteken a Gólya szerepében a fiókáit (még az idegeneket is) saját vérével tápláló, magába csípő pelikán fordul elő az anyai önzetlenség és önfeláldozás megtestesítőjeként. A Gólya az anyaszerepű Rák megfelelője, mint ahogy a pelikán is. Az A/2. ábra kérdéses madarábrázolásához tehát joggal rendelhetjük a **Rák** jegyet, annál is inkább, mert tőle balra ott látjuk a rókát, ami az **Oroszlán** jegyét hozó szimbólumként

pont a következő zodiákus stációt adja. Ha eddigi gondolkodásunk helyes, akkor az óramutató járása szerinti irányban a **Szűz** valamilyen megjelenítőjének kell következnie. Ott látjuk a pad karfája felett medvearcú lányként, hosszú, tompa orrával (Medve=Szűz), fekvő helyzetben, kezében a boldogság madarát tartó ággal, ami a Skorpiót jelző oszlopszerű motívumra mutat.

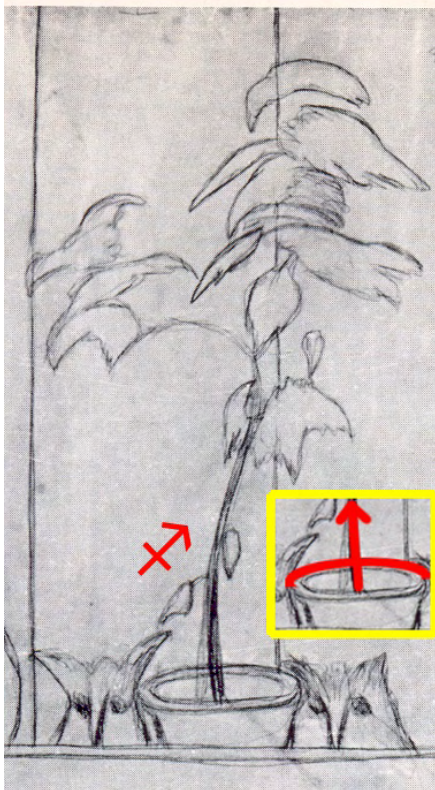
Mi lehet ennek a jelenetnek az értelme? Az A/3. ábrán baloldalt, alul látjuk a Szüzet megjelenítő lányfejet. A következő jegynek a **Mérlegnek** kell lennie, ami részint az ábra közepén felfelé nyúló kézben tartott ágakból rajzolódik ki. Ennek a csillag alakú ágrendszernek ugyanis két olyan alsó ága van, ami egy kétkarú mérleg tányérjainak nézhető. Az egyik „tányér” a lány feje és karja között látható, és alatta egy szembenézetű sárkány körvonalai rajzolódnak ki (pirossal körvonalezva), ami megint csak a Mérleget hozza (Mérleg=Sárkány). Maga a felfelé mutató kar is egy sárkányformát rejt, amin a lehajló kisujj a sárkány mellső lábának felel meg (sárgával körvonalezva). Ennek „negatívjaként” felülről lefelé is értelmezhető egy sárkányfej (kékkel jelölve).

A/3. ábra

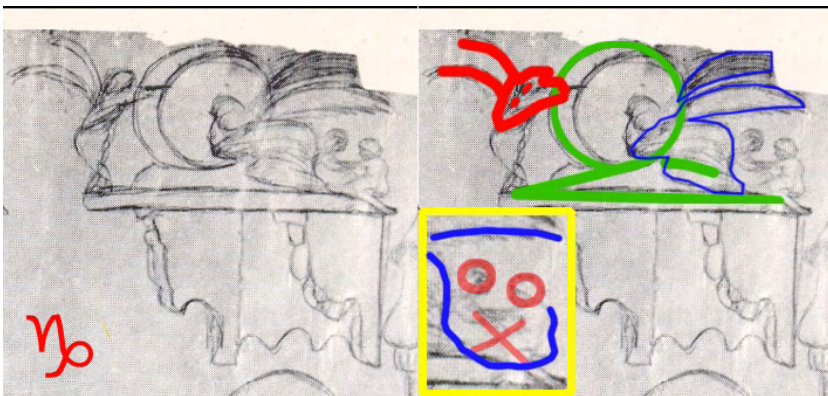
A másik „mérlegtányért” zölddel jelöltem. A Mérleg tehát meglehetősen gazdagon kódolt. A soron következő **Skorpiót** megjelenítő „toronyhoz” a következő meggondolásokból juthatunk. A Skorpió uralkodó bolygója a Mars, a legfőbb hadúr és katona, melyet gyakran jelenítenek meg karddal vagy tőrrel. Tornyunk valamelyest ezekre is emlékeztet. Másodszor, a Skorpiót a legszenvedélyesebb férfi szerelmesnek tartják, a legférfiasabb szeretőnek, és erre az értelmezésre a torony-motívumnak van némi pajzán áthallása. Harmadszor, a képen látható toronynak mintha egy körerkélye lenne, amivel a minaretre és ezzel az iszlám rítusra utal, amiről tudjuk (a „Képmesék”-könyvben számtalanszor találkoztunk vele), hogy azt Csontvárynál vallási kódként a Skorpió jeleníti meg. Végül a Skorpió jelentést erősíti meg a toronyhoz jobbról hajló kezetlen-lábatlan nőalak is. A leghíresebb ótűrk eredetmondában a hős fiú kezét és lábát levágják, és a mocsárba dobják. Ott ezzel a motívummal a Halak vizes jegye van megjelenítve, mert a halnak se keze, se lába. De ugyanez a helyzet a kígyóval is, márpedig a Kígyó a Skorpió keleti megfelelője. Így ez a nőalak a Skorpió-jelentést támogatja, de látni fogjuk, hogy más szerepe is van. Ami a Skorpió-motívum csúcsára néző szüzet illeti, nem árt tudnunk, hogy a Szűz a legtipikusabb életút-kódolásban a házasság előtt állót jeleníti meg, legtipikusabban nőként, utána jön a házasságot is jelentő Mérleg jegye – mintegy a következő életút stációként –, amit meg a Szűz „párjaként”, egyfajta férfitartnerként követ a Skorpió. A Mérlegre szimmetrikus két jegy tehát egy házassági mikrotörténet két szereplője, a szimmetriatengely meg maga a házasság, így ez a három jegy erősen összefügg. Csontvárynál ez úgy is megjelenik, hogy a szűz mintegy vágyakozva tekint a férfias Skorpióra, miközben szeme előtt a boldogság kék madara lebeg. Meg kell hogy jegyezzem, hogy A kék madár című híres mesejáték (1908) szerzője Maurice Maeterlinck Csontvárynak a magyar értelmiség által is ismert és méltatott kortársa volt, aki a szimbolista drámaírás megteremtője, és 1911-ben Nobel-díjat kapott, tehát a boldogságmadár-motívum vélhetően tőle vett metaforaként-allegóriaként került a szakirodalom szerint 1914 körül készített képre.

A Skorpió folytatásában a **Nyilasnak** kell feltűnnie, és valóban, a „toronytól” jobbra meg is jelenik egy cserepes növényként (A/4. ábra).

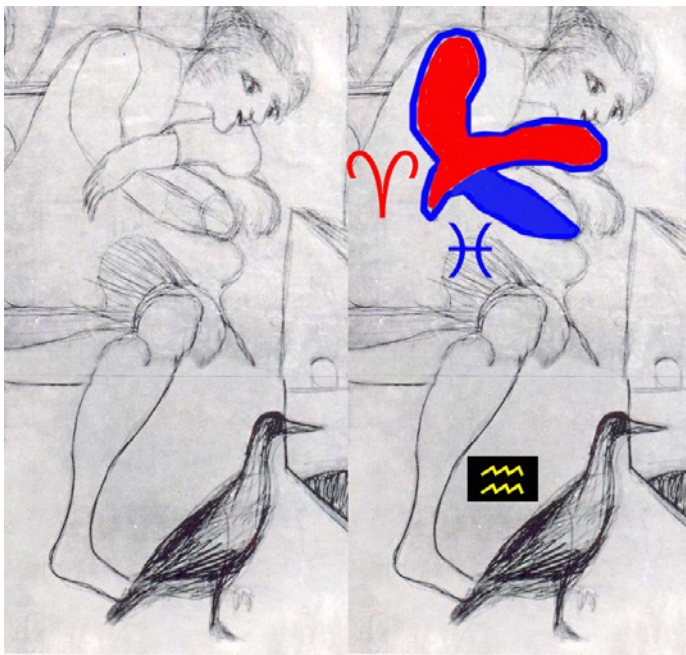
A/4. ábra

A Nyilast a cserép íjszerű felső íve („íj”), és a cserépből kinövő nyíl szerepű szár (növény) adja. A cserép mellett két bagolyfejet is látunk. Minthogy a Bagoly az Ikreknek felel meg, a két bagoly mint „ikerbagoly” igen szellemesen, megerősítve hozza az Ikrek jegyét. A Nyilas az Ikrekkel viszont egy tengelyre esik, és a szakrális-népi szimbolikában leggyakrabban erre kódolják a Tejutat, amivel a Nagy fa is egyenértékű szimbólum. Így növényünk egyben a Nagy fa szerepét is játssza, sőt, mivel középtájon észlelhető rajta egy (vagy akár több) madár is, szó lehet a Tejútal, illetve a Nagy fával analóg Madarak útjáról is, vagy az ezekből összeíródó ismert „madaras-életfás” világmodellről is.

A/5. ábra

Sorrendben haladva a **Bak** következik, amit a kép jobb felső részén látható konzolos virágtartó jelenít meg. A bak is egy tartóféleség (alátámasztás), lényegében itt is erről van szó egy konzolos, derékszögű kivitelben. De a tartó lapján megjelenő díszítményekben feltűnik egy kecskefej sziluettje (kékkel jelölve), ami közvetlenül jelzi a Bakot, emellett a lap jobb szélén egy nevezetes tibeti szerelmespár/halálfej (koponya) ábrázolást látunk, ahol a koponya mint „csont” megint csak Bak-jelző (ezt sárga keretben kinagyítva is hozom). De a tartó lapja és a felette lévő körablakból (?) is összerakható egy feje tetejére állított Bak-jel a „kék kecskébe” íródó Bak-farokkal, és akár további kecskemotívumok is kimutathatók (egyet pirossal körvonalaztam). A Bak-jelentés egyébként folytatható a képen a Csontváry-fejszobrot tartó posztamensre vetítve is, sőt, akár a festményen feltűnő Csontváry-arcig is, mivel a névben szereplő csont motívuma a hagyományban az élettelen anyag más megjelenési formáival együtt (jég, szikla, kő) szintén a Bakhoz, az életet nélkülöző téli természet jelzőjéhez tartozik. A **Vízöntő** annak egyik holdháza, a Holló révén van jelen (A/6. ábra). Innen persze az is látszik, hogy a képbe bedolgozott munka Őnarckép rigóval címe nem helytálló, és azt nyilván nem Csontváry adta a képnek, hisz ő, aki pontosan ismerte és következetesen használta a magyar szimbolikai ABC-t, a Vízöntő pozíciójába nyilván nem tett rigót, ami nem is szerepel a holdházak és más egyenértékű szimbólumok között, arról nem beszélve, hogy ezt ő sem szánta külön képnek, aminek külön címet kellett volna adnia. Czákó Ferenc szerint a két kisebb részlettel a festő csak megtoldotta a szabványos 1,5 m szélességű felső pauszot, és a főrestaurátornak ezzel a felfedezésével nem nehéz egyet érteni.

A/6. ábra

A z A/1. vagy az A/2., sőt az A/6. ábrán is jól látszik, hogy itt egy rigónál jóval nagyobb madárról van szó. A soron következő két jegyünk a Halak és a Kos. Ezt a két jegyet számos hagyományos ábrázolás összevonja, kiemelve, hogy a ciklusvégi **Halak** (a Vég jegye) mindig a Kezdet jegyével, a **Kossal** indít egy új ciklust, és így a természeti vagy az arra épülő szimbolikus ciklusok legfontosabb pontját képezik. Az A/6. ábrán is ezt látjuk, ugyanis a festményt (rajzot) a hollóval együtt néző nő két karja mint keresztező motívum a Halak képjelének ismert megjelenítője (késsel körvonalazva), ugyanakkor ebbe a motívumba egy V-jel is beleíródik, ami a Kost hozza. Figyeljük meg, hogy az eddig nagyjából körbefutó zodiákus jegy sorozat itt hirtelen a kép belseje felé kezd tartani. Ebből az gyanítható, hogy nem egyszerű körmotívumról van szó, hanem a jegyek egymásutánisága esetleg kirajzol valamit.

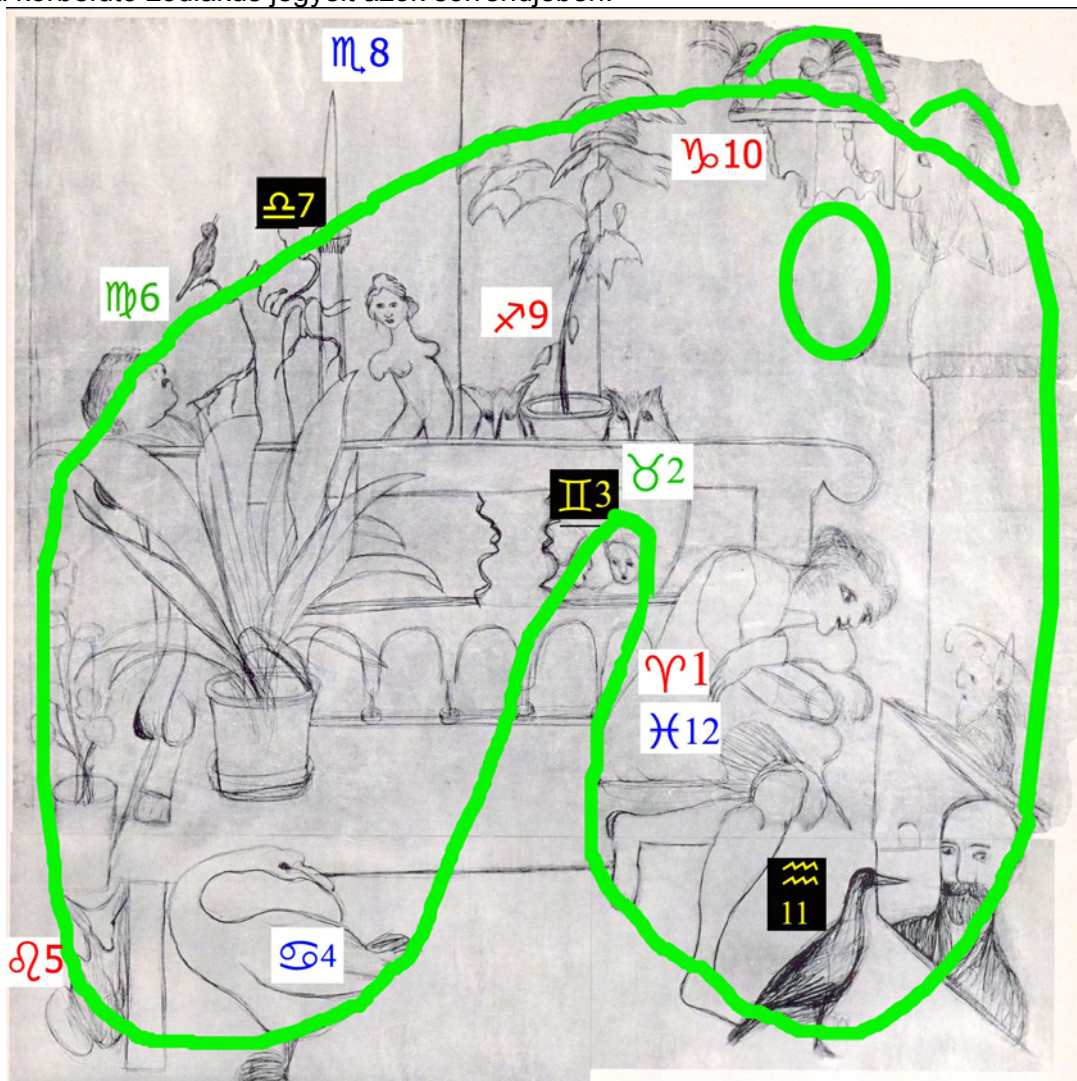

A/7. ábra

A kép közepe felé haladva találjuk meg a következő jegyet, a **Bikát**, ami egyúttal az **Ikre** megjelenítésének is a része. Először ezt tévesztettem el, mert a kép jobb alsó-középső részén az önarcképet hozó festmény felett megjelenő „szarvas” fejábrázolást gondoltam Bikának. Jobban szemügyre véve az tűnt fel, hogy a fején nem szarv, hanem festőpaletta van, a füle helyén meg ecset. Az A/7. ábrán látjuk a Bika megjelenítését.

A jobboldali gyerekarca köre és a sapkájába íródó két befelé hajló ív hozza a Bika képjelét. Ezzel kapcsolatban megjegyezném, hogy szemben a képen látható stilizált Bika-jellel, a hagyományos Bika-ábrázolásokon a szarv nem kifelé hajlik, és nem is „inflexiós” (S alakú), hanem szigorúan befelé hajló, mint itt, vagy mint mondjuk a híres Csontváry-önarckép kalapvonalában. A hajlat iránya ugyanis tendenciát fejez ki. A Kosnál a szarv még „kitörő” és a környezet felé tartva azt veszi birtokba, alakítja át robbanásszerűen. Az önző Bikánál már maga felé hajlik. Még később – az anya-jelentésű – Ráknál már „ölelő”, ráhajló elrendezést mutat. Az ábránkon kapcsolatban (beszédben) lévő két gyerekarca természetesen az **Ikreket** adja, a felettük lévő baglyokkal együtt.

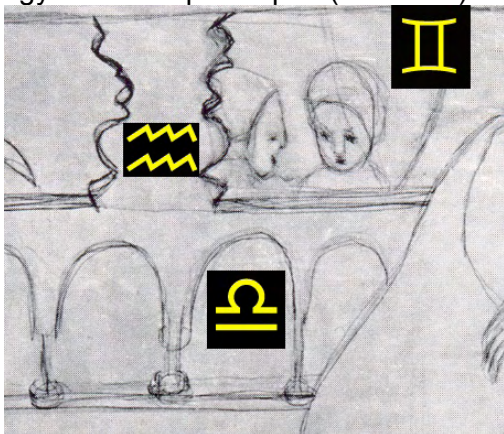
Ezzel körbe is értünk a kép fő zodiákus körén, a „körbefutó” zodiákuson, és hozzáláthatunk a mellékjegyek felkutatásához és a képi történet (jelen esetben inkább lírikus tartalom) értelmezéséhez, azaz Csontváry fogalmaival élve, a „háttérre” felrakhatjuk az „élő távlatot” (látlatot). Kössük össze a körbefutó zodiákus jegyeit azok sorrendjében!

A/8. ábra

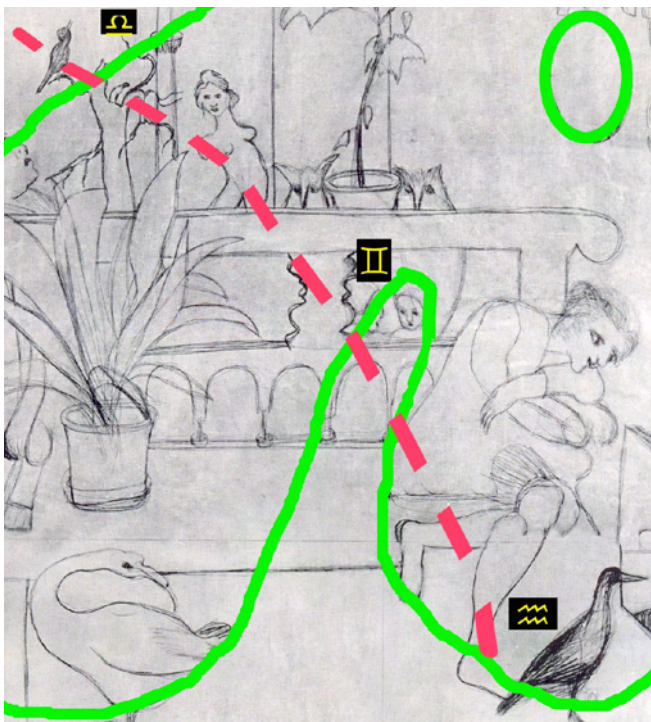
Ezt az A/8. ábrán egy zöld vonallal végeztem el. A szemléletesség kedvéért minden jegy mellé odaírtam a tavaszponttól (a Kostól) számított sorszámát is. A láthatóan ló alakú körvonalhoz érdemes hozzávenni a konzolos tartó alatti tükröt, ami a ló szemét adja, és a posztamensen nyugvó Csontváry-fejet, illetve a Bak-hurkot – mint a ló két fülét. A vonal megrajzolásakor érdemes bizonyos elemi motívumok körvonalához vagy jellemző pontjaihoz igazodni. Ilyen a pelikán tompora, a szűz szeme, a minaret erkélye, a „Nyilas-fa” bal ágának teteje, a konzol lapja, a szobor-Csontváry nyakvonala, a posztamens jobb széle, a festmény-Csontváry jobb arcéle és gallérja, a

Holló lába, farka, és a nő két lábfeje, az „ikrek” jellemző vonalai. A jegyek összekötésével kiugrasztott nagy lófej az egész képet befutja, tulajdonképpen azt a szerepet játssza, mint a más Csontváry képeken megjelenő „fő jegy”. Ez legtöbbször a Bak, de a Baalbek esetében a Kos, a Tavasz Mosztárban képen a kettő kompozíciója, és olykor más is lehet. Esetünkben a Nyilast adó Lórol van szó, ami Csontvárynál, de az általános mundán-asztrológiai gyakorlatban is magyar etnikai kód. Az ábrázolás még azzal van finomítva, hogy rajta a kantárszár is kódolva van – a körbefutó zodiákus levegős jegyeivel –, amire egy külön levegős „pótjegytorlódás” hívja fel a figyelmet a kép közepén (A/9. ábra).

A/9. ábra

A körbefutó zodiákus Ikrek jegyét megjelenítő két gyerekarc (az Ikrek a leggyakoribb életút kódolásban a csecsemőkor és a klasszikus gyerekkor közötti „leváló” időszak megfelelője) alatt a padnak egy olyan háttámla-része fut, melynek áttörései a Mérleg képjelének ívét hozzák, ami már a második levegős jegy. Ezen az ívsoron egy olyan oszlop áll, ami szabálytalan „hullámzásával” alighanem a Vízöntőt, a harmadik levegős jegyet adja. Amúgy a Vízöntő képjele is egy kettőzött hármashullám, de az oszlop alakjával némileg az Ikrek képjelét is hozza, és alul még egy kisebb Mérleg-ív is felismerhető benne. Ebből az gyanítható, hogy ez egy fontos hely, és valóban, itt érdemes áthúzni a kantárszárnak azt vonalát, ami lényegében a körbefutó zodiákus levegős jegyeit köti össze.

A/10. ábra

A láthatatlan kantárszár a „boldogság madarán” át indítható, és azt a szűz virtuálisan markolja is. Ez a csomópont a körbefutó zodiákus Mérleg-komplexumának a kiindulópontja. A kantárszár ezután a kezetlen-lábatlan „torzó-nő” testének ívét követi, vagyis ez a motívum egy vezető idom szerepét is játssza. Innen a vonalat a hullámos oszlop közepén húzhatjuk tovább, majd az ülőlap, a háttámla és a nő körvonalának találkozása adhatja a következő pontot. Végül a nő jobb lábfejének és a hollónak a találkozása adhatja a zablagyűrű helyét, ahová a kantárszárat bekötik.

A kép mondanivalójának magva sejthetően abból a Csontváryt ábrázoló festményből adódik, amit a nő és a holló is figyelemfelhívóan néz. Hogy ebben a szereplőhármásban maga Csontváry a közös pont, az kiderül a nő jellegzetesen csontvárys, lehajló szemöldökívéből és a madár szerepeltetéséből, amiben szintén ő búvik meg. A „Képmesék”-könyvben számtalan

madaras önábrázolást láttunk a festőtől. Figyeljük meg, hogy az így kiemelt Csontváry festmény a ló orrának, kilégzésének a helyére esik, tolakodóan átszelve a zöld körvonalat, és a perspektíva miatt a kilégzés irányára íródik (jobbra-lefelé mutat). Azt az érzetet kelti, mintha a ló magát a képet, illetve a rajta ábrázolt Csontváryt „lélegezné ki”. Ez azért fontos, mert a tradicionális képírásban ennek jelentése van. Ahogy egy fejbe rajzolt motívum hagyományosan az ott képződő gondolatot testesítheti meg (ilyet láttunk a „Tarpatak”-kép Emeséjénél, illetve a „Selmecen” Podjebrád fejében), vagy a szájból kijövő motívum a „beszéddel, igével teremtést” jelentheti, a lélegzetre írt képi ábrázolás lelki vonatkozásra, például lelki teremtésre, tartalomképzésre utalhat, ami már a lélegzet és a lélek szavak rokonságából is sejthető. Ha összerakjuk a ló etnikai jelentését, azaz a „magyart”, Csontváryt (alanyként) és festői minőségét (állítmányként), amit az jelez, hogy nem közvetlenül (alanyi módon) jelenik meg a legfontosabb helyen, hanem festményként, miközben a festmény felett közvetlenül egy palettás, ecsetes festőként is látható, és azt a mozzanatot, hogy a „lélek helyén áll”, a képírásból a „**Csontváry a magyar lélek festője**” mottószerű mondatot rakhatjuk össze.

Végül, a kép oldalméreteiről annyit jegyeznék meg, hogy a Czako Ferenc által megadott 183x191centiméteres érték a 91-es és a 19-es Metón-szám többszörösét igen csekély, kb. fél-fél százalékos hibával közelíti, tehát a Csontvárynál szokásos méretképzésről van szó.

TÉVEDÉSEK VÍGJÁTÉKA

A Csontváry-képek felelőtlen, túl nagy szabadságfokú elemzéséből töméntelen félreértés adódik. Jószerével a teljes eddigi elemzési gyakorlat ebben a gyerekbetegségben szenved. Gyekszem tartózkodni „elődeim” megállapításainak tételes kritikájától, de a baklövések olykor olyan már-már szinte mulatságos formát öltenek, ami valójában elszomorító. Ilyen például az „Allegorikus jelenet” értelmezése Pertorini Rezső Csontváry patográfiája című könyvében, ahol a medve-nőt, de a Csontváry-portrét néző kiskosztümös, enyhén kontyos nőt is férfinak nézi.

A Szüzet megjelenítő medve-nőről a következőt írja:

„...az elszáradt ágakon egy kismadár látható, arra szegezi megtört tekintetét a szarkofágban fekvő férfi. Majd egy gyertya tűnik fel...”

A szerzőnél a nő férfi, a jól látható padtámla szarkofág, és a gyertya se nagyon állja meg a helyét, hogy itt milyen motívumok jöhetnek számításba, tisztáztuk.

Nézzük a portrét néző nő jellemzését (a teljes képen az is látszik, hogy a szerző által férfinak tekintett szereplő szíves harisnyát visel ...):

„A kép jobb sarkában egy másik férfialak görnyed, kezei deformáltak, egy nála kisebb ördögfülekkel ellátott törpe alak előtt térdel. Ez az alak lehet maga az ördög, vagy a sokat emlegetett kereskedő, aki kapzsiságra, az anyagiak hajszolására tanítja az embereket.”

Ahogy a férfi, úgy az ördög (kereskedő) is nyilvánvaló félreértés. Utóbbi se nem ördög, se nem kapzsi kereskedő, hanem maga Csontváry, aki a Csontváry-portrét és a Csontváry-szobrot köti össze egy függőleges kompozíció részeként. Rá is van telepítve a festmény (vagy rajz) hátuljára-tetejére, de ecsetfűlével és paletta-sapkájával (ilyen a „Selmec” rejtett önarcképénél is előfordul) nem a képmást vagy a szobormást, hanem magát a képmást létrehozó festőt adja, a „Csontváry a magyar lélek festője” megoldásmondat állítmányaként (az alany a képen látható Csontváry).

Az effajta tévedések jobb esetben ártalmatlanul mulatságosak, de a félreértett tartalmat a szerző olykor sajnos szakmai következtetésekre is használja. Idézném egy kétes eszme-futtatását

a „Mária kútja”-val kapcsolatban:

„Másik furcsasága e festménynek, hogy dicsőíti a nőt, azt, akiben a festő csalódott, és akitől majdnem egész életében aszketikusan távol tartotta magát. A nőalak itt is szőke, magas, hasonló ahhoz, amely a különböző Csontváry-képeken újra és újra megjelenik, és amelyek közül talán első az „Ablaknál ülő nő”. Lehet, hogy róla van szó, Csontváry szerelméről, aki életének titkolt Beatrice-szerű alakja volt.

Nem véletlen az sem, hogy a festő éppen ezt a képet nem akarja kiállítani Pesten, visszaemlékezéseiben sem szól róla, pedig itt minden nagyobb festményével sokszor nagyon is részletesen foglalkozik. Talán attól fél, hogy a kép sokat elárul róla a közönségnek?”

Mária világos és egyébként Jézus vörös hajszerének is szimbolikai jelentése van, minthogy egyik a Holdhoz, a másik a Naphoz köthető a kép hétbolygó-rendszerében, tehát nem valamiféle pszichotikus vonzalomról van szó a szőke magas nők irányában. Ha mindenáron firtatni szeretnénk Csontváry nő-ideálját, érdemes megnézni, hogy a Hídon átvonuló társaság című munkáján milyen feleséget fest magának (H/2. ábra). A hölgy véletlenül sem szőke... (Még szerencse, hogy patológusunk figyelmét elkerülte a lógyerek a pólyában. Merthogy az miféle freudita elméletre fakasztotta volna...). Mária furcsállt dicsőítését nem is értem. Az meg, hogy Csontváry „nem akarja kiállítani a képet”, tárgyi tévedés, szerzőnk valószínűleg nem nézett utána (a „nagyobb festmény...” kifejezés egyértelműsíti, hogy itt a „Mária kútja”-ról beszél). A kép megsérült, azért nem lehetett kiállítani. Czákó Ferencről, a pécsi múzeum főrestaurátortól tudom, hogy a festék nem száradt meg, és az összegöngyölt vászon összeragadt. Nagyon is fontos kép a második legnagyobb területű Csontváry-festmény, amit – mint tisztáztuk – „soron kívül” festett és akart kiállítani a festő a párizsi kiállítást követő évben, szó sincs róla, hogy azt el akarta volna titkolni. Az sem állja meg a helyét, hogy a visszaemlékezéseiben nem ír róla, hisz a kép fő mondanivalójaként értelmezhető újszövetségi és protestáns beállítottsággal és a magyarságnak a Mária-kultuszhoz is kapcsolódó kereszténység előtti vallásosságával tele vannak úgy Csontváry írásai mint más festményei is, sőt ez a téma láthatóan központi szerepet játszik a festő gondolkodásában. Ennek felismeréséhez persze valós jelentésükben kellett volna értelmezni az alkotó műveit.

ZARÁNDOKLÁS A CÉDRUSOKNÁL LIBANONBAN A KÉP ÁLTALÁNOS FELÉPÍTÉSÉRŐL ÉS JELENTÉSÉRŐL

Z/1. ábra

Csontváry két talán legismertebb cédrus-festménye az Egy cédrusfa Libanonból (későbbi, nem Csontvárytól származó nevéen – Magányos cédrus) és a „Zarándoklás”-kép. Egy harmadik cédrus-kép az Áldozati kő Baalbekben. Csontváry írásait gondosan tanulmányozva kiderül, hogy a cédrus motívumának két-három fő jelentésével él, és mindegyik kulminál valamelyik képen.

Egyrészt látható, hogy a fával mint jó ideig növekvő, majd „terméshozó” élőlényel az embert állítja párhuzamba:

„...a fülemülét a bozótban rejtve látjuk s ha felmegyünk a magas Libanonba, a hatezer éves cédrusok otthonába, ott látjuk a háromezer éves hajadonokat türelmes pártában hajlongani s csak a negyedik ezredben gyümölcsöt termő koronával bontakozni” – írja a „Tekintélyben”. A „Zarándoklás”-képen ez az „emberszabású” olvasat többféle életút kódolásként jelenik meg, többek között egy egyszerű háromszakaszos emberi élettörténetként. A zarándoklásra mint vallási eseményre-rítusra utalhatnak ugyan a fa előterében felvonuló lovasok és a fánál táncot járó „szüzek” (hajadonok), de mint látni fogjuk, a zarándoklás rejtettebb és hangsúlyozottabb jelentése ezen a képen az életút bejárása. Az idézetben szereplő „hajadonnak” viszont egy érdekes áthallása lehet a „szűz” felé. A fa gyökerénél ugyanis nem csak a „szüzek kara” tűnik fel, hanem rejtve egy nevezetes „Szűz” is, fiával, Jézussal együtt. Mintha az ő szellemiségükben gyökerezne Csontvárynak a fára írt életútja...

A cédrus alakjának, pontosabban fejlődésének másik párhuzama a „nemzeti életút”. Két jellemző idézet a „Tekintélyből”:

„Csendes szerénységben él a cédrus, ezredekre kiható türelemmel – türelemmel kell élnie egy nemzetnek is, amíg a koronáját nem éri el.

Azt tudtuk, hogy háromezer évig a cédrus még nem cédrus, a negyedik ezredben bontakozik a koronája, s ezzel utat mutat a nemzeteknek a kitartásra”;

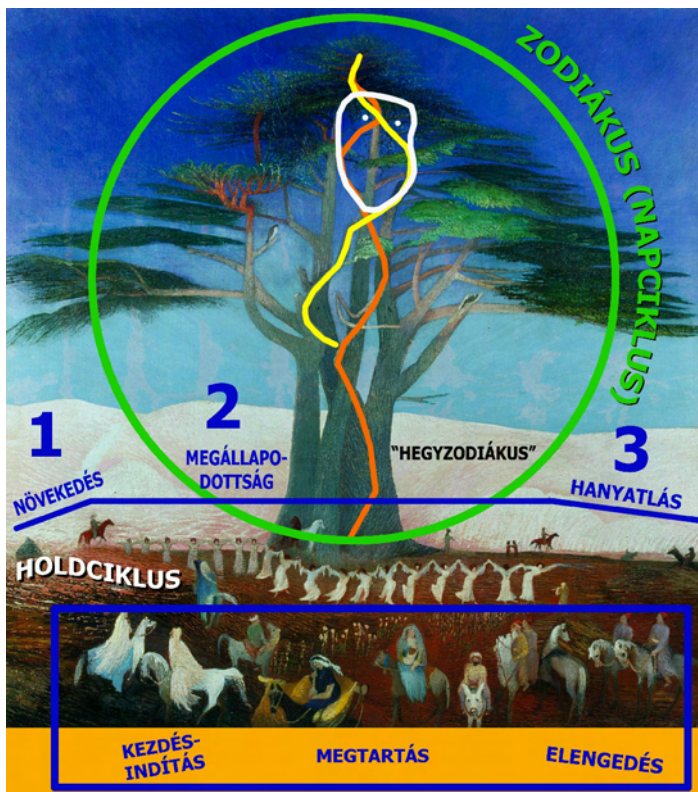
„Egy nemzet karakterének kidomborodása a cédrusokhoz hasonlít, ahol a harmadik ezredben a gyümölcsöt termő koronával bontakozik és csak az ötödik és hatodik ezredben pihenni vágyakozik”.

A cédrusnak ez a jelentése a másik ismert cédrus-képen, az Egy cédrusfa Libanonból címűn (a „Magányos cédrus”-on) kerül az előtérbe. Ennek a műnek a valódi tartalmáról komolyabb elemzés ezidáig nem jelent meg, ezért megemlíteném, hogy abban kimondottan a magyarság életútja van kódolva egyfajta nemzetkarakterológiai-vallási útkeresésként, de akár történetileg értelmezhető harcként is („De a gondviselés nem pihent, megfestette velem a libanoni öt-6 ezer éves cédrus fát, melynek egyik ága kardot ránt s fenyegeti a világot...”). Ezen a több vallási stációt bejáró, középutas magyarság a Skorpióra kódolt agresszív vallásokkal harcol.

Az Áldozati kő Baalbekben című festményen a nemzeti életutat megjelenítő libanoni cédrus össze van vonva a Csontváry-féle őstörténeti elmesélés földrajzi kiindulópontját adó antilibanoni áldozókövel („Attila-kövel”). A két fontos szimbólumot egy írásában mintha össze is kötné a festő:

„Menjünk fel a Libanon legmagasabb tövéhez, a hatezer éves cédrusokhoz, az élő bölcselőkhez, s elmélkedjünk ott a múltak történelmén. Lent az Antilibanon tövénél ott találjuk a világ legnagyobb kőkockáit, őseinktől emberművelődésünk ősi forrásait. Ez ősi munkákban él őseink halhatatlansága, halhatatlanságának az energiája és az istenimádásnak természetes komolysága. Magyarok, ha tudni akarjátok, kik voltak őseitek, kik voltak Attila élén a világhódítók (íme, lássátok).”

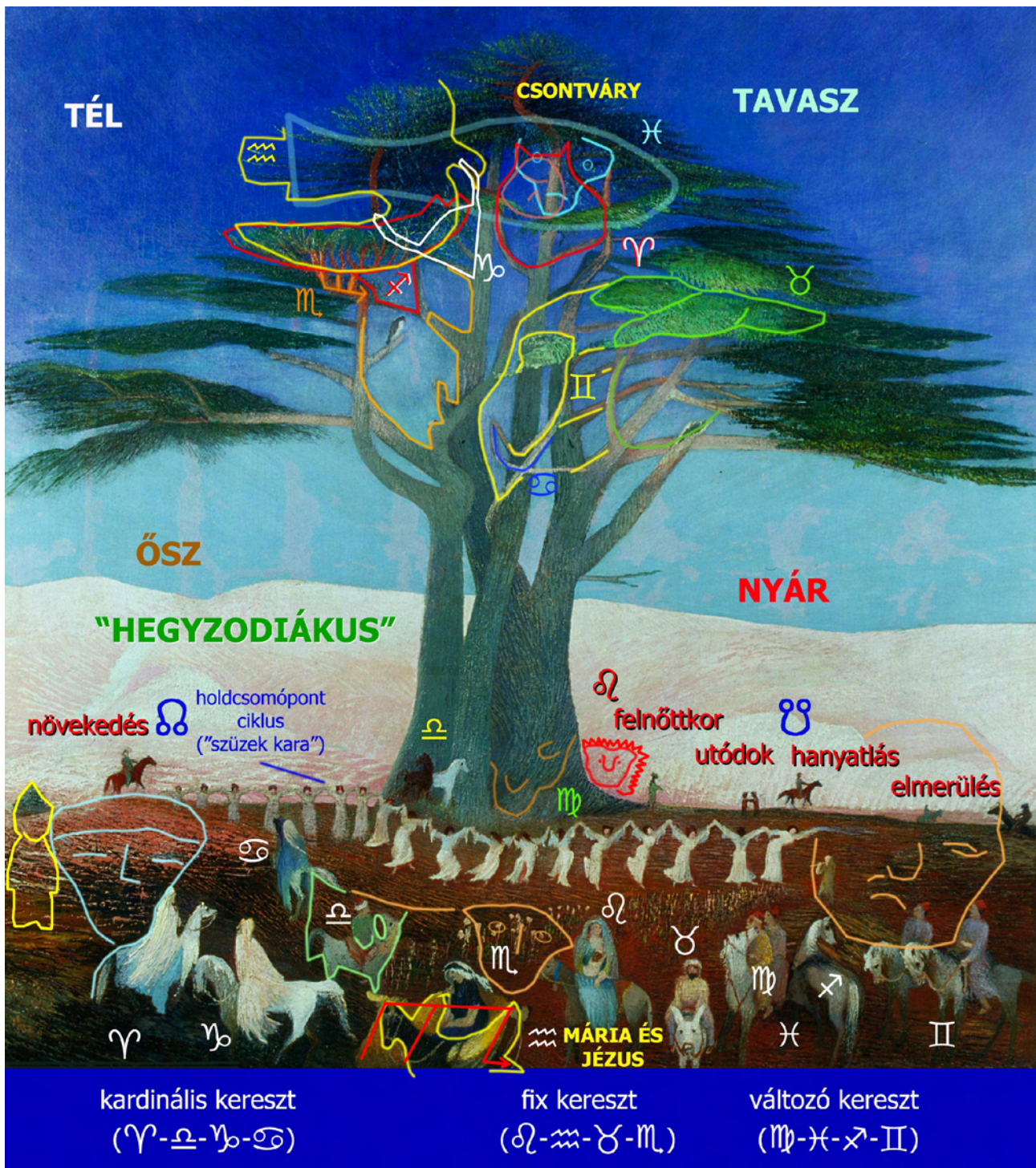
Könyvünk alaptémájának, a „Magyarok bejövetele”-nek elemzéséhez jó szolgálatot tesznek a cédrus-képek. Látni fogjuk, hogy Csontváry az életmű záróképébe áthelyezi a „Zarándoklás”-kép rejtett Mária-Jézus motívumát. A „Zarándoklás-képből” vett motívum részint magával hozza a cédrus alakját is, amihez az „áldozókő”-kép vagy az idézett írás révén hozzátapad a libanoni-antilibanoni vidék mint 1500 éves magyar bölcső gondolata is, ami a záróműben a Nimród-Hunor-Magor történet, vagyis a Csodaszarvas-legenda mellé érhető. Ez persze, csak egy másodlagos jelentés, a „Magyarok bejövetele”-be átemelt Mária-Jézus motívum ott elsődlegesen a magyar vallás- és üdvtörténet egyik stációja (az ősvallás és az üldözött korai kereszténység időszaka között).

Z/2. ábra

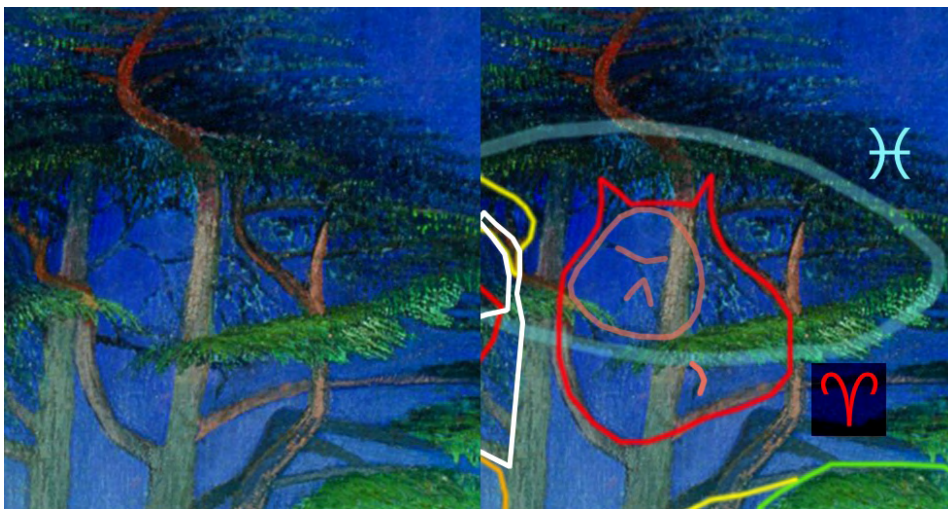
meg. A „Zarandoklás”-képen látható is az emberi életút a fában – mindenekelőtt a koronájában – elrejtett 12 stáció formájában, ami zodiákus kódként és számos rejtett fejbrázolásként is jelen van. De a tizenkét zodiákus jegyre kódolt emberi életút feltűnik a kép alján sorakozó lovasokban is, méghozzá egy igen érdekes hármast csoportosításban, ahol három jegycsoport az élet felfutó, megállapodott és hanyatló szakaszát adja. A zodiákus ugyanis felbontható egy úgynevezett kardinális, egy fix és egy változó keresztre. Mindhárom csoport négy-négy olyan jegyet tartalmaz, melyek a szabványos zodiákus körön egymást derékszögben követik, ezzel egy derékszögű keresztet alkotva. Ez a három csoport pontosan az energikus kezdést-indítást, másodikként a megtartó képességet, végül a tehetetlen életvégi változást (hanyatlást, leépülést, az élet elengedését) láttatja. Ugyanez a közvetlenül a talajvonalon megjelenő alakokkal is jelezve van egy egyszerűbb formában. A talajvonalnak ugyanis emelkedő, vízszintes és süllyedő szakasza van, és azon lovasok és álló alakok jelenítik meg az élet legjellegzetesebb változásait és állomásait. Nem hiányzik a képről Csontváry kedvelt Nap-Hold szimbolikája sem. Míg a fába és a hegybe írt, illetve a cédrus alatti lovasokkal kódolt három zodiákus rendszer Nap-elvű, hisz a Nap-út stációit jeleníti meg, a Nap-ciklus társaként feltűnik egy Hold-ciklus is, ezúttal igen érdekes formában. A cédrus előtt táncoló „szüzek” ugyanis az úgynevezett Holdcsomópontok 18,6 éves ciklusát ábrázolják egy – a Holdhoz kötődő – jelenségre épülve. Részletesebben is láthatjuk a kép szerkezetét a Z/3. ábrán.

A Zarandoklás-kép szerkezete a Z/2. ábrán tekinthető át. A „négyesiker fán” érdekes hullámvonalak futnak alulról felfelé. Az egyiket narancssal jelöltem. Ennek bő három „periódusa” van, ami akár a cédrus ezredéveire is utalhat. Észlelhető emellett egy függetlenül, később induló, kacskaringósabban kúszó, hasonló fővonal is, amit az ábrán sárgával jelöltem. A kettő együtt egyfajta fába írt embert vagy madarat ad ki, aminek a fejrésze helyileg egybeesik a fa felső – ritkásabb – részébe belelátható egyik fejbrázolással (fehérrel körvonalazva). A madár és a fa összeírása ismert ősi szibériai képzet (madaras életfa), és ezzel lehet összefüggésben, hogy a Tejútnak van „Nagyfa” és „Madarak útja” értelmezése is. Megjelenik ugyanez az összeírás a „Magányos cédrus”-on is, ahol a zodiákus jegyeket a jellemző körvonalak és pontok mentén összekötve nem is egy, hanem két madár – egy fiatalabb és egy öregebb – ábrázolása ugrasztható ki. Ez ott lehet ugyanannak a madárnak a kétstációs „életútja” is, ami összecseng azzal, hogy a fa életutat jeleníthet

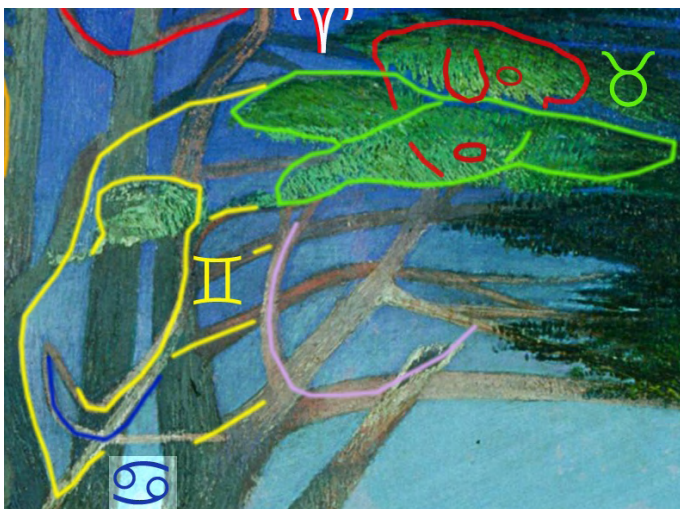
Z/3. ábra

A FÁRA ÍRT ZODIÁKUS ALRENDSZER

Z/4. ábra

gyével, a **Kossal**. Itt is ez a helyzet, bár a Halak és a megelőző három jegy között is vannak összecúsztatások. A Kezdet jegyét – a Kost – egy enyhén balra dőlő kutyafej (Kos=Kutya) jeleníti meg. A füleket többféleképp is behúzhatjuk, én egy olyan megoldást mutatok, amikor a fejet jól kitölti a benne felismerhető Nap-szerepű gömbölyű csecsemőfej és párja, az alatta értelmezhető fekvő Hold-fej. Csontváry láthatóan valamennyi zodiákus stációját megmutatja az annak megfelelő életkorú embert is – ez az életút kódolás lényege.

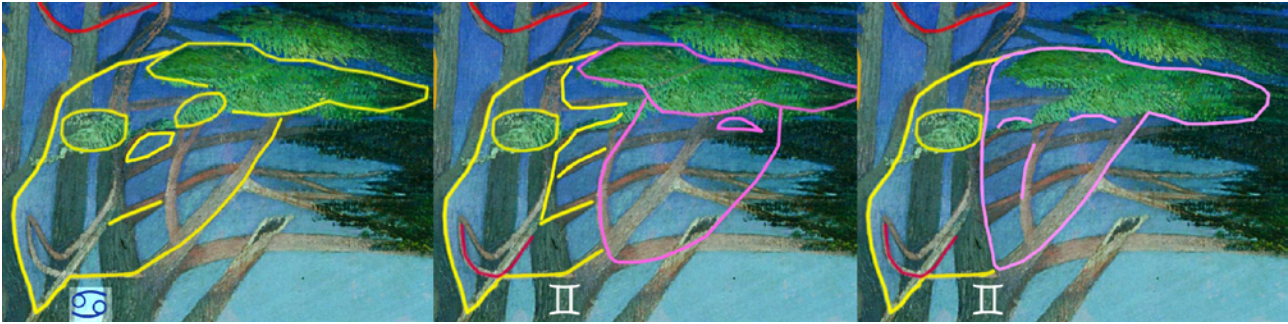
Z/5. ábra

(az anya-jelentés miatt női) és két Ikrek megjelenítést is, két-két arccal.

Az egyik legkönnyebben azonosítható jegyünk a **Halak**, ami a nagy fa tetején fut át keresztirányban akár csak a „Tengerparti sétalovaglás”-on. A Z/4. ábrán áttetsző zölddel körvonalaztam a halmotívumnak a kivágásba eső mintegy kétharmadát. A népi-szakraális ábrázolásokon a Vég jegye – a Halak – gyakran van összecúsztatva vagy egybeírva a Kezdet

A részletes rajzolatú lombzatnál ez nem okoz nehézséget, ellenkezőleg, a számos apró vonalat látva inkább a bőség zavarával küzdünk, hisz itt is, ott is megrajzolhatnánk egy adott arcot.

A Bika, az Ikrek és a Rák stációját a Z/5. ábrán látjuk. A **Bikát** egy galambforma lombzati rész adja (Galamb=Bika), ennek testéből néz ki egy jól láthatóan totyogó-korú „csontvárys” gyerekfej (pirossal körvonalazva). Az **Ikrek**et egy bagoly-alak hozza (Bagoly=Ikrek), a **Rákra** egy rákolló alakú száraz ág utalhat (késsel jelölve). Van itt más villa is, de épp ennek a közelében értelmezhető egy nagyobbacska gyerek arca. Az arcok felismerése itt azért kínál valamelyes szabadságot, a Z/6. ábrán berajzoltam egy lehetséges Rák

Z/6. ábra

Az Oroszlán, a Szűz és a Mérleg jegye a cédrus töve táján azonosítható (Z/7. ábra).

Z/7. ábra

A fa tövétől közvetlenül jobbra lévő részt kinagyítottam (sárga keretben). Itt erős kontrasztosítással alul egy enyhén balra néző oroszlánfej ugrasztható ki, ami össze van csúsztatva az **Oroszlán** stációjának életkorilag megfelelő „csontvárys” kamaszfejjel. Egyébként ezen a helyen a „szüzek kara” alatt, a lovasok rendszerében is az Oroszlán stáció azonosítható. Érdekes, hogy a „Zarándoklás”-kép legtetején egy háromhullámú ágmotívumot látunk (ezt a Z/7. ábra bal sávjában emeltem ki), ami a Vízöntő megjelenítése. Ez azt jelenti, hogy a fa az Oroszlán-Vízöntő tengelyre van állítva. A körbefutó „nagy” zodiákus Vízöntője is majdnem a fa tetejénél van, de ez

az Oroszlán-Vízöntő tengely egy helyileg kódolt alrendszernek tekinthető. Az úgynevezett Magányos cédrus törzse is ezen a tengelyen áll, csak megfordítva. Az Oroszlán-Vízöntő kódpár ugyanis Csontvárynál gyakran kódolja a győztes-vesztes párost, és kiosztásuk megfelel a kép jelentésének. A „Zarándoklás”-képen a fa két Oroszlán-kóddal is megerősített töve – amely egy Nap-Hold centrum is – a győztes életet hozza, míg a fa legtetejének nagy halmotívuma és a Vízöntő-ággal áthúzott „halálfej” ennek az ellenpólusát adja. Újabb érdekes utalás lehet a fa tövének kérgén, jobboldalon kiugrasztható szarvasfej is (barnával körvonalazva) Ez mint Nyilas-kód a feljebb megjelenő Ikrekkel (Bagoly) együtt a Tejutat jelöli ki – igen logikusan –, ugyanis a cédrus mint „Nagy fa” a Tejut egyik társképzetét hozza. A **Szűz** jegyét legfeltűnőbben a fa előtt táncoló „szüzek” adhatják. Alakjuk életkorilag is megfelel a házasság előtti állapotnak. A **Mérleg** mint az őszi napjegy-egyenlőség helye az év sötétebb és világosabb felét választja el. Ezt jeleníti meg a törzs bal oldalán lévő fekete-fehér lópár. A házasságkorúságnak itt nincs nyilvánvaló „emberszabású” megjelenítése, de azt feltételezhetjük kéregábrázolásként vagy a lópár alatti két szűzbe és egy továbbiba beelátható fejpárként (a fejek szeme a táncosok fejből adódik). Itt összesen három szűz két „házasságszerűen” összezsúsztatott emberi fejet jeleníthet meg (a Z/7. ábrán 1-gyel és 2-vel jelölve).

Z/8. ábra

A cédrus baloldalán, középtájt találjuk a Skorpió és a Nyilas képviseletét. A **Skorpió** képviseletét egy vörös színű ábrával jelölték, ami a Skorpiót uraló vörös bolygó – a Marsra – lehet utalás. Ez a képviselet egy profiltól ábrázolt, jobbra tekintő férfiarc tarkója mögé esik. Ezt az arcot okkerral körvonalaztam. Füle a fülemüle. A fejet koronázó hajpászma egy olyan szarvas agancsa (Szarvas=**Nyilas**), melynek feje a férfi tarkóján jelenik meg. Az agancs közepébe van írva a jupiteri, bölcs kornak megfelelő fejalak (a szarvas által megjelenített Nyilas uralkodója a Jupiter).

Z/9. ábra

A szarvas felett jól azonosíthatók egy holló (=Vízöntő) farktollai és a feje (Z/9. ábra). A teste határozatlanabb, ahhoz féldoldalasan akár a szarvas agancsát is hozzávehetjük a madár szárnyaként. A testben megjelenik a fejábrázolás is. A Nyilas-szerepű szarvas és a Vízöntőt hozó holló között kell lennie a **Bak** képviseletének. Ez a Csontvárynál szokásos háromszögfejű kecskeként azonosítható (fehérrel körvonalazva). Arcának bal felén egy kis bajszos férfifej látható.

nie a **Bak** képviseletének. Ez a Csontvárynál szokásos háromszögfejű kecskeként azonosítható (fehérrel körvonalazva). Arcának bal felén egy kis bajszos férfifej látható.

Z/10. ábra

A Z/10. ábrán látjuk teljességében utolsó jegyünk – a Halak – megjelenítését. A hal-alakban egy sovány halálfejet ad ki a három rögből összeálló arckép. Ezzel be is jártuk a cédrusba írt, az óramutató járásának megfelelően körbefutó zodiákust, ami képünk egyik fontos életút-kódoló alrendszere (a Z/3. ábrán ennek a négy évszakra tagolódását is bejelöltem).

Az arcok helyenként igen „csontvárys” megjelenítése és a kép rejtett Mária-Jézus motívuma miatt (ami a fa gyökerénél van) a kép egyik – vagy talán fő – olvasatában a Mária-Jézus szellemi örökségből kinövő Csontváry-életútnak is tekinthető.

A „HEGYZODIÁKUS”

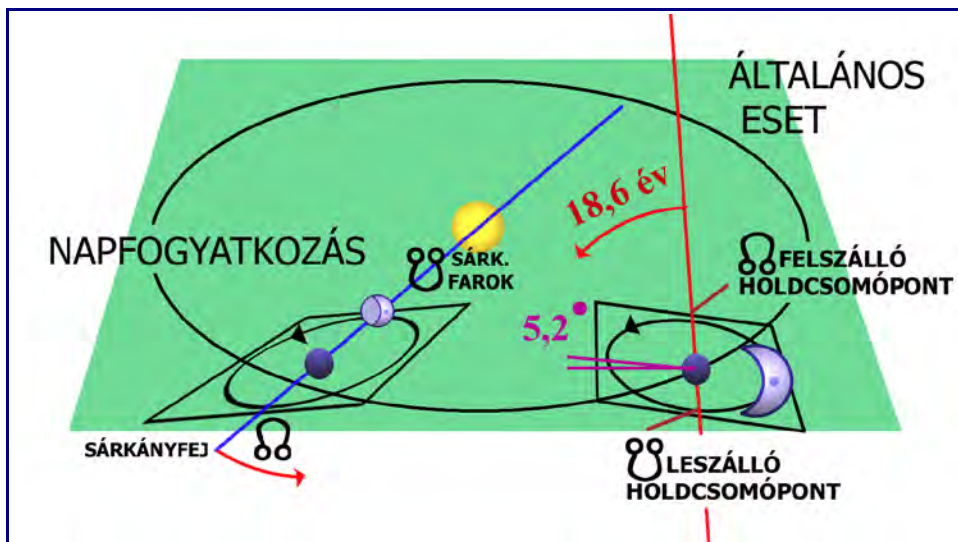
A Libanonban, 1800 méter magasan növő cédrusok mögött Csontváry rózsaszín árnyalattal festi meg a hegyvonulatot, amit persze „nem hagy parlagon”. A cédrus baloldalára, a hegybe írja az első hat zodiákus jegyet, a második hat, vagyis a második természeti félév pedig a fa törzsétől jobbra jelenik meg. Ezzel az évet kétfelé osztja, és ha a cédrust egynek vesszük, a „hegyzodiákusból” kiemeljük a kettőt – mint a két félévre jellemző számot –, folytatjuk a négy évszakkal, ami meglehetősen szabályosan íródik a fa körüli négy sarokba, hozzávesszük a kép alján a lovasokkal jelzett hármassal osztatú zodiákus rendszer 3-as és 12-es értékét, vagy akár a „szüzek kara” által megjelenített 18-as értéket, egész kis világtükröt, számmisztikai sort kapunk. Hozzátenném, hogy számos sztyeppi műtárgy és monda hasonló szerkezetű, sőt „hegyzodiákus” is van. Közép-Ázsiából említhetném a kargalinkai diadém elválasztó motívumait. Ezek olyan hegylábon álló asztalkák, melyek tetején ló áll. A hegyekben 3x4-es szerkezet figyelhető meg, és a sztyeppi jurtákban használt szakrális háromlábú asztalok (innen jöhet az asztalmotívum), melyeken négyes osztatú pogácsákat kínáltak fel rituális alkalmakkor, ugyanezt a 3x4-es szerkezetet hozzák. A ló mint Nyilas-megjelenítő az egyébként kétrétegű asztallappal („lkrek”) a Tejút alakját is hozzáadja a 3x4-es rendszerhez, vagyis a zodiákushoz. A zodiákus hegylábon álló asztalra helyezett ló tehát nem valamiféle véletlen vagy alkotói szeszély, világmodellről van szó. De látni „hegyzodiákust” altáji szőnyegeken is.

Vegyük szemügyre Csontváry zodiákus hegyét (Z/11. ábra)!

A fa törzsétől balra sárgával körvonaltam egy fekvő kutyafejet, ami a Kost adja (Kutya=Kos). Kékkel egy nagy vaddisznófejet jelöltem be (=Bika), ennek agyara a felfelé tartó lovasból adódik. A bal felső sarokban megjelenő egér jelenti az lkreket (Egér=lkrek). A Rák egy nagy hajú (széttárt karú?) anya-alakkal van leírva, tápláló említi az anyaföldből bontakoznak ki. Hajából jobboldalt egy oroszlán (=Oroszlán) néz ki. A Szüzet egy pirossal körvonalt nyúl adja (Szűz= Nyúl).

alakjával, miközben elhelyezkedésüket vagy egy hullámvonalnak tekinthetjük, vagy legalábbis egy olyan vonalnak, amin a két ló tájékán jól látható függőleges elhúzás (átmenet) van. Minthogy az alsó Oroszlán maga is egy zodiákus, mögé látható a Nap látszólagos keringési síkja – az eekliptika –, és lényegében ehhez képest mozognak, hullámszerűen függőleges irányban is a kar táncosai. Tekintettel arra, hogy a „szüzek” száma egy jellegzetes Hold-állandót, a 18,6 éves úgynevezett Holdcsomópont-ciklust közelíti, ami a Holdnak az eekliptikához képesti fel-le mozgásával van kapcsolatban, felmerülhet a gyanú, hogy Csontváry a „szüzek karával” pont a Hold és a Nap kölcsönös mozgásának a Holdcsomópontokkal megjelenített sémáját akarta ábrázolni.

Mindenekelőtt vizsgáljuk meg, hogyan lesz a 18-ból 18,6! Vegyük észre, hogy a jobb szélső táncos – derékban teljesen jobbra kihajolva – karjával jobbra mutat, és ez a kar jóval hosszabb, mint a számunkra balnak látszó. Ez jelezheti, hogy itt a 18 alaknál valamivel többről van szó. Az első és az utolsó táncosnál egy-egy „felszíni” lovas látunk, ami viszont egy zárt, ismétlődő ciklusra utalhat. A jobboldali lovas után egy furulyást vehetünk észre, aki megadja a tánc mint ciklikus mozgás ritmusát. Ez is ráerősít, hogy a karnak „ciklus” jelentése van. Vizsgáljuk meg a karnak ezt a ciklizált, végtelenített mozgását a Napúthoz képest – ezt ábrázolja ugyanis Csontváry a képen –, illetve vessük össze azt a Holdnak a Nap-úthoz képesti mozgását szemléltető ábrával (Z/13.).

Z/13. ábra

A Nap (sárga korong) körül keringő Föld (kék korong) éves mozgása során a zöld síkot – az ekliptikát – sűrolja. Eközben a Hold egy kissé módosult síkban kering a Föld körül. Ezt a síkot, amely az ekliptikával kb. 5,2 fokkal zár be, a Hold igen „makacsul” tartja, az a Naprendszer koordinátrendszerében igen lassan, kb. 18,6 éves ciklusidővel forog körbe.

A Hold minden egyes Föld körüli fordulata alatt egyszer alulról felfelé emelkedve „döfi át” az ekliptika síkját (ez az úgynevezett felszálló Holdcsomópont, más néven Sárkányfej) egyszer pedig felülről lefelé (ez a leszálló Holdcsomópont vagy a „Sárkányfarok”). Jelük ♁, illetve ♁. A Sárkányfej, illetve a Sárkányfarok elnevezés onnan ered, hogy a két pont közé a régiségben egy Nap-evő sárkányt képzeltek, aminek meg az volt az alapja, hogy a Holdcsomópont a régiek számára félelmetes Nap- vagy Holdfogyatkozást tudott okozni, „megette” a Napot vagy a Holdat. A dolog fizikájából fakad, hogy a Holdcsomópont csak a Nap-Föld-Hold rendszer függőleges irányú egységességét jelenti, a tényleges Nap-, illetve Holdfogyatkozáshoz a Holdcsomópontnak ekliptikusan (az ekliptika síkjára vetítve) az újhold vagy a telihold közelében is kell lennie (kb. 12 fokon belül). A sárkány azért nyelheti le a Napot, mert az év sötétebbik fele a Sárkány (Mérleg) jegyével indul és annak uralma

alatt áll. Onnan a Napot ki kell szabadítani, vissza kell téríteni, ezért győzi le a sárkányt Sárkányölő Szent György. A Hold egyébként meglehetősen bonyolult mozgást végez a Naprendszerben. Amikor ekliptikusan egy vonalba esik a Nappal és a Földdel, újhold, illetve telihold van. Újholdtól újholdig 29,53 nap telik el, ez az úgynevezett szinodikus Hold-ciklus. Ha eközben a Földről nézzük a Hold keringését az égen, ennél kisebb ciklust kapunk, minthogy a Föld az ég ernyője előtt magával vonzza a Holdat a Nap körüli forgásának szögsebességével, így az az égi ciklust hamarabb – 27,32 nap alatt – járja be. Ez a Hold sziderikus ciklusa. A két utóbb említett érték és a 18,6-es érték (vagy azok származékai) megjelennek a népi-szokrális ábrázolásokon, olykor a mondákban is, így ne csodálkozzunk azon, hogy a 27 származékai vagy a 18,6 Csontvárynál is feltűnik. A felszálló Holdcsomópontot ábrázolva is láttuk a Visszatekintő Nap Trauban című festményen.

Összegezve megállapítható, hogy Csontváry kedvelt Nap-Hold alrendszere a Nap vonatkozásában a két Oroszlán-jegyhez – és különösen az alsóhoz – kötődik, a Hold vonatkozásában pedig a „szüzek karához” – mint a Holdcsomópont-ciklus megjelenítőjéhez.

KÖZVETLEN ÉLETÚT-MEGJELENÍTÉS

Ez az alrendszer a cédrus „látómélységében”, tehát az annál ábrázolt földfelszínen van megjelenítve. Mint azt a Z/2. ábrán már jeleztük, az emberi élet itt növekvő, megállapodott és hanyatló szakaszával van jelen, ami a Z/14. ábrán részleteiben is látható.

Z/14. ábra

A baloldali háromszög alak népi-szokrális ábrázolásokon magot jelenthetne, itt egy emberpalánta sapkája, mely testével még az anyaföldben (magzatvízben?) van, mintegy onnan bújjik elő. Utána a talaj szintje emelkedik, ami a növekedés-nevelkedés szakasza. Részint ez alá íródik egy fiatal (alighanem gyerek-) fej, ami után a megállapodottságot jelző hosszabb vízszintes szakasz következik. A cédrus törzse után – ahonnan ide érhetjük a kb. kamasz-jelentésű Oroszlán stációt – még egyedülálló, de már a gyerekek, az utódok felé közelítő emberalakot látunk. A családi stációt a hanyatlást jelző lejtős felszín követi, aminek elején a baloldalinál már kisebb lovas áll, ezt követően pedig még jobban „összemeget”, és félig a föld alá is merül. Ugyanitt egy elmerülő, legörbült szájú fejalak is kiugrasztható a rejtett árnyalások alapján, illetve a kép jellegzetes kontúrjainak összekötésével (furulyás, a visszahajló lófej teteje, „ikerlovak” háta, jobboldali „ikerlovas” belső határvonala, szélső lovas). Egészen jobboldalon már a szembejövő, felfelé törő generációt látjuk igen „potens” ábrázolásban (a szerelmes dalokban a ló férfi-metafora).

A LOVAS-ZODIÁKUS

Z/15. ábra

A Z/15. ábrán látjuk képünk harmadik Nap-útját, a lovas-zodiákust. Ennek van egy érdekes kapcsolata a „szüzek karával”, ugyanis erről az eddig a Holdcsomópont-ciklussal azonosított „szűzhullámról” a cédrus törzsétől balra leágazik és visszafordul a kép belseje felé egy olyan kanyarulat, ami két lovas stációból és egy rejtett Skorpió-ábrázolásból áll. A két említett lovas-stáció „ki is lóg” a sorból – szó szerint –, ugyanis nem íródik az egymást követő és egy vonalba eső lovasábrázolások sorába. Mi lehet ennek a megoldásnak a hátterében? A választ akkor kapjuk meg, ha észrevesszük, hogy a Rákra és a Mérlegre kódolt két lovas-stáció, illetve az utánuk álló rejtett Skorpió-kód mint egyfajta kígyó- és sárkányvonal a szüzek karával egy Y-alakot ad ki, melynek végeinél az Ikrek és a Nyilas helyi („földfelszíni”) kódja, illetve a Skorpió „lovas-kódja” áll. Az Y szára az Ikrekre, elágazásának lábai a Nyilasra és a Skorpióra vannak kódolva, ami a Tejút ismert „hárompontos” kódolása. Az így előállott „Tejút” száránál (a szüzek karának jobb végénél) két összefogódzkodó gyerek adja az Ikreket, elágazásának felső vége egy ferde nyílra íródó lovasra fut ki, ami a Nyilast idézi (Ló=Nyilas, a ferde nyak a képjel nyílára utal), az elágazás alsó, visszahajlított lába egy rejtett kígyófejben végződik, ami a Skorpiót hozza (Kígyó=Skorpió). Így a „szüzek kara” és a lovas-zodiákus összeíródása többek között a Tejutat is megjeleníti. A lovas-zodiákus fő jelentésében persze az előző fejezetben tárgyalt három életszakaszt követi, ugyanis abban a zodiákus jegyek a kardinális, a fix és a változó keresztnek megfelelően vannak csoportosítva, ami megfelel az élet felfutó-indító, megállapodott és kényszerűen változó, hanyatló szakaszának.

A kardinális kereszt a Kosból, a Mérlegből, a Bakból és a Rákból áll Vegyük szemügyre közelebbről is ezt a rendszert (Z/16. ábra)!

A **Kost** egy olyan lovas adja, ahol a lovas és a ló nyakának alakja a Kos-ívnek megfelelően hajlik kétfelé. Hasonlót látunk a „Hídon átvonuló társaság” egyik stációjában is. A **Bak** stáció is felismerhető a lovasról mint „zászlóról”, a farok irányába mutató „zászlónyélről”, a jól látható kerek „Bak-hasról” és a lófejjel jelzett Bak-farokról. A **Rákot** egy olyan „ló” jeleníti meg, melynek jobb alsó része (a fara) ugyan ló, de abból pelikánba megy át (Pelikán=Rák).

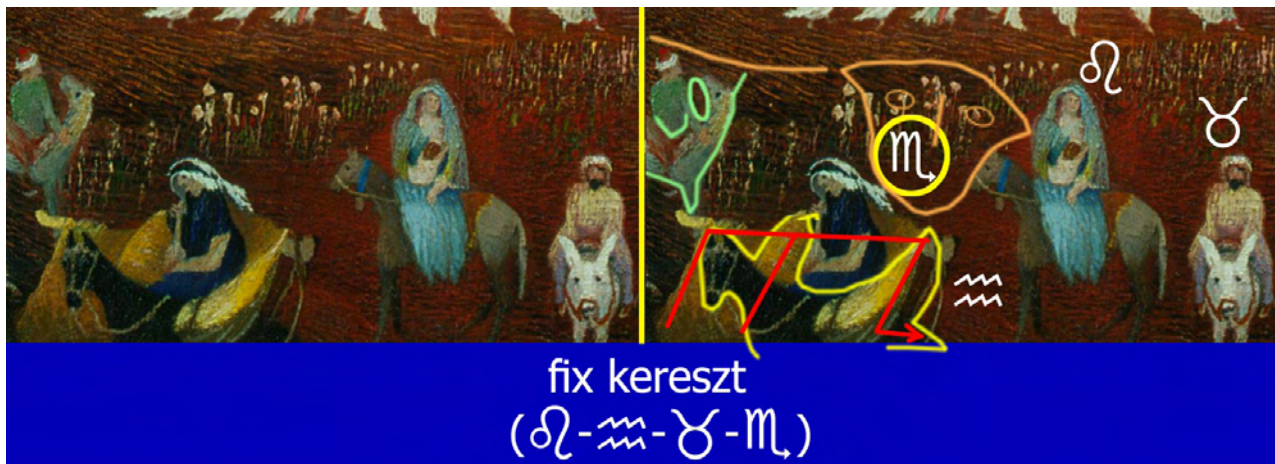

kardinális kereszt
(♍-♎-♏-♐)

Itt a lófarcok és a jobb hátsó láb közötti holttér egy szögletes, két-három szakállas sárkányfejet egészít ki (Sárkány=Mérleg). Az utolsó lovas nyerge (a sárkány szája) piros és V alakú, ami a Mérleget uraló Vé nusz bolygóra való utalás.

A Z/17. ábrán a fix kereszt jegyei

Z/16. ábra

fix kereszt
(♏-♐-♑-♒)

Z/17. ábra

láthatók, az Oroszlán, a Vízöntő, a Bika és a Skorpió. A legkönnyebb a **Bika** kimutatása, hisz a jobb szélső férfi disznón lovagol (Disznó=Bika). A „Tejút” elágazásának Pelikán-Sárkány vonala egy sötétebb sávban folytatódik, és a kék ruhás dámalovas előtt egy rejtett kígyófejben végződik (ez jól azonosítható Csontváry más kígyófej-ábrázolásaival). Ez persze **Skorpió**-kód (Kígyó=Skorpió), ami egyrészt az egyik Tejútlábat kódolja, másrészt megerősíti a „kordés hollólovasban” megbúvó Skorpió kódot. Figyeljük meg, hogy az ábra bal alsó sarkában ábrázolt kordéban három kissé döntött sárga vonal ismerhető fel, amihez hozzávéve a „holló” farkát mint jobbra „elmutató nyilat” megkapjuk a Skorpió képjelének lényegét. Ugyanakkor ez a „kordé” a **Vízöntő** is hozza, mert az abba rajzolt összecsapott fülű és így madárfejű, amúgy meg két szárnyal és madárfarokkal ábrázolt fekete állat nyilvánvalóan holló (Holló=Vízöntő). Egy jegyünk maradt a fix keresztből – az **Oroszlán** –, de ezt a különlegesen megjelenített lovas-stációt összetettsége miatt külön fejezetben tárgyalnám.

változó kereszt (♍-♏-♐-♑)

Z/18. ábra

A változó kereszt jegyei: a Szűz, a Halak, a Nyilas és az Ikrek. A Z/18. ábra jobb szélén könnyen felismerhető az **Ikrek** stáció a két szinte teljesen egyforma lovasról. Előttük egy nyurga, testével a Nyilas képjeléhez hasonlóan ferdén ábrázolt ló adja a **Nyilast**. Ez az ábra legelső lovával együtt jól láthatóan egy H-alakot alkot, ami a **Halak** képjegyére, és ezzel a Halakra utal. Végül, a legelső lovon ülő, összesen két lovas és a ló nyaka három függőleges vonalat ad ki, a ló visszanező feje pedig a „visszamatató köröm” szerepét játssza. Ez így együtt a **Szűz** képjelét idézi, amivel megkaptuk a csoport utolsó jegyét is.

JÉZUS ÉS MÁRIA ALAKJA A LOVAS ZODIÁKUS OROSZLÁN STÁCIÓJÁBAN

Hogy ebben a stációban titkosabb kódolás is rejlik, elárulja, hogy annak Oroszlán-mivolta akár kizárásos alapon is könnyen eldönthető, ugyanakkor a „dámalovas” egy ilyen férfias jegyben vagy ruhájának feltűnő **Hold**-színe és alakja egyáltalán nem illik az Oroszlán tüzes és Nap uralta jegyéhez. A jegybe beleképzelhető ugyan egy nagy Oroszlán-jel, amit a nő fejét övező és arról jobbra leomló kendő, illetve az annak folytatásába eső kar rajzol ki, de azon kívül nincs más, nyilvánvalóan az Oroszlánra utaló jel. A részletesebb analízis viszont azt mutatja ki, hogy ebben a ló-lovas motívumban a 12 Napút-stáció van elrejtve, tehát ez a „kettős” alapvetően a Nap mozgását testesíti meg a zodiákust bejáró „Nap-lovasként”, így az maga a Nap, és a Napon mint uralkodó bolygón keresztül rejtjelezi az Oroszlánt, miközben egy Hold-színű és -alakú nőt is magában foglal. Vegyük szemügyre a ló-lovas kompozícióba írt stációkat (Z/19. ábra)!

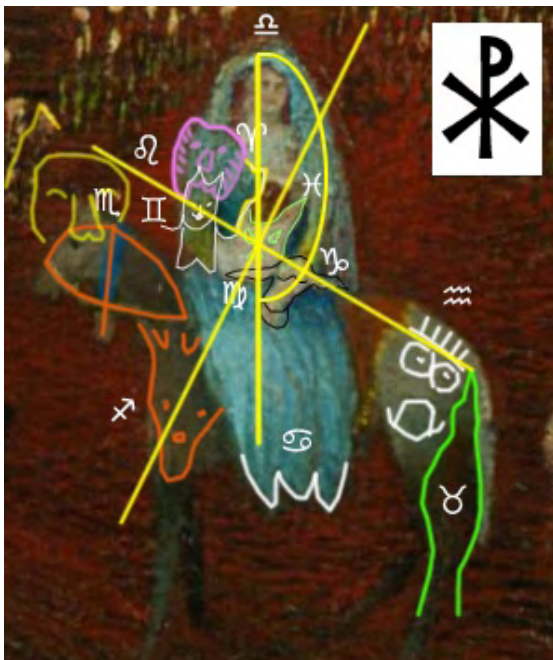
A dámalovas jobb (számunkra bal) melle tájékán egy jobbra tekintő kutyafej ismerhető fel, ez adja a **Kost** (Kos=Kutya). A soron következő **Bika** a ló jobb hátsó lábánál észlelhető galambbal van jelezve (Galamb=Bika). A kutya nyakától balra egy denevér ugrasztható ki, ez adja az **Ikrek**et (Ikrek=Denevér). Jobboldali szárnyát a kutyafej jeleníti meg. A **Rák** háromszögletű feje és két ollója a szoknya aljában ismerhető fel, a kék szín vizes karaktert sejtetve erősíti ezt a feltételezést. Itt egy **Máriára** utaló M-monogram is sejthető, ami talán „angyalosítva” is van. Az **Oroszlánt** a denevér felett felsejlő oroszlánfej jelzi (lesz egy másik is). A **Szűzet** a kutyafejtől jobbra lefelé kirajzolódó nyúlfej hozza (Nyúl=Szűz). A **Mérleget** alighanem a fejet Mérlegív-szerűen körbefutó kendő azonosítja.

Z/19. ábra

A **Skorpió** igen érdekes kódolású. A „Mária kútját”-n látható az ábránkon is megjelenő kék csengőszíj. Ott az egy vörös lovassal adja a Skorpióra jellemző kék-vörös színkódot („vörös bolygó vizes jegyben”). Ha észrevesszük, hogy a dáma körül egy vörös folt látható (ez a Napra is utal), itt is előáll ez a Skorpió-kódolás. A **Nyilasra** a ló első combján felsejlő szarvasfej, a ló nyaka által kirajzolt íj, annak a kantárszárral megjelenített húrja (idege) és a nyílveendő szerepét játszó csengős szíj utal. A **Bakot** a nő kézfeje által megjelenített kecskefej hozza, amin a szarvat a kendő rojtos alja és annak a másik oldalon megfigyelhető ellenképe adja. A **Vízöntőt** jelentő majom a ló farából néz ki. Végül, a **Halak** egy olyan halpárral van megjelenítve, amiből az egyik halat a kék színű kutyafej, a másikat a kendőnek a karnál lévő sötétkék, hal alakú árnyékolása adja. Ha kicsit rejtve is, de a dáma körüli Nap-vörös foltból azért felsejlik egy méretesebb oroslán, melynek lapos orrát a ló fülei adják. Az oroslán így két alakban is megjelenik, és gyanítható, hogy az utóbbi – nagyobb – oroslán a világoskék színű, Hold-szerepű nő Nap-párja. Csontváry a 12 jegyet sokféleképpen helyezhette volna el az ábrán. Felmerül a kérdés, hogy az adott elrendezés ösztönszerű-e, amiben csak a jegyek szerepeltetése volt a cél, vagy olyan tudatos megoldás, amiben további „rejtvény” húzódik meg. Láttunk ugyanis már számos példát arra, hogy a jegyek egyfajta bűvös ábrát alkothatnak. Több kísérletet is tettem. A jegyek sorrendben való összekötése nem hozott eredményt. Ezután a lovaszodiákusban szereplő **zodiákus kereszt** megjelenítését vizsgáltam. Itt feltűnt, hogy a kardinális jegyek közül három – és így a Ω - Υ tengely is – egy függőlegesre esik, és ez a vonal átmegy a nyúl orrát jelölő keresztben. Itt a Mérleg-ív tetejét, a kutya orrát, és a kecske orrát érdemes figyelembe venni. A Rák kissé oldalt van, bár a vonal még a számunkra balnak látszó ollóba esik. Nézzük a fix jegyeket! A **Vízöntőt** adó majom homlokvonala és a **Bikát** megjelenítő

galamb csőrének vége egy jól látható csomópont, innen pont a két oroslánfejet érintő vonal húzható, ami megint csak átmegy a nyúl orrán! A fix keresztből csak a Skorpiót nem használtuk, de az megint csak kieső helyzetű, ezért tegyük félre! Térjünk át a változó keresztre (Szűz-Halak-Nyilaslkrek)! A Szűzet megjelenítő nyúl és a Halakat adó halpár igen közel van, így ezek összekötésének iránya bizonytalan, csakhogy feltűnik itt egy érdekes „vezető” motívum.

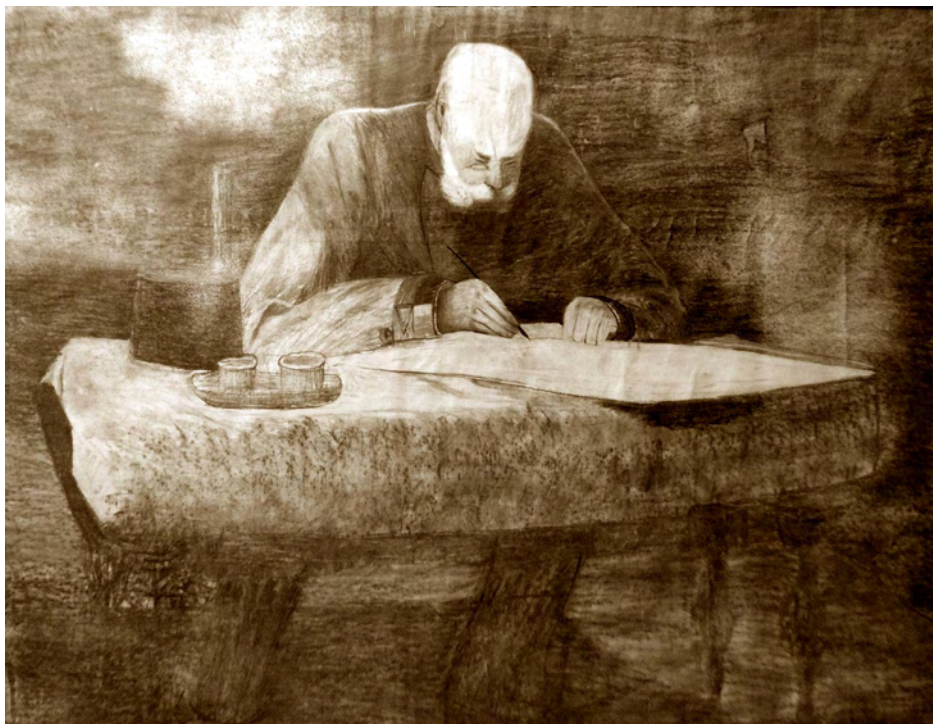

Z/20. ábra

láthatóan egy vallástörténeti sorozatba illeszkedik. Innen sejthető, hogy ott is Jézus és Mária alakja van elrejtve. Ráerősít erre, hogy a „Mária kútja”-n a **Jézust** az ölében tartó **Mária** is a **Holdra**, **Jézus** pedig a **Napra** van kódolva. Mindez segítségünkre lesz a „Magyarok bejövetele”-nek értelmezésénél, de látni fogjuk, hogy az itt feltárt Jézus-(monogram)-Mária egybeírás adja a Hábórus jelenet című kései mű központi motívumát is! Ez a három monogramos kép egyébként „össze van kódolva” – egy rendszerbe tömörül –, hogy hogyan, arról a későbbiekben esik szó. A „Zarándoklás”-képen kimutatott Jézus-monogram további képek elemzéséhez is szükséges. Látni fogjuk, hogy az X- és P-motívum összeírását Jézus-monogrammá, néhol a két összetevő eltávolítását (utóbbinak többlet-jelentése van) Csontváry egyedileg is alkalmazza bizonyos művein (pl.: Jajcei villanyerőmű éjjel, Templomtéri kilátás a Holt-tengerre Jeruzsálemben, Öreg halász).

A dávalovas szíve tájékán egy körkeresztet látunk, és ennek keresztje a nyúl orrát adó keresztrel együtt igen jól pontosítja a Szűz-Halak tengely irányát. Ez azt jelenti, hogy találtunk egy harmadik vonalat is, ami a nyúl orrán megy át. A változó keresztből fennmaradó Nyilaslkrek tengely viszont nem illeszthető erre a pontra, és gyanítható, hogy annak – ugyanúgy mint a Skorpió-Bika tengelynek – már nem lesz külön jelentése. A nyúl orrán átfutó három vonal közül a függőlegeshez viszont csatlakoztatható a kendő és a kar vonala által kirajzolt **fél ovális**, amivel egy közismert **Krisztus monogram** áll elő. A **Jézust** megjelenítő monogram csomópontja **Mária** szíve alatt, vagy ölében értelmezhető. Van tehát egy (kétszeres) **Nap-Hold** és egyben **Jézus-Mária** összeírásunk egy **hármass csomóponttal** a libanoni cédrus tövénél, vagyis a Csontváry által a magyar őstörténet kiindulópontját adó baalbeki áldozókő „párjánál” (erről a hasonlításról a bevezetőben írtunk). Ez azért fontos, mert a „Magyarok bejövetele”-n egy szintén **fél oválissal** kiegészített **hármass csomópontban** látunk egy **Nap-Szűz (Szűz=Mária!)** kódpárt, ami

„FERENC JÓZSEF” ÁLTALÁNOSSÁGBAN A KÉPRŐL

F/1. ábra

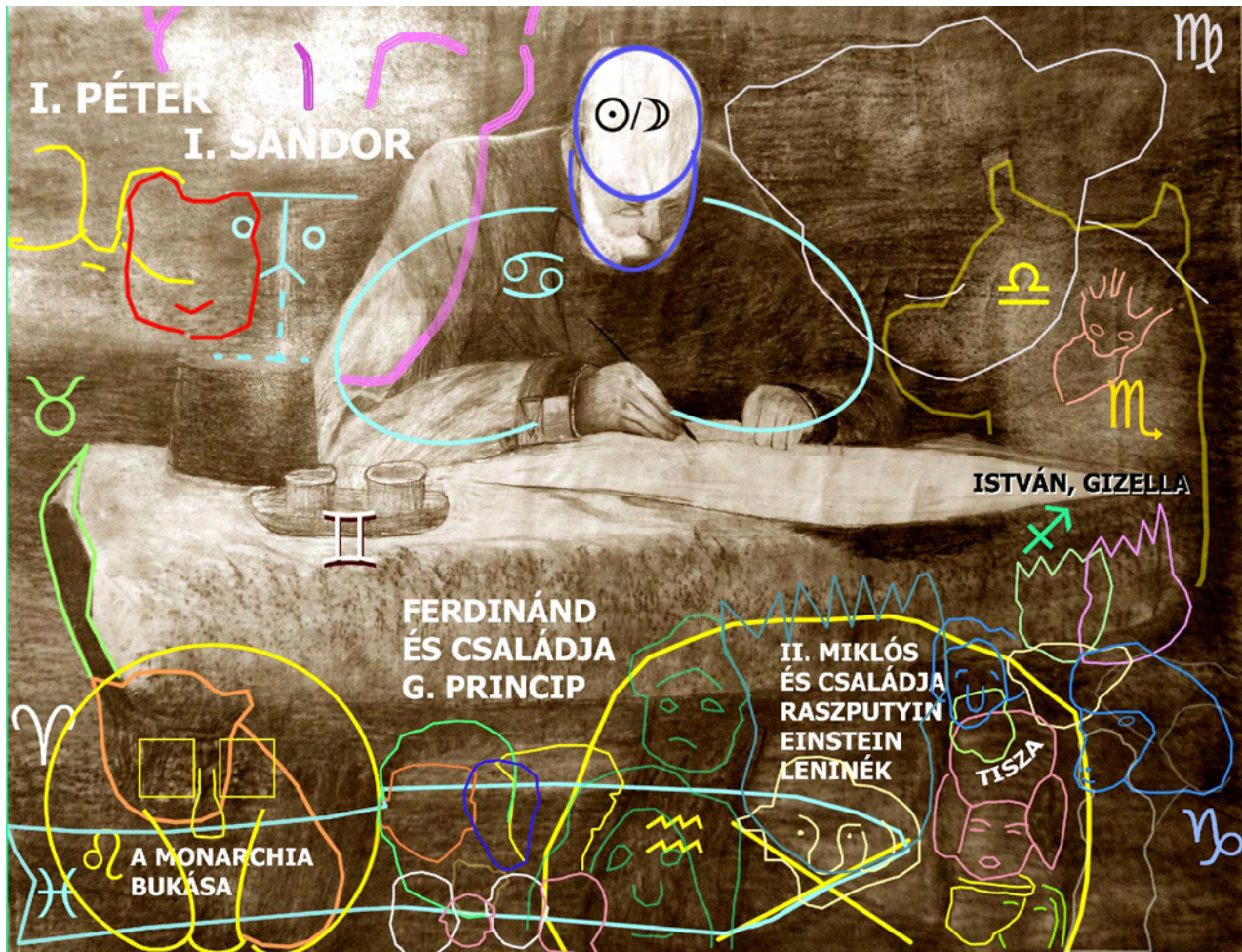
A szakirodalomban a pauszon és csomagolópapíron is megmaradt rajzot az 1914-es évre datálják, de a rajta feltűnő tábori sapkás Tisza ábrázolás miatt én azt 1917 augusztusa utániának gondolnám. Tisza István 1917. május 23-án benyújtja lemondását és június 15. után a debreceni 2. huszárezred parancsnokaként a frontra utazik. Az olasz fronton készül róla egy nevezetes augusztusi fotó, ami jól azonosítható a „Ferenc József” képen, illetve a „Háborús jelenet”-en látható Tisza-ábrázolással.

Maga a „Ferenc József”

kép valószínűleg azt a pillanatot ábrázolja, amikor az uralkodó 1914 július 28-án aláírja a Népeimhez című kiáltványt (a szintén aznapi hadüzenetet és a 23-i jegyzéket Berchtold külügyminiszter írta alá), de az említett sapka mellett a Monarchia bukásának a képen megjelenő ábrázolása is valószínűsíti, hogy a mű később készült. A képen a háború elvesztésére utaló motívum persze lehet jóslat is, de alapulhatott Tisza 1918. október 17-i parlamenti kijelentésén is („Ezt a háborút elvesztettük!”). A „Magyarok bejövetele”, a „Ferenc József” és a „Háborús jelenet” készítésének pontos időszakát nem könnyű a művekből beazonosítani, de a két utóbbinál a mindkettőben előforduló sapka-motívum miatt azt '17. augusztusa utánra tehetjük. A „Ferenc József” egy kisebb kép, a „Háborús jelenet” mintegy 18 m²-es, a „Magyarok bejövetele” is 18 m² körüli. Témájában a „Magyarok bejövetele” (Hódolás Attila előtt?) a legáltalánosabb, így egyezményesen elfogadhatjuk azt a konvenciót, hogy a nagyjából egy időszakban vagy akár átfedéssel készült három mű közül az tekinthető az életmű záródarabjának, ha másképp nem is, de jelentősége szerint mindenképpen. Látni fogjuk, hogy a „Ferenc József” és a „Háborús jelenet” (az idézőjeleket egyébként azért használom, mert ezek rendre az utókor által adott címek) között elég sok az átfedés. Az előbbi talán jobban koncentrálna a háború kirobbanására. Jellemző, hogy azon Csontváry a meggyilkolt Ferenc Ferdinánddal írja magát egybe (szokásai szerint ez azt

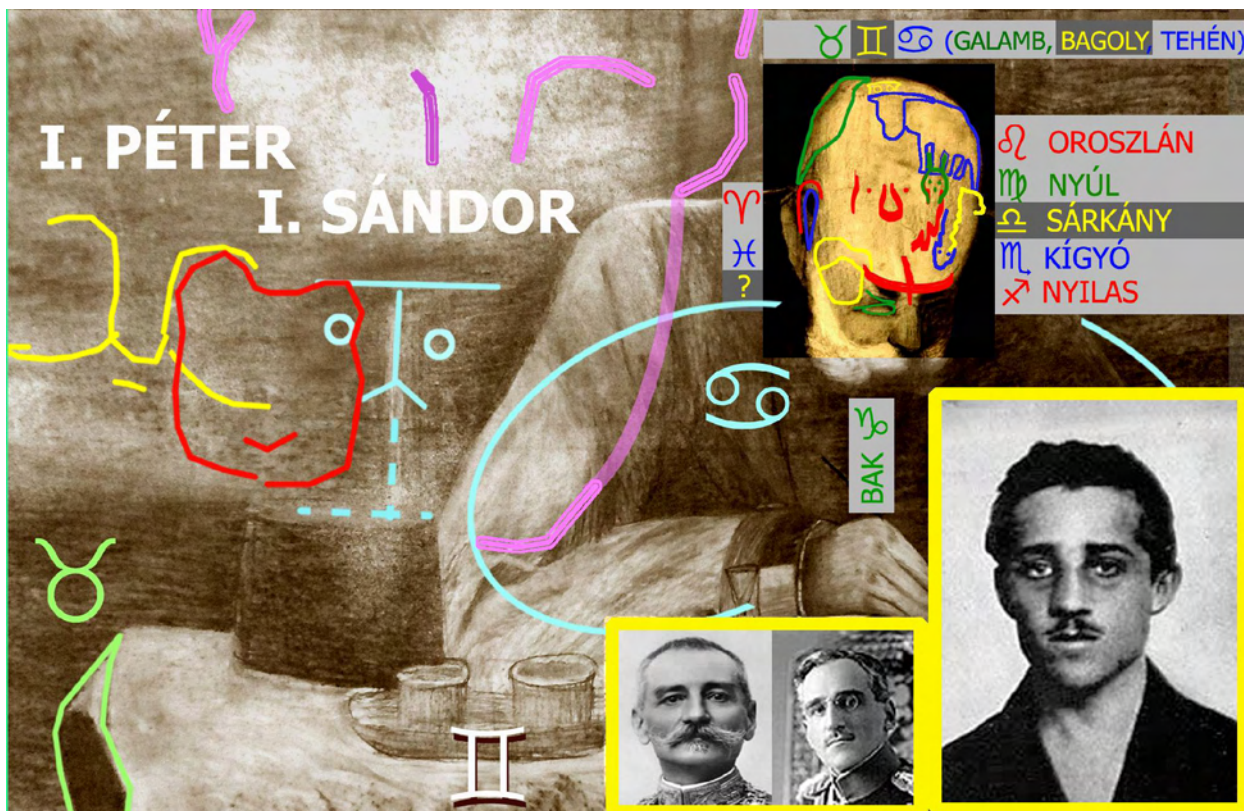
jelenti, hogy vele szimpatizál) és nem Ferenc Józseffel, tehát az uralkodónak a „Selmecebánya látképe”-n megjelenő negatív megítélését valószínűleg másfél évtized múlva, új történelmi helyzetben sem változtatja az ellenkezőjére. A „Háborús jelenet”-nek viszont Tisza a főhőse, és itt leszűrtebben, karakteresebben jelenik meg az ortodoxia és a nyugati kereszténység konfliktusa, illetve a bolsevik-keresztény viszály a háború háttérében. Mivel itt a hivatalosan 1918 júliusában bevezetett sarló-kalapács motívum igen hangsúlyosan tűnik fel, az itt is kódolt Monarchia-bukáson – a háború elvesztésén – túl már megjelenik a szovjet időszak is, ami a másik két képen nem egyértelmű.

A MŰ KÖRBEFUTÓ ZODIÁKUSA ÉS A JEGYEK JELENTÉSE

F/2. ábra

Az elemzéshez átdolgozott, illusztrált képet az F/2. ábrán látjuk. Az óramutató járásának irányában körbefutó zodiákus első jegyét a számunkra baloldali asztallábnál felseljő kutya adja (Kutya=Kos). A második jegyet – a Bikát – az asztal baloldali, rövidebb oldalán a lelógó terítőbe írt galamb jeleníti meg (Galamb=Bika). Egy másik kódja is jelen van, azt később érintjük.

F/3. ábra

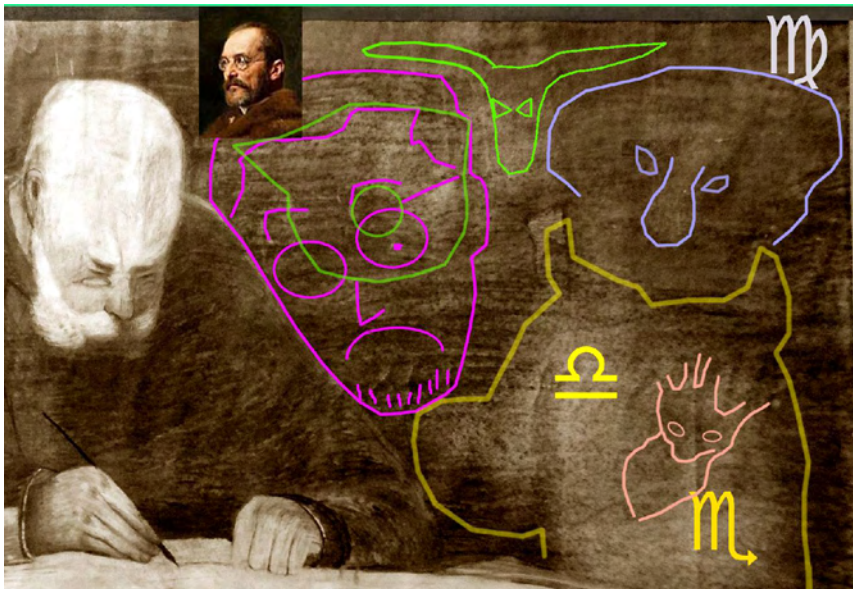
Az asztallapon álló két csésze az Ikrek képjelét hozza. A Rák képjelének két íve Ferenc József karjaiból olvasható ki, emellett fejébe egy Nap- és egy Hold-forma íródik. Ebből a Hold-motívum ráerősít a Rák-jelentésre, minthogy a Hold a Rák uralkodó asztrológiai bolygója. A Nap-motívum egy teljes kis zodiákus (F/3. ábra), de abban a Vízöntő csak igen erőltetve mutatható ki. Így a Nap-motívum vagy semleges, vagy a Vízöntő mint „kakukktojás” az uralkodó vesztes voltát kódolja (Vízöntő=vesztes). Vizsgáljuk meg tüzetesebben is az Ikrek-Rák stációkettőst, ami a kép bal felső részén helyezkedik el!

A csészepár mint „Ikrek” köti össze a szemben álló két felet. Baloldalt I. Péter, az idős szerb király nagy bajuszú alakja sejjik fel, aki az ultimátum előtt kevéssel betegsége miatt a fiának I. Sándornak adja át a hatalmat. Utóbbi apjától jobbra van ábrázolva, arcába mintha bele is lenne írva egy talpas „I”, ez az F/1. ábrán Karagyorgyevics Péternél is megfigyelhető. Közöttük sejjik fel egy oroszlánfej, jelezve, hogy mindkettőjük uralkodó, és az adott szituációban össze is köti őket. Kettejüktől jobbra világos foltként bontakozik ki a képből Gavriilo Princip hosszúkás, csúcsos állú fejalakja, jól látható rajta a vastag orrgyök is. Az F/3. ábra jobb alsó sarkában feltüntettem a két király és Gavriilo Princip fényképét. Ferenc József csákója amúgy ellenző nélkül van ábrázolva, és így valamelyest hasonlít az ortodox papság által viselt úgynevezett kamilavkára. Az ugyan felfelé szélesedik, de I. Sándor fejalakja a szélesedő formát is hozza. A két szerb uralkodó „Történelmi ikrét”, Ferenc Józsefet leginkább az anyaság jegyére – a Rákra – kódoltan látjuk.

F/4. ábra

narchia és a császár bukását jelöli. Ferenc József alakjának a Szüzet jelképező medve dől neki (Medve=Szűz). Számunkra jobb szemét egy sárkány (=Mérleg) egyik füle adja. Ezzel a Mérleget is megtaláltuk. A sárkány tarkóján sejlik fel egy szarvasfej, ami a Skorpiót idézi annak egyik holdházaként. A Mérleg-jelentésű, tehát az igazsággal is kapcsolatba hozható sárkány, melynek hátán Ferenc József a kiáltványát írja, persze a háborús felelősséget is firtathatja.

F/5. ábra

kiegyezés (→Mérleg, egyensúly) korszakának 15 évig miniszterelnökösködő politikusa, Tisza Kálmán sejthető.

Ő ugyanis a Monarchia gondoskodó „anyja”, aki a hadüzenet-napi kiáltványban „népeimként” szólítja meg „gyerekeit”. A soron következő Oroszlán saját helyén csak a fejbe írt zodiákus részeként, illetve a „fej-Naphoz” köthetően van jelen. Az önálló Oroszlán hiánya (F/4. ábra) arra utalhat, hogy az Oroszlán-Vízöntő párból a győztest jelölő Oroszlán nem a császár mellett áll. Találkozunk még vele a Halakkal, vagyis a halál jegyével összeírtnan, és e „szabálytalan” helyzetében nyilván a Monarchia

A Szüzet adó nagy medve-fejből kiugrasztható az alighanem megerősítő szerepű másik két földes jegy is, nekünk baloldalt, fenn egy disznófej hozza a Bikát, a medve kobakján annak középvonalától jobbra meg egy kecskefej nyúlik be, ami a Bakot adja (F/5. ábra). Ferenc József mellett alighanem Tisza István nézi a kiáltványt felvont szemöldökkel (kezdetben ellenetzte a Szerbia elleni fellépést). Hajalakja, szemüvege, bajusza és szakálla a Benczúr Gyula által 1915-ben készített portréről azonosítható. A kép jobb felső sarkában, a Mérleg képviselője felett stílusosan apja, a

F/6. ábra

F/7. ábra

Az asztalt takaró terítő homlokfelületének jobboldalán, tehát a Mérleget adó sárkány, és a tarkóján lévő szarvasábrázolás (Skorpió) alatt két egybecsúsztatott – tehát Csontváry szokásából eredően – házaspárnak jelölt, koronás fejalakot látunk. Az F/6. ábra bal felső részén kék mezőben látjuk Istvánt és Gizellát. Gizella széles arca különösen jól azonosítható a képünkön felsejülő ábrázolással, és az egybeírt arcok alsó vonala ijszerűen hajlik, a Nyilas jegyét hozva, ami magyar etnikai kód is. A két arcot alul egy oroszánfej is összeköti, ami megerősíti, hogy királyról és királynéről van szó. A „Nyilas”-csoporthoz köthető az oroszántól balra, kissé lejjebb feltűnő ferde, katonasapkás Tisza-fej is, de látni fogjuk, hogy az már a Vízöntő területe, és így Tisza és az általa képviselt magyarság különféle – nyugati és keleti – ellenfelek közé ékelődik be. A Nyilast a Bak jegyének kell követnie, és az meg is jelenik egy fodros báránylej formájában (késsel körvonalazva), ami a Bakkal egyenértékű Báránnyal közvetlen megjelenítője. A kép jobb alsó sarkában egy idős emberpár életkor-kódolásként hozza a Bakot, a fejek a báránylejbe íródnak, a baloldali, női fej már „majmosodik”, azaz átvezet a Vízöntő felé (Majom=Vízöntő).

Az F/7. ábrán a Ferenc József képen feltűnő Tisza ábrázolás hasonlítható össze a fronton 1917 augusztusában készült fotóval (a jobb észlelhetőség érdekében a képet kissé kontrasztosítottam). A bajusz, a gombokból és rózsából álló sapkadísz, az ellenző, az állcsúcs és a száj alatt megfigyeltnek tűnő izmok is jól azonosíthatók. Ha jobban megnézzük, még a szemüveget is észre lehet venni, a lencsékben egy-egy nagyobb fekete pont jelöli a pupillát.

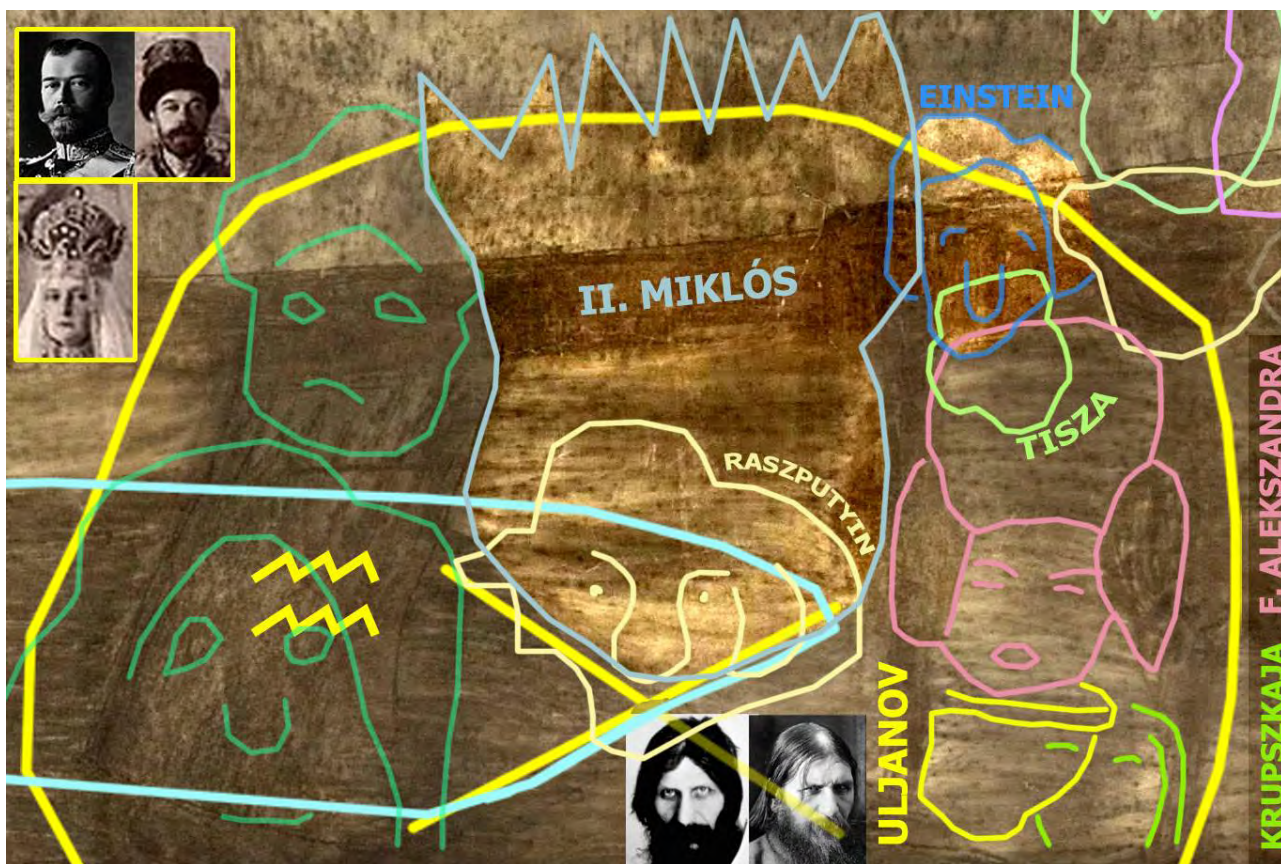
A Bak stációja után a Vízöntő következik. Ez a jegy egy jókora, hármasszögű, sematikus majomfejként van jelen, ami jobb és bal fülre, illetve a köztük lévő arcra tagolódik. Az arc alsó felébe egy nagy X van írva, és az lényegében a majom orra. Az F/2. ábrán látható, hogy ide lóg bele a Halakat megtestesítő nyurga hal-alak is.

A Vízöntő stáció meglehetősen gazdagon kódolt, de a pontos értelmezéshez szükség van bizonyos részletek

kiugrasztásához, amit digitális kontrasztosítással értem el. Az F/9. ábra felső részén az eredeti képből „kiugrasztva” láthatók a stáció szereplői saját helyükön (csak a jobb alsó házaspárt toltam szét egy kissé). A még jobb azonosítás érdekében az ábra alsó részében a szereplők szétolva és kék háttérben jelennek meg, és alul középen külön is hozom a részint a középső nagy arcba írt Raszputyin-fejet.

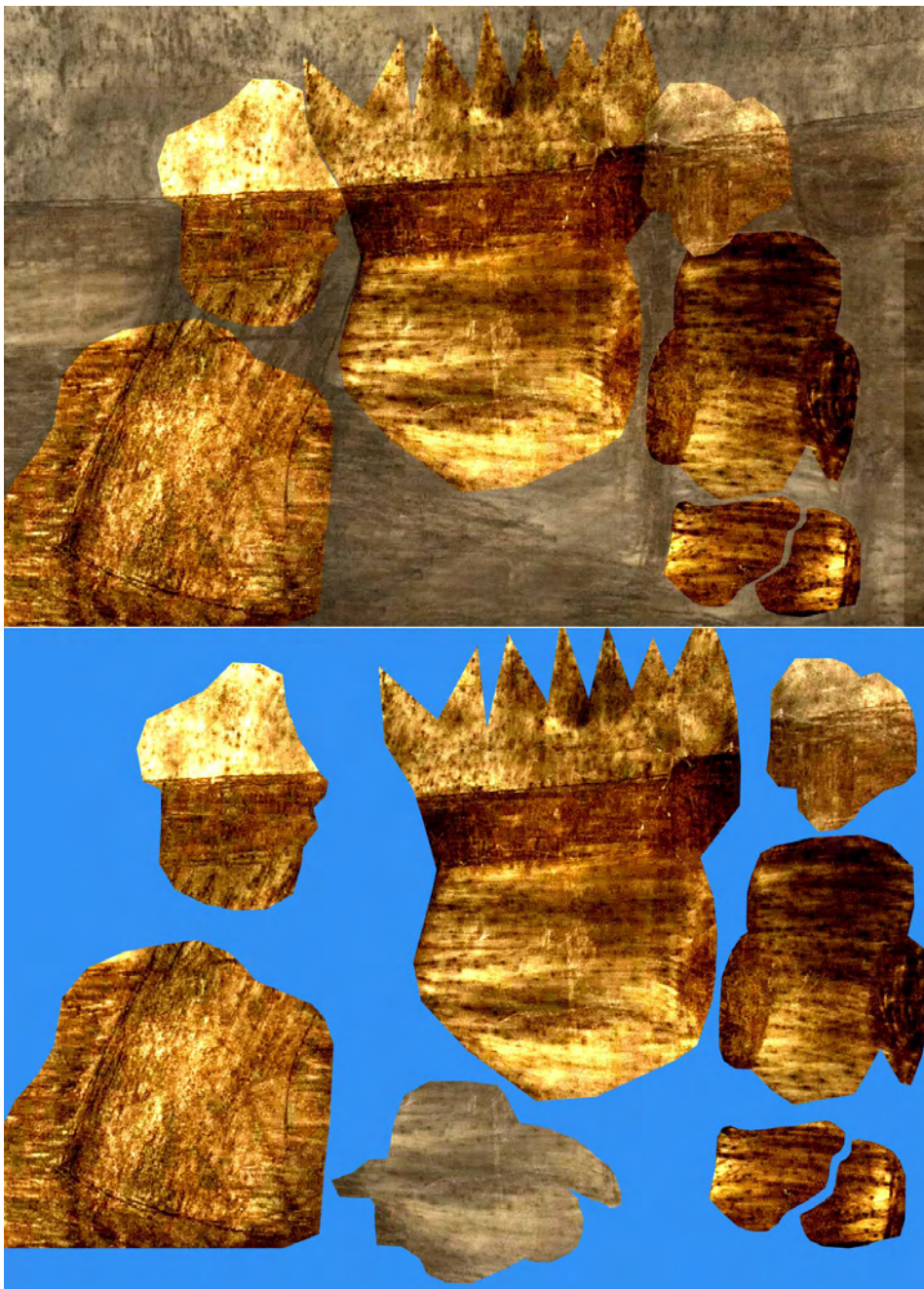
Az alakok azonosításához tudnunk kell, hogy a majommal egyenértékű Vízöntőre szokták kódolni Oroszországot és a Szovjetuniót, illetve a tudományos-technikai forradalmat. Ez utóbbit Einstein „tudományos forradalmárként” képviseli, aki ugyanúgy mint a „Magyarok bejövetele” esetében, az oroszokhoz íródik hozzá (Einstein nagy munkái egyébként az orosz forradalom évében, 1905-ben látnak napvilágot).

Az F/8. ábrán egyben látjuk a Vízöntő beazonosítható alakjait, csak a II. Miklós-Raszputyin kettőst és Einsteint kontrasztosítottam ki.

F/8. ábra

A majom jobb fülében alul Uljanov és Krupszkaja összetolt, vagyis házaspárt jelölő alakja sejlik fel. Fölöttük a háborúba a szerbek oldalán belépő II. Miklós orosz cár felesége, Fjodorovna Alekszandra látható. Ő is férje (illetve a vele összeírt Raszputyin) oldalán áll. A nő szögletes arca és fejdíszje jól azonosítható az F/8. ábrán baloldalon fenn sárgával bekeretezett báli fotóval. Einstein és a cárné közé szorítva jelenik meg Tisza. A Vízöntőbe lépve az orosz–szerb ortodoxia,

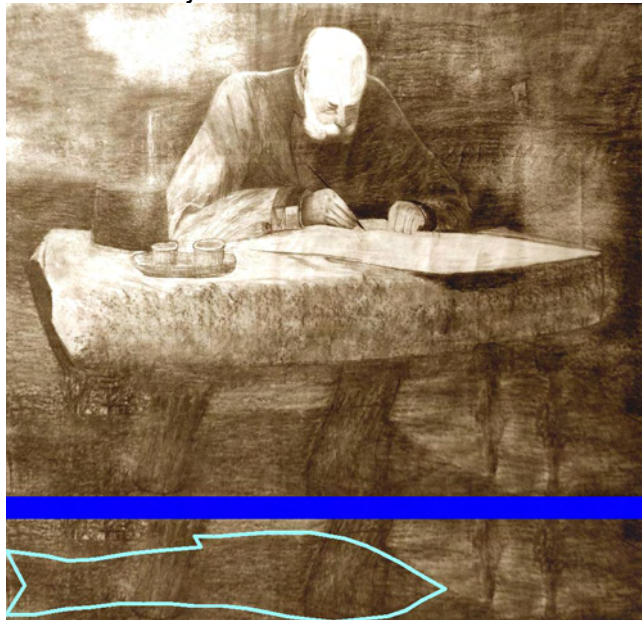
de egyben a tudományos-technokrata nézetek és az ateizmus világában is találja magát (a Fohászkozó üdvözítő című képen Csontváry az ateistákat a Vízöntőre kódolja). A majommotívum közepén felül II. Miklós orosz cár ötszögbe „préselt” arca sejlik fel, arcarányai és orra jól azonosíthatók az F/8. ábra bal felső részén láthatókkal, valamelyest nagy harcsabajusza is láttatva van, bár az a cár állába írt Raszputyin kalapjába van átúsztatva. Közismert hogy Raszputyin kezdetben Fjodorovná, később a gyenge karakternek tartott Miklóst is erősen befolyásolta, egyfajta hatalmat gyakorolva fölötte. Képi összeírásuk erre is utalhat. További érdekesség, hogy a majom orrába egy „X” van írva, ami a Halak jeleként magával hozza a halál jelentését. Erre a jelre támaszkodik mind Miklós, mind Raszputyin alakja is, és tudjuk, hogy mindkettejük élete erőszakos halállal végződött. Raszputyint 1916. december 29-én gyilkolják meg, így ha a Tisza-

F/8. ábra

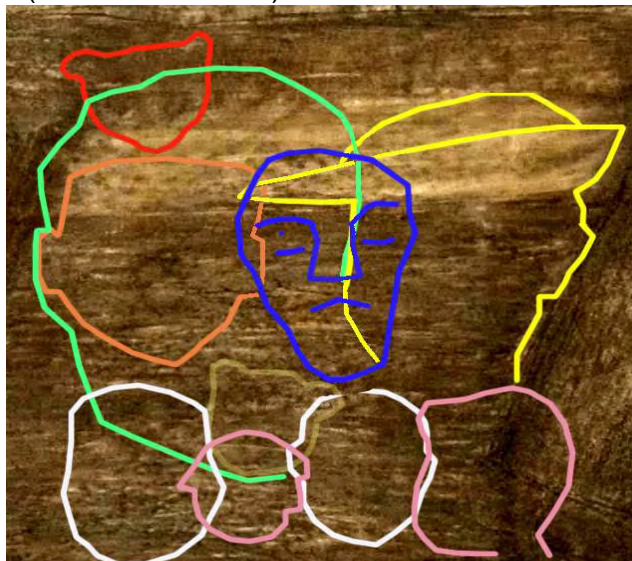
fotó alapján helytálló a Ferenc József kép 1917. augusztus utáni datálása, azt Csontváry már belefogalmazhatta a képbe, és talán Raszputyin 1916. december 7-i jóslatáról is tudhatott, miszerint két éven belül a cárt is meggyilkolhatják. A Raszputyin szájára írt Halak-jel így a jóslat

kimondását is megjelenítheti, akár magára, akár a cásra vonatkoztatva.

A majom számunkra bal fülében két fiatal arc is ráerősít a Vízöntő-kódra (Ifjú=Vízöntő). Az alsó a felső fejhez tartozó felsőtestnek is tekinthető (lásd az F/8. ábrán).

F/10. ábra

F/11. ábra

Az F/10. ábrán látható, hogy utolsó jegyünk – a Halak – egy sötétebb árnyalatú hal-alakként van jelen, ami a kép bal alsó sarkától a „majom” orrába írt keresztig tart. A Vízöntővel való átfedés területén (ez csillagászatilag is így van, a Vízöntő részint lefedi a Halakat de a Bakot is) lényeges információ nincs, ott csak a Vízöntő-kódot megerősítő egyik fiatal arc (=Ifjú) található, de attól balra, Ferenc József két nadrágszára között az F/11. ábrán kinagyított tabló bontakozik ki.

F/12. ábra

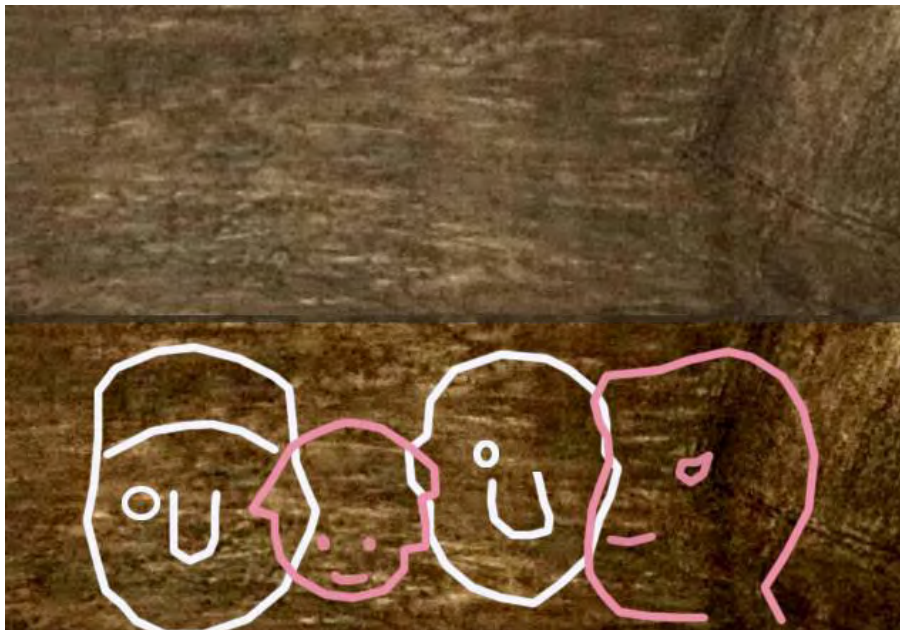
Itt a Halakhoz, mint a halál jegyéhez köthetően a meggyilkolt trónörökös, Ferenc Ferdinánd alakja tűnik fel, aki családja körében látható. A férjet és a feleséget a merénylő – Gavrilo Princip – fejalakja választja szét, a házaspár alatt pedig gyermekeik láthatók. Csontváry Ferenc Ferdinánd arcában tűnik fel, ami azt jelenti, hogy a festő a szereplők közül vele szimpatizál (és nem Ferenc Józseffel). Vizsgáljuk meg részleteiben is az F/11. ábrán megjelenő szereplőket! Az F/12. ábrán Ferenc Ferdinánd fejalakját ugrasztottam ki kontrasztosítással. Mivel ábrázolásába beelölóg Gavrilo Princip, csak a bal szeme látható. Felül egy macskafej az osztrák etnikai kódot adja, az állában felseljő oroslánfej az uralkodó dinasztiahoz tartozását jelzi.

Ferdinándtól jobbra Gavrilo Princip alakja sejlik fel. Arca hosszúkás, álla hegyes. Alaposan tanulmányozva a festményt megtaláljuk vékony egyenes bajuszát, számunkra bal pupilláját, de még a jellegzetes sötét szemalját is. Látni a fénylő orrhegyet, és a baloldali szemgödör is észrevehetően jelölt egy sötét karimával.

F/13. ábra

Az F/11. ábra alját, ahol Ferenc Ferdinánd és Chotek Zsófia gyerekei láthatók, z F/14. ábrán nagyítottam ki. A festmény készítésének idejére megszületett mind a négy gyerek, a legkisebbik halva. A jobboldali lehet az egyetlen lány, az 1901-es születésű Zsófia hercegnő. Tőle balra lehet a három fiú, a két nagyobb, Miksa és Ernő herceg egy illetve két évvel követte a lányt.

F/14. ábra

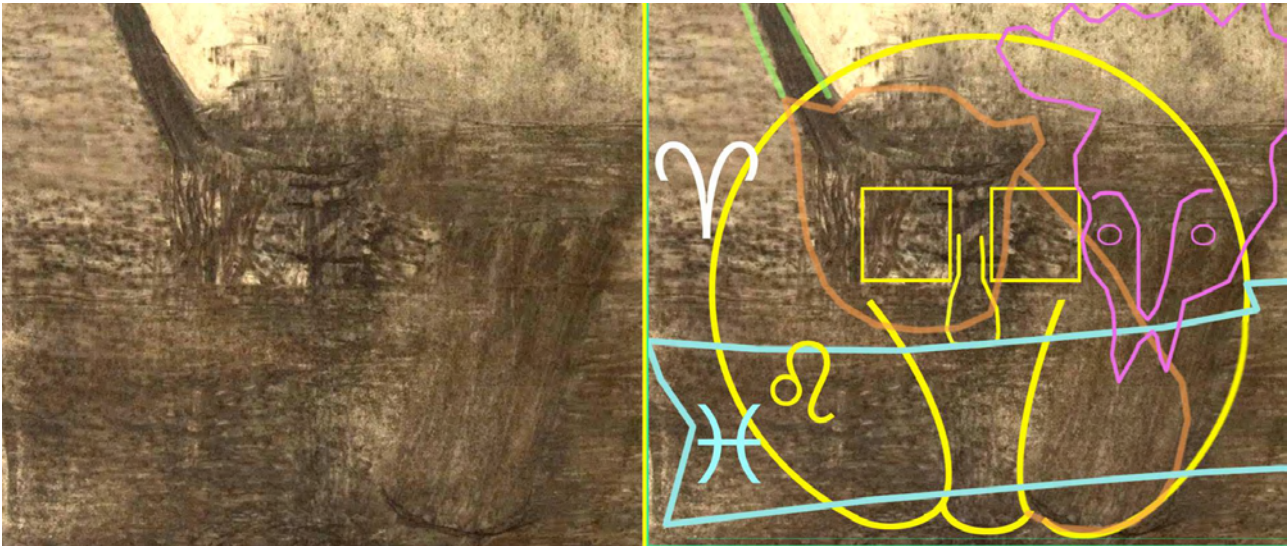
F/15. ábra

ilyen. A Gavriilo Princippel való összeírás miatt (lásd az F/11. ábrát) Zsófiának csak a jobb szeme van karakteresen megjelenítve.

F/16. ábra

Az F/15. ábrán látjuk Csontváryt Ferenc Ferdinánd fejébe írva. A trónörökös szeme a festő orrával esik egybe. A feleségről, Chotek Zsófiáról a merénylet napján készített fényképen a trónörökösné kalapot visel, Csontváry ábrázolása is

F/17. ábra

Az F/17 ábrán látjuk az árnyékhalnak a kép bal alsó sarkában megjelenő farkát. A Vég és a Kezdet jegye (a Halak és a Kos) a halfarok és a kutya alakjában íródik egybe. Úgy tűnik, Ferenc József nadrágszárából is kitekint egy eléggé stilizált, szembenézetű kakas, ami a Halakra ismételt rá (Halak=Kakas), és alatta egy „igazságosztó” sárkányfej is lehet. Meglepetésként a kép körbefutó zodiákusából hiányzó Oroszlán jegy képviselője is itt jelenik meg négyzetes szemekkel, vagy talán inkább szemgödörrel, egyfajta oroszlánkoponyaként, amelynek külső körvonala elég szerte-foszló, így azt csak sematikus jelöltem. A szemekbe írt mikrorajzok első ránézésre nem feltűnők, de egy keresztmötívum két oldalán, a kutya orrában, illetve egy kisebb kutyával összeírva Tisza és

Csontváry sejthető, ami a „Háborús jelenet”-en is látható feltámadásukként és a Paradicsomba jutásként értelmezhető (F/18. ábra). Csontváry alakja a bizonytalanabb, de az arcon keresztülfutó sötét „S”-alakzatból kiolvasható a „C” és az „S”, míg a hegyes arc „V” alakú. Ez együtt kiadja a CS.V. „monogramot”, és az ugyanilyen tónusú és vastagságú keresztalakzatból is kigazdálkodható Tisza István monogramja. A keresztmötívumba beleírható a kettős kereszt, de az arcoknak tartó szárnál baloldalt egy ferde vonal is látható (lábtartó), ami az ortodox keresztre, és így az események háttérében jelenlévő ortodoxiára is utalhat. A Csontváry hajába írt fordított Kos-jel a kutyákkal egyenértékűen hozza a feltámadás (a halál utáni új ciklusba lépés) kódját.

F/18. ábra

A képnek ezen a területén egymást fedő rétegekben jelenik meg az ábrázolás, ezért az F/19. ábrán további részleteket emeltem ki.

F/19. ábra

Tizától balra egy egybecsúsztatott „ikerszarvas” hozza az Ikek-Nyilas tengelyt (narancssal körvonalazva), vagyis a Tejutat, ami az elszóltított lélek útja (Tejút=Lelkek Útja). Ugyanez egy „ikerlóként” is megjelenik, csak ott a ló adja a Nyilast, és a jobboldali lófejből egy jobbra tekintő szarvasfej is kivehető. A keresztmötívum jobb oldalán egy olyan felfelé szálló ember értelmezhető, melynek a feje egy paradicsommal íródik egybe, amin még a kocsányszerű haj is látszik. A Paradicsom a „Háborús jelenet”-en is a Bika szintjén van, akárcsak itt, ahol ezt a jegyet egy disznófej és a Galamb jeleníti meg (ábránkon csak a galambmötívum farokrésze látszik).

Végül térjünk vissza a „szertefoszló” oroszlán egészére! A Ferenc Józsefnél csak áttételesen

megjelenő, de itt jelen lévő Oroszlán a pusztulás kétszeresen (a kakassal) is kódolt jegyére írva – ráadásul ilyen koponyaszerű megjelenítésben – az Oroszlán alapjelentéséből kiindulva nyilván a **császár és a Monarchia bukását jelenti**. Ablakszeméi a túlvilágra nyílnak, azon át jut Tisza és Csontváry a paradicsomba.

„HÁBORÚS JELENET”

A 18 m²-es szénrajz (H/1. ábra) nagyságát tekintve közvetlenül a „teljességméretű” Baalbek után áll, és a 2/3-os sorozatba illeszthető („Mária kútja”, „Taormina”, „Magyarok bejövetele”). Ezzel javítanom is kell az első Csontváry könyvemnek azt a közlését, hogy a 2/3-os, „második” nagyságrendbe három kép tartozik, hisz itt már egy negyedikről van szó. A „Háborús jelenet”-et eredetileg 12 m²-esnek tekintették, de Czakó Ferenc 1994-ben hozzáillesztett egy addig külön képként kezelt részletet (ez a H/1. ábrán baloldalt, alul látszik), ettől fogva a mű mérete 18 m²-esnek adódik. Jobb alsó sarka hiányzik, de szerencsére a kiegészített mű így is elég jól elemezhető. Címét az utókor adta, készítésének ideje Tisza István katonacsákós ábrázolásából kiindulva mindenképpen 1917 augusztusa utánra tehető, de a kép rejtett szovjet vonatkozású jelképeinek 1918 júliusi bevezetése miatt inkább a festő életének utolsó évére gondolhatunk.

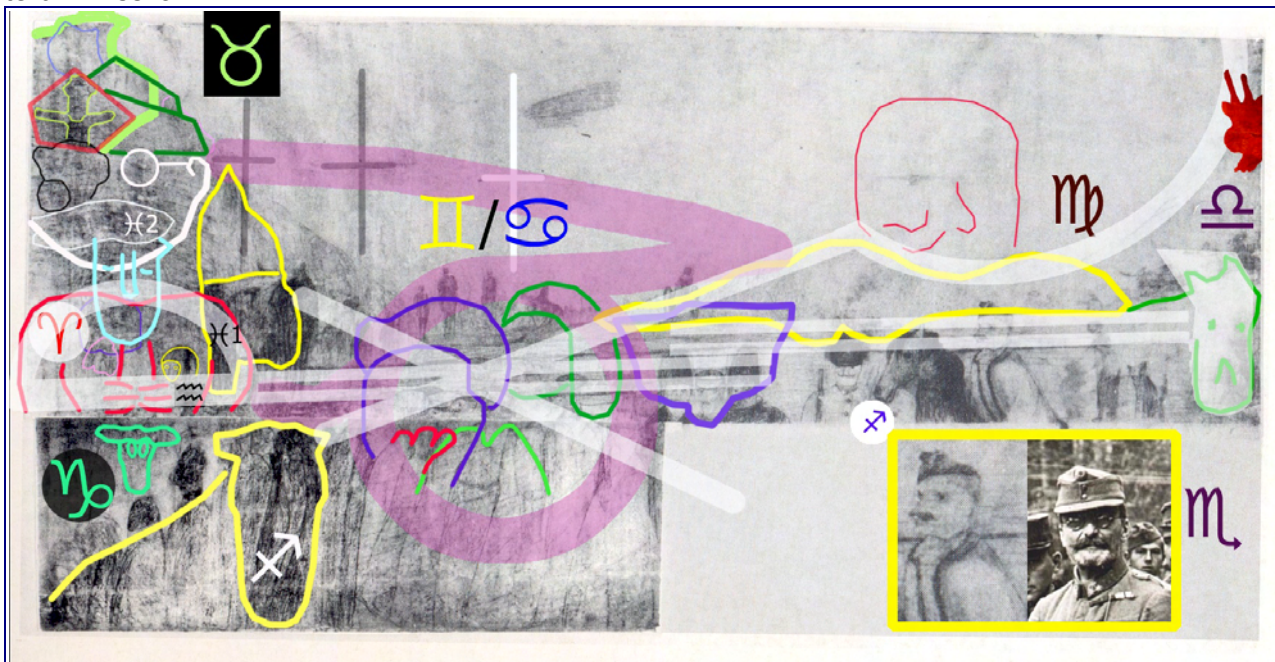

H/1. ábra

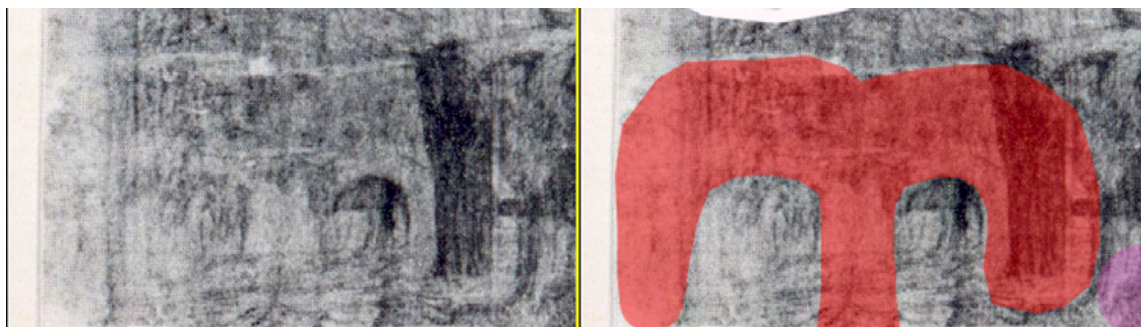
Az elemzéshez átdolgozott, jelölésekkel ellátott képet a H/2. ábrán látjuk. Ezen feltüntettem a körbefutó zodiákust, a nagy Bak-jelet (áttetsző rózsaszínnel jelölve), és a kép rejtett Jézus-monogramját (áttetsző fehérrel kiemelve).

KÖRBEFUTÓ ZODIÁKUS A KOSTÓL A SKORPIÓIG

Vizsgáljuk meg mindenekeelőtt a kép körbefutó zodiákusát! A H/2. ábra bal oldalán, az illesztési vonal felett egy olyan oroszlánfej látható, melyben az orrvonal és a szemöldökívekre íródó, jól láthatóan megvastagított sáv egy jókora Kos-jelet rajzol ki (külön a H/3. ábrán). Az oroszlánmotívum felett, a kép bal felső sarkában két disznóábrázolás is feltűnik, ezek adják a zodiákus második jegyét (Disznó=Bika). Az egyik disznó szembenézetű, azt a H/4. ábrán kikontrasztosítottam és rózsaszínnel körvonalaztam, a másik, felette lévő egy oldalnézetű ábrázolás, ami épphogy csak észrevehető az árnyalatváltás alapján, és azt ugyanennek az ábrának a jobb felén zölddel jelöltem. Az első két jegy helyzetéből már gyanítható, hogy az óramutató járása szerinti zodiákussal lesz dolgunk. Úgy a Kos mint a Bika területe is számos további fontos ábrázolást rejt, melyekre később térünk vissza.

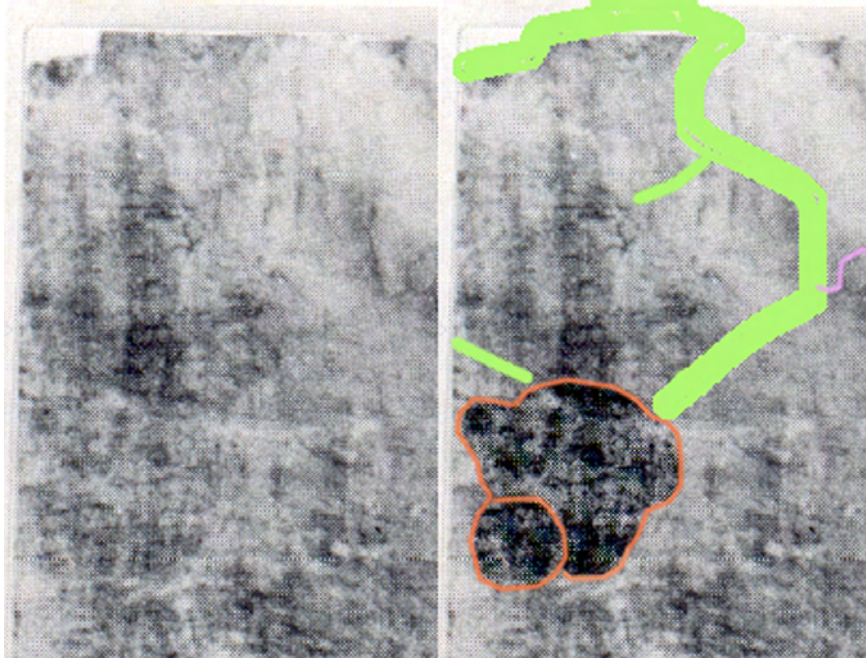

H/2. ábra

H/3. ábra

A H/1. alapábrán a Kos és a Bika területétől jobbra, középtájt látható egy kör alakú motívum (felső részét emberalakok rajzolják ki), amire két sötétebb és egy világosabb tónusú kereszt metszéspontjai egy nagy Bak-jelbe íródóan vezetnek rá. A Bak-farok arra az oroszlánmotívumra mutat, melyből a Kos-jelet vontuk ki. Nem említettem még, hogy a H/3. ábrán látható bajszos oroszlánnak elvben semmi keresnivalója sincs a Kos-Halak vidékén (a Halakat az oroszlán számunkra jobb fülébe írt, később vizsgálendő kakas jeleníti meg), amiből sejthető, hogy ennek a Bak-farokkal is megcélzott oroszlánnak valamilyen különleges jelentése lesz.

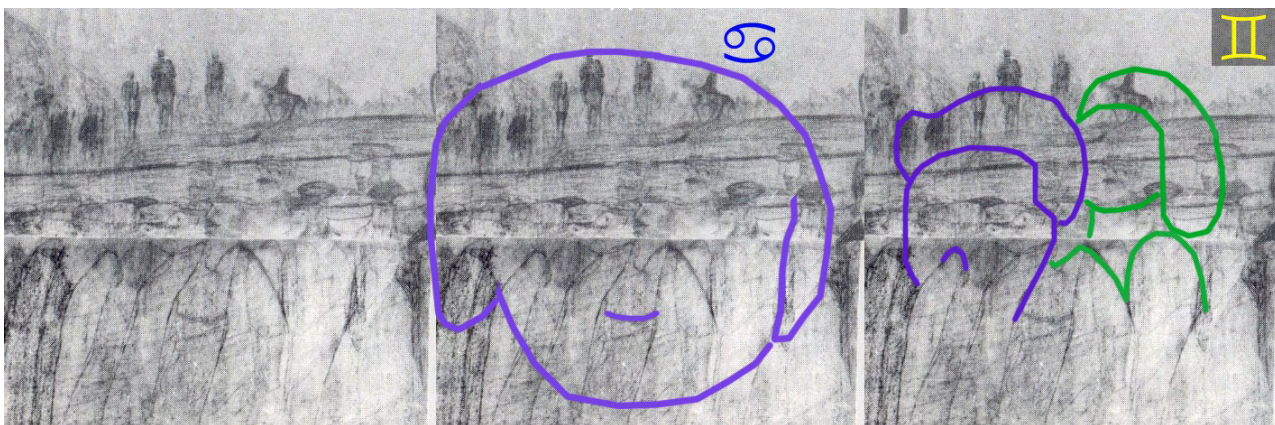

Ez a motívum – mint látni fogjuk – a Ferenc József-kép megoldását ismétli, a Halakkal (is) egybeírt „koponyaoroszlán” a Monarchia bukását jelöli, de abból indul Tisza és Csontváry feltámadása is, pont ugyanúgy, mint az említett másik képen.

A Bak-hurok körét jobban megvizsgálva kiderül, hogy az alatt mindenekelőtt egy „anya” arca értelmezhető, ami az anyaság okán a Rákra kódolható. Ugyanakkor a nagyobb női fejben két kisebb fiúfej is kimutatható, ami az Ikreket jelenítheti meg (H/5. ábra). Ez pont a Bika utáni két jegyet jelenti. Megjegyzem, ugyanezen a területen további rejtett

H/4. ábra

motívumok is vannak. Később kimutatjuk, hogy ide esik egy Jézus-monogram központja és egy azzal egybeírt Mária-kód is.

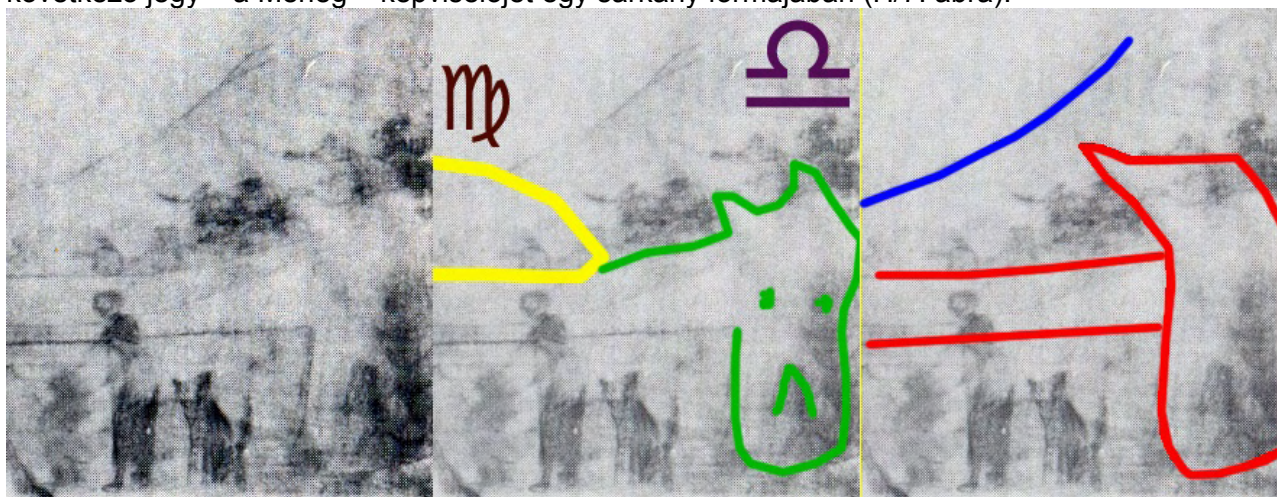

H/5. ábra

H/6. ábra

A nagy Bak-jel „zászlónyele” alatt egy macskafej ismerhető fel, ami a Szűzet kódolja (H/6. ábra). A macska két szeme két kucsmából, orra egy hengeres tányérsapkából adódik. Ismétli a Szűz-kódot egy nyúl is (Nyúl=Szűz). A macskát késsel, a nyulat sárgával körvonalaztam. A Rákot jelentő női fejjel közvetlenül érintkező, Szűz-jelentésű macskaábrázolás azt jelenti, hogy zodiákus körünkől kimaradt az Oroszlán. A helyzet ugyanaz, mint a Ferenc József képnél. Ha nagyon akarom, a H/6. ábra lovasa felett gyaníthatnék egy bizonytalan – Ferenc Józsefet idéző egybe bajusz-pajeszú – felhőoroszlánt, de az ábrázolás túl sejtelmes, és nincs is a helyén. Mintha pont arra hívná fel a figyelmet, hogy kéne itt lennie egy oroszlán kóddal jelzett uralkodónak, de mint láttuk, az Oroszlán jegye – akárcsak a Ferenc József képen – valójában a Halak vidékére vándorolt át, egészen pontosan a Kos-Halak motívumot fedi. A Szűz területétől jobbra, a kép jobb szélén találjuk a soron következő jegy – a Mérleg – képviselőjét egy sárkány formájában (H/7. ábra).

H/7. ábra

A H/7. ábra bal mezőjében az alaptémát kissé kikontrasztosítottam. Így jobban látni a sárkány hátát, és azt, hogy a sárkányon kívül is van itt egy érdekes motívum. A sárkányt a második mezőben zölddel körvonalaztam, a harmadik mezőben pedig pirossal jelöltem egy kalapácsfejet, melynek teteje a sárkány füleivel együtt húz el balra. Ennek tetővonalát a géppuska csöve jelöli ki. Képünkön jól látható két vízszintes vonal is, amely a nyél szerepét játszhatja, és késsel bejelöltem egy olyan ívet is, ami nagyobb környezetben szemlélve egy sarló részét adja. Erre a sarló-kalapács motívumra még részletesebben is visszatérünk, de most folytassuk a kép nagy zodiákus körének feltérképezését!

A Skorpó képviselőjét nem találni, valószínűleg a szénrajz hiányzó részén lehetett.

A TEJÚTMOTÍVUM ÉS JELENTÉSE

A kép jobb oldalán felismerhető kalapácsnyél balra egészen a Bak-hurokba írt ikrek bal tagjáig követhető, ahol elhalványul. Alatta viszont a macskamotívumtól kezdve is fut egy ugyanilyen sáv, ami a kép bal széléig követhető. Ez végül is egy átlapolt csík, melynek jobboldala kalapácsnyél, baloldala – mint látni fogjuk – a Jézus-monogram központi sávja. A festő az átúsztatással valószínűleg azt jelzi, hogy az egyik motívumot a kép hosszában a másik váltja fel, az egyik a másikba megy át, ami baloldalt keresztény, az jobboldalt már ateista-bolsevik. Ez a nagyjából vízszintes csík ugyanakkor egy további szimbolikus értelmet is nyer, ha felismerjük, hogy arról balra – a lefelé menő alakok mentén – egy elágazás indul, amivel előáll a Tejút Y-alakja. A Tejúton – ugyanúgy, mint mondjuk a Baalbek-kép esetében – megjelenik az arra utaló Nyilas-Ikrek kód, ami itt is a vízszintes száron tűnik fel, az elágazás szárai pedig a Nyilasra és a Skorpióra futnak ki. A Tejútra a Nyilas-Ikrek kódon keresztül utal a kép jobb oldalán középmagasságban feltűnő lovas, akiben Tisza István és Csontváry egybeírt alakja ismerhető fel (H/8. ábra), a ló ugyanis a Nyilast idézi, de a sörényében is felismerhető egy bagoly, ami meg az Ikrekre utal. Ez a Tisza-Csontváry alak, akiben hamarosan egy további mitikus szereplőt is azonosítunk, a Tejúton, más néven a Csillagösvényen lovagol.

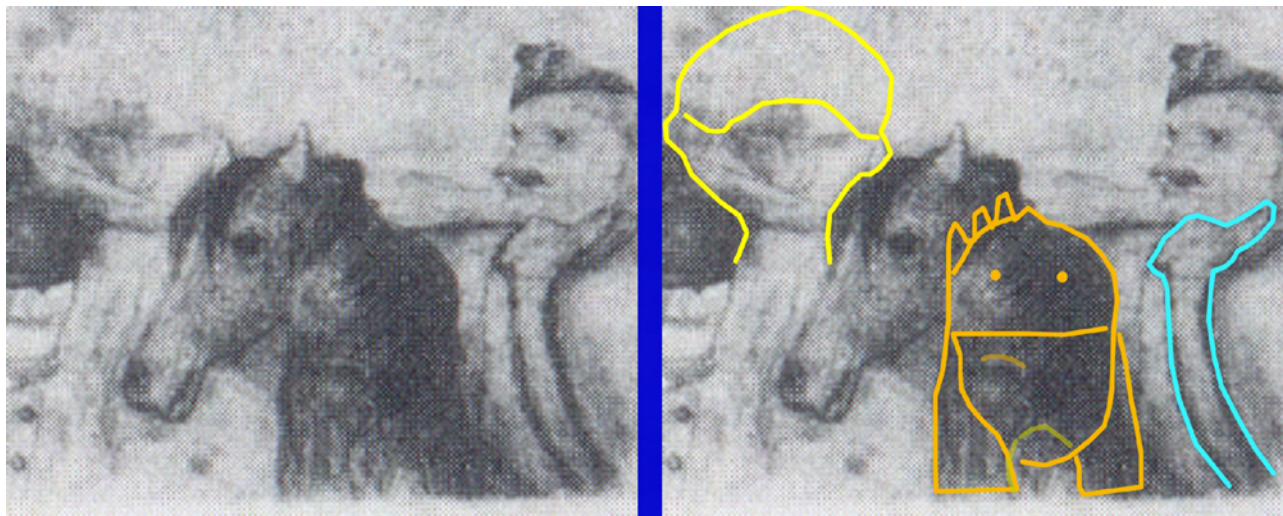

A kép hiányzó helyére, ahol valószínűleg a Skorpió képviselőjének kellene lennie, bevágtam Tisza nevezetes 1917. októberi fotóját. Az áll, a bajusz, a sapkarózsa jól azonosítható. A szemöldökív és az orr viszont Csontváry irányában elrajzolt.

Hogy a Tejúton vagyunk, megerősíti a gombsor helyén és a zubbony nyak-kivágásában feltűnő hattyúfej, illetve hattyúnyak, ugyanis a Hattyú csillagkép a Tejúton található. A Tejutat a magyar néphagyományban

H/8. ábra

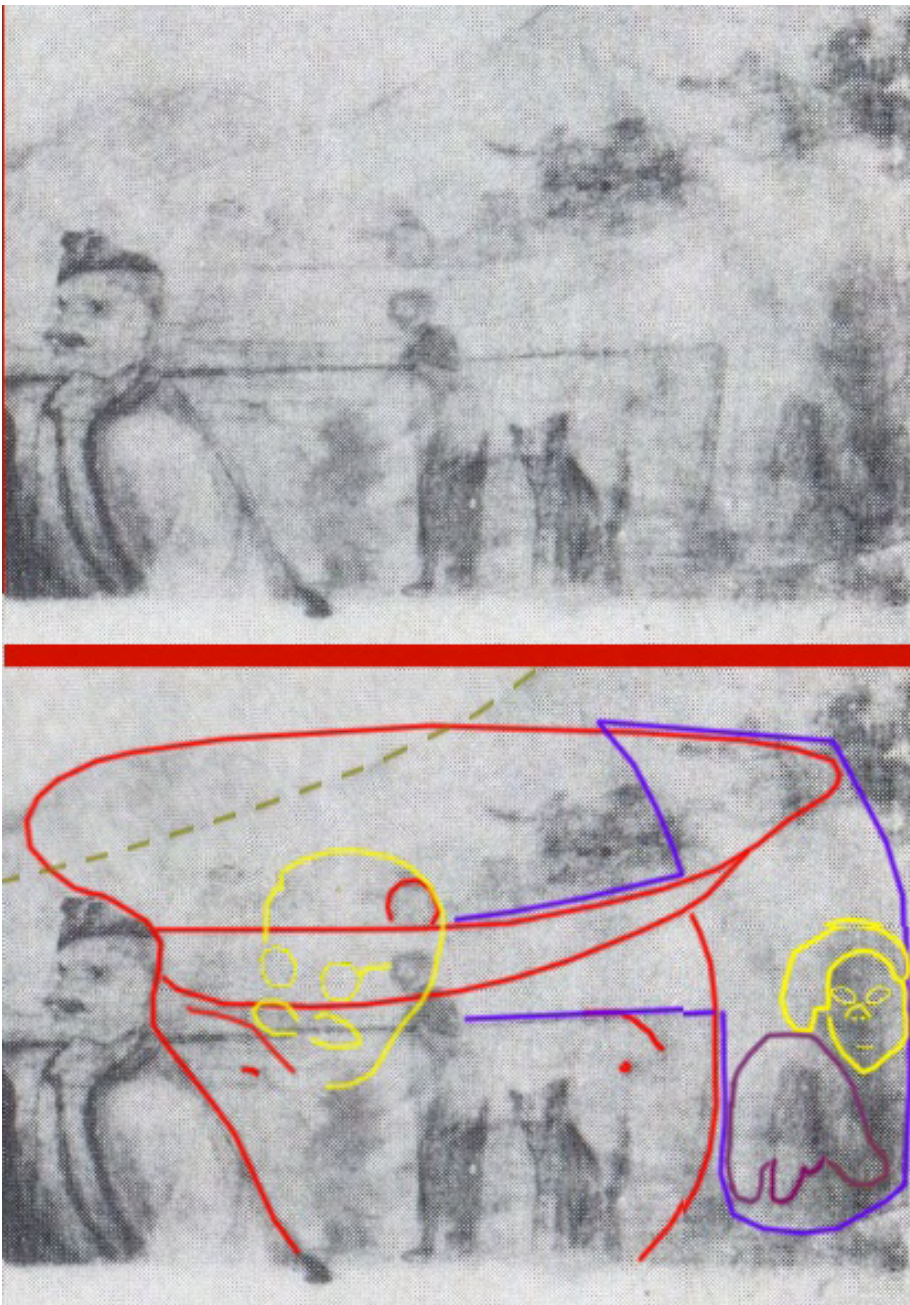
és „lába” (utóbbi az alsó baloldali ágcsonkkal esik egybe) illetve a hattyúnyak önállóan is kiad egy Skorpió-képjelet. Ez viszont a „nagy Skorpió”, ami Csontváry írása szerint kardot ránt a világra. Ennyit a Hadak útja (=Tejút=Nagy fa) és a Hattyú csillagkép Csontvárynál is tárgyalt viszonyáról, most pedig térjünk vissza a Tejútra írt Tisza-Csontváry alakra.

H/10. ábra

A hun-magyar legendárium szerint, amit az Új Székely Himnusz is megörökít („Vezesd még egyszer győzelemre néped, Csaba királyfi, csillagösvényen!) a testvérvizsályt követően – ami a magyar ikrek-szemléletben nem megengedett –, Csaba több visszatérését követően a Csillagösvényre kerül, de még onnan is visszatér az övéi megsegítésére. A magyar mitikus ikrek viszonyát előíró szabály egyébként a Benedek Elek által lejegyzett A Hadak útja című mondából olvasható ki: „Eleget mondták az öregek: hagyd az Isten kardját, Csaba királyfi, csak addig lesz velünk az Isten, míg testvérvérbe nem mártódik e kard”. Erre a gondolatra egy későbbi fejezetben térünk vissza

A Tejútról visszatérő Csaba alakja azért lehet érdekes, mert ha kép Tisza '18 október 17-i kijelentése (Ezt a háborút elvesztettük!) vagy netán halála (1918. október 31) után készült, a Háborús jelenet egy olyan allegóriaként értelmezhető, miszerint Tiszának Csaba mintájára a túlvilágról kell visszatérnie, hogy a háborúban vesztes és/vagy a szovjet rendszer felé haladó országát megsegítse. A H/10. ábrán a hattyún kívül az is látszik, hogy a ló sörényében egy idősebb ősmagyar alak tűnik fel, akiben valószínűleg a Csillagösvényen lovagoló Csaba azonosítható. Ráerősít erre, hogy a ló előtt is megjelenik egy ifjú, aki alighanem „Csaba ifjú király” vagy Csaba királyfi, azaz Csabának még a Csillagösvényre való távozás előtti alakja. Figyeljük meg, hogy a lovas felsőteste és a ló nyaka egy ugyanolyan döntött „V”-alakot, Kos-jelet is mintáz, mint amit a Hídon átvonuló társaság lányalakjánál vagy a „Zarándoklás-kép” Kos-lovasánál láttunk. Ez a Kos indító jellegével kapcsolatban mindenféleképp valamilyen indulást jelent, aminek több értelme is lehet, a kép jobb oldalát terhelő bolsevik világtól való menekülésig elmenőleg.

H/11. ábra

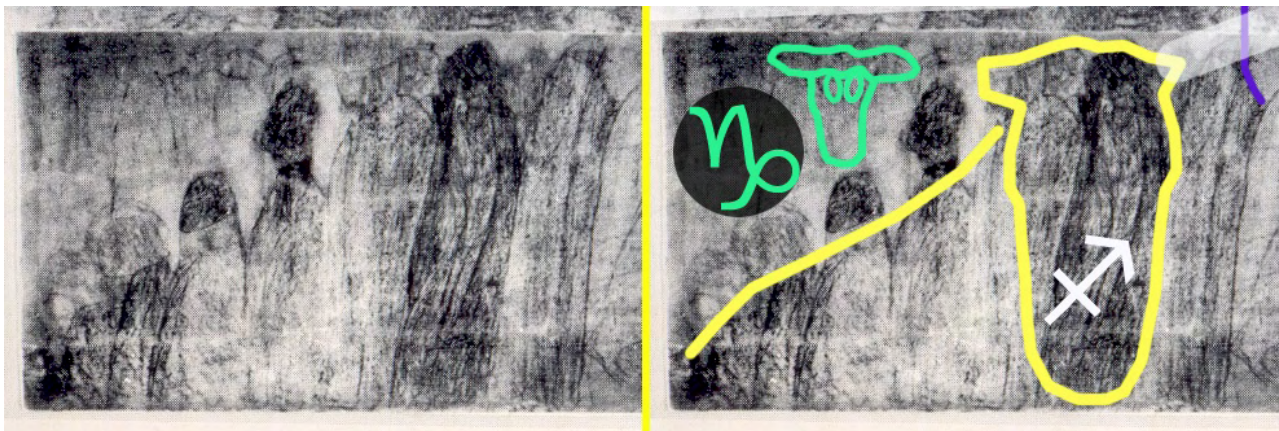
(sárgával körvonalazva) hozhatja azt az értelmezést is, hogy az ex-miniszterelnök a (magyar) bolsevizmus áldozata lett. Ugyanerre utal a H/13. ábra sapkarózsája is.

Vizsgáljuk meg ezzel kapcsolatban kissé részletesebben is a Csaba-Tisza-Csontváry hármastól jobbra eső területet!

A H/11. ábrán berajzoltam az itt kivehető rejtett ábrázolásokat. A már tárgyalt kalapács fejében Krupszkaja alakja gyanítható (sárgával körvonalazva), alatta Einsteinnel. A kalapács és a Tisza-Csontváry lovas közé pedig alighanem Uljanov alakja íródik. Ugyanez a szereplőgárda megjelenik a Ferenc József kép és a „Magyarok bejövetelé”-nek a Vízöntő-területén is. Uljanov egyik szeme alighanem egy „Vízöntő-hullámos” ördög lándzsahegye, orra egy nőalak („haza-anyácska”), a másik szeme egy kutya farkának a vége. Utóbbi a szovjet időszak kezdetét jelentheti (Kutya=Kezdet).

Minden balra hajlik (akár csak politikailag), még a számunkra jobb szemöldökív is (!). Mindez így, együtt Oroszország szovjet korszakba lépéseként értelmezhető. Ha a kép 1918. október 31. után készült el, a tányérsapkás fejben és a kalapácsnyélen sejthető Tisza-fej

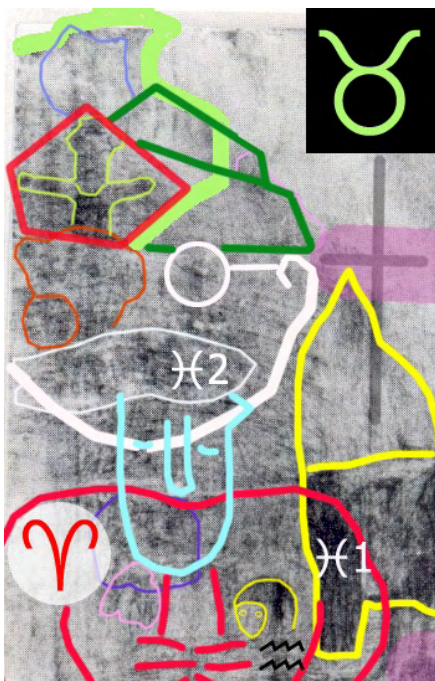
KÖRBEFUTÓ ZODIÁKUS: NYILAS ÉS BAK

H/12. ábra

A H/12. ábrán látjuk az egyik Tejút-lábat kódoló Nyilas-jelentésű lovat (sárgával körvonalazva). A soron következő jegy a Bak, ami a ló háta felett középtájt sejlik fel (világoszölddel jelölve).

MENNYBEMENETELI JELENET: A VÍZÖNTŐTŐL A BIKÁIG

H/13. ábra

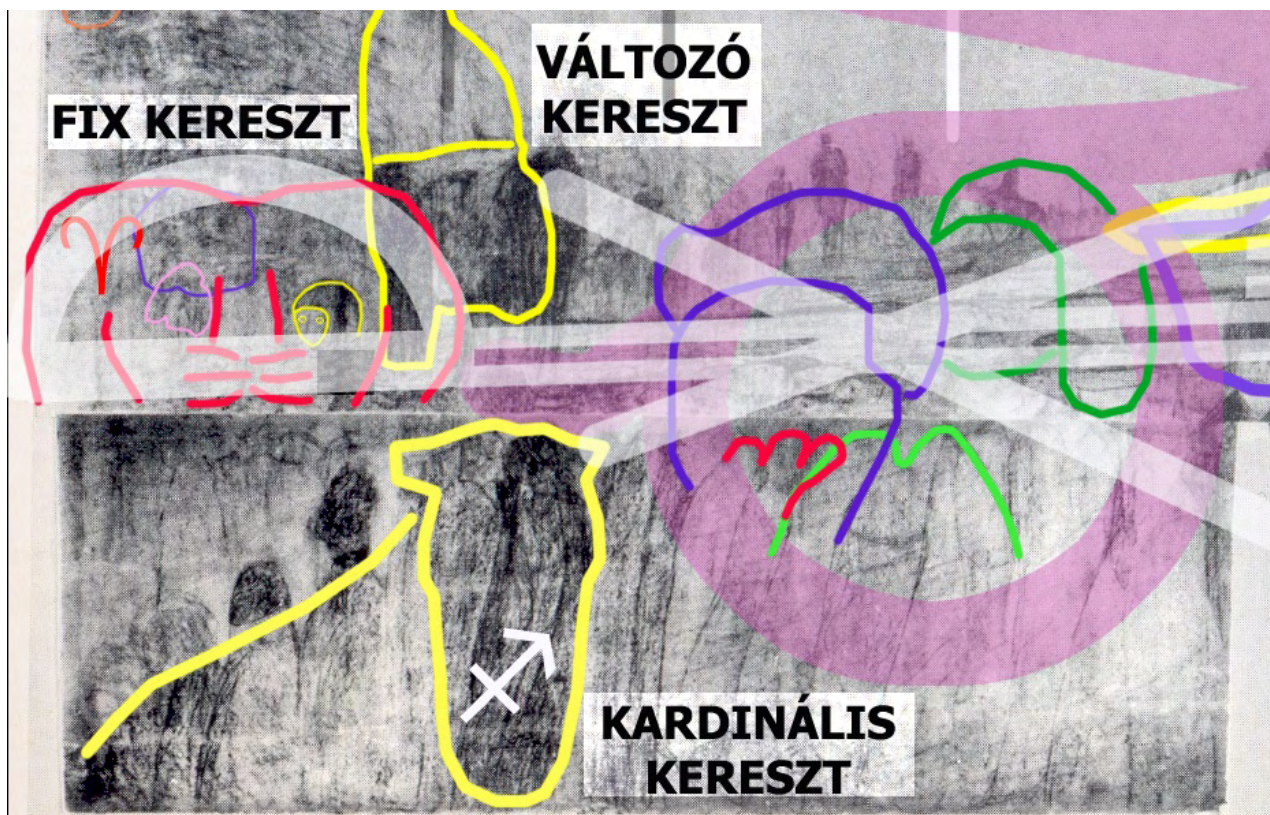
együtt mennek a Paradicsomba. Csontváry „személyazonosságát” a felette, a profildisznó fülében megbúvó farkas igazolja vissza. Tudjuk, hogy a Kosztkákat régebben Navojoknak hívták, ami pusztai farkast jelent. A „Háborús jelenet”-nek ez a része igen hasonlít a Ferenc József képre. Ott

A Bakot idéző kecske fölötti illesztésvonalra a kép baloldán a már ismert oroszlánkoponya íródik. Valamelyest ennek bajusza is hozza a Vízöntő képjelét, de mint azt külön is elemezni fogjuk, mind a két szeme és az orra is Vízöntő-kód (Ifjú és Majom). Később vizsgáljuk részletesen az oroszlán számkra jobb fülébe írt kakast is, ami a Halakat hozza. A kép bal felső sarkának értelmezéséhez az oroszlán orrából és „frizurájából” kibontakozó Kos-jel a legfontosabb. A Kossal ugyanis új ciklusba lépünk – és a Halak-Kos átmenet egyik jelentéseként a feltámadásra gondolhatunk. Mintha az előzőleg befutott életre emlékeztetne az a hosszú fej, ami az oroszlánba íródó nagy Kos-jel és egy felette lévő hal-motívum (Halak) között feszül ki. Kostól a Halakig – ez az egyik életút kódolás szerint pont a születéstől a halálig jeleníti meg az életet. A H/13. ábrán látható, hogy a ♃2 jelű másodlagos halmotívum tulajdonképpen egy Tisza Istvánra igen emlékeztető szemüveges férfiarc bajusza. Az arc csak „jobbos”, mert baloldalába a régebben vizsgált disznómotívum íródik. A másik – oldalnézetű – disznóalakkal átfedésben van egy csákó, amin a dísz egy ötszögbe írt Csontváry-feszület. Mivel a Paradicsom kódja a Ferenc József képen is a Bika (=Disznó) volt, ez azt jelenti, hogy Tisza és Csontváry

is egy Halakra áthelyezett „koponyaoroszlánból” (annak szemeiből) jutott a Paradicsomba Tisza és Csontváry, miközben az Oroszlánnak ez a rendhagyó helyzete a Monarchia és Ferenc József bukására utalt. Valószínűleg itt is erről van szó.

JÉZUS-MONOGRAM

A kép további jelentésrétegeinek vizsgálatához érdemes részletesebben is elemezni a „koponyaoroszlánt”, a bal alsó sarok meglehetősen összetettnek tűnő lófejét és a koponyaoroszlánnal kissé összetolt, attól jobbra és feljebb elhelyezkedő hun-főveges arcot, amiben további ábrázolások sejtethők. Az analízis azt az eredményt hozza, hogy e három, függőleges irányban egymást követő ábrázolásba a kardinális, a fix és a változó kereszt jegyei vannak írva. Emlékezzünk a „Zarándoklás”-kép Oroszlán-lovasára, amiben szintén ezt a három keresztet találtuk meg, és azok egy (Mária kóddal egyesített) Jézus-monogramot írtak le!

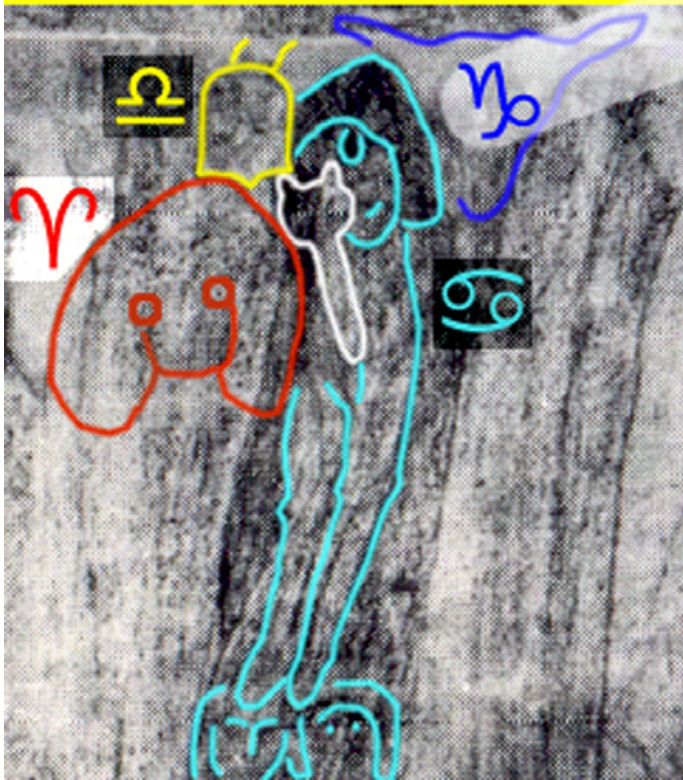
H/14. ábra

Ugyanerre a megoldásra terelheti a gyanút, hogy az oroszlán félköríves feje (ami a fix keresztet rejt) a Tejút vízszintes vonalával kiadja a „P”-motívumot. A ferde lóhát irányában a Bak-hason túl egy ágyú jelenik meg feltűnő „tereptárgyként”. Összekötve őket megkapjuk a monogram X-ének egyik szárát (a lóba a kardinális kereszt van írva). Ahol ez a szár metszi a „P” szárát – nagyjából a Bak-has közepén – behúzhatjuk a változó keresztre kódolt hun-főveges szereplő nézésvonalát is (ennek ellenpontja sajnos a hiányzó területre esik).

Mielőtt értelmeznénk a Jézus monogramot (amivel itt is egy Mária-kód van egybeírva),

vizsgáljuk meg részleteiben is a három zodiákus keresztet adó motívumokat!

KARDINÁLIS KERESZT

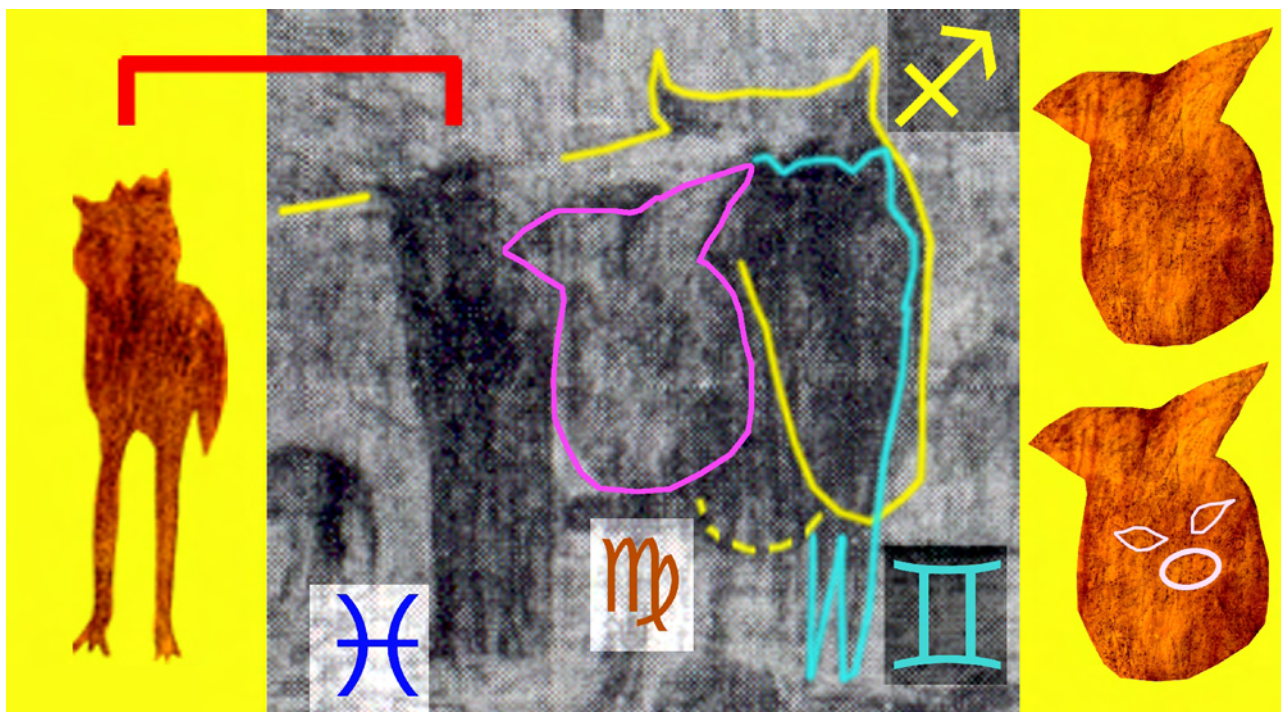

A H/14. ábrán látható ferde hátvonalú ló feje egy baloldali világosabb és egy jobboldali sötétebb részből tevődik össze, amit részletesebben a H/15. ábra alsó mezőjében vehetünk szemügyre. Ennek is igazán a felső része „eseménydús”, ezért csak azt közlöm eredetiben is a H/15. ábra felső, sárgával keretezett mezőjében.

A Jézus-monogram áttetsző fehérrel jelölt szára elsőként az alsó mező jobb felső sarkában felfedezhető háromszögfejú kecskéket (=Bak) éri el. Ilyenből akár egy nagyobbat is körvonalazhat a figyelmes szemlélő. Ha folytatjuk az áttetsző fehér szárát, arra a további kardinális jegyek képviselői esnek. A kecskéhez balról egy női fej simul, de a nő fedetlen teste az alatt is értelmezhető. A karjait ugyan nem rajzoltam be, de láthatóan egy nyeles bábút (babát) tart, mintegy abban gyönyörködik, és ez a szellemes ábrázolás jelzi, hogy a nő itt anyai minőségben van jelen. Megerősíti ezt az is, hogy alatta – egy szinttel lejjebb – családfaszerű elrendezésben a gyerekei láthatók. Az anyához rendelhető tipikus jegy persze a Rák, ami megint csak kardinális jegy. A fehér vonal képzeletbeli meghosszabbítására felülről egy sárkányfej, alulról egy kutyafej lóg be. A sárkányfej fejjel lefelé is értelmezhető, háromszakállú vagy háromfülű, előbbi esetben Mérleg-íves kobakú, és ilyen alakkal máshol is találkozhattunk már Csontvárynál. A sárgával körvonalazott fej természetesen a Mérleg kardinális jegyét adja (Mérleg=Sárkány). Végül egy kutyafej idézi meg a kardinális kereszt utolsó jegyét (Kutya=Kos) – ez többféleképp is megrajzolható.

H/15. ábra

VÁLTOZÓ KERESZT

H/16. ábra

A H/14. ábrán látható hun-föveges fej arcrészét, mely a változó keresztet adja, a H/16. ábrán nagyítottam ki. Első ránézésre a H/16. ábrán hajnak látszó két sötétebb foltot is tekinthetnénk a Halak, illetve az Ikrek képjelét hozó alakzatnak, de a részletesebb vizsgálat ennél pontosabb eredménnyel is szolgál.

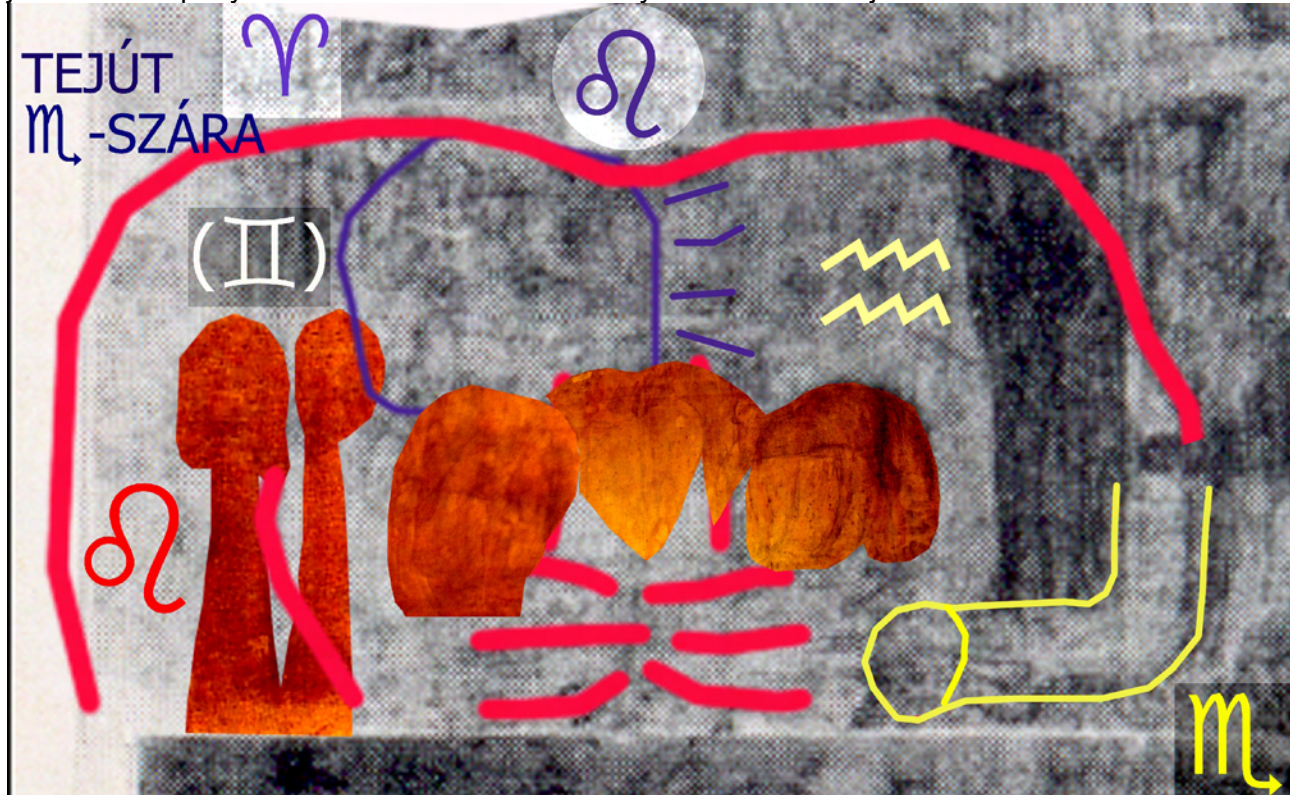
A számunkra baloldali hajpásmában valójában egy kakas bújik meg, ez hozza a Halakat (Halak=Kakas). Ennek alakját egy másik felvételemből ki is vágtam, ez a H/16. ábra bal felén a sárga mezőben látható. A jobboldali hajpásmában szűkebben szemlélve egy bagoly alakja ismerhető fel, ami az Ikreket adja (Ikrek=Bagoly). Felette – kissé elkülönülten – viszont két lófül fedezhető fel, amihez a lóhát vonala is csatlakozik. A lófej behúzására két feltűnő lehetőség is kínálkozik (a másikat szaggatott sárgával jelöltem), ami a Nyilas mellett az Ikrekre ismételt is felhívja a figyelmet. A H/16. ábra arcvonalai miatt eléggé „elsikkad” egy nyúl-ábrázolás (lilával körvonalazva), ezért azt egy másik felvételemből adtam meg az ábra jobboldali sárga mezejében.

Az itt felismert jegyek – a Halak, az Ikrek, a Nyilas és a Szűz – a zodiákus változó keresztjét adják.

A FIX KERESZT

Ez a kereszt a „P”-motívumot adó „koponyaoroszlánban” mutatható ki a Bika jegyének kivételével. Ezt talán az indokolja, hogy a Paradicsomba jutás pont a Bika irányában történik (a Paradicsom arra van kódolva), tehát a Bikának nem kiindulási, hanem célállomásnak kell lennie, így annak

jelenléte a koponyaoroszlánban zavarná a mennybemenetel sémáját.

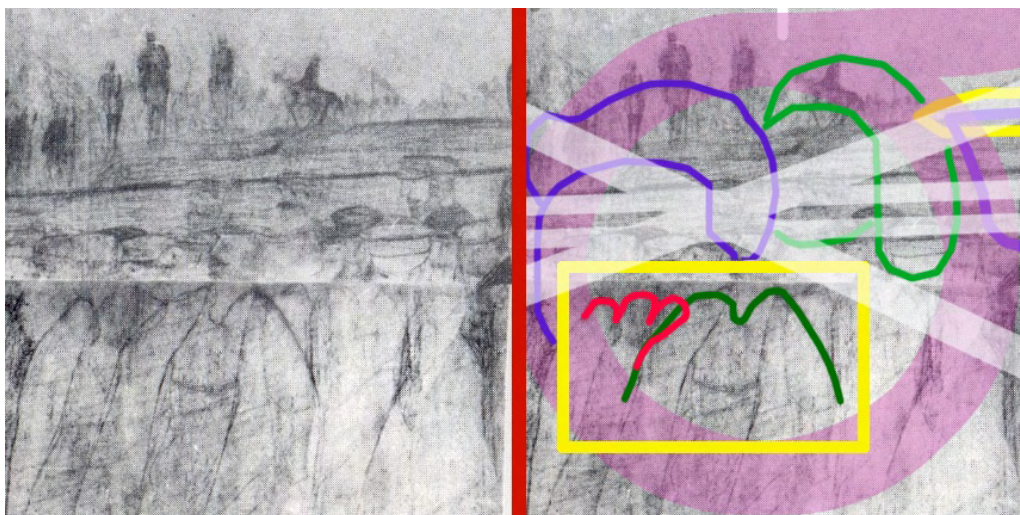

H/17. ábra

A H/17. ábrán látjuk az oroszlánfejet, melynek egyes részleteit jobban értelmezhető helyi felvételeimből egészítettem ki. Magára az Oroszlán jegyére, ami a fix kereszt része, a nagy koponyán kívül egy kisebb is utal (késsel körvonalazva), ami az állat homlokán kissé balra sejlik fel. A vele szemben lévő Vízöntőre több motívum is utal. A bevágott részleteken látszik, hogy az oroszlán bal szeme egy fiatal lány, ami „Ifjúként” a Vízöntővel egyenértékű szimbólum. Ugyanez vonatkozik az állat orrába írt Ifjúra is, ami Kos-hajával a körbefutó zodiákus ide eső Kos-jelét erősíti meg. Az oroszlán jobb szeme majom vagy legalábbis majmosan elrajzolt ifjú, és mind a kettő a Vízöntőt jelenti. Baloldalon bevágtam két „pálcikaembert”, akik Ikek-kódként a Tejút vonalára esnek. Valószínűleg azért kerültek ide, hogy emlékeztessenek, ide fut ki a kép Tejút-motívumának egyik szára. A baloldali ereszkedő szár (a Nyilast adó ló háta) a Nyilasra volt kódolva, következésképp ennek a felső szárnak a hárompontos Tejút-kódolásnak megfelelően a Skorpióra kell kifutnia. Ezzel egy meglehetősen szellemes, rejtett kódolásban elő is állt a fix kereszt harmadik jegye, a Skorpió. Ráerősít a Skorpió jelenlétére az ábra jobb alsó sarkába bekúszó L alakú kígyó (sárgával jelölve), aminek az arcát is látjuk.

A JÉZUS MONOGRAMRA ÍRT MÁRIA-KÓD

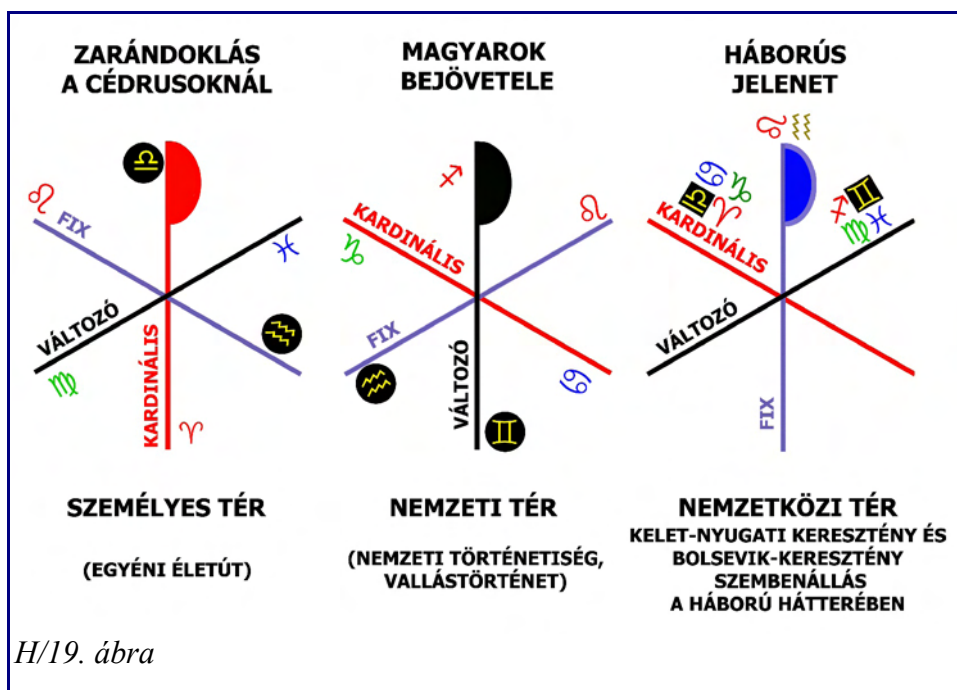
Ugyanúgy mint a „Zarándoklás”-kép Oroszlán-lovasának esetében a Jézus monogram itt is kiegészül egy Máriára utaló motívummal, de ugyanezzel a megoldással találkozunk majd a „Magyarok bejövetele”-nél is.

H/18. ábra

A H/18. ábrán – az anya- és Ikek-ábrázolás területén –, a Jézus-monogram keresztpontja alatt közvetlenül egy Szűz-jelet látunk, (pirossal kiemelve), ami össze van tolvá és összeolvasandó a Máriára utaló „M”-motívummal (zölddel jelölve). Egybeolvasva: Szűz Mária.

A JÉZUS-MONOGRAMMAL ÖSSZEKÓDOLT HÁROM KÉP

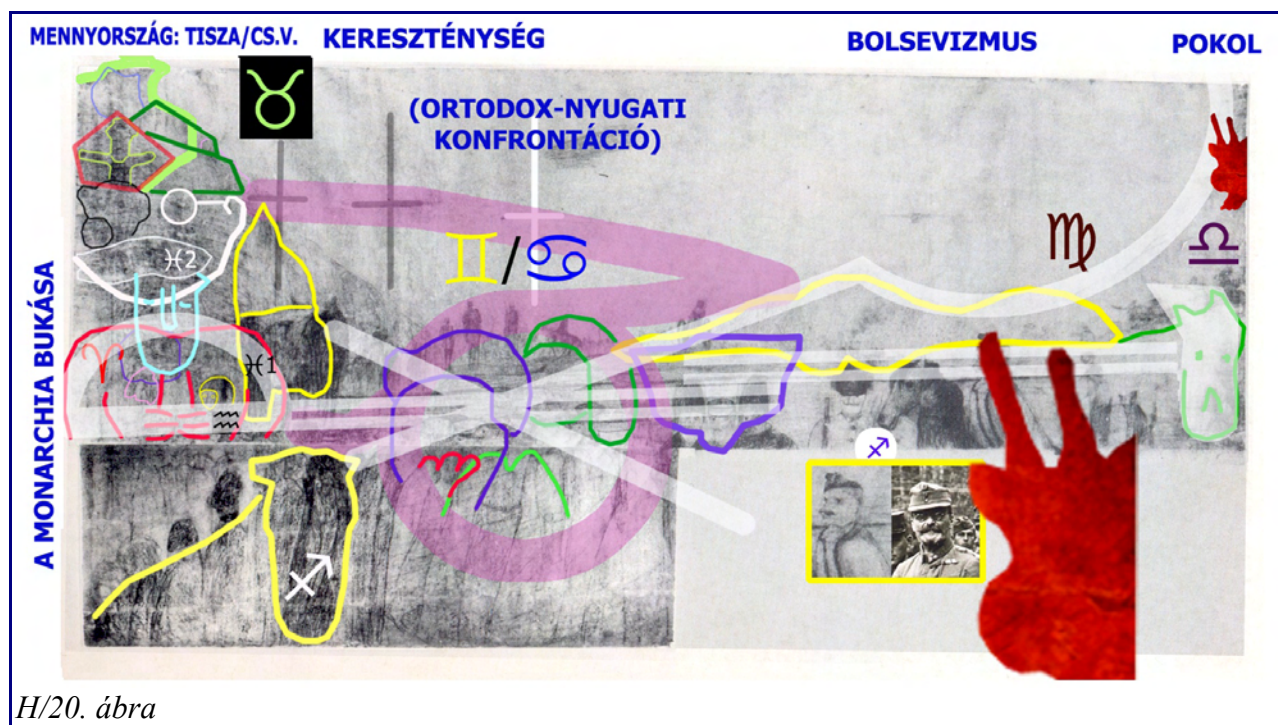
H/19. ábra

A „Magyarok bejövetele”-nek elemzése még hátra van, de megelőlegezném a „zárómű” Krisztus-monogramját, hogy összehasonlíthassuk azt a három képen. Kiderül, hogy az eddig három képen megtalált titkos monogram, mely mindegyiknél Mária-kóddal is ki van egészítve, főirányát (a „P”-motívum kódoltságát) tekintve más és más keresztkezhez tartozik. A „Zarándoklás”-képen a monogram feje a kardinális jegyekre, a „Magyarok bejövetele”-n a

változó keresztre, a „Háborús jelenet”-en a fix keresztre van kódolva. Miután három zodiákus kereszt van, és a képek ezt ki is használják, sejthető, hogy e három kép valamilyen értelemben

egy egységet alkot. Valószínűleg arról lehet szó, hogy a „Zarándoklás”-kép Csontváry életút-kódolásaként a személyes térben mozog, míg a „Magyarok bejövetele” tematikusan már nemzeti léptékű, és a sort a „Háborús jelenet” zárja, ami Magyarország külső, nemzetközi kapcsolatait érinti.

A „HÁBORÚS JELENET” ÉRTELMEZÉSE A JÉZUS-MONOGRAM SEGÍTSÉGÉVEL

H/20. ábra

A H/20. ábrán látható, hogy a Jézus-monogramnak az a vonala, amit a körbefutó zodiákus Nyilasát adó ló fülét a Bak-has túloldalán lévő ágyúval összekötve kapunk, a kép jobb felső részén egy sarlóban folytatódik. Az előzőekben már kimutattuk, hogy a „P”-motívum szára egy kalapács nyelébe megy át. Ez két bolsevik szimbólum, amit egymást keresztező formában 1918 július 26-án tettek közzé. Valószínűleg a harmadik szár végén – a hiányzó területen – is effajta szimbólum lehetett. Csontváry viszonyulása e jelképekhez kiolvasható abból, hogy a kép jobb szélén a sarlón egy szarvas ördögfejet helyez el. Ezt egy saját felvételemből kiemelve a H/18. ábra jobb alsó részén kinagyítva is hozom. A kép jobb fele tehát pokol-értelmű, a bal fele az ezzel ellentétes mennyországot kell hogy jelentse, hisz ott jut a Paradicsomba Tisza és a festő. Egybeírt lovasalakjuk a kép jobb oldalán is mintha a pokol oldaláról menekülne a menny felé, igaz, közben – a „koponyaoroszlánnál” – meg kell érniük a Monarchia bukását. Figyeljük meg, hogy a nagy Bak-jel vonalát kereszttek vezetik (három, mint amennyi a zodiákus keresztjeinek a száma). Ez szinte előjelzi, hogy a legerősebb konfliktust jelző Bak-hurokban a kereszténységről lesz szó. Tovább erősíti ezt a feltevést, hogy a Jézus-monogram központja is pont a hagyományosan nehézséget, bonyodalmat jelölő Bak-hurok közepére esik. Tekintettel arra, hogy ezen a kétszeresen is „kereszténynek” kódolt konfliktusterületen a körbefutó zodiákus Ikek jegye van, a konfliktus

értelmezésénél az ortodox és a nyugati kereszténység „ikerkonfliktusára”, testvérháborújára gondolhatunk, hisz az első világháborút közvetlenül a szerbek (I. Péter) 1903-at követő orosz-ortodox oldalra való átállása és a Monarchiától való távolodása készítette elő, többek között az vezetett a szarajevói merényletbe is.

Csontváry láthatóan felmenti Tiszát a háborús felelősség alól, aminek az a közismert történeti tény adhat alapot, hogy a merénylet után közvetlenül – egyedül a Monarchia vezetői közül – ő törekedett békés megoldásra, és véleményét csak az események több fordulója után, „kész tények elé állítva” változtatta meg.

Egy biztos, a magyar útkeresés folyamatában a festőt nyugtalanítja úgy az ortodox-nyugati, mint az ateista-bolsevik kontra keresztény szembenállás is, és a halála utáni történelem igazolja is előérzeteit lett légyen szó Trianonról vagy '45 utánról. Tudomásunk van róla, hogy Csontváry 1917-ben újra vásznat vásárol. Erre festett újabb képéről nem tudunk, de ebből az sejthető, hogy a történelmi események hatására a 28 éves festői ciklusát esetleg 2×28 évesre akarta hosszabbítani, vagy felmerülhet a 67 éves életkorig való kitolás is, a szintén általa kedvelt 67-es mitikus számnak megfelelően.

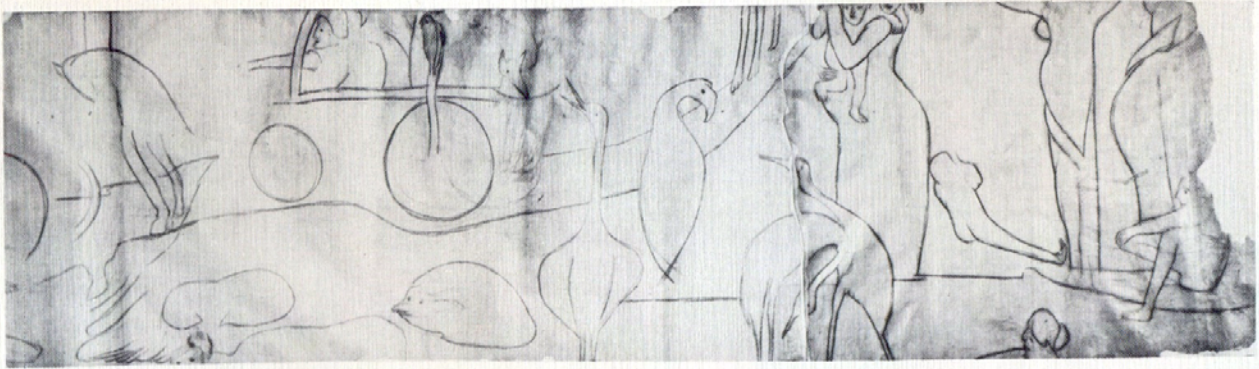
Végül még egyszer megemlíteném az értelmezésnek azt a lehetőségét is, miszerint a Tejúton vágató Tisza-Csontvárynak – Csaba mintájára – vissza kell térnie övéihez, hogy a Bak-hasban kulmináló mindkét típusú veszélyt elhárítsa. A képen arra is tart...

„MAGYAROK BEJÖVETELE” ÁLTALÁBAN A KÉPRŐL

MA/1. ábra

Említettük, hogy Csontváry utolsó festményét – a Tengerparti sétalovaglást – 1909-ben készíti, 2x28 éves korában. Írja, hogy 28-ik életévében kapta az elhívást is, ami egyébként a sziderikus holdciklusról vett „teljességszám”, egyben a holdházak száma is az általa is használt szimbolikai ABC-ben. A második – alighanem tudatosan kitűzött – 28 éves periódusból mintegy zodiákusnyi, kb. 12 év a felkészülés, és 16 év a festéssel töltött idő. Ezt követően írásnak él, és grafikai munkákat készít. Ezek közül már elemeztük az „Allegorikus jelenet”-et és a „Háborús jelenet”-et, melyek értelmezhetőségét Czakó Ferenc felismerései tették lehetővé. Szintén ő mutatott rá, hogy az addig Kompozícióterv figurákkal, állatokkal címen ismert 1914-es pauszrajz a „Magyarok bejövetelére”-re keresztelt zárómű elődje, amit kopírozó pauszként készített. Ezt a munkát az MA/2. ábrán láthatjuk. Az ábrázolást megdupláztam, és berajzoltam rajta a zodiákus jegyeket adó szimbólumokat is. Ezek nem pont ugyanolyanok, mint a későbbi mű – a „Magyarok bejövetele” – esetében, de ugyanazt a Vízöntő-Halak-Kos-Bika-Ikrek-Rák sorozatot adják, mint ami az utóbbi alsó felén helyezkedik el. A Vízöntőt a „Kompozíción” a vele szimbolikusan azonos értékű – barnával jelzett – Ifjú adja („párosan”, egy lapos fiúfej és a vele felülről enyhén összecúsztatott lányfej formájában), a Halakat egy kettős halforma, a Kost egy ugyanolyan kutya, mint a másik kép esetében, a Bikát egy disznó, aminek az orra a legfeltűnőbb. Az Ikrekre – többek között – a hal farokuszonyába írt, 90 fokban elforgatott denevérfej (Denevér=Ikrek), a Rákra a pelikánok és azok kettős íve utal. Az Ikrek kettősségére ráerősít a Halak kettős ábrázolása, de a pelikánok kettőzöttsége is. A Rák az anyaság jegye is, ami szintén feltűnik a kép jobb oldalán (például a denevérfejtől jobbra eső, a jobboldali pelikán feletti gyerekes anya képében), de látható ott az a kígyó-motívum is, ami a „Magyarok bejövetelére”-nek jobb felső részén jut szerephez.

MA/2. ábra

Csontváry szénrajzait halálakor a műtermében találták meg, a festő azokat nem nevezte el, így a „Magyarok bejövetele” (1914–19, Czakó Ferenc szerint 1918–19) is csak egy feltételes cím. Ugyanezt a művet „Apoteózis” és „Csontváry apoteózisa” néven is említették. Temesvári István Péter közlése szerint egy kortársa tudott egy Hódolás Attila előtt című nagy kép tervéről, ami talán azonosítható a „Magyarok bejövetelével”. Ez a verzió igen valószínűnek tűnik, ugyanis a részletes szimbolikai elemzésből láthatóan a kép tematikája bőven túlmutat a honfoglaláson, és alapvetően a magyarságnak az elsősorban Attilához kapcsolható küldetéséről szól, amit a már korábban említett Csontváry-kinyilatkoztatás fogalmaz meg:

„Mi Magyarok, Attila, Árpád ivadéka, a kik azért iderendeltettek, hogy a római birodalom züllött erkölcsi életének romboló hatását megállítsuk, megszüntessük – hisz Párizs mellett ezért szálltak síkra a lovagias természetű elődeink, s végelszámolásra Róma alatt termettek – Attila élén; a hol is eldőlt Pannónia sorsa, s a római birodalom romlott erkölcsének hiú gőgje letörött;”

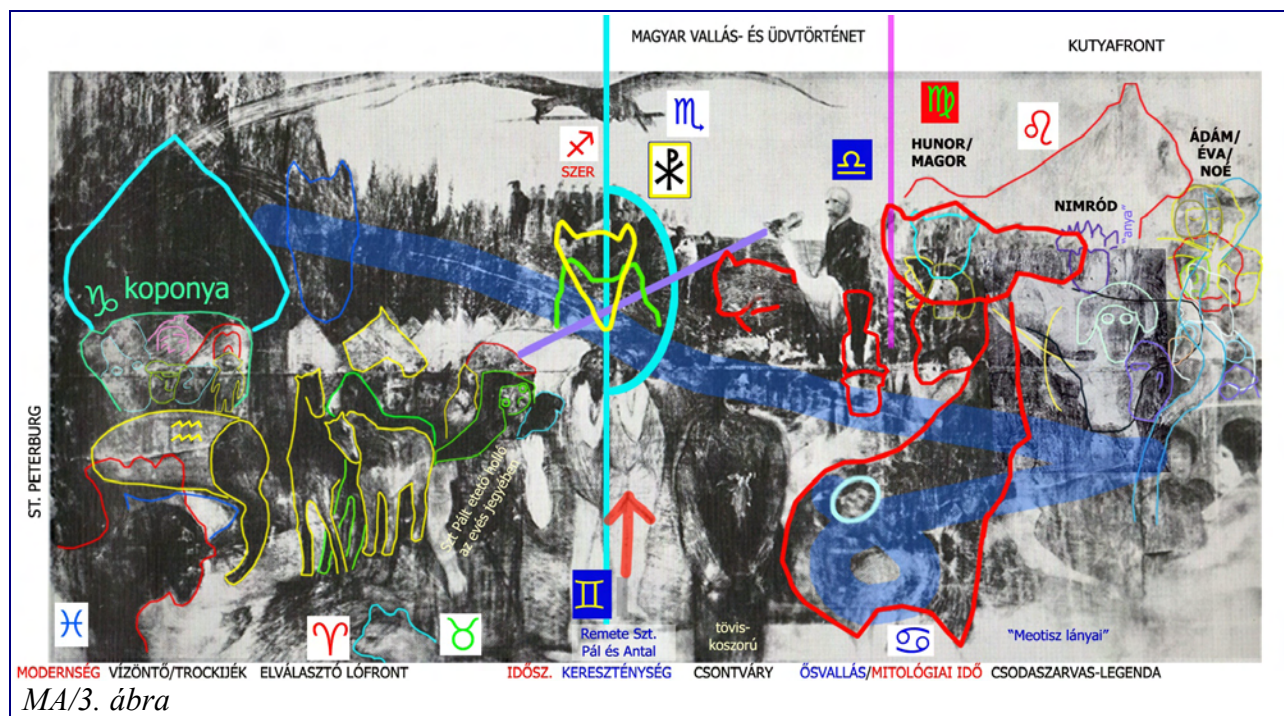
Eszerint a világnak a Róma által kikökönt erkölcsiségét egyfajta megváltó szerepben a magyarságnak kell helyreállítania, és ennek a küzdelemnek az élén Attila, a képen pedig szimbolikus reinkarnációja – az Attila kardjával felhatalmazott – Csontváry áll. Írásaiban e küzdelem hétköznapi lépései érhetőek tetten: síkra száll a valláserkölcsi válság leküzdése mellett, ehhez kapcsolódóan szépművészetben is illetékes „irányító minisztérium” létrehozását javasolja, felajánlja segítségét – többek között – műveinek állandó kiállításával. A háború idején az ellenfelek legyőzése helyett meggyőzésükről beszél, amihez a magyarok szellemi elhívását tartja kompetensnek. A háborúval kapcsolatban – mintegy Trianont előjelezve – felhívja a figyelmet arra is, hogy ha a békekötés nem

valláserkölcsi, hanem érdek-alapokon nyugszik, kihívja Isten haragját:

„Azért mondom ezt, nehogy valláserkölcsi alap nélkül merkantil békét kössünk, mely nemcsak egész Európát sodorná veszedelembé, hanem kihívná az isteni gondviselést újabb büntetésre”.

Az első világháború mellett Csontváry figyelmét a zárómű készítésének idejére bekövetkező másik világtörténelmi fejlemény, az orosz (vagy talán a szovjet) forradalom sem kerüli el. Látni fogjuk, hogy ennek lenyomata is megjelenik a képen.

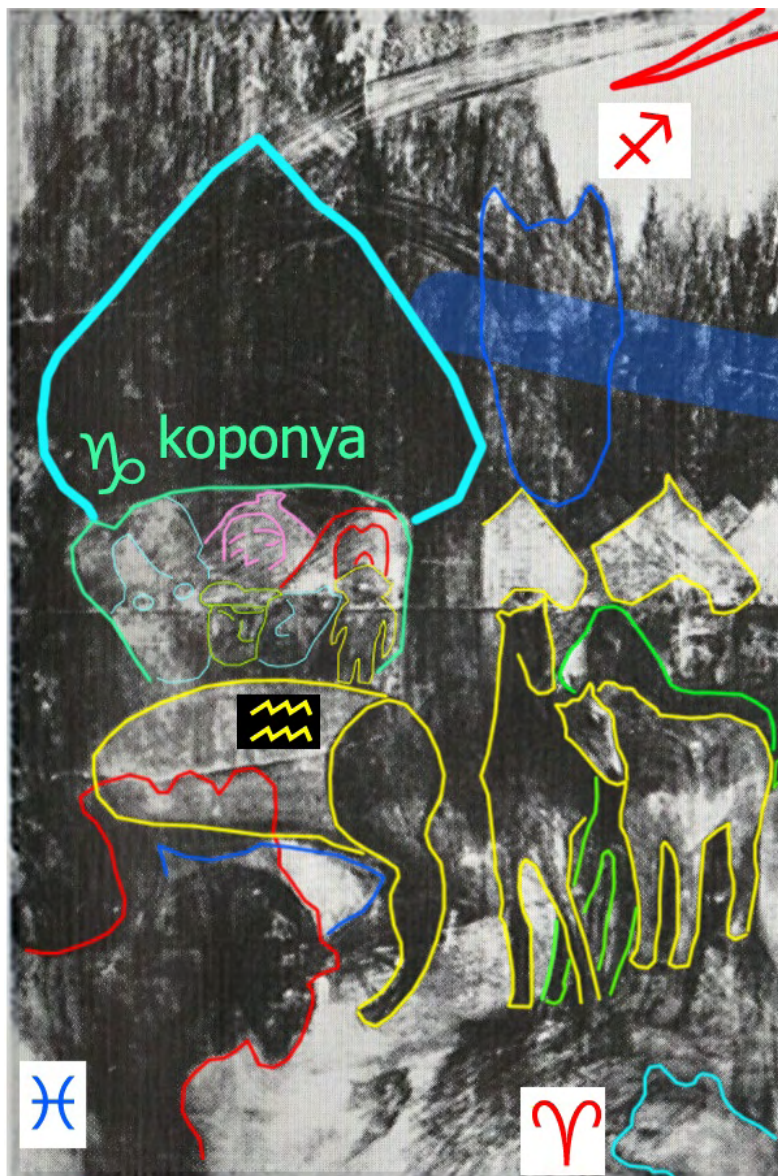
A KÉP SZIMBOLIKA FELÉPÍTÉSE

A képen az óramutató járásával ellentétes irányú zodiákus kört látunk (MA/3. ábra). Jobbról balra a magyarság történetének vázlatos idővonala látható, aminek három állomása értelmezhető: a Csodaszarvas-legendával megjelenített őstörténet, a kereszténység kora és a modernitásnak az orosz (szovjet) forradalommal jelzett végpontja. Az összegző szerepű záróműben természetesen jelen vannak az olyan szokásos Csontváry-elemek is, mint a győztes-vesztes értelmű Oroszlán-Vízöntő tengely, vagy a Nap-Hold egybeírás. Az előző a Nimród-Trockijék (többek között „ősiség-modernitás”) szembenállást fogalmazza meg, és pozitív jóslattal szolgál a magyarok számára, a Nap-Hold egybeírás pedig – ami a kép két jellegzetes átlós vonalának keresztezésére esik – áttételesen Jézus és Mária alakját hívja elő a magyar vallás- és üdvtörténet részeként. A vallás- és üdvtörténet egy igen érdekes „U-struktúraként” van a képbe illesztve, aminek előzménye van a Csontváry-képek rendszerében (például a „Mária kútja”-n), és – mint azzal egy külön fejezetben is foglalkozunk – ugyanilyen U- vagy egy hasonló O-struktúra mutatható ki a sztyeppi műalkotások „kétkörös” modelljében is, ami a sztyeppi (szkíta-hun-ótürk kori) szimbolika alaptörvényének tekinthető. A képen egy jól látható nagy Bak-vonal is átfut, ami a „Mária kútja”-n és máshol is

látható „45 fokos” fejalakra fut ki, és ez a festő szimbolikája szerint nehezített életutat jelenít meg de – mint látni fogjuk – a Bakjelnek itt egy más értelmű folytatása is van.

A LÓFRONTTAL ELREKESZTETT TÉLI JEGYEK

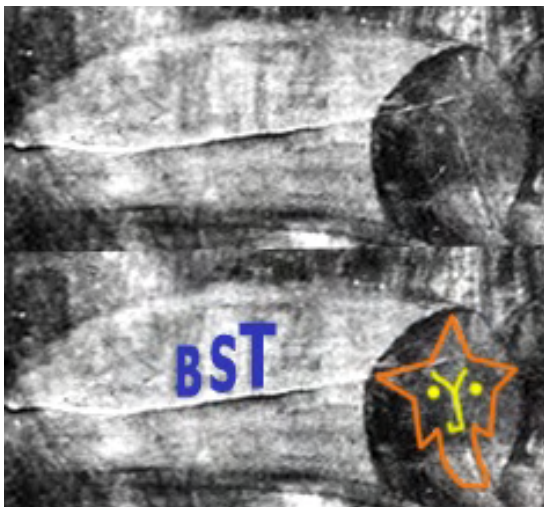

A három téli jegy (Bak, Vízöntő, Halak) előtt a Nyilas, utánuk a Kos áll. A Kost a vele egyenértékű Kutya hozza. A kölyökkutya a Kos képjelének felső ívéhez hasonlatosan lóg bele a kép aljába. Hasonló megoldással talákoztunk a „Tengerparti sétalovaglás” szakaszoló kutyaalakjainál is. A Kos jegye előtti Halakat egy kakas árnyképe adja (Kakas=Halak), amit az MA/4. ábra bal alsó sarkában pirossal körvonalaztam. A kakasfejet részint átfedi egy hal-alak, ez is a Halakra utal. Visszafelé haladva (az óramutató járásának irányát követve) a Vízöntő következik. Ez egy olyan üstként van jelen, aminek teljes szájnyílásán át ömlik a víz. Az üstre és a felette látható fejbrázolásokra érdemes külön és részletesebben is kitérni, ezért egyelőre továbblépnék a Bak irányában. Az üst feletti fejbrázolások tömbjének tetején két fekete háromszögféle látható. Ezt sötétsége miatt két szemüregnek tételezve maga a tömb egy olyan arcnak látszik, melyen a számunkra bal fület a baloldali nagy, szemüveges fej külső hajpázmája adja. A sötét szemüveges arc – értelemszerűen koponya – felett egy muszka kucsma azonosítható, ez jól látszik az MA/1. ábrán. A koponya mint jellegzetes csontmotívum persze a sorban visszafelé következő Bakot jeleníti meg, ehhez tartoznak ugyanis a megkövült, megfagyott, élettelen

MA/4. ábra

anyagok, a szikla, a jég, a csont.

Térjünk vissza a Vízöntőt adó „felborult” üstre (MA/5. ábra)!

MA/5. ábra

Az üst kiömlőfelületén kontrasztosítással egy ötágú csillag „ugrasztható ki”, ebből mintha egy őrdögfej nézne ki, a csillag alatt nyelv alakú motívum sejthető. Az ötágú csillag és a Vízöntő mint orosz-szovjet mundánasztrológiai jegy összevetésével felmerülhet a gyanú, hogy a „felborult üstből” kizúduló víz az 1905-ös vagy az 1917-es forradalmat mint hirtelen lezajló eseményt jeleníti meg. Az üst oldalán viszonylag jól kivethető az ST betűkettős, ami a „Szent” előtagú városok nevében fordulhat elő rövidítésként, ebből Szentpétervárra (St. Peterburg-ra), a forradalmak helyszínére gondolhatunk. Az „ST” betűkettős előtti kusza motívumban mintha a PETERBURG szó betűi íródna egymásra a „T” kivételével, de azzal már találkoztunk. Vizsgáljuk meg ezután az üst feletti „arcképcsarnokot” is, részleteiben!

MA/6. ábra

Trockij baloldali arca a legnagyobb, orra, fejalakja, szétálló haja, „szocdem”-szemüvege jól azonosítható. Középen fenn Marxt látjuk, fejbúbján egy kis medvefejjel – a német etnikai kóddal (Medve=Szűz). Alatta Uljanov (Lenin) és Krupszkaja egybetolt fejrázolását látjuk, ami Csontvárynál a házastársakat jelöli. Az „arcképcsarnok” jobb szélén egy majom erősíti meg a Vízöntőt (Majom=Vízöntő), fejtetője nagyjából Einstein bajuszát adja, aki a jobb felső pozícióban kapott helyet. A tabló értelmezéséhez tudnunk kell, hogy az olyan hirtelen, robbanásszerű, váratlan események, mint a forradalom, a Vízöntőhöz tartoznak. Emellett a Vízöntőhöz sorolják a technikai-tudományos forradalmat, az újításokat, váratlan felfedezéseket is. 1905 nem csak az orosz forradalom éve, azt a fizikában a „csoda évének” nevezik. Erre az évre esik ugyanis a tudományos forradalom tárgyát képező négy Einstein-cikk megjelenése, amivel megalapozza a modern fizikát, ebből három „Nobel-díj léptékű”. 1915-ben, tehát még Csontváry életében ismerteti az általános relativitáselméletet is.

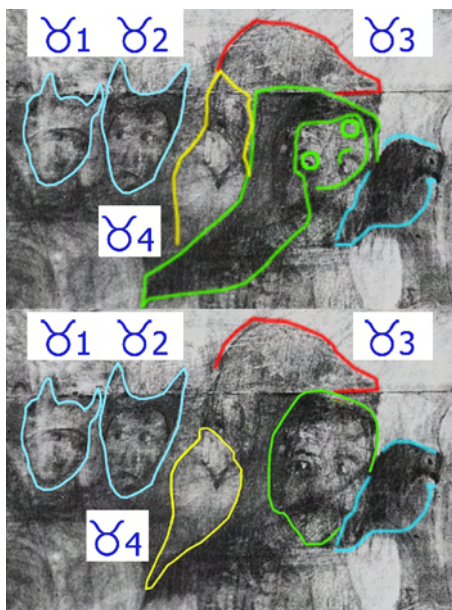
A Vízöntő a szociológusok, az anarchisták jegye is, de Csontváry ide kódolja az ateistákat is, amiben a tabló szintén elég egyöntetű. Ez többé-kevésbé Einsteinre is áll, aki 12 éves koráig ugyan vallásos, de ettől fogva már kételkedik a Bibliában.

„Az a szó, hogy «isten», számomra semmi más, mint az emberi gyengeség kifejezése és terméke; a Biblia tiszteletreméltó, ám primitív és meglehetősen

gyermeteg legendák gyűjteménye.” – írja. Ugyanakkor lehetett egyfajta determinizmusra alapuló, valószínűleg nem túl átélt „fizikai” istenképe. Egy kvantummechanikai írásban (levélben) például „az Öreg” néven említi Istent, aki szerinte nem dobókockázik.

Bár Csontváry és Einstein Biblia-szemlélete között van némi rokonság, Csontváry Jézus- és Mária-hite és szimpátiája, de természetértékelése is alapjaiban áll szemben a Vízöntő-minőség ateista és technokrata (illetve „anarchista”) irányultságával. Ezt úgy is láttatja, hogy az Oroszlán-Vízöntő tengelyen a Vízöntő-világgal a győztesre kódolt Nimródot állítja szembe. Emellett el is szigeteli, lerekeszti a téli jegyeket – köztük a képen meghatározó szerepet játszó, az idővonalon a modern kort megjelenítő Vízöntőt is – egy sajátos „lófronttal”, a magyar etnikai kódból képzett „kerítéssel”. Ilyen frontosított jegysorozatot, „ördög- vagy Bikafrontot” láttunk a „Selmecebánya látképé”-n, ahol az ördögfront a hódoltság és a Habsburgok között húzódott. Az MA/4. ábrán látható, hogy az elválasztó lófront különösen az üst szintjén és az „arcképcsarnok” feléig véd a legerősebben, ott három ló „gabalyodik egymásba”. Felettük is még két lósziluett érzékelhető az „arcképcsarnok” felső felével egy vonalban. A kucsma mellett is kiugrasztható egy sötét lófej. Ez a nagy Bak-jelet is keresztezi (lerekeszti), ami a Bakhoz tartozó kucsmától indul. Az MA/4. ábra tetejébe nyúlik be a turul szárnya, ami a lófront legfelsőbb tagja, ugyanis a turul szárnyai egy íjat formáznak, és ehhez a madár függőleges tengelyén alul egy „nyílvevessző” is tartozik Remete Szent Antal öltözékébe rejtve (Nyilas=Ló). A turul ezzel a megjelenésével a kép körbefutó zodiákusának a Nyilasa is.

A BIKA ÉS AZ IKREK JEGYE

MA/7. ábra

Könyvünk „rejtjel”-fejezetében említettük, hogy a Bikához tartoznak a földi örömök és élvezetek, úgymint az evés, az ivás, a földi szerelem, de van a Bikának egy magasabb fokozata is, ami az elvontabb „élvezetekhez”, a zenéhez, tánchoz és általában a művészetekhez kötődik. Képünk Kos (=Kutya) stációjától jobbra látjuk a soron következő Bika-motívumot (MA/7. ábra). Az MA/7. ábra felső felén baloldalt két bikaszarvas arc utal a Bikára, akár egyfajta maszkos, jelmezes (művész-) ábrázolásként is (♊1, ♊2). Az ábra jobb felső sarkában egy színházi maszkfélét látunk (pirossal keretezve, ♊3), ami a művészeteken keresztül utal a Bikára. Alatta egy emberalak fedezhető fel, arcán jobbról ereszkedő „vágással”. Ha ettől eltekintünk férfiarcot, ha e mentén húzzuk meg az arc határát női fejet látunk. Az MA/7. ábra felső felén a női, az alsón a férfi arcot emeltem ki. Ez megfelel annak, hogy Csontváry a Bikát emberábrázolásként hol női, hol férfi alakban jeleníti meg. A „Hídon átvonuló társaság”-on a Bika stációját férfi – maga Csontváry mint férj – adja, a „Süvöltőt leterítő ölyv” esetében viszont nőt látunk, ennek testében tűnnek fel gyermekei,

akárcsak lokaszté hasában a Taormina-képen. Megjegyzem, a Bika ilyen szülő-értelmezésével a hagyományos műalkotásokban nem találkoztam, de ennek a kódolásnak is van egyfajta logikája. Gondoljunk arra, hogy az „Allegorikus jelenet”-nél a házasságot szimbolizáló levegős jegy – a

Mérleg – két oldalán állt a párt alkotó Szűz és a férfi szerepű (marsikus) Skorpió. Ez a szimmetrikus hármast a hagyományban ismert. A Bika utáni levegős jegy az Ikrek. Ugyanezzel a logikával élve, annak egyik oldalán a szülőpárt is jelentő Rák, a másik oldalán a férfival és nővel megjelenített és Csontvárynál szintén szülőpár-értelmű Bika áll. Az Ikrek itt a kétféle kódolás azonosságára is utalhat. A férfi-női fejábrázolástól balra egy szintén kétféleképp értelmezhető motívumot látunk (♊4). Bővebben körvonalazva ez egy könyvet tartó férfi (lásd az ábra felső felén), aki az irodalom műzsáján keresztül hozza a Bikát. Fejével – akárcsak a ♊3 jelű színházi maszk – jobbra felfelé néz, a tevé feje irányában. Látni fogjuk, hogy ez nem véletlen, ez egy fontos irány. Szűkebben körülrajzolva a könyvet tartó alakot egy galambot kapunk, ami a Bikával egyenértékű szimbólum (Bika=Galamb).

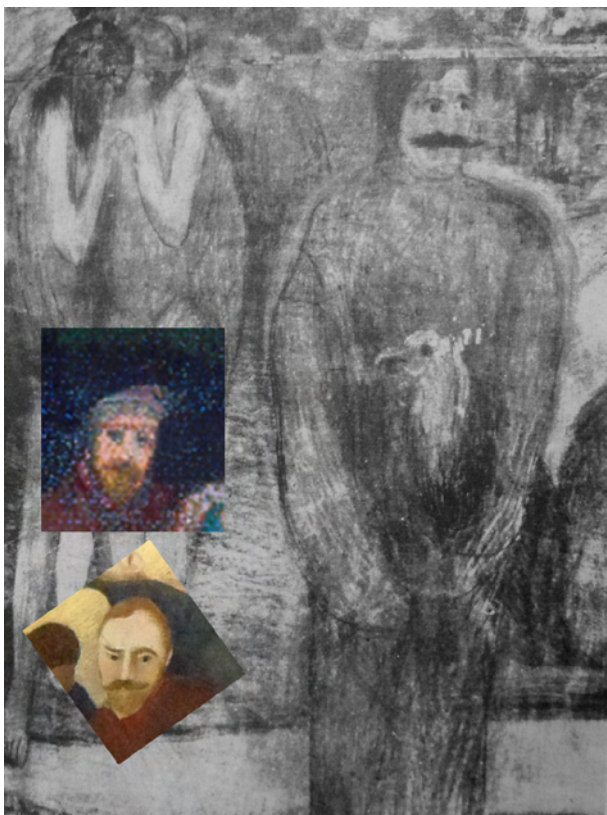
Magának a Bika-stációnak több külső kapcsolata is van. Ilyen, hogy a lófront háromlovas tömbjét támasztja és folytatja. A Vízöntő leválasztására így egy teljes „pásztorjelenet” épül ki, amiben van ménes (lófront), csorda (több bikából álló Bika-front), és a Vízöntőt lesi, vigyázza a Kost megjelenítő „pásztorkutya” is. Külső kapcsolat az innen induló „nézésvonal” is. Ezt az MA/3. ábrán vékony kék vonallal jelöltem. Az Oroszlán-Vízöntő tengellyel is azonos vonal a tevé, illetve Csontváry feje felé haladva áthalad a kép közepén lévő három fontos vonalat egyesítő csomóponton, ami rejtett tartalomra utal. A harmadik külső kapcsolatot az MA/7. ábra jobboldalán, a férfi/női alak kézfejen ülő fekete madár (holló) adja.

MA/8. ábra

Figyeljük meg, hogy ez a holló a Bika-stációból kifelé, két ikerszerűen egybeírt férfi felé fordul, a közelebbit érintve. Az ikerségre az is utal, hogy glóriászerűen „keretezett” fejeik két korongja egybe van csúsztatva. Ez a glóriás ábrázolás szentet (az ikerség miatt szenteket) sejtet, és nem nehéz rájönni, hogy a baloldali alak Remete Szent Pál, akit a legenda szerint egy holló etetett a sivatagban. Megerősíti ezt a feltételezést az is, hogy a holló az evés-ivás értelmű Bikából néz ki, vagyis illik rá az „etető holló” szerepe. Ismert Remete Szent Pál és Antal nevezetes találkozása. Ez a két férfi alkotja tehát a soron következő Ikrek stációt. Antal ruhaéle és lábainak találkozása egy nyíl alakját adja (áttetsző pirossal kiemelve). Ez azért fontos, mert ez a nyíl egy olyan függőleges tengely közvetlen közelében van, ami átmegy a kép már említett virtuális középpontján (hármast csomópont) és az íj alakú szárnyakkal megrajzolt turul közepén, így az íj és a nyíl motívumának összehozása megerősíti a turul Nyilas-szerepét. Az MA/8., illetve az MA/3. ábrán áttetsző zölddel jelölt tengely így a Nyilas-Ikrek tengelyt, és így a Tejutat is megjeleníti, melynek jelentését a későbbiekben tisztázzuk.

A TÖVISKOSZORÚS, MADÁRISTENSÉGES CSONTVÁRY

MA/9. ábra

Az Ikek stációjától jobbra egy Csontváryra emlékeztető, lehajló szemöldökű férfi áll. Bajsza és szemöldökíve összevethető a „Mária kútján” a Jézus életrajzára eső korszakos férfialakéval, akiben Jézus és Csontváry alakjának összeírása sejthető, de a „Hídon átvonuló társaság” Csontváry-alakjával is (MA/9. ábra). Az ábra férfialakjának kezében töviskoszorú van, ami Jézus alakjához köti. Karjainak holterében egy nagyfülű, lószabású állat – értelemszerűen szamár – feje sejlik fel, ami Jézus jeruzsálemi bevonulását idézve szintén a krisztusi sorsra utal. Hóna alatt ugyanakkor egy horgos csőrű madár is látható, ami a magyarok madaraként (turulként) vagy ósvallási madáristenségként értelmezhető. Ez a kettős kép pontosan megfelel Csontváry kettős vallási meggyőződésének, de a népi vallásosság Jézust, Máriát és a Boldogszonzonyságot is tisztelő kétgyökerűségének is. A három attribútumot (töviskoszorú, szamár, madár) az MA/10. ábrán külön is kiemeltem.

Figyeljük meg, hogy az MA/9. ábrán látható férfialak jobbra, a kép jobb alsó sárában felsorakozó számos anyakorú, fiatal nő irányába néz. Hamarosan rátérünk erre a Rákra kódolt, anyaság-témájú képrészre is. Akár Csontváryra, akár Krisztusra

gondolunk, a vágyakozó-elgondolkodó tekintet láttán „nőtlenségi áldozatuk” jöhet szóba. Ezt a „cölibátusságot”, szüzességet kódolhatja egy medve (=Szűz) az MA/11. ábrán, amely pont a férfi feje felett található. A „nagy zodiákus körön” ez a medve a Mérleget adó teve és a Skorpíót megjelenítő kard közé esik. Mivel ott a körbefutó zodiákus Szűz jegyének még a Mérleg előtt kell lennie (a tevétől jobbra), ennek nyilván a közvetlen környezetében érvényes helyi kódnak kell lennie. Ez a körülmény ráerősít, hogy ez a medve „cölibátus-kód”.

MA/10. ábra

MA/11. ábra

A RÁK JEGYE

Következő zodiákus jegyünk a Rák. Ezt a stációt az MA/12. ábrán alul egy pelikán indítja (Pelikán=Rák) Csontváry alakjától egy kissé jobbra. A Rák az anyaság megjelenítője is, és mint már említettük, a jegy területén – ami a kép alsó felén egészen annak jobb széléig tart – számos anyakorú nő tűnik fel. Kisgyerekes anyát is látunk. Feje a gyermek fejével együtt a pelikán feletti, sötétebb foltként megjelenő szarvas állánál és szájánál látható (vékony sárgával körvonalazva). De a szarvast érinti egy sellő-kinézetű és egy másik félmeztelen nőalak is, ami képirásként azt jelzi, hogy nekik is közük van a képbe rejtett csodálatos állathoz, a Csodaszarvashoz. Nem nehéz rájönni, hogy ők a Csodaszarvas-legenda meotiszi lányai. A Csodaszarvas körvonalába beleesik vagy belelóg a történet minden fontos szereplője: az agancs jobb végénél Nimródot, a magyarok ősapját látjuk, a szarvas feje fölött két ifjúnak – Hunornak és Magornak – balra, vagyis az idő haladásának irányába tekintő feje tűnik fel. Az agancsban egy jól látható macskafej is helyet kapott, ami a körbefutó zodiákus Szűz stációja

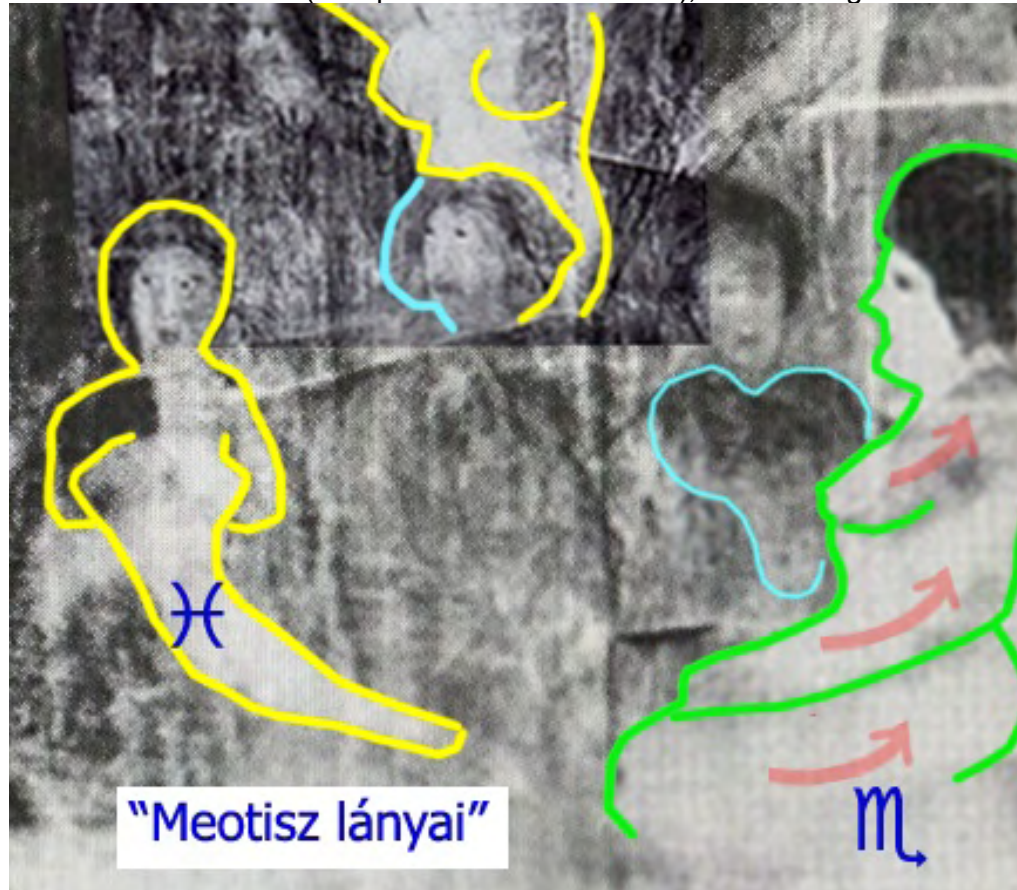
Az MA/9. (MA/11.) ábra férfialakja nincs külön zodiákus stációhoz rendelve. Láthatóan a magyarság történelmi idővonalához tartozik, ami a képen jobbról balra értelmezhető. Mivel a férfitől jobbra a Csodaszarvas-legenda bontakozik ki, ami a mitikus korszak, az őstörténet megjelenítője, tőle balra pedig a korai kereszténység két alakja a keresztény időszakot testesíti meg, ez az „időrendi” stáció vegyes, ősvallási-keresztény tartalmával pont a közjük eső átmeneti vagy átfeledéses időszakot jeleníti meg.

Emellett a töviskoszorús-madáristenséges ábrázolás egy további igen fontos „U-struktúra” talpvonala is, ami a magyar vallás – és üdvtörténet egyik állomását hozza, de a képnek erre a sajátos alrendszerére viszonylagos bonyolultsága és újszerűsége miatt később térünk vissza.

MA/12. ábra

(Macska=Szűz). A Rák és a Szűz között csak egy jegy van – az Oroszlán –, amit Nimródtól jobbra, felfelé értelmezhetünk (lásd például az MA/3. ábrán), de erre még visszatérünk.

MA/13. ábra

Az MA/13. ábrán a „meotiszi lányokból” többet is látunk. A kompozíció talán legfeltűnőbb gondolata, hogy az anyaságot megjelenítő Rák területén a festő szerepelteti a másik két vizes tulajdonságú jegyet, a Halakat és a Skorpiót is, utóbbit keleti megfelelője – a Kígyó – révén. Ez egy megerősítő és egyben rávezető kódolás, ugyanis jobbra haladva feltűnik a „sellő-típusú” nő, amiben másodlagosan a Halakat tisztelhetjük, a sarokban pedig egy szinte kígyóként feltekert telt idomú nőt látunk, ami a harmadik

vizes jegyre, a Skorpióra utal (v. ö. a „Panaszfal”-kép jobb alsó sarkának kitekert lábú gyerekével). Ez rávezető alak is olyan értelemben, hogy felette – egy bonyolultabb kompozícióban – egy „valódi kígyó” tekeredik fel egy valamivel szimbolikusabb fára, melyen Ádám, Éva, Noé és rokonaik feltételezhetőek. A „meotiszi Paradicsomot” a kép jobb szélén felfelé emelkedve a bibliai Éden váltja fel, de a kódolásból – mint ahogy Csontváry írásaiból is – látható, hogy a festő azt nem tekinti a magyar őstörténet részének...

A MEOTISZI TERÜLET FINOMSZERKEZETE ÉS KAPCSOLATAI

Ha jobban megnézzük a meotiszi területet, melynek fő témája az anyaság, észrevehetjük, hogy a vizes jegyeken kívül is találunk benne nőábrázolásokat. Az MA/13. ábra közepén felül is van egy – világosabb bőrével a környezetéből kiváló – nőalak, aminek az „aljába” egy másik – elég érdekes – fejbábrázolás van írva, de ugyanennek a „világos” nőnek a hóna alatt is feltűnik egy balra

tekintő női fej. A sarokban ülő „feltekert”, dús idomú hölgytől balra is látunk egy másikat. Tekintsük át a felsorolt alakok szerepeltetésének logikáját, amihez az MA/13. ábrát az MA/14. ábrán részleteztem tovább.

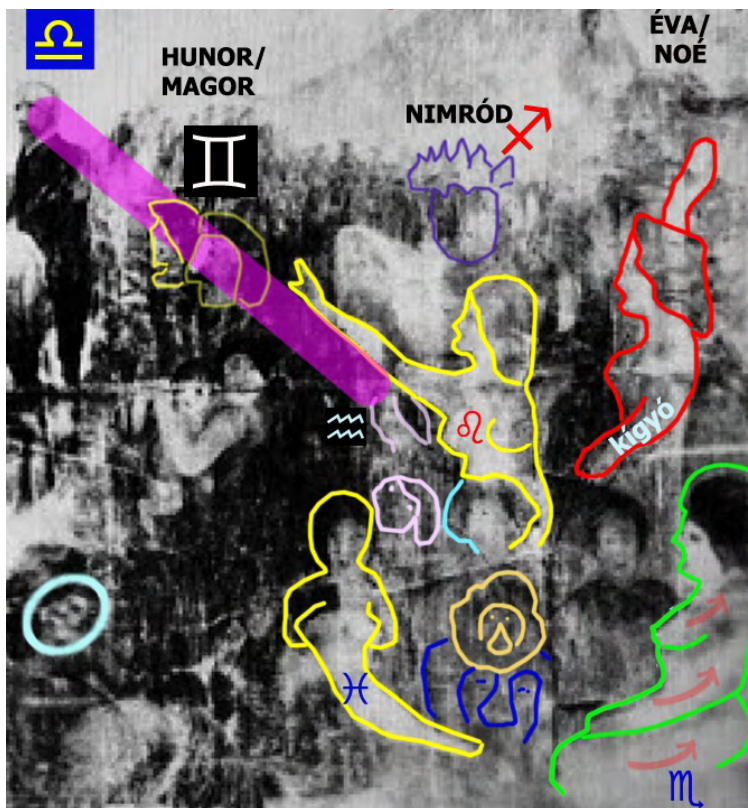
MA/14. ábra

Az ábra közepén, fentül „elvágott” nő alatt egy másik fejbrázolás látható, azalatt pedig két oroslánfej ugrasztható ki. Innen érthetővé válik a felső nő aljába rajzolt fej oroslános karaktere. Az „elvágott” nő felfelé Nimród alakjába íródóan folytatódik (MA/15. ábra). A Nyilas képjeléhez hasonlóan, kb. 45 fokban tartott karján van egy érdekes megszakítás, ami alatt egy vagy két sötét folt íj alakban tűnik fel. Ezzel a Nimródba íródó alak a Nagy vadász alakját igazolja vissza, sejtethetően Nyilas zodiákus minőségben. Ez persze nem Nimródnak a körbefutó „nagy” zodiákusban elfoglalt

helyét jelzi, hanem egy olyan helyi kód, ami egy függőleges tengelyre felrakott tüzes jegyek közül a legfelső. A meotiszi terület oroslánokkal „alátámasztott” nője ugyanis az Oroszlánt hozza első tüzes jegyként, felette legalább két kutya-ábrázolás is kivehető, ami a második tüzes jegyet, a Kost jelenti, és ezek felett található Nimród, aki a harmadik tüzes jegyre – a Nyilasra – kódolt alak. A közbülső kutya-alakokat az MA/17. ábrán látjuk. Ezek egyfajta mini-Kutyafrontot alkotnak, aminek a jelentését később tárgyaljuk. Az MA/14. ábra oroslános sorozata és a sarokban ülő nő között egy olyan alak látható, aki magába olvasztja az összes földes jegyet. Felsőtestén egy nyúl jelzi a Szüzet, ezzel átfedésben egy kecske adja a Bakot, nagyjából a nő két melléként. Modern hajalakjában valószínűleg a Bika képjelének elemei ismerhetők fel. Ez az alak „zárt”, nincs külső kapcsolata, mint az „orszlános” figurának. Eddig a vizes, a tüzes és a földes tulajdonság képviselőivel találkoztunk. Már csak a levegős elem hiányzik. Az MA/14. ábrán közepén, fent lévő nő hónaljába rajzolt fej alatt egy „ifjú” ugrasztható ki, ami Vízöntő-kód.

Az MA/15. ábrán látható, hogy a „Vízöntő-nő” egy vonalra esik a Hunor és Magor által megjelenített (helyi) Ikrekkel, illetve a körbefutó zodiákus Mérlegét adó tevés Csontvárival (világoslila

áttetsző vonal). Ez a három levegős jegy. Látszik, hogy a meotiszi területnek három külső kapcsolata van. A legutóbb tárgyalt levegős jegycsoport talán nem is olyan lényeges, ez legfeljebb a szarvas agancsába rejtett ikrekre hívja fel a figyelmet. De a tüzes jegysorozat ferde karú „oroszlános” nője, másrészt a sarokban ülő „Kígyó-nő” folytatásába eső – egyik karját leeresztve, a másikat felemelve tartó – nő igen fontos rávezető alak. Utóbbi karjával az éden fájára felkúszó kígyó tekeredését jelzi, és ezzel az ott felismerhető kígyó-Éva-Ádám-Noé-szereplős teremtéstörténeti motívumra hívja fel a figyelmet, amivel Csontváry – egy bizonyos kódolásból eredően – a ferde karú nővel jelzett Nimródot és általa a magyar eredettörténetet állítja szembe.

MA/15. ábra

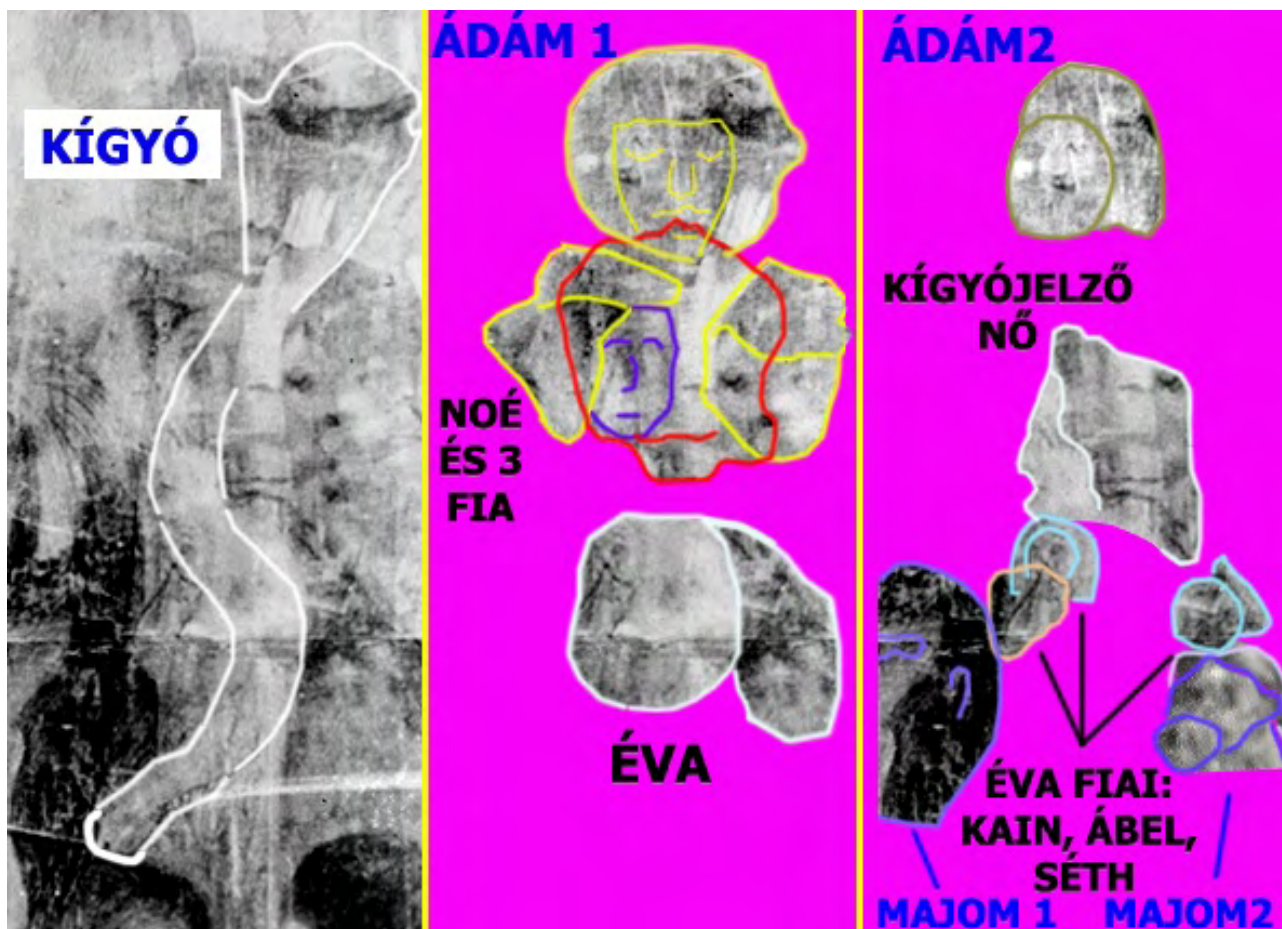
A szembeállítás oka, hogy Csontváry nem ért egyet a bibliai teremtéstörténettel.

„Felültünk az Ádám és Éva arabs mesének...” – írja Energia és művészet című munkájában. A másik problémája az lehet, hogy Nimródot a Biblia (pontosabban értelmezői) és a magyar mitológia ellentétesen ítéli meg. Nálunk Nimród a magyarok ősapja, akit a magyar népese világhírűnek és nemeslelkűnek nevez, de azt Josephus Flavius Biblia-értelmezése nyomán általában a babiloni torony – Úr ellen cselekvő – gonosz építőjének tartják.

„Felültünk a mindenttudó bibliának a soha nem létező Babilon toronyra;” – írja a festő a már idézett művében. Magóggal is hasonló a helyzet, őt viszont Anonymus tekinti a magyarok őseinek, és a Bibliában neki is negatív a megítélése. Ezzel Csontváry a „Tarpatak”-képen vitázik, mint arról a „Képesek-könyvben” írtunk. Még egy mondatot idéznék az „Energia és művészet” előbbi helyéről:

„Felültünk a nagy vízözönnek, soha nem készült Noé bárkájának;” Ez a mondat azért fontos, mert a „Magyarok bejövetele”-nek” jobb sarkában pont az általa kifogásolt és elvetett Ádám-Éva történet és Noé alakja van „elrekesztve” oly módon, hogy a Kutyát – mint a kezdet, esetünkben az emberi világ kezdetének jegyét – zodiákus irányban nem a paradicsomi történet és Noé elé, hanem Nimród és az ikrek (Hunor és Magor) elé teszi (tüntetőleg, frontosítva). Talán emlékszünk a Kutya mint cikluskezdő szimbólum használatára a „Tengerparti sétalovaglás”-ból. A Kutya, pontosabban a Kutyafront tárgyalt elhelyezése azt jelenti, hogy a magyar őstörténet nem Ádámmal és Évával, hanem Nimróddal kezdődik. Egyelőre nem kommentálnám ezt a vitát, a mitológiák ütköztetésének kérdését, hanem folytatnám a szimbolikai elemzést, a képi mondandó felfejtését.

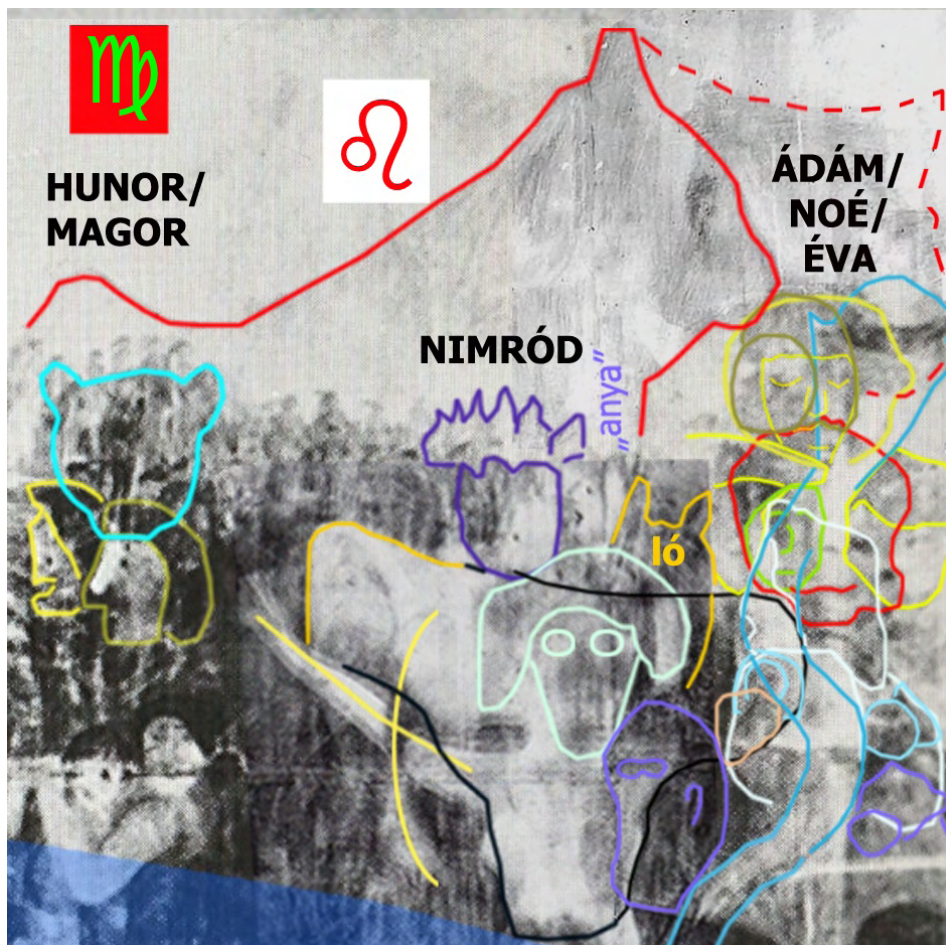
A PARADICSOMI TÖRTÉNET ÉS NOÉ MEGJELENÍTÉSE

MA/16. ábra

Említettük már, hogy a „Magyarok bejövetelé”-nek jobb felső-középső részén egy kígyó jelenik meg, amit a kép jobb sarkában ülő „feltekert” nő jelez előre. A képnek ez a területe meglehetősen kusza az egymást fedő ábrázolások következtében, ezért az Éden területét megháromszoroztam, az egyes motívumokat külön panelen emelve ki. Az MA/16. ábra bal paneljén fehérrel körvonalaztam az emberfejű, egy lábfejes paradicsomi kígyót. Az MA/15. ábrán látható az a nő, akinek karjából a kígyó egy része adódik, fejét az MA/16. ábra harmadik paneljén is feltüntettem (középtájt). Éva – a bibliai ősasszony – fejét a második panelen emeltem ki az eredeti képből. Alatta Csontváry – talán egy Darwin szellemében fogant fricskaként – kétféle majmot is ábrázol, ami arra utal, hogy nem feltétlenül bízik a Biblia ide vonatkozó téziseiben. Éva fiai – Kain, Ábel és Seth a festő szokása szerint az asszony ábrázolásába vannak írva. Hasonló a fordított bárkára emlékeztető hajjal megrajzolt Noé megoldása is, egyik fia jobbról, a másik balról van az arcába csúsztatva, a harmadik teljesen benne van, annak számunkra bal felén. Ádám a teremtés koronájaként legfelül kapott helyet, és egy Évához hasonló félprofilos, illetve egy szembenézetű ábrázolása van összeírva, amit a második és a harmadik panelra osztottam szét.

AZ OROSZLÁN ÉS A SZŰZ, NIMRÓDÉK ÉS A KUTYAFRONT

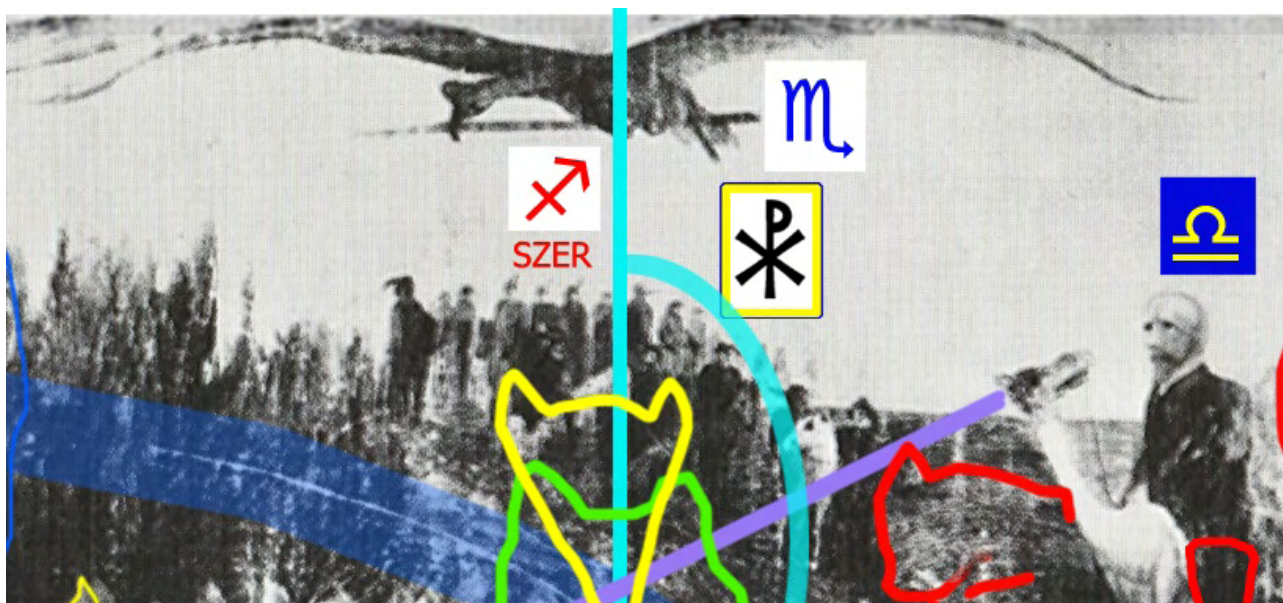
MA/17. ábra

tó sötétebb foltként. Nimród felteste egy nagyobb kutyafejet formáz (vékony fekete vonallal körvonalazva), melynek sötétebb szemei a kisebb kutyafej aljánál vannak. A nagy kutyafej számunkra baloldali füle nagyobb (narancssal körvonalazva), de csak azért, mert ez egy ló fara is. A ló feje a kisebbik kutyafej jobb oldalánál néz ki. Egyrészt megtámogatja Nimród „belső” Nyilaskódját a függőleges tüzes jegyek sorozatában (ezt már tárgyaltuk: Oroszlán-Kos-Nyilas sor). Másrészt, akárcsak a Vízöntő oldalon a lófront, magyar etnikai kódként („védőszentként”) ez is leválasztja a bibliai történetet a magyar ősmítoszról. Erre utaló jel, hogy a lófej még túl is nyúlik a Kutyafronton. Emellett a ló mellett persze a Nimród mellébe írt „íjásznő” is hozza annak belső Nyilaskódját. Nimród fejétől jobbra egy tátott szájú női fejet látunk. Ez jobbról, a bibliai oldalról „érkezik” a kutyafrontra, és merészen kiabál az „emberiség ősenek” fülébe. Valószínűleg – a bibliai álláspontot képviselve – az anyjának adja ki magát, és arról akarja meggyőzni Nimródot, hogy nem ő az első ember...

Nimród alakját a zodiákus időrendjében (a kép tetején jobbról balra) Hunor és Magor követi a macskaarc alatt (a macskaarcot világoszölddel, az ikreket sárgával körvonalaztam).

A meotiszi történet Rák stációját az óramutató járásával ellentétes irányban az Oroszlánnak, majd a Szűznek kell követnie. Az Oroszlán a kép jobb felső részén van képviselve egy felhőoroszlán formájában (félprofilban is értelmezhető a szaggatott vonal szerint). A Szűzet egy macskafej jeleníti meg, ami Hunor és Magor felett, a Csodaszarvas agancsában van elrejtve. Mint említettük, a magyar őstörténet kezdőpontját a kezdet jegye – a Kutya – jelzi. Már az MA/13. ábrán is látunk egy kutyafejet (türkisszel körvonalazva), ami a bibliai teremtéstörténetet választja el Nimródtól. Nimród testének számunkra jobboldali lapockája táján egy további, kisebb kutyafej látha-

A MÉRLEG, A SKORPIÓ ÉS A NYILAS MEGJELENÍTÉSE

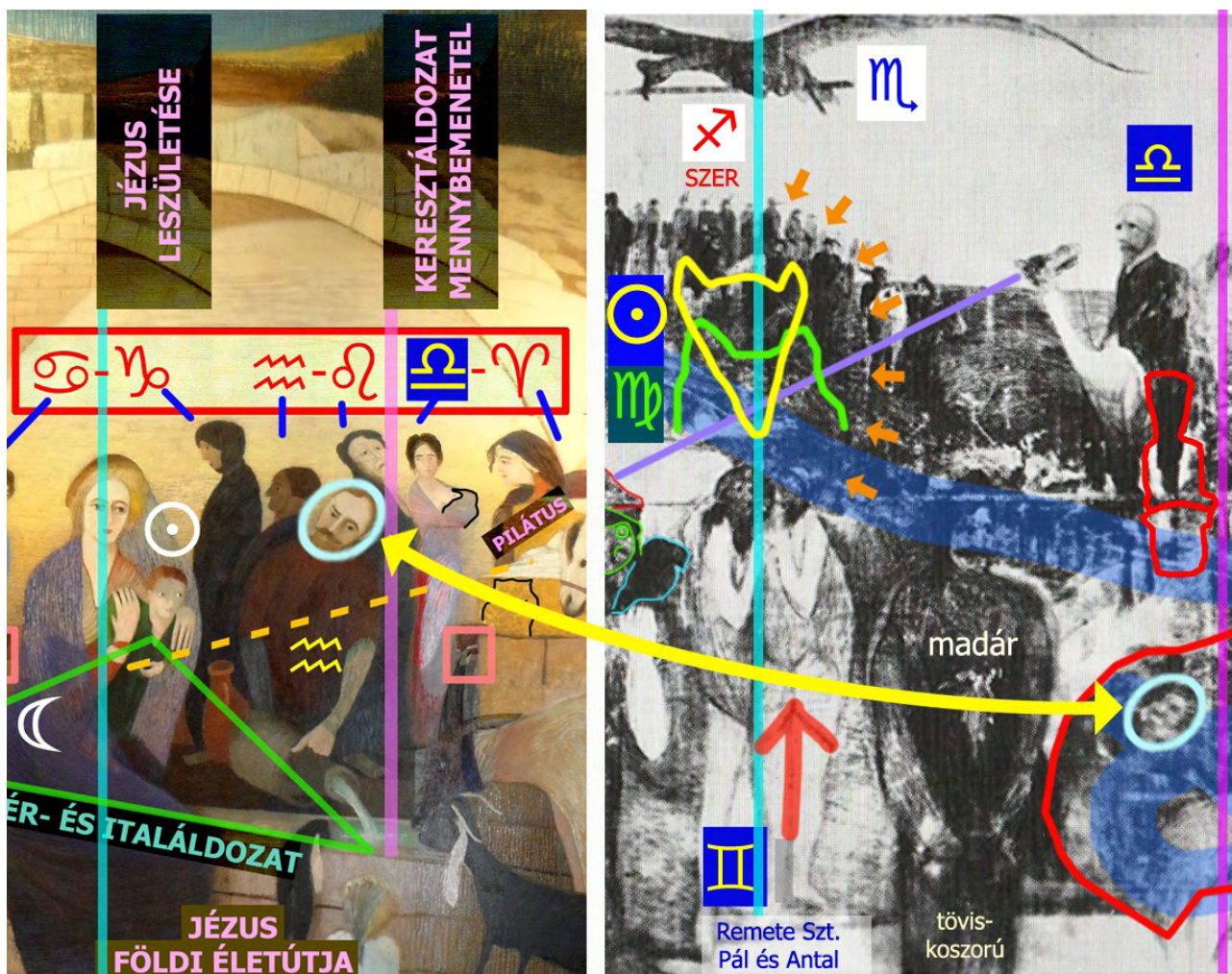

MA/18. ábra

A „Mária kútja”-nak elemzésekor egy kaukázusi szőnyeg alapján tisztáztuk, hogy a Teve a Mérleget (az őszi napéjegyenlőséget) jelölő asztrológiai kód. Ezzel meg is találtuk Csontváry híres tevéjének helyét a kép körbefutó zodiákusában. Egyébként maga a festő is a Mérleg-ívhez hasonlóan „folyja körbe” a tevét. Emiatt „frakkosnak” szokták nézni, megjegyzem, a „frakk” alja „valójában” csákódísz, amit az MA/20. ábrán ellenőrizhetünk. A teve vissza is tekint rá, amivel talán arra hívja fel a figyelmet, hogy Csontváry feje a kép egyik fontos – „kifutó” – pontja. Ez a hely ugyanis a képben elrejtett magyar vallás-és üdvtörténeti „hurok” utolsó stációja, ami – mint látni fogjuk – a Mérleg igazságtevő jelentésén is túlmutató – megmentő, helyreállító, „megváltói” – szereppel ruházza fel a magyarságot. A teve fejének iránya azért is lényeges, mert annak hossz tengelye átmegy a kép egy másik rejtett szimbolikai csomópontján. Ez a vékony kézzel jelölt vonal tulajdonképpen a Bika-stáció színházi maszkjának vagy az „irodalmárnak” a „nézésvonal”. Az MA/18. ábra alján látható hármass csomópontot egyébként a képbe „karcolt” nagy Bak-jel és a Nyilas-Ikrek tengely (Tejút), illetve az imént tárgyalt nézésvonal metszése adja. A Skorpió jegyét a turul által vitt kard jeleníti meg. Ennek háttérében az áll, hogy a kard a Skorpió uralkodó bolygójának, a hadisten-Marsnak a fő attribútuma. Láttuk is már a Skorpiót jelölő szerepében, az „Allegorikus jelenet” tárgyalásakor. A soron következő Nyilas jegyét a turul íjszerű szárnya hozza, amire ráerősít, hogy a szárnyak metszéspontján (a madár valódi közepén) átmenő, a hármass metszéspontot is érintő – türkisszel jelölt – tengely alsó végénél, Szent Antal öltözetén a „nyílvessző” is megjelenik. A turul alatt magyar előkelők fővegtollas csoportját látjuk. Tőlük jobbra (kb. a Skorpió jele alatt) egy kardját fehér lónak szegező táltos áll, tehát lóáldozatról, ősvallási rítusról, szertartásról van szó.

Ezzel körbe is értünk a kép alapzodiákusán, és rátérhetünk a mű fő mondanivalóját adó különleges „U-struktúra” vizsgálatára.

A MAGYAR VALLÁS- ÉS ÜDVTÖRTÉNET MEGJELÉNÍTÉSE

MA/19. ábra

Már a „Tengerparti sétalovaglás” elemzésekor találkoztunk az emberi életútnak egy U-alakban körbefutó megjelenítésével. Minthogy Csontváry személyesen is beleíródik a képbe, másrészt – talán hasonló, önfeláldozó sorsuk érzékeltetésére – Csontváry többször egybeírja magát Jézus alakjával, a „Tengerparti sétalovaglás” U-szerkezete összevethető a „Mária-kútjá”-nak egy hasonló „U-struktúrájával”, ami a krisztusi életutat jeleníti meg. De ugyanez az „U-struktúra” megjelenik a „Magyarok bejövetele”-n is, azzal a különbséggel, hogy itt már az egész magyarság sorsvonalaküldetése kerül a vászonra. Az MA/19. ábrán a „Mária kútjá”-nak és a „Magyarok bejövetele”-nek ezt a rejtett U-vonalát látjuk. Az „U” bekezdő, leszálló ágát, ami mindkét esetben egyfajta leszületést jelent, áttetsző zöld vonallal jelöltem. Ez az ábra bal felén Jézus leszületését jeleníti meg. Erre a vonalra, a kép centrumába esik Jézusnak – a Napra –, másrészt Máriának – a Holdra – mint

asztrológiai bolygóra kódolt alakja (a kép hétbolygó-rendszerében). Ez azért fontos, mert a „Magyarok bejövetele” ugyanezen a „leszületési vonalon” (ott a Nyilas-Ikrek tengelyről, másképpen a Tejútról van szó, ami a hagyományban a leszületések helye) feltűnik egymás mellett egy Nap-Szűz kódpáros, ráadásul egy szintén „centrumnak” jelölt pontban, itt keresztezi ugyanis egymást a mű már említett három rejtett fővonala (rendre a ♃-♍, ♁-♈ és ♃-♏ tengelyre kódolva). A Napot egy árnyékróka sziluettje hívja elő, ugyanis a Róka az Oroszlánnal egyenértékű szimbólum, de annak az uralkodó bolygója a Nap. A Szűz jegyére viszont egy macska kobakja utal (Macska=Szűz), ami ugyanitt tűnik fel az árnyékrókaival összeecsúsztatva. Nem nehéz rájönni, hogy a „Mária kútja”-hoz igen hasonló szituációban itt is Jézus alakja van elrejtve, Máriával együtt, akit a „Magyarok bejövetele”-n viszont nem a Hold, hanem igen szellemesen a Szűz kódol. Hogy itt Csontváry Jézusra és Máriára gondolt, kiderül a „Zarándoklás kép” nevezetes Oroszlán-stációjával való összevetésből is (MA/20. ábra). A „Magyarok bejövetele”-n ugyanis ugyanolyan hármas csomópontot látunk, és – mint az a baloldalon pirossal keretezett, kikontrasztosított részletből látható – a festő még a Krisztus-jel fél oválisát is bejelölte a képen. Jézust így közvetlenül is megjeleníti a monogramja, a Szűz-kód Máriával való azonosíthatóságát meg a két másik kép idézett, igen hasonló rendszerei erősítik meg.

MA/20. ábra

Hogy a „leszületési tengely” a „Magyarok bejövetele”-n a vallásról szól, látszik abból, hogy a tengely tetején – mint tisztáztuk – egy szer, vagyis ősvallási rítus látható, alján pedig az őskereszténységet megjelenítő Remete Szent Pált és Antalt látjuk. Remete szent Pál a magyar Pálos Rend névadója és szellemi elődje. A leszületési vonal itt értelemszerűen a magyar kereszténység

kialakulásának vázlatos története. Felmerül persze a kérdés, hogy miért nem az államalapító István jelenik meg az alsó pozícióban. Ismerve Csontváry véleményét a római egyházzal és tudva, hogy elképzelései szerint, mint Attila-reinkarnációnak – neki és a magyarságnak is – az erkölcstelen Rómával való szembezállás a feladata, nem csodálkozhatunk azon, hogy a magyar kereszténység történetébe nem a római egyházzal egyezkedő Istvánt iktatja, hanem a számára makulátlanabbnak tűnő, anyagi és hatalmi ambícióktól mentes őskereszténység alakjait.

Az „U-struktúra” alján vízszintes szakaszként egyfajta földi életút értelmezhető. A „Magyarok bejövetele”-n ezt a tövisszoros-ősmadárstenséges Csontváry jeleníti meg, és itt a festő alighanem a valós magyar vallási életre és vallási gyakorlatra gondolt, ami a kereszténység felvétele után még igen sokáig őrzi az ősvallási elemeket, megpróbálva azokat integrálni is (mint például a Boldogasszony-kultusz esetében), de ez lehet a festő által egyik írásában említett – közvetítők nélküli – általa körvonalazott magyar vallásosság megfogalmazása is, amiben nem annyira az egyházi gyakorlat, hanem a krisztusi példa ötvöződhet az ősvallási morállal. Ismét idézném Csontváry erre vonatkozó véleményét:

„Nagy elődeink csak addig voltak nagyok, ameddig az ősi erejük, a mély vallásos meggyőződésük terjedt; s e mély komoly hit az Istenhez, a magyarok Istenéhez volt fordulva, közvetlenül, semmi közvetítők nélkül.”

MA/21. ábra

Végül az „U-struktúra” áttetsző lilával jelölt kifutó ágáról. Ez a „Mária kútja”-n Pilátus mellé esik és Jézus keresztáldozatáról és mennybemeneteléről szól. A keresztáldozat célja az emberiség megváltása, és a „Magyarok bejövetele”-n is ez a megváltó szerep értelmezhető, ami mögött – ismerve Csontváry gondolkodását – a bűnös Róma által kiközösített világtengely magyarok általi helyreigazítása állhat. Ezt a tevényt Csontváry alakja fogalmazza meg, aki e feladat teljesítőjeként szimbolikusan magába olvasztja Árpádot, Attilát és az egész magyarságot, amint azt már régebben is idéztük:

„Mi Magyarok, Attila, Árpád ivadéka, a kik azért ide rendeltettek, hogy a római birodalom züllött erkölcsi életének romboló hatását megállítsuk, megszüntessük – hisz Párizs mellett ezért szálltak síkra a lovagias természetű elődeink, s végelszámolásra Róma alatt termettek – Attila élén; a hol is eldőlt Pannónia sorsa, s a római birodalom romlott erkölcsének hiú gögje letörött;”

Közvetlenül Csontváry tevényt alakja alatt a „megváltási vonalon” egyébként egy huszár alakja látható, ami a másokért is hozott '48-as áldozatra utalhat, és teljesen ugyanúgy, mint a „Mária kútja”-n, a vonalon megjelenik a Csontváry arcvonásait idéző ferde fejalak is (türkisszel keretezve). Ez a fejalak a „Mária kútja”-n a rejtett kereszt metszéspontjára, egyben a Mérlegre mutatott, ami az U-struktúra kilépési pontja. Pontosan ezt látjuk a „Magyarok bejövetele”-n is, a kilépés itt is a Mérlegnél (a tevényt) van. Az 1903-as Fo-

hászokodó Üdvözítóből és az 1907-es „Magányos cédrus”-ból vett ferde fej az 1908-as „Mária kútja”-n is jelentheti a Jézust hamis Messiásnak tartókkal (→Skorpió) szembeni harcot, a „Magyarok bejövetele”-ben meg – kronológiai helyzetéből adódóan – lehet az iszlám-keresztény vetélkedés (törökkor) stációja is (az iszlám szintén Skorpió-kódja miatt).

Érdemes megjegyezni, hogy a teljes képet befutó nagy Bak-jel (abból is a Bak-farok) pont erre a ferde fejábrázolásra fut ki. Ez nyilván a Csontváry által tudatosan is felvállalt, vagy a magyarságra kiszabott nehezített, harcos életutat jeleníti meg, de nem negatív kicsengésű, minthogy ez a „sorsvonal” rácsatlakozik az U-vonal megváltói kifutására. A pozitív kicsengést erősíti, hogy a rácsatlakozás helyén a Bak hurkot egy oroszlán vezeti át a „megváltásvonal” huszár alatti szakaszára. A Csontváry-képlet így Kölcsey *„Balsors akit régen tép, hozz rá víg esztendő”* sorával állítható párhuzamba, de a tulajdonképpeni zárókép, ami a kizökent világtengelyt helyreigazító magyarság vízióját hozza, a Himnusz nyugtázó zárósora helyett mozgósító képbe torkollik, egyfajta elhívást, célkitűzést, a magyarságra váró történeti-morális feladatot fogalmaz meg.

MEGJEGYZÉSEK CSONTVÁRY ŐSTÖRTÉNET-FELFOGÁSÁHOZ

E könyv megírásával elsősorban Csontváry gondolatainak tolmácsolását tűztem ki célul, munkáinak szimbolikai úton való felfejtésével. A szimbolika maga a nyelv, ezért gyanítom, hogy más megközelítésnek annyi esélye van, mint egy általunk nem ismert idegen nyelv megértésének. Csontváry kódolási módszere ilyen tekintetben tökéletesnek mondható, ugyanis ismerte és alkalmazta a magyar népi-szagrális szimbolikában ismert rejtelezést, műveiben helyenként még távolabbi, sztyeppi szimbólumok is visszaköszönnek. Azzal, amit Csontváry ezen a nyelven közöl, alapvetően nem tisztem vitába szállni, és nem is vagyok jártas számos olyan területen, ami ehhez kéne, de tekintettel arra, hogy a magyar őstörténet és ősvallás iránt nem csak a festő korában, de ma is erős érdeklődés nyilvánul meg, és az viták központjában áll, tennék néhány észrevételt – mindenekelőtt szimbolikai alapon – számolva a tévedés lehetőségével is.

Alapvetően a „Magyarok bejövetelének” jobb felső sarkát, az Ádám-Éva-Noé kontra Nimród disputát érinteném. Nekem személy szerint úgy tűnik, hogy Csontvárynak, amikor sarkos kijelentéseket tesz a bibliai „őstörténettel”, vagy inkább a magyar őstörténet abba illesztésével kapcsolatban – amit a középkori magyar keresztény krónikáírók végeztek el – túlnyomóan és alapvetően igaza van, de sarkos és leegyszerűsítő tézisei helyenként naivnak hatnak. Az írásokban fellelhető olyan kijelentésekre gondolok, hogy *„Felültünk az Ádám és Éva arabs mesének...”, „Felültünk a nagy vízözönnek, soha nem készült Noé bárkájának”, „Felültünk a mindenttudó bibliának a soha nem létező Babilon toronyának”*. Babilon tornya vagy Noé bárkája elsősorban mitikus szimbólum vagy metafora, amit nem érdemes vagy csak másodlagosan érdemes földi valóságában keresni, és annak meg van a helye a Biblia többé-kevésbé egészét alkotó rendszerében. A Biblia mitológiai vonatkozásban éppúgy egész, mint más rendszerek, igaz, más mitológiai-szimbolikai szerkezettel íródott, mint amit a sztyeppén keletebbre látunk, és súlypontjában – a maga alapvetően patriarchális (férfi-elvű) szemléletével talán fiatalabb is a magyar mitológia struktúrában kimutatható „átlagkornál”. Ezt lehet előnynek de hátránynak is tekinteni, ha valaki az ősiséget és annak szerves folytatását tartja előrébbvalónak, akkor ez nekünk biztosít elsőbbséget, ha az újszerűséget, akkor fordítva. Mindkét oldalon kénytelenek vagyunk egyszerűsíteni, hisz a mitológiák számos – részint régebbi, részint újabb – rétegből tevődnek össze, hasonlóan ahhoz, mint amikor a régész leás, és mind lejjebb ásva egyre régebbi, sokszor rokonságot nem is mutató rétegekre lel. A mítoszok persze különböznek az ásatástól, hisz rétegeiket igyekeznek szervesíteni, egységes rendszerbe foglalni.

A Bibliában is vannak régebbi rétegek, erre utal az állat- sőt az emberáldozat motívuma is (utóbbira – „határköként” – gondolhatunk Ábrahám meg nem valósult gyerekáldozatánál), de az súlypontilag mégis csak egy monoteista és patriarchális istenképet fogalmaz meg, ami jól datálható, csakúgy mint a világ teremtésének Bibliára alapozott kora, amit a Talmud az V. századra i. e. 3761-re, a kora-középkori egyháztudósok i. e. 5500-ra tesznek. A monoteista istenkép tiszta formában való megjelenését az i. e. II. évezred felére-végére datálják, a patriarchális korszak kezdetét fejlettebb területeken i. e. 3500 körülre, máshol i. e. 2500-ra. Ezek az évszámok lehetnek irányadók a bibliai mitológia jellemző elemeinek datálásához.

Érdekes ilyen szempontból a korábbi, matriarchális elemek erősebb jelenléte a magyar hagyományban, amire Csontváry is ráérez. Gondoljunk a Mária kútjának témaválasztására, Mária különleges, szimbolikailag szinte Jézushoz felnövő és a Boldogasszony-kultuszhoz kötött megjelenítésére a „Panaszfal”-kép sarkában, vagy arra, hogy ugyanezen a képen a szívzodiákus

gondviselés-Gráciái valamennyien nők, és a Mária-szerepű „Szűz-Holdnő” is csatlakozik hozzájuk. A matriarchális világképről röviden annyit írnék, hogy van ugyan olyan elmélet, miszerint nem is létezett, de ennél szervesebb képet mutat és jól datált az a megközelítés. miszerint az több tízezer éves (az erre utaló Vénusz-szobrocskákat tipikusan i. e. 25 000-től datálják), fénykora pedig az i. e. VI-IV. évezredre tehető. Ezután köszön be a váltás kora. A patriarchátussal a régi, női istenek Panteonját (Istar, Minerva, Artemida, Athéné stb..) Indra, Zeusz, Jupiter stb. váltja fel. A női termékenység régi szimbólumait, a Bikát és a Sárkányt leölik, lásd a sárkányhoz hasonlóan ifjakat és szüzeket követelő – tehát az akkor már a sötét féltekéhez rendelt – Minótauroszt elpusztítását, vagy sárkányölő Szent György történetét. Minden megfordul. Nem mennék további részletekbe, a számunkra érdekes sztyeppi istennő-kultusról és Mária szerepéről a keleti egyházban részletesebben a még meg nem jelent „Sztyeppi szimbolika”-könyvben írok.

Ha már az „ősiség” kérdésénél tartunk, érdemes megvizsgálni a Csontváry által is feldolgozott két magyar ősmítosz, a Turul- és a Csodaszarvas legenda szereplőinek korát és jelentőségét is. Kezdjük **Nimród** alakjával. Ugyan Csontváry a magyar őstörténetet írásaiban Baalbekből, tehát a Közel-Keletről indítja, ami valamelyest a mai sumer-magyar rokonságelméletre hajaz, Nimród alakjának előtérbe helyezésével telibe talált. Nimród ugyanis nem csak sumer királyként, de valószínűleg egyetemesen is az „első őznek” tekinthető. Kultuszával kapcsolatban érdemes elolvasni M. L. Seryakov Az emberiség elfelejtett őse című könyvét (sajnos csak oroszul érhető el), amiben vizsgálja az Égi vadász (a csillagos égbolton a Tejút felső végénél vadászó Orion) általa 60 000-70 000 évesre datált képzetét, ebből származtatja az egyiptomi Ozirisz, az iráni Mitra, a skandináv Odin és a hindu Siva alakját. Könyvében külön fejezetben vizsgálja az Égi vadász alakját az indoeurópai, szláv, óegyiptomi hagyományban és a világ többi részén. Ez a datálás persze csak a „bunkós vadász” alakjára vonatkozik, a „nyilas vadász” vagy például a belorusz eredetmítoszban szereplő „kutyás vadász” esetében ezt az időt 10-15 000 évre kell csökkentenünk, de az sem kevés. A csodaszarvas-legendával kapcsolatban érdekes lehet számunkra az „Égi vadász”-**szarvas** párt láttató hagyomány. Ilyet említ Seryakov a csukcsoknál, a korjásoknál, jakutoknál, az ázsiai eszkimóknál, burjátoknál, evenkiknél, a tibetieknél, Szibéria mongol-türk lakosságánál és szinte valamennyi dél-szibériai törzsnél, az altájiaknál, a számiknál, indián törzseknél, nálunk magyaroknál, Catal-Hüyükben (Anatólia). Ilyen értelemben a magyar ősmítosz persze nem a bibliai irányban kötődik. A szarvasmondák korára Seryakovnál nincs utalás, de orientáló lehet Jankoviocs Marcell közlésére, miszerint *„Európában a szarvaskultusz fénykora... a történelem előtti vadászidőkre, közelebből az utolsó eljegesedés (i. e. 30 000-12 000) végére esik”*

A Csodaszarvas-monda igen fontos szereplői a mitikus **ikrek**. Alakjuk egyrészt a csillagos égboltról, annak is a Nimródot és az égi szarvasvadászatot láttató helyéről származik. A mitikus ikrek képzetének másik forrása a vadászó-halászó társadalmak úgynevezett fratriarchális berendezkedése, az iker-nemzetségcsoportok kialakulása. A vadászó életmód mellett minden ember eltartásához igen nagy terület kellett, ami igen alacsony népsűrűséget jelent. Ez növeli a beltenyésztettség és a degenerálódás veszélyét. Ezért alakulhatott ki a törzsekben egy olyan szaporodási rendszer, amikor a törzset alkotó nemzetségekből két, ritkábban három csoportot képeztek, és mindenki csak a távolabbiból házasodhatott. Pap Gábor hívja fel a figyelmet arra, hogy léteznek antagonisztikus mondai ikrek (pl. Romulus és Rémus), ahol az egyik leöli a másikat, illetve egymást segítő ikrek, mint Hunor és Magor. E mögött a jelenség mögött szerintem az eurázsiai kontinens ikermítoszainak kétféle, térben és időben elkülöníthető fejlődési útja áll. Az egyik az úgynevezett bűvárállatos eredetmondák útja, melyek keletkezését – talán legismertebb

összefoglalójuk – V. V. Napolszkih Délközép-Szibériára és a felső paleolit-mezolitik idejére teszi. Kutatásai szerint a bűvárállatmondák innen terjedtek át Észak-Amerikába az i. e. X évezredben illetve Kelet- és Nyugat-Szibériába. Az úgynevezett észak-dél szűrőn átjutva tipikusan két bűvár-madár – egy tökéletes („isten”) és egy tökéletlen (mondjuk úgy, „sátáni”) teremti a világot, felhozva a földet az őstenger aljából, létrehozva ezzel a szárazföldet. A madárpár, az „ikermadarak”, később Istenre és az ördögre cserélődnek le, megőrizve persze a tökéletességet illetve a tökéletlenséget, azaz jellembeli antagonizmusukat. Jellemző példaként említeném az Ural-Batür mítoszt. Ebben két mitikus ikerről, Uralról és Sulganról van szó. A lényeg az, hogy Ural a víz alól előbányássza a földet (ez a bűvármítoszok alaptémája) és megteremti a szárazföldet, többek között az Uralt. Itt ő a tökéletes, jelleme szélsőségesen különbözik Sulganétól. Ural teremti a világot, az élővíz forrásához jutva a titkos bölcsesség birtokába jut, megöntözi a földet az élővízből, hogy az örökké éljen, az emberekre hagyja tudását. Testvére a tökéletlenség jegyeit viseli. Vermeket ás, mocsarat és akadályokat teremt, lyukat fúr az alvilágba, hogy onnan kiszabadulhassanak a kártékony állatok és szörnyek. Végül is az egyikből égi isten, a másikkól az alvilág királya lesz. Jellemző-e ez Hunorra és Magorra? Ugye, hogy nem. A mitikus ikrek másik formáját, az egymást segítő, kiegészítő testvérek alakját ugyanis nem ez a Nyugat-Szibériához is köthető „finnogor” típus, hanem az őtűrknek nevezhető ikeralak tartotta fenn. Az őtűrk kettős királyság rendszerében – amit mi is megörököltünk a gyula és a kündü méltóságának formájában – szimbolikusan a férfi-női egyenjogúság, az egymást kiegészítés elve fogalmazódik meg. A szakrális uralkodót az Asina nemzetiség adja, melynek a Farkas a totemállata. Feleségét vagy a hadvezért (a kettő hasonló szerepű, mint a sakkban) az Aside dinasztiából választják, melynek totemállata a Sárkány. A Farkas és a Sárkány a két természeti félét indító zodiákus jegy, és a két szimbólum összeírva is létezik, ábrázolásokon Sárkányfarkasként látható. Pap Gábor felhívja a figyelmet arra, hogy a törökben létezik „hátagastárs” fogalom, ami megfelel az egymást védő ikrek alakjának. Említ egy olyan szkíta műtárgyat is (M/1. ábra), amiben ugyanezt a gondolatot látja, és ez jelzi számunkra, hogy ez az őtűrk ikertípus a szkíta formának az örököse.

M/1. ábra

Perdöntőnek a magyar ikerszemléletre nézve én a „tisza forrást”, a néphagyományban megőrzött népkarakter-képet tekinteném. A Hadak Útja című népmondából kiderül, hogy Isten kardja csak addig védi a magyarokat, amíg nincs köztük testvérvisszály, amíg azt Csaba nem mártja testvéreinek – Aladárnak – a vérebe (lásd Benedek Elek-nél). De vehetünk indirekt bizonyítékot is. Attila egyrészt történelmi alak, akiről feljegyzések szólnak, másrészt a magyar mitológia is megpróbálja beilleszteni alakját rendszerébe. Testvéreinek, Budának a halála többféle formában maradt ránk, a legismertebb változat szerint őt Attila gyilkoltatja meg. Mivel a testvérgyilkosság nem illik az egyenrangú ikrek rendszerébe, a néphagyomány arról inkább hallgat.

Az Isten kardja című mondában (Benedek Elek-nél) Attila és Buda együtt harcol, de Buda meggyilkolásáról a Benedek-féle (népi) mondák egyikében sincs szó, azt csak történeti források tartották fenn. Az egyenrangú ikrek hagyományának egyébként az ótűrköknél közvetlenül keleti hun gyökere lehet, az valószínűleg a legfelsőbb hun vezetés négy- vagy tíz szarv rendszerének kettős (kelet-nyugati) szimmetriáján alapul. Az egyenrangú rendszer földrajzilag is máshol kulminál, értelemszerűen a sztyeppén terjed.

A Csodaszarvas mondának újabb – zodiákus – rétege és arculata, sőt egy bizonyos „kétkörös” rendszere is van. Erre a jellegzetes sztyeppi struktúrára később térnek ki, itt csak annyit jeleznék, hogy a mi mondánk is pontosan követi annak három szakaszát. Megfigyelhető benne ugyanis egy Tejútra írt befutó szakasz (Nyilas-Ikrek, ahol a Nyilast a Nagy vadász, vagy maga a vadászat adja), második szakaszként a téli jegyek leküzdése és átmenet a Kosba (Hunor és Magor öt évig ül a mocsárban, szimbolikusan a Halak jegyében), majd a kifutó szakasz a Szűz-Mérleg régióban (Szűzablás a Szüzet kódoló hatodik évben, és a Mérleg értelmű házasságok). Hunor és Magor fiainak 108-as száma a 12-es zodiákus és a 27-es holdházrendszer egyeztetéséből (legkisebb közös többszörös) mint Nap-Hold harmonizáció értelmezhető – ez is modern réteg (ilyen például az indiai 108 padás naksatra-rendszer).

A bibliai és a bűvárallatos teremtésmítosz mellett megemlíthetők még a világtojásmondák, de látható, hogy a mi Csodaszarvas-mondánk régi rétegében a legősibb és legegységesebb Égi-vadász motívum van, Ikeralakjának közvetlen örökösei a magyar néphagyományban azt az ótűrk ikerhagyományhoz kapcsolják, legújabb, zodiákus rétege pedig a sztyeppi kétkörös rendszerekhez.

Az ember teremtésének és mitikus családfájának bibliai történeténél érdemes megvizsgálni annak számgerincét, összevetve azt a sztyeppi mondáival. Ehhez a „Sztyeppi szimbolika könyvből” mutatnék be egy összehasonlító táblázatot (M/2. ábra). Figyeljük meg, hogy a bibliai történetben két ősszülőnek (Ádámnak és Évának) három gyereke van: Kain, Ábel és Séth. Kain túl rossz, Ábel naivan jó, de Séth a túlélő. Olyasmi ez, mint a háromágú életfa-ábrázolások, ahol csak a középső ág mutat a magasba, mintegy kijelölve a transzcendens irányt, a jobb és a bal ág visszahajlik a földre. A Bibliában Isten özönvizet küld az elfajzott emberiségre, aminek Noé családja a túlélője, és neki is három fia van, amit egy hetvenkettős unokarendszer követ (néhol ez 70). Utóbbi a Nap-év vagy a Hold-év ötödének összetett számra kerekítése. Noé három fiának a Biblia hasonló karaktert tulajdonít, mint Éva fiainak. Jáfet a maga íjlesztő utódaival – többek között Magóggal Kain megfelelője. A fekete Kám kissé csökkent presztízsű, naiv szereplő, aki nem tudja, hogy a túlélés világából „vissza kell tolatni” az „életvégre kódolt” atyja idejébe, és az ő népének csak szolgaszerep jut Sém sátrában. Ő alighanem Ábel megfelelője. A középső ág: Sém. Az Éden három fája is ismétli ezt a szerkezetet: ott a jó tudás fája, a rossz tudás fája és az élet fája található. A bibliai családfában a kezdeti kétnemű kettősség után a **hármasság** a meghatározó. Érdekes, hogy még a Sixtusi kápolna mennyezetén is 3×3-as felosztású a teremtéstörténet. A hármasság azért lényeges, mert a sztyeppi túlsó végén egészen mást látunk, ott a világ számisztikai modelljéből a hármasság hiányzik. A távolkeleti, úgynevezett világtükrök (M/3. ábra) közepén a teljességet adó egy található, a következő övben megjelenhet a Jin-Jang kettős, azaz a kettő. A három hiányzik. A kettősség után a négy Világtájör állat következik (az égboltnak az a négy makrocillagzata, amelyet a Hold égi keringése során bejár). Ezután nyolcasság és tizenkettőség (a keleti zodiákus) következik, majd a 28 kínai holdház (a négy Világtájör állat mindegyikének a teste 7 részre van osztva, 4×7=28). Az egyik bemutatott tükrön az év 9 részre osztása

utalhat az északon több helyen előforduló 40/41 napos hónaprendszerre. A Hérodotosz által lejegyzett fekete-tengeri szkíta eredetmondák szerkezete viszont igen hasonlít a Bibliához, ott egy férfi-női karakterű párnak mindkét változatban három fia van. A kaukázusi nart eposzban ettől egy kisebb elmozdulást látunk, ugyanis ott egy ugyanilyen szerkezet elé be van téve egy férfi ikerpár. Igen érdekes, hogy a nart eposz történetéből érthető meg a kissé naivnak tűnő bibliai történet jelentése, amiről láttuk Einstein állásfoglalását vagy Csontváry – megjegyzem, szintén naiv – rosszálló véleményét.

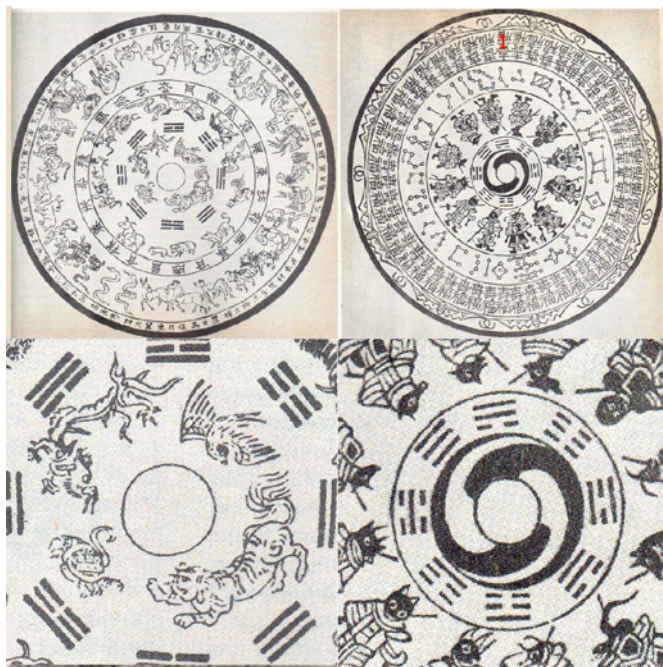
	Szkíta eredetmonda 1. változat (Hérodotosz)	Szkíta eredetmonda 2. változat (Hérodotosz)	Nart eposz	Biblia
Első (ket-tős) mak-rogeneráció	Zeusz+folyó-istenség lánya	Herkules+kígyónő	Ahszar+Ahszartag (az almafa őrei)	Özönvíz előtt Ádám+Éva Kain+Ábel+Séth
Második (~3-as) mak-rogeneráció	Targitau Lipoxais+ Arpoxais+ Koloxais+	Agathrsz+ Gélon+ Scythesz (szkíta)	...Ahszartag+Dzerassza (a tengeristen lánya) három nart nemzetség	Ö.v. után: Noé Sém+Kám+Jáfet 25 32 15 unoka
Ótűrk eredetmondák (Potapov szerint)				
	1.	2.	3	4
Első mak-rogeneráció	Két nép	Farkas (70) 16+1 fivér 2 feleség	A Kán két lánya	1. Özönvíz: Aj-Atam 2. Özönvíz: Aj-Atam +feleség
Második mak-rogeneráció	Nőstényfarkas+hős 10 fiú	4 fiú 10 fiú	Farkas+lány 1 fiú	40 gyerek
Magyar eredetmondák				
Képes Krónika Noé Sém+Kám+Jáfet 27 30 15 unoka Magor Hunor+Magor 108 fiú	Kézai kr. Noé Sém+Kám+Jáfet 22 33 17 Ménrót Hunor+Magor 108 nemzetség	Csodaszarvas-legenda Orion (Nimród)+Szarvas Hunor+Magor+Szarvas/Szüzek 1. GENERÁCIÓ 2. GENERÁCIÓ 108 (36+36+36) (4x27) fiú		Emese álma Álmos születése, kb. 40 nemzedékkel Jáfet után (a Képes Krónika szerint)

M/2. ábra

A nartok almája és a Dzerassza tündér című meséből kiderül, hogy a csodás aranyalmát a tengeristen (az alvilág, más értelemben az éjszaka) lánya – madár képében – minden nap ellopja a fáról, és leviszi otthonába. Az egyik iker nyilával megsebzti a lányt, utána megy a tenger alatti világba, szerelembe esik vele és visszatérnek. Innen nyilvánvaló, hogy a Nap naponkénti eltűnéséről, ellopásáról mint bűnről van szó. A Napot ellopni a legnagyobb bűn, az éjszaka eltűnt Nap visszatérítése pedig hőstett, erről szólnak a Szent-György típusú legendák, ahol a kígyó az alsó világnak, a sötétebb félévnek, a nap sötét felének, az éjszakának az ura, és megfelel a nart eposz tengeristenének, akihez le kell menni, alá kell merülni. Innen válik érthetővé, hogy miért bűn a bibliai alma leszakítása (a Nap ellopása), és az is, hogy mit keres a kígyó (az éj ura) Ádám és Éva

történetében (a sötétség képviselőjeként a Nap ellopásában érdekelt). Én még azt sem zárnám ki, hogy a bibliai történet pont az egyébként háromezer éves nart eposz e részletének kozmikus értelemben kihézagosodott változata. További érdekessége a kaukázusi történetnek, hogy a Nappal rivalizáló, víz alá merülő madárnak a bűvármadaras Világteremtés, vagyis az eurázsiai duális teremtmendők felé van áthallása, és ha kettéválasztjuk a történet Nap-körét és „madár-körét” (a madár-alakú tündér alámerülését és visszatérését) megkapjuk a sztyeppi kétkörös világmodellnek azt az egyszerűsített alakját, ahol a madárkör nem bomlik ki totemsor formájában (ilyen a Kodály által feldolgozott „Madarak voltunk”).

A Kaukázustól keletre haladva eltűnik a hármasság, igaz a negyedik ótűrk eredetmondában feltűnik a bibliai özönvíz motívuma, 40 többszörös számokkal (csak nem az Ararátnál, hanem Kína határán, a Karatag hegységénél). Ismertek az özönvíz keletkezésével kapcsolatos tudományos elméletek, ezek a föld tengelyimbolygásának következtében fellépő jégkorszakokhoz, illetve a jégolvadásokhoz kötik az özönvízes időszakokat. A Pamírról például a víz az Amu-Darján keresztül az Aral-tóra, onnan a Nyugat-szibériai alföldre zúdult. A világon mintegy ötszáz özönvíz-legenda

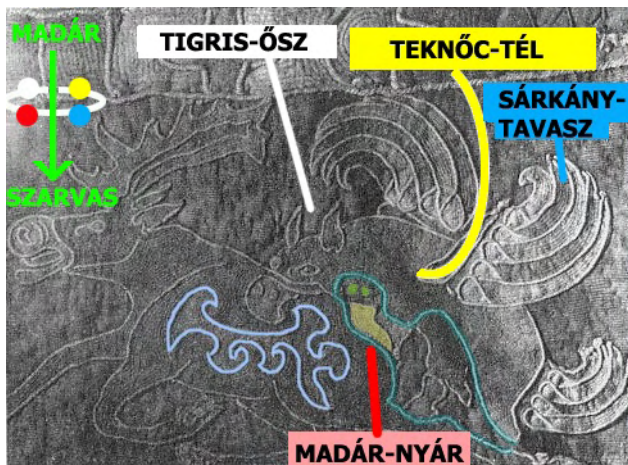
M/3. ábra

őrzi az olvadások emlékét Alaszkától a Tűzföldre. Itt például Csontvárynak valószínűleg nincs igaza, amikor ezt megkérdőjelezi. Az 1-3. számú ótűrk eredetmonda zodiákus vagy kétkörös szerkezetre épül, ahol a kezdet jegyét adó farkas (a Kutyaival egyenértékű szimbólum) „egyenrangúan” hol hímként, hol nőstényként tűnik fel. A 2. monda szerkezetben megjelennek a holdnaptárhoz és a 8 éves luniszoláris naptárhoz köthető számok (70, 17), illetve a hun felső vezetés $4+6=10$ szarvú struktúrájára, valamint a hun hadsereg tízes alapú szervezésére utaló 10-es szám, de a távolkeleti világtűkrök 1-2-4-es kezdő számsora is.

Mind a Csodaszarvas, mind a Turul mondanál megfigyelhető, hogy a bennük szereplő állatok a sztyeppére jellemző szkíta főtotemsorba (Madár-Szarvas-Ló-/Ikrek/) íródnak. Ehhez persze tudnunk kell, hogy Emese Enéként (vagy Eunodubiliaként illetve Őnedbeliaként) is van említve, ami az ünőhöz, szarvasanyához

köthető. Ezt Csontváry is tudta, Emesét a „Selmecebánya látképé”-n agancsokkal festi meg. Az Emese álmához társítják a Madár-szarvas, pontosabban Griff-szarvas ábrázolásokat is. Ilyet látunk a Nagyszentmiklósi kincs 2. sz. korszóján, paziriki szkíta kurgánleleteken, vagy a Nojon Ulai szőnyegekben. Súlyosan félreértette és félremagyarázta a XX. század első felében e szőnyegek jelentését Alföldi András, aki összemosta a magyar (nála hun) Csodaszarvas-mondát a finnugor pasker-legendával. Szerinte az osztjások (hantik) és a vogulok (manysik) paster-legendájában egy szárnyas és egy földi paster üldözi a szarvast. Ebből már érezhető, hogy itt a tőlünk idegen dualisztikus eredetmondáról van szó. Közli, hogy a paster (pasker) szó rozsomákot jelent, és a Noion Ulai hun

szőnyeg ragadozója a rozsomák, a paster törzs totemállata. Szerinte a régi ázsiai nyelvekben a rozsomáknak volt egy „kun” neve, de a hunt is „kunnak” ejtették. Valószínűsíti, hogy a rozsomák így hun totemállat is, és hogy Európába a hunok a szőnyegükön látható rozsomákos szarvasvadászatot hozták magukkal, ami azonos a hantik és a manysik szarvasüldözéses történetével. Ennek az elméletnek túl azon, hogy a szárnyas és a földi pastert Hunorral és Magorral azonosítva összemossa a homlokegyenest ellenkező Ikrek-karaktereket – amiről már szoltunk – van egy nyilvánvaló hibája: a szőnyeg nem rozsomákot ábrázol. Már csak azért sem, mert a szőnyegen a felső állat – a ragadozó – nagyobb a rendszerint 100-350 kg-os szarvasnál (!), de a rozsomák csak egy 8-20kg-os, kutya nagyságú állat.

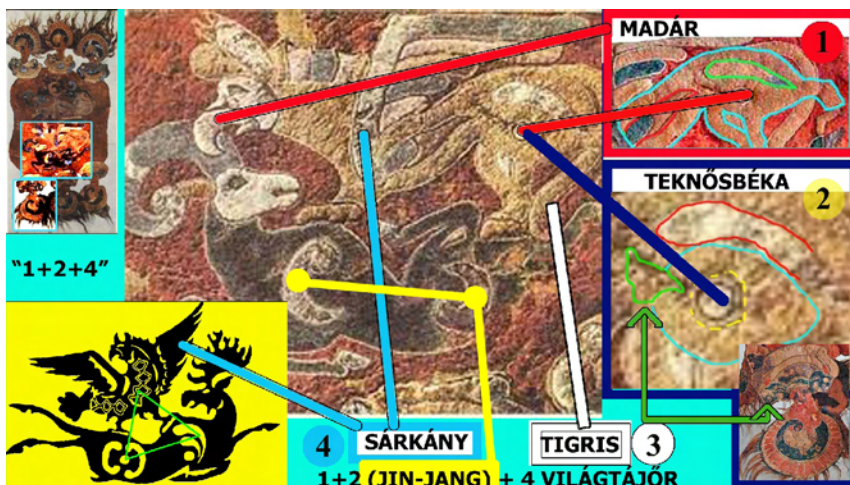

M/4. ábra

A Nojon Ulai szőnyegek (M/4. és M/5. ábra) egyébként jól elemezhetők. Kétkörös rendszerük van. Ennek naptári köre a négy évszakot jeleníti meg, a totemköre Griff-Szarvas (és nem Rozsomák-Szarvas), de a Griff – itt, Kína közvetlen közelében – a négy Világtájör állat akkuratusan összeírt alakját hozza. Ezek: az Azurkék Sárkány (tavasz), a Vörös Madár (nyár), a Fehér Tigris (ősz), és a Fekete Teknőc (tél). Valamennyi jól felismerhető a Griff részeként. Mivel ezek a 28 holdház rendszerét is megjelenítik, a négy évszacos Nap-naptár mellett egy Hold-naptárt is hoznak.

Visszatérve a „Magyarok bejövetelé”-nek jobb felső sarkára, és a „Felültünk az Ádám és Éva arabs mesének...” kijelentésre, Csontváryt való-

színűleg az zaklatta fel, ahogy a középkori krónikaírók a Csodaszarvas legendát és azzal Nimród, Hunor és Magor alakját a bibliai eredettörténetbe próbálták illeszteni. Kézai részint Josephus nyomán úgy adja elő a történetet, hogy Hunor és Magor a Japhet véreből Thana ágán (ő a Bibliában nem szerepel) származó Ménrót fiai. Ménrót égig érő tornyot épít, hogy ha megismétlődik a vízözön, legyen hová menekülni. Persze Ménrót sincs a Bibliában, az ottani latin Nemrothból (Nemprothból) viszont jöhetett a Ménrót és a Nimród is. A Nimród névnek egyébként más eredetet is tulajdonítanak. Ha Ménrótot azonosnak vesszük Nimróddal, ellentmondásba ütközünk, mert a Biblia a Noé-Kám-Kus-Nimród származásvonalat tartalmazza, szemben Kézai Noé-Jáfet-Thana-Ménrót

M/5. ábra

lajdonítanak. Ha Ménrótot azonosnak vesszük Nimróddal, ellentmondásba ütközünk, mert a Biblia a Noé-Kám-Kus-Nimród származásvonalat tartalmazza, szemben Kézai Noé-Jáfet-Thana-Ménrót

sorával. Erről az ellentmondásról Németi Kálmán egy 1912-es munkájában a következőképp ír: „Kézai felfogása szerint nemzetünk őse nem lehetett Chusnak a fia, mert Chus fiai a Feketék (Etiopok), ellenben az ő Magyarjai, amint azt szemével látja, nem Szerecsenek,...”.

De Kálti Márk Képes Krónikájával sem sokkal jobb a helyzet. A Képes Krónika egyik változata szerint:

„Kus nemzette továbbá Nimródot; ő az, aki Noé maradékát az úr ellenében város és torony építésére vezette, amelyről a Teremtés Könyvének tizenegyedik fejezete szól, mondván:” Ő kezdte a hatalmasságot a földön, mert hatalmával másokat maga alá vetett, és akaratuk ellenére az említett munkára kényszerített”; továbbá:

„Erős vadász volt, és elnyomója az embereknek az Úr szeme láttára, hiszen semmi előtte rejtve nincs.” Innen származik a közmondás, vagyis a szólásmondás: „Olyan, mint Nimród.” Később ugyanis, ha valaki az emberek elnyomója volt, azt mondták rá, olyan, mint Nimród, vagy hasonlít Nimródra. Országa kezdetben Babilon volt, maradékainak földje az óceán tengeréig terjedt. Nyilvánvaló ebből mindenkinek, hogy Hunor és Magor, a magyarok ősei [nem] Nimród fiai voltak, aki Kus fia, aki Kám fia volt, akit Noé megátkozott; mert akkor a magyarok nem Jáfet nemzetségéből származnának, miképpen pedig Szent Jeromos mondja; azért sem, mert Nimród sosem lakott a Tanais folyó környékén, mely keleten van, hanem az óceán tengerénél. Miképpen tehát a Szentírás és a szent doktorok mondják, a magyarok Jáfet fiától, Magortól származnak, aki – Szent Szigilbert antiochiai püspöknek a keleti nemzetekről szóló krónikája szerint – ötvennyolc esztendővel a vízözön után ment bé Evilat földjére, és feleségétől, Enétől, nemzette Magort és Hunort; róluk a magyarok és hunok nevezete.”

Kálti így a magyarokat Jáfet vonalán annak fiától Magógtól származtatja (a Magor mint Magor apja nyilvánvaló elírás az idézetben), amivel visszatér az Anonymus-féle verzióhoz. Ezzel persze semmivel sem jutunk jobb öshöz, mert „megúsztuk” ugyan a gonosz toronyépítőt, de Magóg népét a Jelenések könyve szerint Isten a világ végén elpusztítja, amiről a szerző persze jótékonyan hallgat. Ezt a verziót egyébként Mátyás történetírója, Bonfini is bírálja, aki saját szarvaslegendájához a következő megjegyzést fűzi: „Némelyek pedig, akik – a zsidók, nem tudom, miféle meséi nyomán – ábrándozgatnak, azt írják, hogy a szkíták Jáfet fiától, Magógtól erednek, a hunoknak meg Nimród fiai, Hunor és Magor voltak az elei...”

Itt persze vélhetően nem az égi vadász Nimródra, hanem a hatalmaskodó, Kálti által említett bibliai Nimródra gondol.

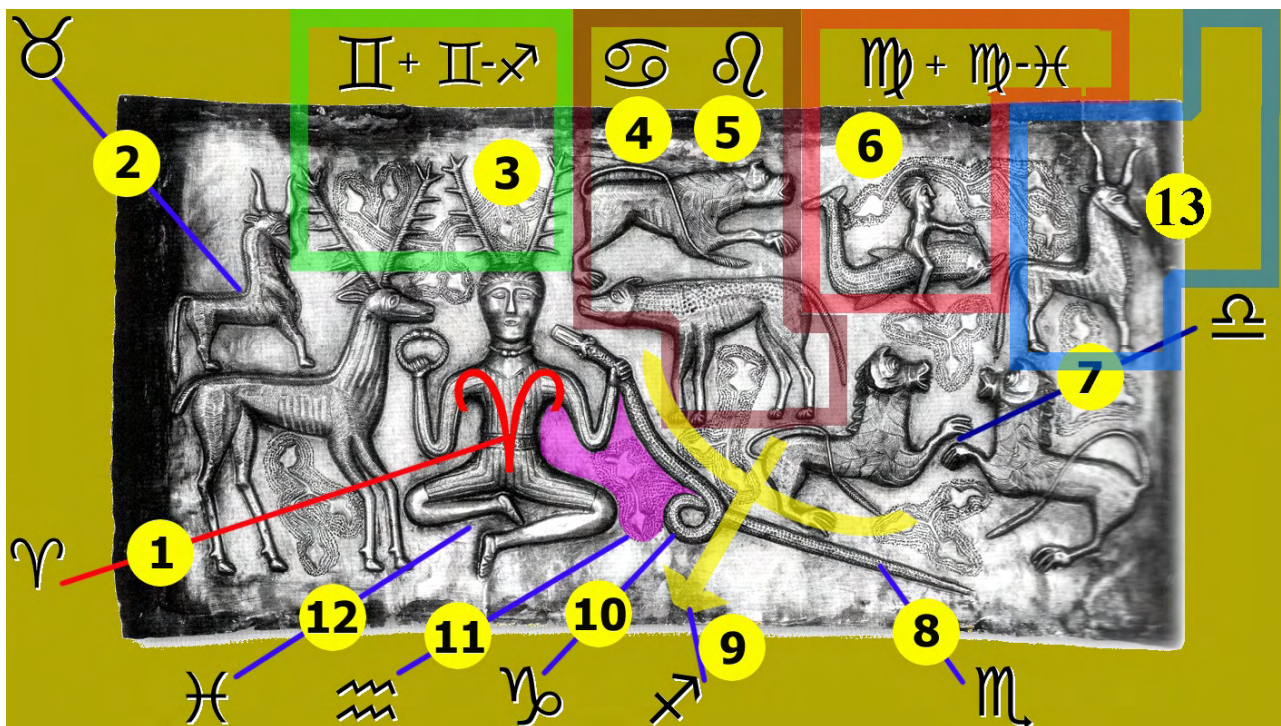
E ma már mulatságosnak ható, ellentmondásos fejtegetésekből érthető, hogy ahogy Bonfini, úgy Csontváry sem tekintette összeilleszthetőnek a magyar és a bibliai eredetmítoszt. Miután írásában egy helyen szerepelteti az Ádám és Éva történetet, Babilon tornyát és az özönvizet, a Kézait és Káltit idéző kontextusból sejthető, hogy nem is annyira vagy nem csak a bibliai történet tagadására gondolt, alapvetően a magyar eredetmonda beillesztésével, egyfajta alárendelésével volt baja.

Remélem, a vizsgált sztyeppi teremtés- és eredetmítoszok jó háttérül szolgáltak ahhoz, hogy a középkori megközelítésnél árnyaltabban és valósabban is lássuk a mitológiai különbségeket és az egyezéseket, és talán a finnugor-ótürk disputát érintő gondolatok sem voltak feleslegesek...

A SZTYEPPI SZIMBOLIKA „ALAPTÖRVÉNYE” A „MAGYAROK BEJÖVETELÉ”-N

Az idézőjelet azért használtam, mert ezt a törvényt hiába keresi az olvasó a nemzetközi szakirodalomban. Ezt egyelőre csak mint saját kifejezésemet használom, és először, bár erről a jól megfigyelhető törvényről nemzetközi publikációkban már néhány éve jelentetek meg írásokat. Itt csak igen röviden érinteném ezt a kérdést, a Csontváry-kép elemzéséhez szükséges mértékben.

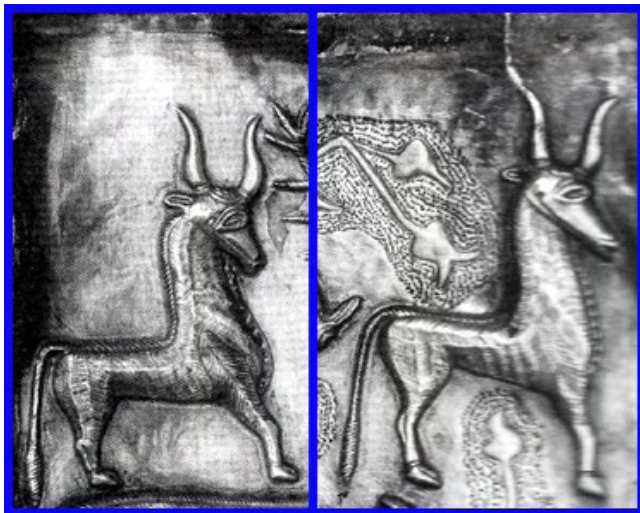
Pap Gáborék zodiákus elméletére alapozva néhány éve sztyeppi műkincsek elemzésébe fogtam. Ezek között volt egy ismert kazak kincs, a kargalinkai diadém is, melynek „titkát” 1939-es megtalálása óta próbálták felfedni. Egy magyarországi kiállítását követően Pap Gábor és Szántai Lajos is megfejtette a korona szimbolikáját, majd ettől függetlenül én is, amivel Ajman Doszumba-jeva kazak történészt kerestem meg. Javasolta, hogy tartsak előadást e témában egy – a Nemzetközi Türk Akadémia, az Orosz Tudományos Akadémia és több más intézmény által szervezett – konferencián. Nem lévén tudományos előéletem, a meghívással nem tudtam élni, de közben egy általuk kutattott témában is levelezésbe kezdtem a professzor asszonnyal. Ehhez ajánlott egy német–oroszművelődés tanulmányt, amiben váratlanul egy igen érdekes ábrázolásra bukkantam (A/1. ábra).

A/1. ábra

A Dániában megtalált gundestrupi üst egyik belső lemezéről van szó. A második Csontváry-könyv vége felé talán már az olvasónak sem okoz gondot egy ilyen ábrázolás elemzése. Ahogy a Csontváry-képeken sokszor, itt is egy körbefutó zodiákust látunk, amin például egy íj alakban hajló kígyó adja a Nyilast, a Skorpiót (Kígyó=Skorpió), de még a Bakot is, ugyanis a férfiszereplő által tartott kígyón még Bak-hurok is van. Ismerős lehet a Vízöntő-szereplő „árnyékholló” és más zodiákus kódok is. A professzor asszonyékat egyébként a „töröküléssel férfi” alakja érdekelte, akiben láthatóan a Halak-Kos (Vég-Kezdet) átmenet van összeírva igen szellemesen. A lábak több

hasznos ábrázoláson X-alakot adnak, itt valószínűleg azért nem keresztezik egymást egzakt módon, mert eközben a Halak keleti kódját a Kakast is megjelenítik „árnyékkakasként”. A férfi felsőtteste láthatóan a Kos képjelét (Υ) hozza. A 12 zodiákus jegy feltérképezése ugyan nem okozott különösebb nehézséget, de igen furcsállottam, hogy a (a halon ülő) Szűz és a Mérleg között kicsit kijebb egy „13-ik jegy” is látható, ami igen hasonlít a Bika stációjára (A/2. ábra).

A/2. ábra

Ekkor villant át az agyamon, hogy az említett kazak műtárgyon – a kargalinkai diadémon – is találtam egy „13-ik jegyet” a Szűz és a Bika között, ami addig senkinek sem tűnt fel, és már a régész – Alexander Bernstam – vázlatolásáról is hiányzott. Az A/2.ábra bal oldali Bika-stációján jól látható, hogy a jellegzetesen görbe nyakvonalú, izmos szügyű bikának csőre van, tehát az a kép felső részén egy madárral van összeírva. Az ábra jobb felén, a „13-ik stációban” viszont egy szintén csőrös, szarvas állatot látunk, leginkább ló-testtel, tehát ebben is benne van egy madár, és a baloldali szarv alakja miatt felmerül a szarvas, egyébként meg a ló motívuma is. Egy korábbi (egyelőre kiadatlan) sztyeppi szimbolika könyvem írása közben sokszor láttam ezt a Madár-Ló-Szarvas sorozatot különféle szkíta műtárgyakon. Mivel a 13-ik stáció is a lemez felső részén található, egy pillanatra az a képzetem támadt, hogy a Bika stáció és a „13-ik jegy” csőrös alakzata tulajdonképpen egy közös madár, ami mint „madáristenség” valahol az egész ábrázolás felett ül, „trónol” és a két hasonló stáció egyéb totemisztikus karakterű állatai mintegy onnan bomlanak ki, ereszkednek alá, pontosabban, mintha egy kör mentén merülnének bele a zodiákus stációk rendszerébe és térnének vissza a magasban ülő madárhoz. A gundestrupi üst halon lovagló szűz-alakja (Halak-Szűz tengely) mintha épp az evilágból repülne kifelé (erre utal a Halak mint a halál jegye), és ezt még a segédszerepű növényi motívumok is megerősítik, így a „13-ik stációról” az a benyomásom támadt, hogy az egyfajta kilépési pont a zodiákusból, és egyfajta „visszatérés a Teremtőhöz”, ahol a Teremtőt a „madáristenség” személyesíti meg. A leszülető és a visszatérő lélek eközben ősei – a totemállatok – alakját veszi fel, ami az egész sztyeppén ismert képzet (benn van még a mi busójárásunkban is, amit a sokárok átváltozásnak is hívnak).

Hamarosan világossá vált számomra, hogy szinte minden jelentős sztyeppi műtárgyon, de még az eredet- és teremtésmondákban is ez a rendszer ismerhető fel, a mongol szőnyegektől a Nagyszentmiklósi kincsig. A lényeg, hogy a sztyeppi szimbolikának van egyfajta alaptörvénye, miszerint az ilyen műalkotásokban két körkörös világmodell íródik össze egyfajta kétkörös rendszert alkotva. Az egyik kör földi-evilági értelmű, és az tipikusan a zodiákus (mint a földi életnek a természeti évre íródó ciklusa). Ez a „földi kör” más csillagászati-naptári ciklus is lehet. A másik kör az evilág és a túlvilág közti közlekedést írja le leszületés – földi életút – visszatérés formában. A két rendszer egybeíródásának vannak bizonyos szabályai – az egyik típusnál ezt később érintjük –, és ahogy a „földi kör” is többféle lehet (zodiákus, nyolcszektoros, lunáris, luniszoláris) a földi és az égi világot összekötő „totemkörökből”, állatsorokból is legalább háromfélet különböztethetünk

meg a sztyeppe környezetében, attól függően, hogy délebbre vagy északabbra találkozunk-e vele (délen tipikus a Madár-Oroszlán-Ember, a sztyeppe fővonalában a Madár-Szarvas-Ló-Ember/Ikrek/ sor; északon – Nyugat-Szibériában – a Madár-Medve-Ember totemsori rendszer honos, ahol a Medve helyén más frátia-totem is állhat). A két kör összeíródásának módjában kétféle változat van, de ami fontos, hogy a leszületés mindig a Tejútra esik, az elszóllítatás pedig a Szűz-Mérleg kettősre (az egyikre, másikra, kettő közé vagy mindkettőre).

Ezzel a kétkörös modellel a legtitokzatosabb sztyeppi műtárgyak jelentése is felfejthető. A témával az említett könyvben foglalkozom, itt csak két illusztris példát mutatnék.

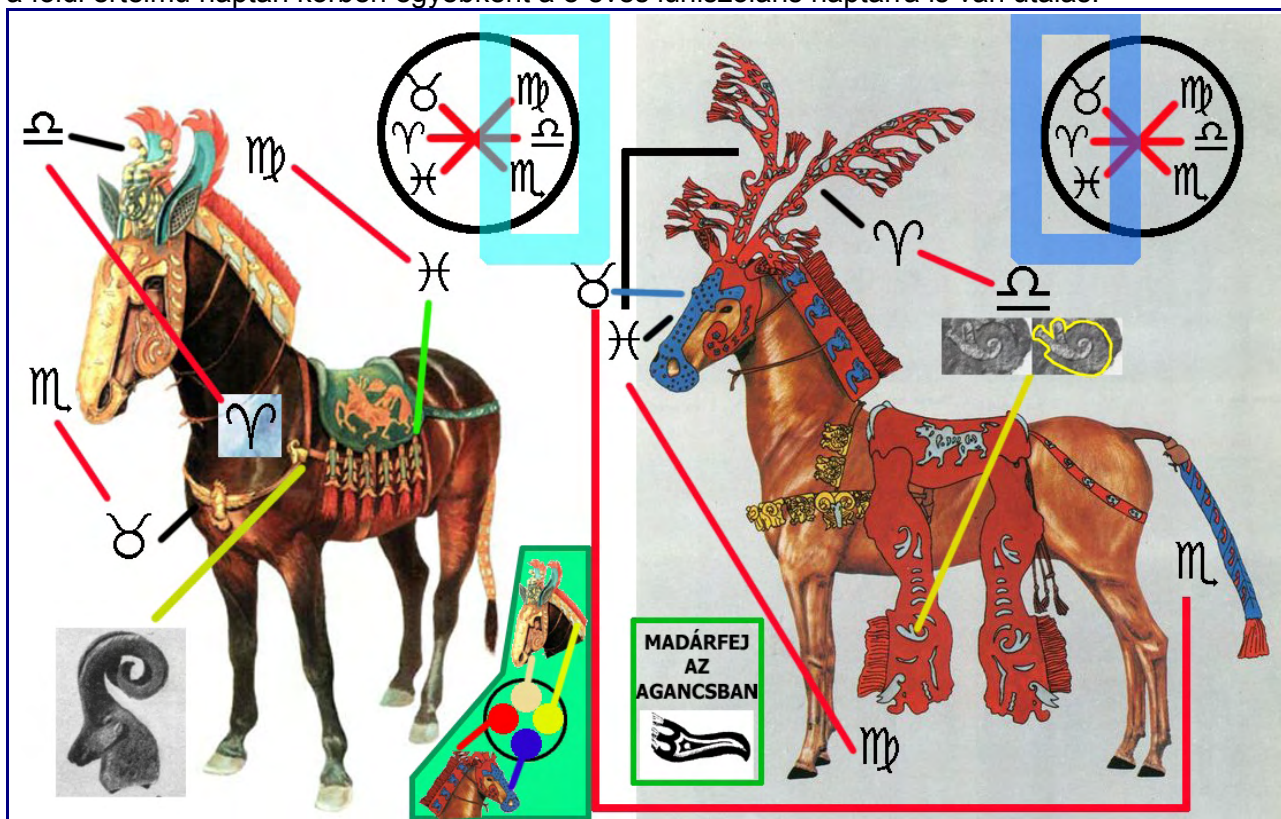
A/3. ábra

Az A/3. ábrán egy ismert szkíta királyi nyakék, az un. tolsztoji pektorál látható. Két „földi köre” is van, de a felső övben középtől jobbra a Kostól a Szűzig terjedő hat zodiákus jegy, középtől balra pedig a Mérlegtől a Halakig terjedő további hat jegy van felrakva szigorú sorrendben. A maradék állatstációk a Madártól való leszületést, a Tejútra lépést, a Szarvas, Ló, és az Ember (Ikrek) állomást jelenítik meg, a totemkör kilépéseként pedig a Szűz és a Mérleg is kódolva van (a nyakék egyéb érdekes alrendszereket is tartalmaz, ezekre most nem térnék ki).

Az A/4. ábrán az altáji eljegesedett kurgánok leg-

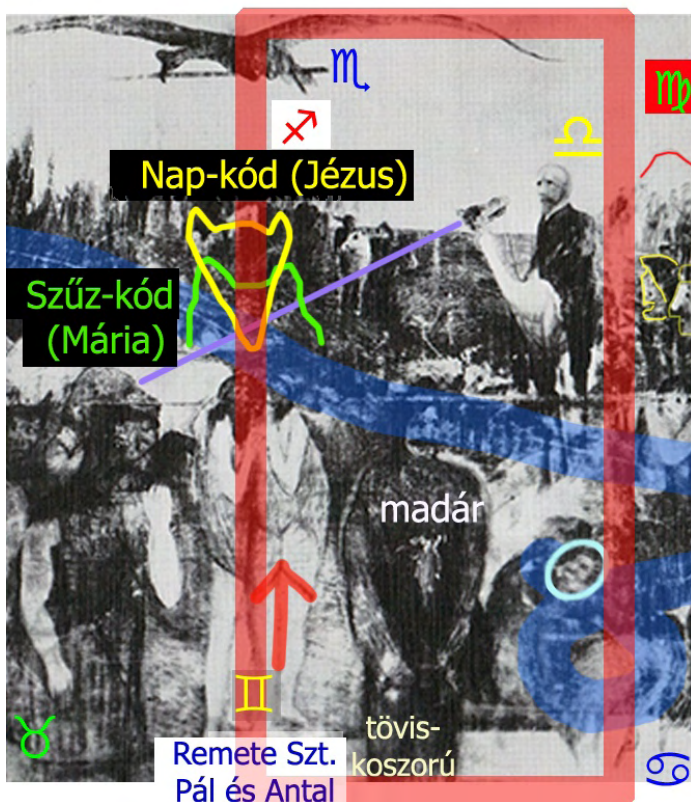
nagyobbikából, az 1. számú paziriki nagykurgánból származó vezérlő-pár látható. Ha valaki járt a 2018-as bugaci Kurultájon, ott is találkozhatott a két ló másolatával. A kétkörös elmélettel könnyen felfejthető a lótemető két vezérlőből és nyolc „közlőből” álló rendszere. A lovakat a kurgánba temetett előkelőséggel együtt helyezték el. Az egyik vezérlő a születést szimbolizáló Kosra, a

másik – egy gyakori sztyeppi életút kódolás szerint – a halálnak megfelelő Mérlegre van kódolva. Ugyanez a szimbolika a szarkofágon is látható. A Kos és a Mérleg a vezérlovak díszes fejmaszkjának központi jegye, de megjelenik az előttük és utánuk álló zodiákus jegy is, míg a nyereg rendszerében – szigorú szimmetriával – a zodiákus szemben álló jegyei tűnnek fel. Mindkét lómaszk megjeleníti a Madár-Szarvas-Ló sztyeppi főtotemsort is. A nyolc közül egy úgynevezett nyolcszektoros naptári rendszert alkot (az évet nem 12, hanem csak nyolc részre osztják), az egyes stációk a Nap- és Hold-alakú homlokdíszekről és a kantár illetve a nyereg más elemeiről azonosíthatók (még Bész istenség is feltűnik rajtuk a téli napfordulót hozva). A nyolcszektoros Nap-naptár mellett a földi értelmű naptári körben egyébként a 8 éves luniszoláris naptárra is van utalás.

A/4. ábra

Térjünk vissza ezek után a „Magyarok bejövetelé”-re (A/5. ábra). Ezen ugyanis pontosan ugyanezt a kétkörös rendszert látjuk, és szinte a sztyeppén szokásos egybeírással és jelentéssel. Itt is megjelenik egy tizenkettes „földi rendszer” a tizenkét zodiákus jegy formájában, amit a magyar történelem valós eseményei öltöztetnek fel az eredetmonda folytatásában. Ugyanakkor látjuk a másik kört is, ami itt is a Madártól, a madáristenség szerepét játszó turultól indul a kép tetejéről. Ez a totemkör a „sztyeppi törvénnyel” teljes összhangban a Tejúton fut be, hisz a turul a a kép főképpen a Nyilast adja, alul meg az Ikreket hozó Remete Szent Pált és Tamást látjuk, és ez a két jegy – a Nyilas és az Ikrek – a Tejútat jeleníti meg. Ilyen értelmű összetartozásukra még az is felhívja a figyelmet, hogy az „ikrek” közül Szent Antal ruháján egy nyílvesző-alak is látható. A Tejút a „totemkörön” belül a leszületés szakasza, és itt a magyar vallásosság kialakulását, főképp a

A/5. ábra

évvel később feltárt – egyébként nem is annyira egyszerű, a festő környezetében valószínűleg szokatlan és ismeretlen – rendszernek a használata. Magyar ábrázolásban ilyen csak a Nagyszentmiklósi kincs 2. számú korszóján láttam. Elképzelhető, hogy a festő a csillagmitikus szerkezetek ismeretének birtokában elvégezte a képen is szereplő Csodaszarvas-legenda zodiákus elemzését, és annak a tapasztalatait építette be. Ez a monda ugyanis elég jól hozza a kétkörös rendszerek egyik összeíródási formáját, amikor is a Tejúton való belépést követően a történet a zodiákusba érve a Tejút lábától (mondjuk a Nyilastól) indulva „leküzd” a téli jegyeket, majd a Kosban aratott győzelem, „földi feladatának elvégzése után” a Szűz-Mérleg régióban lép ki. Eddig nem érintettem ezt a szóbeli műfajokra jellemző vonalvezetést, ezért röviden kitérnék rá. A Csodaszarvas legenda a „Magyarok bejövetele”-be helyezve Csontvárynál a Rák-Oroszlán stációkon találja meg a helyét, de az önmagában és részleteiben elemezve a következő kétkörös rendszert alkotja. Nimród, a nagy vadász a Nyilast jelentheti, a két iker – Hunor és Magor – az Ikreket. A két jegy a Tejutat hozza, amivel előáll a kétkörös rendszerek befutó szakasza. A csodaszarvas irányában haladnak, tehát a Nyilas felé (Szarvas=Nyilas), ami a Tejút belépési pontja a zodiákus által megtestesített földi világba. A mocsárban, tehát egy vizes közegben öt évig „ülnek”, és a hatodik évben csapnak ki a szüzekre. A mondákban szereplő számok gyakran jelentik a történet által befutott zodiákus stációk számát, vagy a „céljegy” tavaszponttól számított sorszá-mát (befoglalólagosan). Az „öt” mögött is lehet egy olyan gondolat, hogy a Tejútról lelépve öt jegyet kell érintenünk a Kosig. A

kereszténység „leszületését” látjuk, hisz az ősmadár stációját az „égi körön” Jézus, Mária és az őskeresztény „ikrek” követik. A totemkör földi szakaszában (az U- vagy körmotívum alján) az ősvallás és a kereszténység együttélését megjelenítő, a tövis-koszorú és a madáristenség attribútumával jelölt (Csontváry-) alakot találjuk. Ez a kétgyökerű népi vallásosságra is utalhat, mint-hogy abban az őshit elemei sokáig együtt élnek a kereszténységgel. Egy tréfás adalék: valahol egy sámánológiai munkában olvastam, hogy a nép elment a templomba, de a söprút is nekitámasztotta az ajtófélfának (régirontáselhárító szokás, ami a keresztény vallásossággal párhuzamosan még a XX. század elején is létezett). Az U-struktúra harmadik szakaszán a Mérleggel (tevével) egybeírt Csontváryt látjuk. Az elszólytatásnak megfelelő kifutó szakasz tehát itt is a Mérlegre van kódolva, ami megint csak megfelel a „sztyeppi alaptörvénynek”. A sztyeppi műalkotások és a Csontváry-kép alaprendszerének hasonlatossága kísérteties. Nehéz lenne megmondani, mennyire lehetett tudatos ennek a száz

Halakból mint a Vég jegyéből a Kosba mint a Kezdet jegyébe való sikeres átlépés jelenti ugyanis szimbolikusan egy új világ alapítását, az új élet kezdetét új helyen, azt hogy Hunor és Magor elválnak az apjától. A mocsár – mint más sztyeppi mondákban is – a Halak vizes karakterű és „marasztaló” jegyét jelenti, abból ugyanis nem könnyű továbblépni a Kosba – az legalábbis kétesélyes. A „hatodik év” hatos száma és a szüzekre való „kicsapás” természetesen a Szűz jegyét jelenti, nem csak a szüzek miatt, hanem azért is, mert a Szűz (befoglalólagosan) a tavaszponttól számított hatodik jegy. Az ifjak nősülése viszont a Mérlegként értelmezhető, mert a házasság klasszikus jegye a Mérleg. Ezt a jelentését számos népdalban és mesében látjuk. Ezzel viszont előállt a kétkörös rendszer kifutó szakasza is, pont a szóba jöhető két jegyre – a Szűzre és a Mérlegre – kódolva. Csontváry tehát innen is vehette az ötletet, de mindenképpen a korábban szokatlan – úgy tűnik – korát megelőző jelentős teljesítményről van szó.

A kétkörös rendszer egy egyszerűbb formában látható a „Tengerparti sétalovaglás”-on (1909), Jézus leszületését és mennybemenetelét megjelenítve elvontabb és fejlettebb formában van jelen a „Mária kútja”-n (1908), de az 1914-19-es időszakra szinte allegorikus kidolgozottságúvá válik. Mindez a festő szellemi frissességét és megújulási képességét látszik bizonyítani életének zárószakaszában, amit nehezen tudnék összeegyeztetni az életvéget érintő pszichózis-elméletekkel. Ezeket leginkább a festő írásainak „zavarossá válásával” próbálják megalapozni, de szerintem a kései írások nem zavarosak, csak rejtjelezettebbek, kódolásuk mesterfokra emelkedik, mint ahogy a képeké is. Az avatatlant megtéveszthetik, de aki ismeri Csontváry nyelvezetét és képes lekövetni annak fejlődését, az a kései írások félszavaiból is megéri a festő sokszor nagyon is időszerű gondolatait, amiért én még a problematikusabbnak vélt állításait is szívesen nézem el...

A/6. ábra

Egy másik lehetséges forrásként említeném a német romantikus festészet alapító-teoretikusának Philipp Otto Rungénak a szimbolikáját. Utóbbi egyik négy évszak + 7 bolygó + 12 jegy szerkezetű festményén Mária életútja a Tejútra, míg Jézusé a levegős jegyek tengelyére van kódolva. A „Mária kútja”-n erre a két tengelyre Mária (esetleg még Jézus) alakja és Jézus elszóllátása esik, ami egy bizonyos rokonság a kétkörös rendszer értelmezésében. Ez annál is elgondolkodtatóbb, mert a korábban élt Runge festményein öt-hat pont is kimutatható abból a „Csontváry-kód”-ból amelyet a Csontváry -100 centenáriumi konferencián nyolc pontban foglaltam össze.

MELLÉKLET VILLÁMELEMZÉSEK

Mellékletünkben a könyv alaptémájához lazábban vagy kevésbé kapcsolódó művek szerepelnek, vázlatos, többnyire „grafikus” elemzéssel. Ebben számítok a könyv végére már bizonyos elemzési rutint szerzett olvasó önálló munkájára is, ezért írásban csak a legszükségesebb támpontokat adnám meg a gyakorlatként, feladatmegoldásként is felfogható aktív tevékenységhez. Ha az olvasó a részletekre is kíváncsi, egyes esetekben szükség lehet a képek eredetiben vagy nagy felbontásban való tanulmányozására is. Olykor érdemes régebbi, a műveket még jobb állapotukban és hitelesebben megőrkítő fényképekből dolgozni.

CASTELLAMARE DI STABIA

Janus Pannonius Múzeum, Csontváry Múzeum

A kép címében és az ábrázoláson is Szűz Mária van elrejtve. A Kos egy kutyafej alakú hegyrom rejti. A hintó a hagyomány szerint Mérleg-kód, a kocsibak a Bakot adja, a ló helyén álló szamár a Nyilast. Erős nagyítással még egy többletoroszlán is kiugrasztható, de hiányzik az Oroszlán után álló Szűz, ami „kakukktojásként”, a hiányával utal a megfjétként előálló „Szűz Máriára”.

A JUPITER-TEMPLOM ROMJAI ATHÉNBAN

A mű alighanem a görög kultúra elsőbbségét fogalmazza meg a „bűnös” rómaival szemben, ami Csontváry ismert tézise. A kép alsó részét a halál jegyére kódolt Róma uralja, a felső részén a római istenség templomának oszlopai – mint börtönrácsok – közül tekint ki egy kutyával egybeírt fátylas-pártás Athéné-arc, aki szűz patrónaként nyilván a görögöket képviseli a cím által sejtetett két műveltségből. Az oszlopsor eleje még napfényes és emelkedő, sőt, a legpozitívabb Hold-fázissal, a teliholddal is együtt áll, de végénél az ég színéről a lebukott Nap azonosítható, és a sötétebb oszlopokat sötét fák folytatják egy alászálló alakzatban. Az oszlopok egy negatív üzenetet hordozó „börtönhalba” íródnak, melynek szeme egy rejtett oroslánból adódik. A kép „római” aljában feltűnő másik halformában a Halakon kívül a másik két téli jegy is megjelenik egy majomfej (egyben „R”) és egy bárány (=Bak) formájában, de a báránytól induló kőkigyóban az „O”, és az „M” is azonosítható, a kígyó feje pedig egy fekvő „A”-ra emlékeztet, ami együtt kiadja a RÓMA szót. Segítségként még jelzem, hogy a Nyilast egy szarvas hozza, ennek agancsából bontakozik ki az a Mérlegre utaló sárkány, ami az utolsó oszlop után néz ki.

A kép Athén védnökének, Pallasz Athénének a jellegzetes sisakdíszes fejábrázolását rejti. A bal felső timpanon „0” száma után a képen körbefutó 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 szám (számosság) figyelhető meg. A NADEKAZ ∞ feliratban az NA valószínűleg a nulla rövidítése, a DEKA tízet jelent, és ha az elforgatott „alfa” végére illesztjük az „omega” jelet, itt is egy nullával induló sor sejlik fel, ahol a teljes sorra az „alfától az omegáig” kifejezés utal (ugyanazt jelentheti előtte az "AZ" is A-tól Z-ig értelemben). Csontváry szokásos kakukktojása itt a hiányzó „omega” lehet, ami a Mérleg képjele. A Mérlegből még egy azonosítható (a számaon kiegyensúlyozott málhaként), de az előtte álló Szűz hiányzik. Ez utalhat Athénére, a szűz patrónára, ami számunkra Magyarország patrónájaként Szűz Mária alakját hívja elő, utóbbit sejteti az épületek M-alakzatban való elrendezése is. Athéné alakját megerősíti, hogy a fejében a halál jegyére (Kakas=Halak) van írva egy férfi fejalak, amiben az általa megölt Pallasz nimfára gyanakodhatunk (a Pallasz előnevet Athéné tőle örökli). A Nyilas csak bizonytalanul azonosítható egy nyíl nélküli ívként, de a fejábrázolásba íródóan az is utalhat a gyakran lándzsával is ábrázolt Athénére. A Vízöntőt egy hármas ív hozza, abból kettőbe kecskeszarv íródik (=Bak). A felirat feletti négyes szoboralakzatban az Oroszlán és a Rák képjelének elemei ismerhetők fel. A Bikát a sisakdíszre illeszkedő galambforma hozza, a Kost egy kutya, amely – az előző képhez hasonlóan – itt is az Athéné-fejjel van kapcsolatban.

AZ OLAJFÁK HEGYE JERUZSÁLEMBEN

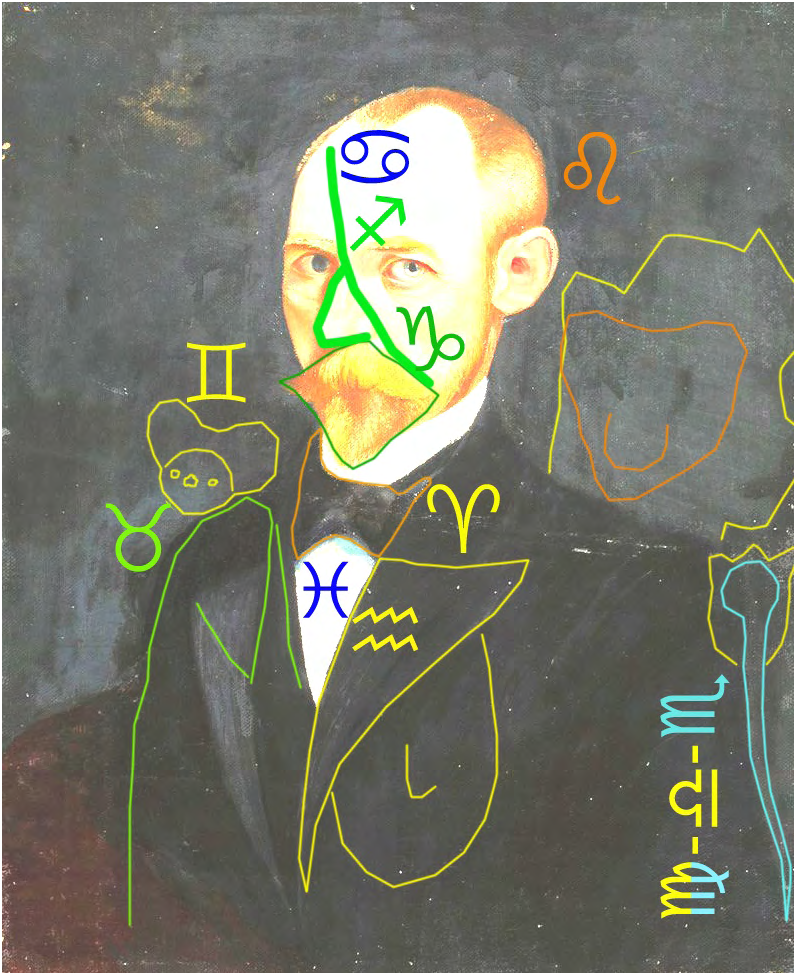
Janus Pannonius Múzeum, Csontváry Múzeum

A képen két olyan téma – Noé bárkája és Babel tornya – jelenik meg, melynek mitológiai létjogosultságát a festő az „Energia és művészet. A kultúr ember tévedése” című röpiratában

vitatja. A képi kifejtés ennek megfelelően csipkelődő: az Özönvíz témáját egy három madárt itató, gyanúsán nagynak tűnő tepsi szemlélteti, Noé bárkájának árbocrúdjaként meg Babel tornya tűnik fel a fedélzeten. A „végtelen”-jel utal az égisz torony magasságára, és az árbocban megtaláljuk a „torony” szó betűit is. A bárka jelenlétére a tatrészt adó „szabálytalan”, második Mérleg-képviselő hívja fel a figyelmet, ugyanis az egy sárkányból adódik, de a Mérleg jegyét többek között a hajó vagy a bárka motívuma is megjelenítheti. Maga Noé a világoszölddel körvonalazott fekvő alakként jelenik meg a bárkán, bárka alakú fejfedővel. A Csontvárinál szokásos győztes-vesztes kódolás az Oroszlánnal egybeírt Noét – némi humorral – győztesnek hozza ki a Vízöntő kódú Özönvízzel szemben, de az árboc tövében elpihenő (szent?) könyvet markoló (bort ivó de vizet prédikáló?) alakját elnézve felmerülhet a gyanú, hogy a kapitány pilláját a bor iránt táplált, közismert vonzalma nehezítette el. A bárkán „hivatalból” is jelen van néhány állat, ilyen az oroszlán, a sárkány, vagy egy helyi viseletet hozó kalapos bagoly (lkrek), de a sort egy balra ballagó csiga „koronázza” (Közép-Ázsiában a Csiga is Mérleg-jelölő), melynek Mérleg-íves alakja megint csak ráerősít a bárka jelenlétére (Mérleg=bárka).

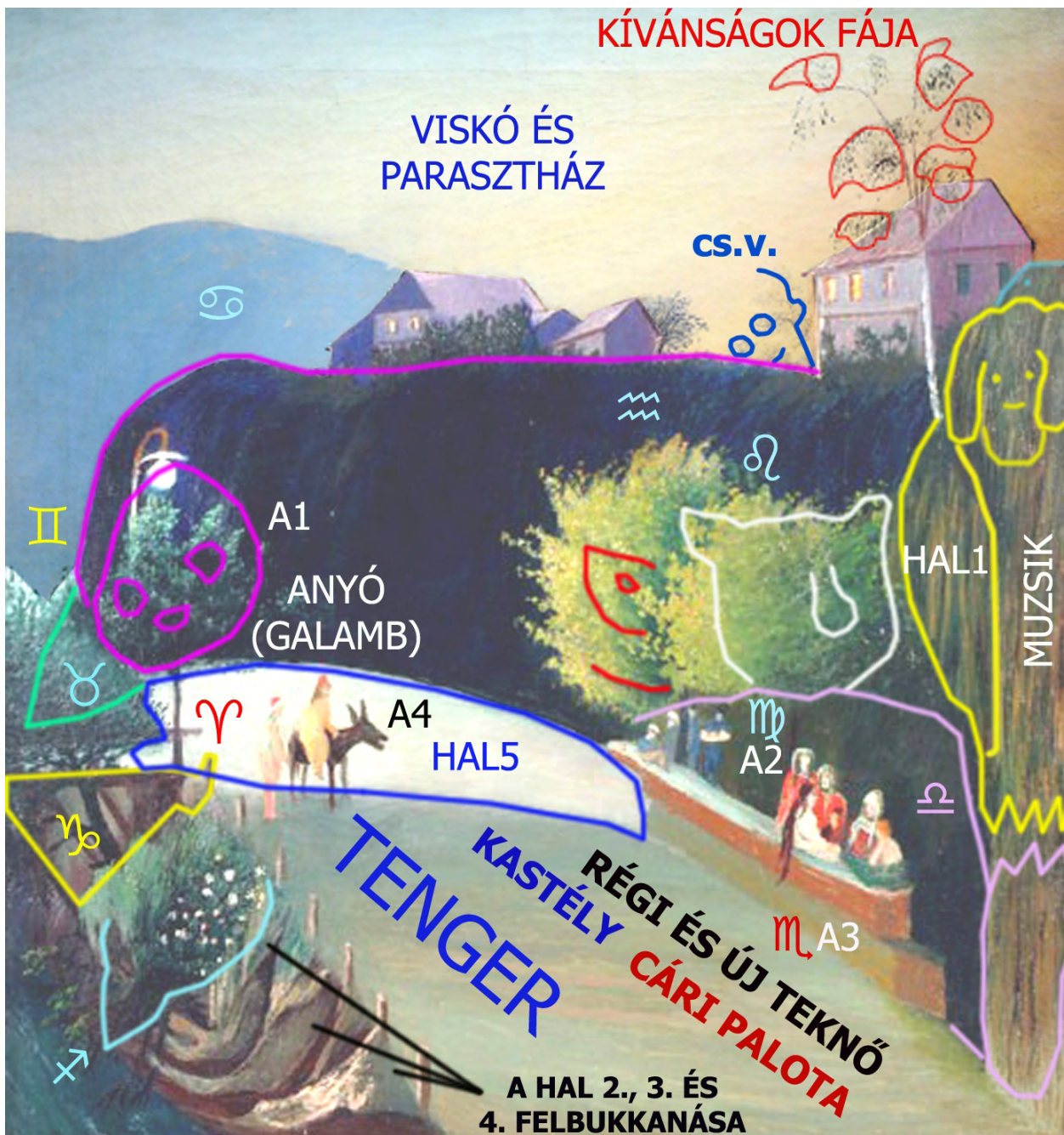
homorú orrú, lehajló szemöldökíves Csontváry-arc is védelmez, a benne meghúzódó „m”-monogramos, fekvő (balra hajló hajú) Mária-arccal együtt, de ilyen szerepet tulajdoníthatunk a Jézus-monogram központjában látható M-alakú Mária-jelnek is (ez egyben egy turul is, és alakjával a körbefutó zodiákus anyai, oltalmazó Rák-jegyét is adja). A keresztény templom alatt és előtt látható kék-vörös (Skorpió-) komplexumnak felel meg a Második Szentély és a mecset, de csúcsaik meghosszabbításában tűnik fel a kereszt a legmagasabb templom csúcsán, a legnagyobb kupola tetején, a körbefutó zodiákus kék-vörös Skorpió-komplexuma fölé kerülve-kerekedve.

(MÁSODIK) ÖNARCKÉP

A szakmában vita tárgya, hogy a „Vörös önarckép” valódi-e, sőt van olyan álláspont is, miszerint az Csontváry apját ábrázolja. Az erősen kikontrasztosított felvételen azonban megjelenik mind a tizenkét zodiákus jegy. A szakállból egy bárányfej vehető ki (Bárány=Bak), ami összevág a Csontváry névben szereplő csonttal, minthogy a csont a Bak egyik megjelenítője. A számunkra jobboldali, kalaptollas, Ludas Matyi-s ifjú-ábrázolás is ismert a festő másik önarcképéről. A Nyilas képjelének íja és nyila az arc és a homlok íves redőiből és az orrból adódik. Ez a hangsúlyozott, arcra írt magyar etnikai kód megint csak Csontváryra utal. Korábban tárgyaltuk a kép Csontváryra jellemző, mitikus oldalméreteit is.

VILLANYVILÁGÍTOTTA FÁK JAJCÉBAN

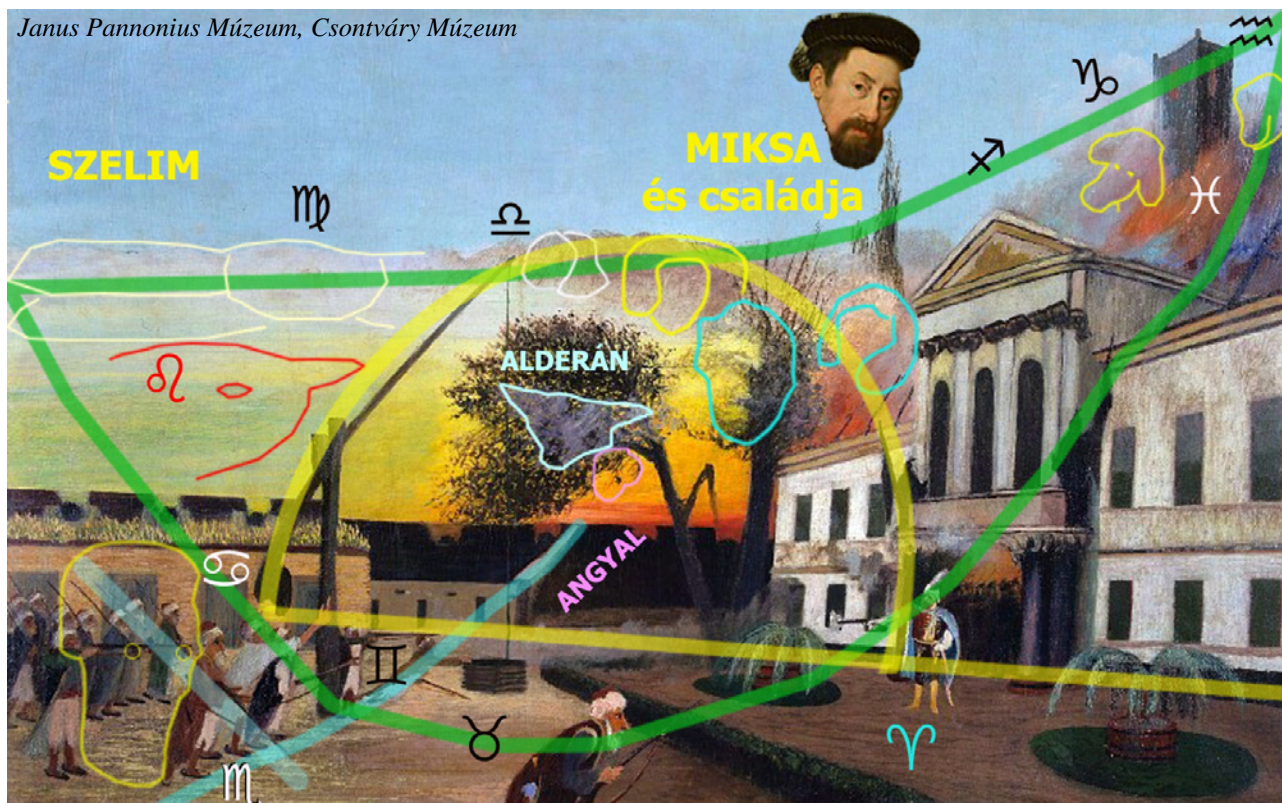

Az elemezhetőség érdekében a kép egyes részeit erősen kontrasztosítottam és világosítottam. A cím tartalmaz egy szláv szót (Jajce), és ha az ékezetekre nem vagyunk tekintettel, belélt-

hatók bizonyos – az elemzés során felmerülő – szavak (pl. anyó, kíván, világ), de kihozható belőle – mondjuk – a világot kívánó anyó kifejezés is, ami eléggé összevág a kép tartalmával. Van a címben egy konkrétabb utalás is, két olyan fára hívja fel a figyelmet, amiből egy majom és egy oroszlán arca tekint ránk. A Vízöntő (majom) a zodiákus kör szabálytalan helyén, az Oroszlánál áll, amiből a Csontvárynál szokásos győztes-vesztes kódolás gyanítható. A vesztes oldalon a képen keresztbefutó sötét galambformából egy anyó sejlik fel, míg az erkölcsi győzelem oldalán egy medve- vagy majombundás (→ „orosz medve” vagy orosz etnikai kód), muzsikszerű férfi áll. A galamb szeme a lámpa, és a madár mint Bika-szimbólum az anyó anyagiasságára (kapzsiságára) utal. A szakállas apó felett egy „fejére nőtt” galamb látható. Karjába egy hal íródik, ez mintha egy horgászboton függene, ami a ház függőleges éléből és egy fa (bokor) ívesen hajló főágából adódik. A kép a halászról és a kis halról szóló Puskin-féle mesét rejti, amiben a férj ellenszolgáltatás nélkül engedi el a kívánságai teljesítését ígérő aranyhalat, de a kapzsi anyó először a régi, repedt teknő helyébe egy újat, majd viskójuk helyett módos parasztházat, nemesi kúriát, cári palotát kér, végül a tenger ura akar lenni, és a hal szolgálatára is igényt tart. A bűvárállatos, dualisztikus karakterű mesére az apó-anyó ellentétről és a halról kezdtem gyanakodni. Galamb-anyó (A1) hátán középtájt látjuk a viskót és a parasztházat. A régi és az új teknő kissé elrajzoltan jelenik meg a jobb alsó sarok felé tartva. Mögöttük a kikupálódott (ülő helyzetében kiszolgált), A2-vel és A3-mal jelzett apót, illetve anyót látjuk a nemesi és a cári környezetben a Szűzre (ez az apó defenzív szerepére utalhat), az anyó esetében a Skorpióra kódolt társaságban. A zodiákus Halak jegyében a rámenős, kutyafejű (Kos-jellemű, harcias, akaratos) nő egy kutyafejű lovon vagy számaron tűnik fel (A4), talán az őt engedelmesen, gyalog követő Hold-arcú (nőiesen defenzív) apó társaságában. E mögött egyszerűbb értelmezésként az ostobasága és kevélysége gyanítható, de a Csontvárynál több helyen is előforduló szamaras Mária-ábrázolás miatt felmerülhet, hogy itt két ellentétes, egy önző és egy önzetlen női karakterre is van célzás. A kép emellett egy történelmi értelmezést is felvethet, és talán ez a legerősebb. Az 1870-es évek második felétől kerül napirendre a balkáni orosz befolyás – némi képzavarral élve „medve-anyó” mohóságának – kérdése, amire Csontvárynak az Andrássy és Gorcsakov által kezdeményezett 1876-os találkozótól kezdve folyamatos rálátása lehetett. A mű ilyen értelemben a korábbi török érdekeltségi területekre benyomulni vágyó régi-új keleti hatalom történelmi étvágyáról szól, amit a mese telhetetlen öregasszonya jelenít meg. Visszatérve a történetre, az anyó a Halak jegyében nyeri el büntetését, a zodiákus ciklus végén a hal farka a teknőhöz érve jelezheti, hogy csillapíthatatlan nagyravágyása eredményeképpen ismét a viskó és a repedt teknő mellett találja magát, ugyanúgy, mintha a ciklus elején lenne. A zodiákus jegyekről annyit, hogy a galamb (=Bika) csőrét csak a szemléletesség kedvéért rajzoltam be, az valójában nem látható, mintegy az egér (=Ikrek) alakú bokor fedésében van, a Rákot az anyó mint anya hozza, a Mérleget egy sárkány, melynek feje a jobb alsó sarokból néz ki. A jobb felső sarokban a „kívánságok fája” látható, melynek lombjában az apó mellett a számos kívánsággal előálló anyó arcai sejthetők (a Puskin-mese egyik feltételezett forrása P. O. Runge műmeséje mellett a kívánságokat teljesítő fáról szóló, kapzsi anyó című orosz népmese). A fa alatti épület világosabb (az önzetlenség Rák-motívumával is megjelölt) és sötét oldala láthatóan a két szereplő eltérő jelleméhez igazodik. A pozitív oldalhoz csatlakozik Csontváry bokrok által kirajzolt fejalakja is.

ZRINYI KIROHANÁSA

Janus Pannonius Múzeum, Csontváry Múzeum

A festmény a költő Zrinyi „Szigeti veszedelem”-ként ismert eposzát rejt. A képen fő jegyként a tizenkét zodiákus jegy sorrendben való összekötésével előálló török félhold és a más képeken is látott széttolt Jézus-monogram ismerhető fel. Utóbbin a „P”-motívum szára a jobboldali épület alapvonalára esik, és annak pontos meghosszabbításában egy apró fénykeresztig tart, ami a gémeskút ellensúlygömbjének alján látható. Az ördögmonogram „X”-étől Úr-monogramként elkülönülő „P” motívum mintegy lesújt a törökre. A „P” fejének felső ívét a kút gémeje, a sötét felhősáv, a timpanon alatti rész zászló- és portálmotívuma rajzolja ki. Ez az ív adja a körbefutó zodiákus Mérleg stációját is, ami a Sárkányként is megjelenik. Utóbbira a fa sárkányhátszerűen cikcakkos szára utal, amit az Alderán-fejben felismerhető világos cikcakkmotívum folytat. A „P” íve alól néz ki a Nap, de azt megpróbálja elfedni a sötétség erőivel cimboráló gonosz varázsló – Alderán –, akinek a fejbázisra egy sötét lombú fába íródik. A lomb mellett kiparázsló napos, Mérleg-íves részbe egy pufók angyalarc íródik (véltetően Gábrillel azonosítható), aki Alderán ellenfele, és szinte ezt támadja annak az X-alakú ördögmonogramnak a jatagánszerűen hajló jobb vonala, amit a török lábak frontvonala, egy esésben lévő török és egy enyhén hajló fal jelenít meg. Az ördögmonogram „X”-ének másik szára a vállon hordott és a földre szegezett fegyverek vonalából adódik. Az ördögmonogram így a török térfélre, a „függetlenített P” a keresztény-magyar oldalra esik (a kereszténységet a Mérleg is hozza vallási kódként, és ide kötődik a Nap is, amelynek a török félhold az ellenpontja). A török oldalon egy szellemképszerű, nagyszakállas arcbrázolás fedezhető fel, ez alighanem a Szulejmánt az apja (I. Szelim) szellemeként álmában

meglátogató és azt a magyarok ellen küldő fúria. A szakállból kinéző oroszlán az uralkodót jelzi. A kútgém alatt három török áll, az egyik felemelt karral, hosszú mutatóujját szemtelenül felfelé tartva. A három alak és ez a kar a török vallási kód, a Skorpió képjelének három lábát és „elmutató nyilát” jeleníti meg. Ez a körbefutó zodiákus egyetlen szabálytalan helyen lévő stációja, ami a közvetlenül mellette, a valódi helyén álló Disznóval együtt (a két jegy egy tengelyre esik) jellemábrázoló szerepű lehet. A Skorpió a fokozott önérdek-érvényesítésre, a Disznó (=Bika) az anyagiasságra, esetünkben a hadjárat rabló, kincsgyűjtő voltára utalhat. A „Képmesék”-könyvben, a „Baalbek”-nél tárgyaltuk, hogy a szultán rablott kincseinek őrzési helyét – a Jedikulát, azaz a Héttornyot – Csontváry szintén egy disznó formájában jeleníti meg. Képünkön a disznó tokája a sunyin görnyedő orvlövész hátvonalát támasztja. A Skorpió szabálytalan helyre való áthelyezésének egyébként még egy oka lehet. Ezzel a megoldással a legfelsőbb hadúr – a Mars – jegyében néz farkasszemet a két katonailag szemben álló fél, a Mars ugyanis pont a törököket azonosító Skorpióban, és a Zrinyihez és a magyarokhoz rendelt Kosban uralkodik, amit később tárgyalunk. A keresztény oldalt megjelenítő „P”-motívum fejéből néz ki Miksa magyar király, mellette alighanem felesége, felette szülei fejalakja sejlik fel. Zrinyi keresztülhúzza a kincsrablók számítását, ugyanis felgyűjti kincstárát. Ennek lángja a kép jobb felső sarkában látható, taréjszerű alakja egyben a körbefutó zodiákus Halak jegyét hozza (Kakas=Halak). Vegyük számba a többi zodiákus jegyet is! Itt, a kémény jobboldalán egy majom néz ki, ami a Vízöntőt hozza, a kémény baloldalán egy bárányfej idézi a Bakot. A timpanonban egy ló háta, sörénye és feje ismerhető fel, ami a Nyilast adja. Visszafelé haladva a Skorpiónak kellene jönnie, de az – mint említettük – át lett helyezve a tengelyesen szembe eső Bika mellé. A Mérlegről már szoltunk. A Szüzet egy fekvő felhőnyúl jeleníti meg, és szintén az égben sejthető egy nem túl határozott oroszlán (=Oroszlán), de ezt a stációt a Szelim szakállából kibontakozó oroszlán-ábrázolás is hozhatja. A Rákot a gémeskút adja, ugyanúgy, mint a Vihar a Nagy Hortobágyon című képen (Gémeskút→Gém→Pelikán→Rák). Az Ikreket az eleső és az előző török holtterében megbúvó bagoly jeleníti meg. A Bikáról (Disznóról) szoltunk. Egyedül a Kos van hátra. Ennek képjele a Zrinyi két oldalán álló dísznövényekben, de magának Zrinyinek a felsőtestében is felismerhető, amin a piros szín a jegy tüzes karakterét is hozza. A három motívum közül Zrinyi esik a félhold vonalára. A Zrinyi-alak arca kendőzetlenül hozza Csontváryt, mellén egy ökör-fej is felsejlik, ami egy rejtett Rák-utalásként egyfajta oltalmazó, anyai szerepre, „patrónusságra” utalhat, és ezt támogatja Zrinyi köpenyének a vizes jegyekre jellemző világoskék színe is. A köpeny egyébként is női arc alakú. A számunkra bal díszbodor egy (piros szájú?) női, a jobboldali leginkább egy bajuszos férfi arcot rejt, de azon további, kisebb fejábrázolások is értelmezhetők. Zrinyi feltestén a horvát és a magyar zászló színei látszanak, így nincs kizárva hogy a „P” motívum szárára eső magyar „frontvonalban” a Zrinyiek dinasztikusan jelennek meg. Így a „P”-motívum szárára a magyarok-horvátok, a kereszténységet megjelenítő fejére az eseményeket felülről szemlélő, de abban részt nem vevő magyar érdekeltségű Habsburgok, a leválasztott ördögmonogramra a törökök esnek.

tekintő hal néz ki, ami a Halak jegyének felel meg., de a hal és a kecskefej között félmagasságban, tőlük balra látszik egy majomfej is, ami a Vízöntővel egyenértékű szimbólum. A hal feje egyben egy szembenézetű lányfej is, ami a legendában szereplő szomszéd harmadik lányát képviseli. A Mikulás kabátzsebében egy fejjel lefelé fordított majomfej ismerhető fel. Ez valószínűleg egy pót-Vízöntő, ami a szent arcába írt oroszlánál egy szellemes győztes-vesztes tengelyt (Oroszlán-Vízöntő) jelenít meg. Itt a zseb „vesztes” ugyan, de ez Miklóst erkölcsi győzelemhez juttatja, minthogy az arany révén megmenti az örömlányságtól a szomszéd eladósorba került lányát.

ÖREG HALÁSZ
(EMBERHALÁSZ ÉGI PERSPEKTÍVÁBAN)

Csontváry megkülönbözteti az élő és a holt perspektívát (távlatot), utóbbin többek között az itáliai reneszánsz által felfedezett mechanikus, fényképszerű perspektívát értve. Ritkán használ valódi fizikai perspektívát, és ezen a képen alaposan ki is forgatja a távlat földhözragadt jelentését. Néhány jellemző szófordulat, illetve idézet a mestertől:

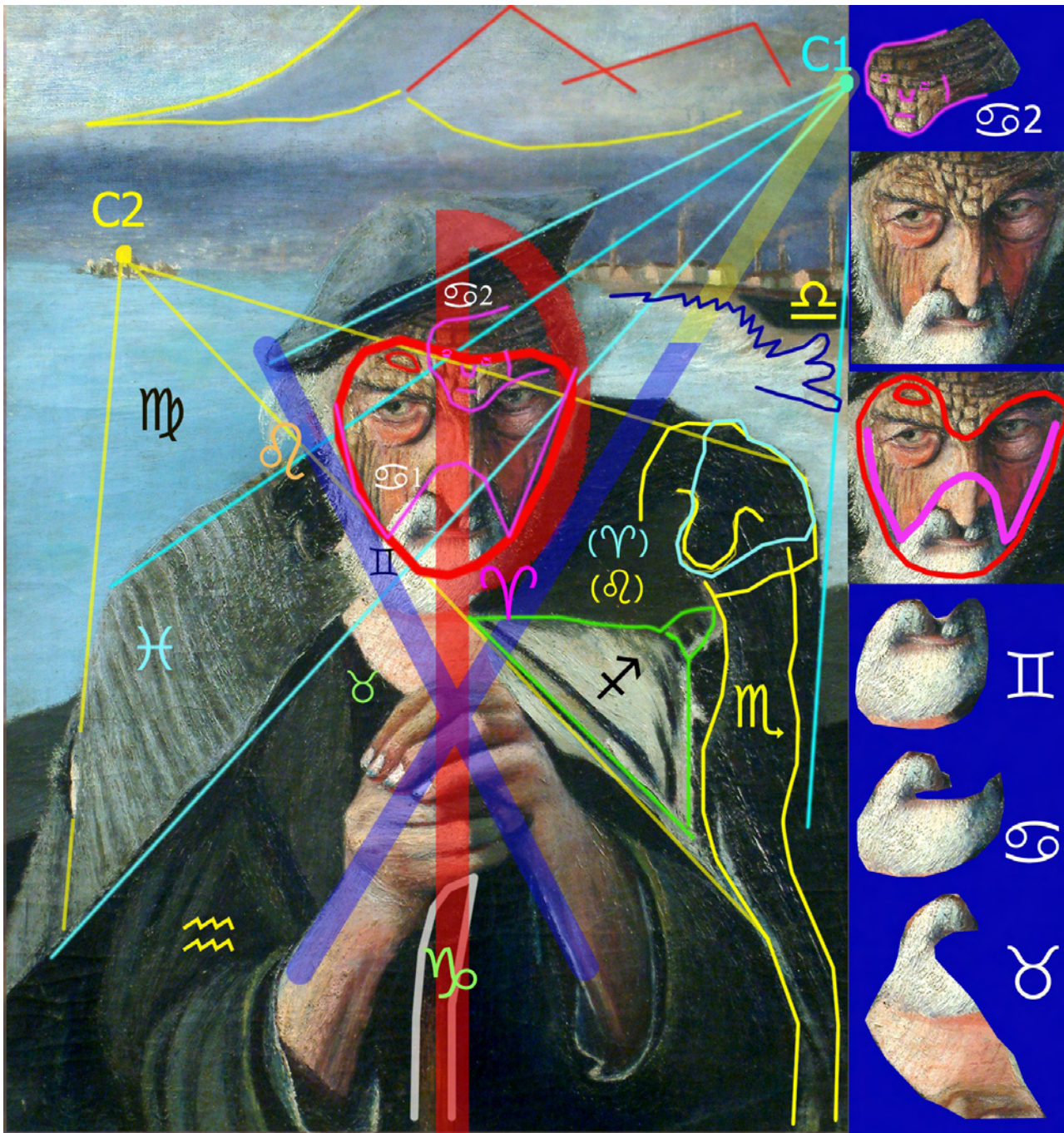
„...az ingoványból kikerülni, a holt perspektívától eltávolodni,....”

„A vásárcsarnoki munka akadémikus tudása számtani tétele Leonardo de Vinci elméletének holt távlatába fulladt bele.’

„Még a XV. században is Leonardo mérnöki távlatával szemben egyetlen egy Raffael volt az, akit a pozitívum ihlete meglátogatott és a plein air távlatba beavatott, de a legmagasabb fokot ő sem érte el.”

A festő írásaiból az is látható, hogy nála a „távlatnak” több jelentése is van, azt a napútra, sőt a szakrális dimenzióra is kiterjeszti. Az Öreg halász című képen a művész – paradox módon – még a fizikai perspektívának is igen magas, szakrális töltetet ad. A kép jellemző vonalai két olyan szimbolikus perspektíva-centrumba (végtelen-pontba), szakszóval

élve iránypontba vagy enyészpontba futnak össze, melyek egyike egy „Mária-terület” szélén, a másik pedig egy „Jézus-terület” határán helyezkedik el (mindkét esetben a Szűz fülénél). A tenger felső vonala felett van a „Mária-terület”, melyben egy női arc körvonalazható, a bele írt „M” monogrammal, ez adja a szemöldökíveket és az orrot. A tenger felső vonala alatti részen kimutatható egy jobbra forgó zodiákus, ennek jegyei és a kép jellemző vonalai alapján itt egy Jézus-monogram deríthető fel, melynek „X”-összetevője hiányos, de a „szakrális perspektívából” az „eltűnt”, kakuktojásként értelmezhető rész pontosan helyreállítható. A körbefutó zodiákusnak a Kostól a Szűzig terjedő jegyei eléggé torlódnak (Rák-megjelenítőtől pedig kettő is van), de a Mérlegtől a Halakig futó jegyek lényegében a szabványos zodiákus szokásos helyein vannak. A szakáll a pajesszel Kosjel alakú, ezen a számunkra baloldalinak látszó kacs hozza az Oroszlánt.

Az illusztrált ábrán, a jobboldali kék sáv alján kiemelve láthatjuk, miképpen hozza a férfi kilátszó melle, a bajusz és a szakáll megfelelő része a Bikát egy galamb formájában, a bajusz és a szakáll az Ikreket egy bagoly révén, a magába csipő mitikus pelikán a Rákot. A cserepes homlok közép-vonalán egy anyó anyaként másodlagosan is megjeleníti a Rákot. A két „Rák” a Bak szerepét

játszó, a két kézfejet alulról alátámasztó bot (alátámasztás=bak) vonalára esve azzal a Jézus-monogram „P”-alakzatának a szárát jelöli ki. A „P” feje az arc jobb feléből adódik. A halász arcából kiugrasztható egy szív, benne egy fejjel lefelé álló Mária-monogrammal. A számunkra balnak látszó szemnél egy Jézus-iniciálé (J) is feltűnik. Emellett a szívben – a számunkra bal szem felett – még egy „harmadik szem” is látható, ami a szentháromságra utal. A Vízöntő, a Halak, a Szűz és a Nyilas képi megjelenítőjének szerepe van a „Mária-terület” szélén lévő C1 perspektívapontban, illetve a „Jézus-terület” határára eső C2 pontban összefutó vonalak képzésében. A Vízöntőt egy holló, a Halakat egy olyan halforma jeleníti meg, ami az Ikrek irányában „egeresedik” (Egér=Ikrek). A Szűzet a tengerből kibontakozó, jobbra néző lányarc hozza, a Nyilast egy ferde íj, amihez egy szimbolikus nyíl is csatlakozik. Ezt a tüzes jegyet a közelében látható, megerősítésnek tekinthető oroszlán- és kutyafej is támogatja, ami a másik két tüzes jegyet kódolja. A kabát jobb szélén egy függőleges irányú kígyótest értelmezhető, ez a kígyófejnek is tekinthető kutyafejjel együtt kiadja a Skorpiót megjelenítő kígyót. A három tüzes jegyet a Nap és a Mars uralja. Mivel ezek a szív tájékon vannak, a szív-Nap összevonás utalhat Jézus lángoló szívének ismert „napsugaras” ábrázolására, a Mars-szív összevonás pedig a lovagi erényekre (katonaszentekre) is. A Mérleget egy fekvő fejű, szokásosan háromfülű sárkány hozza. A Jézus-monogram „X”-ének egyik szárát a halász számunkra jobb alkarja és az annak folytatásába eső – számunkra bal – arcél adja. A másik szár alsó fele a számunkra bal alkarból képezhető. Ennek felső fele hiányzik, de azt pontosan kijelöli az alkar meghosszabbítása, ami a C1 rejtett centrumra (iránypontra) mutat. Ez a „hiba” (kakukktójás) fel is hívja a figyelmet erre a perspektíva-pontra, ahová a kép további négy – vékony türkizzel jelölt – jellegzetes vonala futtatható ki (más vonalak a C2 perspektívapontra mutatnak).

Összefoglalva az elmondottakat megállapíthatjuk, hogy a festő által használt szerkezeti megoldás nem a három dimenzió két dimenzióba gyömöszölésének, vagyis a festmény fénykép-szerűsítésének a célját szolgálja – ami leginkább az általa bírált itáliai reneszánsz találmánya –, hanem egy Mária kódot és a Jézus-monogramot hívja elő, Csontváry szavaival és fogalmaival élve az élő perspektívát, hisz a monogrammal jelölt Jézus maga az élő minőség, az élet:

„Én vagyok az út, az igazság és az élet...”

Másképpen fogalmazva: az öreg halász (a számos keresztény motívum okán nyilván ember-halász) vonásai Mária és Jézus alakjában gyökereznek, vagy ahhoz tartva és igazodva, arra futnak ki.

SZEMPONTOK TOVÁBBI – ÖNÁLLÓ ELEMZÉSRE JAVASOLT – MŰVEK ÉRTELMEZÉSÉHEZ

A „**Kis Taormina**” alján négy romkupacban a „noah” szó betűi sejthetők, ami egy mitológiai alak angol neve. Ekörül a járműve látható, de annak kapitánya egy más személy, aki admirális-csákót visel. Csákója fölött egy sötét bika néz ki, ami a Bika anyagias jegyén keresztül útjának kincsgyűjtő jellegére utal. A jármű orrában egy földrész neve jelenik meg betűrejtvényként.

Ajánlott forráskép: http://www.irodalmiradio.hu/femis/csontvary/04_1904/04_kistaor.htm

A **Római híd Mosztárban** című festmény Rómeó és Júlia történetét rejti. Keressük meg a kép tetején a szerelmesek egymáshoz illeszkedő arcát! Ezek a nő-házasság-férfi értelmű Szűz-Mérleg-Skorpió hármasság fölött jelennek meg. Keressük meg a híd (=Mérleg) alatt a fiatalokat összeadó Lőrinc pap arcábrázolását! Kutassuk fel Rómeó és Júlia arcábrázolását az Oroszlánra kódolt bokorban, melyből egy tör lóg ki! Azonosítsuk Tybalt fejábrázolását, akire egy betűrejtvényes tábla is utal! A közelben találjuk Mercutiót is, a monogramját adó „M”-be rajzolva. A szíve, illetve apja rendelése szerint két irányban is elkötelezett Júliát egy fekete-fehér osztatú galamb jeleníti meg a cselekmény második feléhez rendelt híd utáni részen. Itt egy lépcsős alakzat a Szűz jegyét hozva is utal a lányra, akinek az arcábrázolása is kiugrasztható. Mindezt az apa kettős épülettel megjele-nített fejének számunkra bal felén látjuk. Keressük meg az arc jobb felén, az orr szerepét játszó kisebb vízésés után a tetszhalott Júlia-arcot, alatta pedig Páris szív-szájú fejalakját! Nagyobb felbontású képen Boldizsár lovas alakja és a szamaragoló János barát is kimutatható. Kutassuk fel a folyó számunkra baloldali partján a Kos-Halak jegypárost, alattuk a halott Rómeó és Júlia egybeírt arcával!

Ajánlott forráskép: wikimedia, 974x481, 2005 augusztus 23.

A **Jajcei villanyerőmű éjjel** című képen Csontváry valószínűleg a romlatlan természetet és az azt tisztelő életmódot állítja szembe a mesterséges fényhez kötött városi, éjszakai életmóddal. „...*tinektek hiába sütött a nap – ti nem vettétek észre, tielőttek hiába zúg a patakok, rohannak a folyók, megtermékenyíteni őket, ti nem voltatok arra valók.*”; „...*(aki) nyugaton a füstös bűzben a romlást találta, ...aki az éjjeli munkában a gonoszság magasztalását, a nappali alvásban a természet felforgatását, aki a világrendszernek a kigúnyolódását – a kultúr ember tévedését – szokásainak túltengését látta;*” – írja a festő. Ha a kép zodiákus jegyeit a Kostól a Skorpióig sorrendben összekötjük, egy Jézus-monogram fekvő „P”-jét kapjuk meg, míg a hátralévő négy jegyre a monogram keresztje írható. Ez a kereszt tündetőleg el van távolítva a szártól, és a villanyerőmű-folyó motívumra és alulra esik. A Halak=halál jelentésben egyfajta önállósult „ördögmonogramként” a „vesztes” értelmű Vízöntőt is tartalmazza. Kutassuk fel ezt a keresztet, ami az erőmű alatti ívből, egy vízbe írt kecskefejből, partra vetett halakból és a part-folyó együttesbe írt „lfjúból” adódik. Ez a mesterséges fény „elmarasztalt” oldala. Elemezzük a „P” fejét, amire a Nap uralta Oroszlán és a legmagasabb napállást adó, fényváltással kódolt Rák jegye esik! Kutassuk fel itt Jézus és Mária, illetve a természetes fényt adó Nap zenitjét alulról csodálkozóan bámuló tudós alakját! Azonosítsuk Hatvani Istvánnal, a „magyar Faust”-tal, a Debreceni Kollégium „ördögös” professzorával, aki éjszakánként villany-felvillanásokkal kísérletezik!

Ajánlott forráskép: wikimedia, 1143x727, 2005 augusztus 23.

A **Keleti pályaudvar éjjel** című kép elemzéséhez érdemes átnézni a szintén 1902-es

„Selmecebánya látképé”-n a Hunyadi családdal és Buda török–német–magyar történetével kapcsolatos részt a „Képmesék”-könyvben, illetve a Villanyvilágította fák Jajcéban című festményről írottakat. Az utóbbi képhez hasonlóan itt is megjelenik egy jókora madár, melynek jobbra néző fején a szemet szintén a (legnagyobb) lámpabura adja. Azonosítsuk a madár jobb szárnyát a főépület előtti udvar fényesebb részeként! Határozzuk meg a Rák jegyét a kép (szabványos) zodiákusának tetején, a jobboldali kockacsarnok falsíkjain észlelhető erős fényváltás alapján! Figyeljük meg, hogy az ide benyúló fa a Rák „család” jelentésének megfelelően egy családfa, ugrasszunk ki ebből minél több arcábrázolást! A madár fejébe egy balra néző kendős asszonyfej íródik (Szilágyi Erzsébet), homlokán Hunyadi János bajuszos arcábrázolásával, utóbbi felett a kormányzónak kijáró oroszlánnal. Rakjuk fel a kép körbefutó zodiákusát, amin a nagy madár a Galambot (Bika) és a Hollót (Vízöntő) hozza, utalva a Hunyadiak és Szilágyi Erzsébet impozáns, hatalmi befektetésekkel is kísért vagyopolitikájára (Bika), illetve a Hunyadiak címerére (holló)! Keressük meg a Mérleget jelölő kupolát és sárkányfejet, illetve a Nyilast adó szarvasfejet (utóbbit a kép jobb alsó sarkában)! Helyzetükből is adódik, hogy a harcias kormányzónéra esik a hadisten (Mars) uralta Skorpió jegye. Azonosítsuk a Skorpiót a kormányzóné arcára eső háromnyílásos épületrészlet segítségével is! Ugrasszunk ki Mátyás fejalakját Szilágyi Erzsébet alatt! Ezt jobbról a Bakot hozó térdelő törpe (alacsony napmagasság!) rámutató alakja határolja. Keressünk Buda elestével kapcsolatos arcokat a Halakat adó halmotívumban a kép bal alsó részén, ugrasszunk ki a Buda török korszakát jelző hosszú fejű turbános alakot és felette a német korszakot megjelenítő kalapos polgárt az első két fa között, illetve a második fára írt huszárt! A török alak – etnikai kódjával összhangban – a Kos pozíciójában van. Mutassuk ki a BUDA szó betűit vagy azok alkotóit a lámpás kapukon! Végül derítsük fel a kép jobb felső sarkában az ősi és a keresztény magyarságra „győztesként” utaló motívumokat (a kompozíciót uraló nagy – Mérleg-íves – kupola a hármashalmot idéző, illetve „kettős kereszt” ablaksorral, turul)!

Ajánlott forráskép: <https://elismondom.wordpress.com/2018/03/23/budapesti-mozaik-fedezzuk-fel-a-keletit/csontvary-kosztka-tivadar-a-keleti-palyaudvar-ejjel-1902/>

A **Gém** című kép a nándorfehérvári diadal témájára íródik. Maga a gém Rák-megjelenítő, és a talaj feletti piros-fehér-zöld sávhármasból emelkedik ki. Ugrasszunk ki a kép bal felső sarkában a turbános fejet! Itt szegezi a török homlokának töryszerű csőrét a magyar gém. A szűk lábtartással egyensúlyozó madár a Mérleget is megjeleníti. Keressük meg testében a Galambot, a Kígyót, és az Oroszlánt! Azonosítsuk a madár nyakmélyedésébe hátulról benyúló nagyméretű felhőhollót, ami a Hunyadiak címerét is hozza! Ez egyben a Szilágyi Erzsébetnek tulajdonított fátyoldísz is, keressük meg a hozzá tartozó, jobbra tekintő női arcot, ami a fátyol révén a Szűz jegyét is megjeleníti! Azonosítsuk a Halak jegyét a képen alul, jobbról benyúló halfejként, ami a Kost megjelenítő fekvő villába illeszkedik! A halformában is van egy fekvő „V”, ami a Bak-jel zászlója és nyele. Keressük meg a Bak-hast, amiben egy keresztre írt vitéz feje sejthető! A halba írt V-alakzat a madár két lábfejevel egy íjat alkot (Nyilas), ennek nyílvevesszeje a madár hátsó lába. Ugrasszunk ki ettől jobbra az Ikreket megjelenítő egérfejet is (az egér füle a szárnytollak alól balra kikandikáló farokvég)! A hátsó láb így a Nyilas-Ikrek tengelyt, vagyis a Tejutat indítja, ami átmegy a madár szemén (a turbán jobbra elfekvő tolldísz alá a tejútvonalat megerősítő másodlagos Ikrek-kódként egy fehérbagoly füle is benyúlik). Keressük meg az íjban Hunyadi János nagy bajuszos, balra néző és Kapisztrán szögletes fejalakját! Mártíríságukat jelzi, hogy a Halakra esnek, az íj a magyarság szolgálatát jelképezi, a gém Mérleg-kódja a kereszténységet is ide kapcsolja, a törökhöz vezető

Tejút az életútjukat meghatározó feladatkijelölés.

Ajánlott forráskép: wikimedia, 1064x1280, 2015 június 19.; egyes részleteknél maga a festmény.

A **Titokzatos sziget** című festmény – akárcsak a „Tarpatak”-kép – Emesétől indítja a magyar történelmet, de azt a kereszténység magyarok általi győzelemre juttatásával zárja. Kutassuk fel a kép körbefutó zodiákusának „árulkodó” szabálytalanságait! A Szűz a Halak mellé, a Szűz kiesésével az Oroszlán a Mérleg mellé, míg a Bak a Rákhoz került. A Halak bizonyos népdalokban (pl. „Hej halászok, halászok...”) a „hal” révén női szerelmi metafora, és képünkön is ez látszik, e mellé került a „Szűz” (képünkön ez egy „víznyúl”), ami már közelít az Emese-monda gyermektelenség-anyaság kérdésköréhez. Ahogy a „Tarpatak”-képen is, az itt szabálytalanként kiemelt Bak-Rák páros szintén az Emese-történet női terméketlenség-termékenység problematikáját veti fel. Keressük meg Emese fejábrázolását a Bak-Rák területen és az anya behajlított bal térdét a sziget jobb csúcsánál! A Rák a fényváltás helyeként azonosítható, ahol a sötét oszlopokat és a világos hátteret a tónusváltó lópár közbeiktatásával a világos oszlopok és a sötét háttér váltja fel. Emese haja alatt látjuk a női életutat hagyományosan kódoló „növő Hold, telihold, fogyó Hold” alakhármaszt, a telihold, vagyis az anyaság hangsúlyozásával. Derítsük fel a kép rejtett nagy Bak-jelét, annak zászlóját a két templomtorony csúcsán keresztül indítva! Látni fogjuk, hogy a nehézséget kódoló Bak-has egyben Emese hasa is, és annak terhességét jeleníti meg. Kutassuk fel itt a koronás oszlopfőket (a dicső királyok sorát)! A Bak-farok egy ferde nyilat tartó alakból és egy számár irányában elrajzolt lóból (Mária!) álló táncospárra fut ki (mindkettő a Nyilast, a magyar etnikai kódot hozza), ami nehezített, feladattal terhelt magyar sorsot vetít előre. Keressük meg a Nyilas-Ikrek tengelyt (Tejutat)! Ezt az ikresített lóábrázoláson, egy másodlagos Nyilas-jelzőn keresztül – vízszintesen – kell behúzni (a körbefutó zodiákus Nyilasa – a „fő Nyilas” – egy vízbe írt ló, melynek feje a Szüzet adó „víznyúlhoz” csatlakozó villába illeszkedik). Keressük meg a tejútvonalon a magyar etnikai kódot, és az élet kapujaként is értelmezhető Mérleg-jelet! A közeli csónak ráismétel a Mérleg jelenlétére. Tekintettel arra, hogy a feladatkijelölő (nehezített életútra utaló) Bak-jelet keresztény templomábrázolások indították, látható, hogy a magyar sorsvonalat a Tejúton záró Mérleg-jel konvencionális kereszténység értelmével is számolnunk kell. Mivel ez a győzelmet jelentő Oroszlán mellé került, és a magyar sorsvonal végén van, itt a magyarság jövőbeli feladata, vagyis küldetése van elrejtve: a kereszténységet kell győzelemhez segítenie.

Végül gondoljuk át, milyen nagy képeken bontja ki később a festő az itt felvetett gondolatokat: az Emese-témát, a nemzeti életút megjelenítését, a magyarságnak a kereszténység védőbástyájaként (és így a keresztény értékek helyreállítójaként) való bemutatását!

Ajánlott forráskép: wikimedia, 960x664, 2017 július 17.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönettel tartozom a Két Hollós kiadónak (Sárosi Zoltánnak és a fotósnak, Sayti Krisztinának), amely fontos műtárgyfotókkal segítette úgy a „Csontváry-képmesék”, mint a jelen könyv megírását is

Czakó Ferenc Új felfedezések Csontváry kései rajzain című tanulmánya tette lehetővé az „Allegorikus jelenet” és a „Háborús jelenet” elemzését. A Janus Pannonius Múzeum volt főrestaurátorától a részletfotózásokhoz és más kérdésekben is gyakorlati segítséget kaptam.

Értékes információkkal szolgált Gerlóczy Gábor a Csontváry Emlékműterem és Műhely Kulturális Egyesülettől, akiknek a Csontváry-100 centenáriumi emléknapi szervezésében való részvételéért is köszönettel tartozom.

Együttal köszönetet mondok a magyar nemzeti értékek feltárását a katonai hagyományörzés, a kultúra és a sport terén is zászlajára tűző Magyar Hagományörzésnek, a könyv ősbemutatójának helyszínét adó Csontváry-100 tudományos emléknapi főrendezőjének.

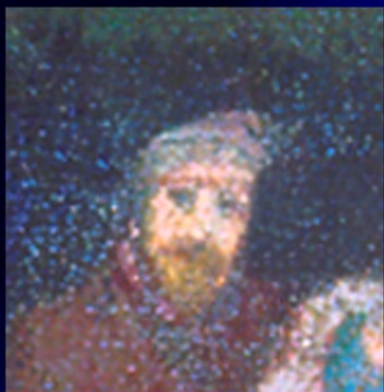
A Virág Judit Galéria bocsátotta rendelkezésükre a „Hídon átvonuló társaság” nagy felbontású képét, ezúton köszönjük.

 VIRÁG JUDIT
GALÉRIA ÉS AUKCIÓSHÁZ

Kiemelkedő kvalitású 19. és 20. századi magyar festészet és szecessziós Zsolnay kerámiák. Exkluzív aukciók évente három alkalommal.

VIRÁG JUDIT GALÉRIA
| Cím: 1055, Budapest, Falk Miksa u. 30.
| Telefon: 00-36-1-312-2071
| E-mail: info@viragjuditgaleria.hu
| web: www.viragjuditgaleria.hu

HÍDON ÁTVONULÓ TÁRSASÁG

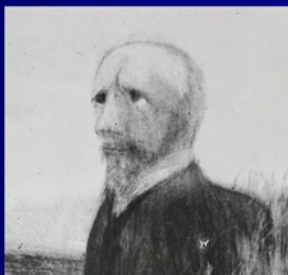
MÁRIA KÚTJA

MAGYAROK BEJÖVETELE

HÁBORÚS JELENET

MAGYAROK BEJÖVETELE

**ÖNARCKÉP JELLEGŰ
ÁBRÁZOLÁSOK A FESTŐTŐL**

**EGY REJTETT MINIATÚRA FELTÁRÓ ÁBRÁZOLÁSA VÉGVÁRI TAMÁS
ÉS KRIZBAI SÁNDOR VÁSZNÁN, A SZERZŐ ÉRTELMEZÉSÉBEN
(A „SELMECBÁNYA LÁTKÉPÉ”-RŐL)**